

ΑΡΙΣΤΟΘΕΝΟΣ Δ. ΣΚΙΑΔΑΣ

ΑΡΧΑΪΚΟΣ ΛΥΡΙΣΜΟΣ

2.

Ἀλκμάν, Σαπφώ, Ἀλκαῖος, Στεσίχορος,
Ίβυκος, Ἀνακρέων, Σιμωνίδης,
Κόριννα

ΑΘΗΝΑ
1981

ΣΑΠΦΩ

Είναι ἴσως περίεργο, ἀλλὰ πραγματικό γεγονός: ὁ τιδήποτε ἀφορᾷ τὴ μεγάλη ποιήτρια, τὴ Σαπφῶ, ἀποτελεῖ φιλόλογικὸ πρόβλημα. Ὅλα εἶναι ἀσαφῆ, περίπλοκα, ἀντιφατικά ἢ παρεξηγημένα. Τὸ ὄνομά της (ἡ ἴδια χρησιμοποιοῖ τὸν τύπο «*Σαπφῶ*» – «*Ψάφω*») δημιουργεῖ ἐτυμολογικὲς δυσκολίες¹, ὁ χρόνος τῆς ζωῆς της ἀβέβαιος. Ἡ Σαπφῶ κατὰ γένει ἀπὸ τὴν ἴδια ἀριστοκρατικὴ τάξη, ὅπως ὁ Ἀλκαῖος. Ἡ Σοῦδα τοποθετεῖ τὴ γέννησίν της στὴν 42η Ὀλυμπιάδα (= 612-609) καὶ τὴ θεωρεῖ συγχρόνως τοῦ Ἀλκαίου, τοῦ Σησιγόρου καὶ τοῦ Πιττακοῦ². Πληροφορίες ἀπὸ τὸ «*Χρονικὸν*» τοῦ Εὐσεβίου τοποθετοῦν τὴν «ἀκμὴν» της ἑλλοτε στὸ ἔτος 600/599, ἄλλοτε στὸ 595/94. Ἄλλες πηγὲς ἀνεβάζουν τὴν «ἀκμὴν» στὸ 612/609. Ὁ Ἀθήναιος λέγει, ὅτι ἡ Σαπφῶ ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλκάρτη (περ. 610-560), πατέρα τοῦ Κροίσου³. Ὁ Ἡρόδοτος ἱστορεῖ, ὅτι ἡ Ροδόπη, μὲ ἑταῖρα, τὴν ὁποία ἐξαγόρασε καὶ ἀπελευθέρωσε ὁ ἀδελφὸς τῆς Σαπφῶς, ὁ Χάρμης, «*τὴν ἀκμάζουσαν*» ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αἰνύπτιου βασιλῆα Ἀμαιο (569-528)⁴. Ἀπὸ τὴς ἀντιφατικῆς πληροφορίας εἶναι δύσκολο νὰ καταληξῶμε κάπου μὲ βεβαιότητα. Δύο χρονολογίες εἶναι οἱ πιθανότερες γιὰ τὸ ἔτος γεννήσεως τῆς ποιήτριας: (περ.) 630 καὶ (περ.) 612. Ἡ πρώτη – πρὶο πιθανῇ – τοποθετεῖ τὴ Σαπφῶ λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀλκαῖο, ἡ δευτέρα μὲ γένει πρὶο κατω⁵. Τὸ «*Πάριο Χρονικὸν*» μᾶς δίνει ὅς χρονολογία γιὰ τὴν ἐξορία τῆς ποιήτριας στὴ Σικελία τὰ ἔτη ἀνάμεσα στὸ 604/3 καὶ στὸ 596/5⁶. Ἡ Σαπφῶ ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα της γύρω στὸ 586/5⁷. Ὁ τάφος

1. Βλ. Zuntz, *Mus. Helv.* 51.
2. Σοῦδα, s.v. Σαπφῶ (= Test. 12 Gallavotti = 253 Voigt).
3. Ἀθήναιος 13, 599 c (= Test. 30 Gall. = 250 Voigt).
4. Ἡρόδ. 2, 134 κ.έ. (= Test. 13 Gall.). – Γιὰ τὸ ὄνομα «*Ροδόπη*» ἡ «*Δωρίχα*» καὶ τὴν πιθανότητα σφάλματος τοῦ Ἡροδότου βλ. Σερὰβ. 17, 1, 33 (= Test. 14 Gall. = 254 b Voigt). Βλ. ὅσα λέγονται στὸ ἀρ. 3 (καὶ 2).
5. Γιὰ τὸ θέμα βλ. κυρίως Bauer, *Gymnas.* 63 καὶ Schade waldt, *Hellasu. Hesp.* 60.
6. Πάριο Χρονικὸν 36 (= Test. 9 Gall. = 251 Voigt). Βλ. Bauer, *Gymnas.* 63, 1 κ.έ.
7. Βλ. Saake, *Sapphostudien*, σ. 49.

τῆς θριοκόνταν στὴν ἀγαπημένη της πατρίδα¹. Οἱ Συρακοῦσες ἔφτιαξαν ἀγάλμα γιὰ τὴν ἐξόριστὴ ποιήτρια. Ἡ Ἑρεσσὸς καὶ ἡ Μυτιλήνη χάραξαν σὲ νομίσματα τὴ μορφή της².

Ἡ Σαπφῶ γεννήθηκε στὴν Ἑρεσσὸ τῆς Λέσθου. Ἡ μητέρα της λεγόταν Κλείς – ὅπως καὶ ἡ κόρη της. Ὁ πατέρας της πέθανε, ὅταν ἡ ποιήτρια ἦταν 6 χρόνων. Γιὰ τὴ ζωὴ της – ὅταν ἦταν νεαρὴ κόρη, νύμφαντῃ ἢ νεαρῇ μητέρα – δὲν κάνει καθόλου λόγο στὰ ποιήματά της. Ἡ Σαπφῶ εἶχε τρεῖς ἀδελφούς: τὸν Λάριχο, τὸν Χάρμιο καὶ τὸν Εὐρύγιο (ἢ Ἐρίγιο). Παντρεύτηκε ἕνα πλούσιο σύζυγο ἀπὸ τὴν Ἀνδρό, τὸν Κερκύλα³, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν κάνει καμμιὰ μνεία. Ἀντὶς οἱ (παρὰ τὸν) πληροφορίας προέρχονται κυρίως ἀπὸ τὴ Σοῦδα. Τὸ 1922 δημοσιεύτηκε (Edmonds, *Lyra Graeca*) ἕνας διος τῆς Σαπφῶς ἀπὸ παπυρικά κείμενα⁴, πρὶο εἶναι λεπτομερέστερος θέβαια ἀπὸ τὴ Σοῦδα, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι πλουσιότερος σὲ οὐσιαστικὲς πληροφορίες: γιὰ τὸν πατέρα τῆς ποιήτριας σημειώνει τὸ ὄνομα «*Σκάμανδρος*» ἢ «*Σκάμανδρων*» – σερὰ ἑλλοιν ὀνομάτων⁵. Ὡς πρὸς τὴν καταγωγή, ὁ πάπυρος λέγει, πρὶο ἡ Σαπφῶ «*ἦν Λεσθία, πόλεως δὲ Μυτιλήνης*», ἐνῶ ἡ εἶναι τὰ ἴδια, μόνο πρὶο γιὰ τὸν νεαρό Λάριχο προστίθεται: «*μυτιλήων ἡμίτησεν*» (sc. Σαπφῶ). Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ περιγραφή τῆς μορφῆς τῆς Σαπφῶς, ὅπως δίνεται στὸ κείμενο τοῦ παπύρου: «*τὴν*

1. Βλ. A. P. 7, 14 (Ἀντίρ. Σίδων) καὶ 7, 17 (Τυλάιος Δαυρεάς) (= Test. 46 καὶ 49 Gall.).
2. Πλούτ. 9, 84 (= Test. 91 Gall.). Βλ. F. Kiechle, *Literaturbericht der griech. Numismatik: Mysia – Troas – Aiolis – Lesbos* (Jahrb. für Numismatik und Geldgeschichte 10, 1959/60, 92 κ.έ.). – Γιὰ εἰκόνες τῆς Σαπφῶς σὲ ἀργεῖα ἀργεῖα βλ. Scheffold, *Die Bildnisse der griechischen Dichter*, Basel 1943, σσ. 14, 54 κ.έ. παρατηρεῖ: «... sind als sprechende Namen verdächtig und möglicherweise Kommodifizierung». Βλ. Wilmowitz, *S.u.S.*, 24.
3. Γιὰ τὰ ὀνόματα «*Κερκύλας*» καὶ «*Ἄνδρος*» δ. Τρεν, RE s.v. Sappho, 1227, ἐμφανίζει: Βλ. Wilmowitz, *S.u.S.*, 24.
4. P. Oxy. 1800 fr. 1, 1-35 = Χαμαιδέων, fr. 27 Wehrli (= Test. 11 Gall. = 252 Voigt).
5. «*Σαπφῶ, Σίμωνος, οἱ δὲ Εὐρίγιο, οἱ δὲ Ἡερίγιο (i.e. Ἐρίγιο), οἱ δὲ Ἐκρίτου, οἱ δὲ Σίγιο, οἱ δὲ Κίμωνος, οἱ δὲ Ἐτίγιο, οἱ δὲ Σκαμανδρωνίου*». Τὸ ὄνομα μνημονεύεται ἥδη στὸν Ἡρόδοτο, 2, 135 (= Test. 13 Gall., σσ. 14, 54 κ.έ. Αἰάναο, Πιοκ. Ἰστ. 12, 19 p. 127 κ.έ. Hercher = Test. 36 Gall. = 256 Voigt): «*τὴν Σκαμανδρωνίου θυγατέρα*» καὶ Σχόλιο Πλάτ. Φαίδρ. 235 c p. 74 Greene).

δὲ μορφήν [εἶ] καταφρόνητος δοκεῖ γέ[γον] ἐν[α] καὶ ἰδυσεῖδεσάτη, [τ]ὴν μὲν γὰρ ὄψιν φαιώδης [ὁ] πῆλκεν, τὸ δὲ μέγεθος μικρὰ παντελῶς». Ἡ τελευταία διατύπωση προέρχεται – προφανῶς – ἀπὸ παλαιά, κοινή, ἀντίληψη καὶ θυμίζει τὸν χαρακτηρισμό, ποὺ δίνει ὁ Μάξιμος Τύριος: «μικρὰν δὲ οὖσαν καὶ μέλαναν»¹.

Ἡ Σαπφὼ ἔζησε σὲ μιὰ ἰδιαίτερα σημερινὴ καὶ κρίσιμη περίοδο τῆς Λέσθου. Φαίνεται, ὅτι πολιτικά ἀνῆκε στὸ κόμμα τοῦ Ἀλκαίου. Οἱ πολιτικὲς ταραχές καὶ οἱ ποικίλες ἀνακατατάξεις στὴ Μυτιλήνη δὲν ἄφισαν ἀθικτὴ τὴ Σαπφὼ καὶ τοὺς οἰκείους της. Ἡ ἐξουσία κάποιου Μελέγγρου καὶ ἡ ἀνατροπὴ τοῦ ἀπὸ τὸν Πιττακὸ καὶ τοὺς ἀδελφούς τοῦ Ἀλκαίου, οἱ ἀγῶνες ἐναντίον τοῦ Μυρσίλου, οἱ πολιτικὲς ἐνυαλαγές καὶ οἱ σκληροὶ ἀγῶνες ὑπὲρ τῆς ἐξουσίας, Στὴν ποιητὴ τῆς ὁμῶς κυριαρχοῦν ἄλλα θέματα (βλ. πρὸ κάτω), ἐνῶ στὸν Ἀλκαῖο ἔχομε ἄμεση ἐπιρροία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὅπως ὁποτερὸς ὁ Ἀλκαῖος εἶχε νὰ πῇ πολλὰ γιὰ τὴς πολιτικὲς ἀναταραχές, τὴς ἐπαναστάσεις, τοὺς κινδύνους καὶ τὴς συνωμοστίας στὴ Μυτιλήνη κατὰ τὴν ἐποχὴ, ὅπου ὁ ἴδιος ἔζησε καὶ ἔδρασε. Ἐνῶ ὁμως ἡ Σαπφὼ ἴδια ὑπέφερε σ' αὐτὲς τὴς δύσκολες στιγμές, δὲν λέγει τίποτε. Μέσα τῆς κυριαρχοῦν ἄλλα θέματα².

Τὸ σημερινὸτερο θέμα, ποὺ συνδέεται ἄμεσα ὄχι μόνον μὲ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἦθος τῆς ποιήτριας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν σωστὸ τρόπο ἀντιμετωπίσεως καὶ ἐρμηνείας τῆς ποιήσεώς της, εἶναι ἡ πολυσυζητημένη σχέση τῆς Σαπφὸς μὲ τὸν κύκλο τῶν

1. Μάξ. Τύρ. 18, 7 (p. 227 Hobein) (= Test. 17 Gall. = 258 Voigt). Π6. καὶ Σχόλιο Δουκ. Εἰκ. 18 (p. 186 Rade) (= Test. 18 Gall. = 259 Voigt): «ὄσον εἰς σῶμα εἰδεχθεσάτη Σαπφὼ, μικρὰ τε καὶ μέλανα ὀρωμένη».

2. Τὸ πρῶτο – καί, ἴσως, τὸ μοναδικό – «πολιτικὸν» ποίημα τῆς Σαπφὸς θρέθηκε σὲ πapyrus (P. Hauniens. 301 καὶ P. Mediol. 32), ποὺ ἐξέδωσε γιὰ πρῶτη φορά ὁ A. Vogliano (Philol. 93, 1939, 277 καὶ ἐπίσης: «Sappho. Una nuova ode della poetessa», Milano 1941). Π6. C. Gallavotti, P. Mil. Vogl. II, nr. 40, Milano 1961. – Στὸ ποίημα αὐτὸ (98 LP. = V.) ἡ ποιήτρια κάνει σύντομη ἀναφορά στὴν ἐξουσία τῆς (πιθανῶς τὸ ποίημα τὸ ἔγραψε τότε, βλ. Treu, Sappho 216), στὸν μιστὸ ἀντίπαλο τοῦ Ἀλκαίου «Κλαυκτίδαν» (σὲ θέβαιο συσχετισμῷ μὲ τὸν Πιττακὸ) κ.λπ. Βλ. Schade waldt, Hellas u. Hesp. 60. – Σὲ ἕνα ἄλλο ἀπόσπασμα (71 LP. = V.) μιλάει γιὰ κάποιον, ποὺ προτίμησε τὴ φιλία γυναικῶν ἀπὸ τὸ ἀριστοκρατικὸ γένος τοῦ Πενθέλου (βλ. στ. 3: «φιλότ[α]ρ ἦλεο Πενθελήαν»). Μόνον αὐτὰ εἶναι σαφῆ.

κοριτσιῶν, ποὺ ἦταν κοντὰ της. Πρόκειται γιὰ ἕνα θέμα, ποὺ ἀνέγεται ἥδη στὴν ἀρχαιότητα καὶ ἔχει ἀπασχολήσει ἰδιαίτερα τὴν ἔρευνα. Ἡ Σοῦδα, ἀναφερόμενη στὴς «ἐταῖρες» καὶ «φίλες» τῆς ποιήτριας, παρατηρεῖ: «πρὸς αὗς καὶ διαβολὴν ἔσχεν αἰσχρὰς φιλίας». Τὸ πατρικὸ θιγρῶν ἀπόσπασμα, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλήσαμε προηγουμένως, ἐπαναλαμβάνει τὴν ἴδια ἀποψη ὡς πρὸς τὴν δυσφήμιση τῆς ποιήτριας: «κ[α]τηγόρηται δ' ὑπ' ἐν[τ]ί ω[ν] ὡς ἀτακτὸς οὐ[σ]α τὸν τρόπον καὶ γυναικεῖαν τριά». Διὸ χαρακτηρισμοὶ ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς δείχνουν καθαρὰ τὴ διαφοροποίηση ὡς πρὸς τὴν ἀξιολόγηση τῆς ποιήτριας: ὁ Στράβων λέγει: «... ἡ Σαπφὼ, θαυμαστὸν τι χρεῖμα· οὐ γὰρ ἴσμεν ἐν τῷ τοσοῦτῳ χρόνῳ τῷ μνημονευομένῳ φανεῖσθαι τινα γυναικα ἐνάμιλλον οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐκείνη ποιήσεως χάριν»¹, ἐνῶ ὁ Τυτιανὸς – χριστιανὸς ὁ ἴδιος, θέβαιο – μὲ φανατισμὸ διατυπώνει ἕνα ἐντονα μειωτικὸ χαρακτηρισμό: «καὶ ἡ μὲν Σαπφὼ γόνατον πορνικὸν ἐρπτομανὲς καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀσέλγειαν ἔδει»².

Γιὰ πρῶτη φορά στὴς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰῶνα ἡ ὑπεύθυνη φιλολογικὴ ἔρευνα ὑψώνει τὴ φωνή της καὶ ἀντιμετωπίζει σοβαρὰ τὰ προβλήματα. Αὐτὸ ἔγινε μὲ τὴν περιήγησι μελέτη τοῦ F. C. Welcker³. Ὁ φιλόλογος αὐτὸς ἐξετάζει καὶ ἀξιολογεῖ ὅλο τὸ ἱστορικὸς ἀξίονιστο ὕλικό καὶ μὲ θάση τὴν ἐρμηνεία τῶν πηγῶν καθορίζει τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἦθος τῆς ποιήτριας. Τὴ σοβαρὴ αὐτὴ προστάθεια ἀποκαταστάσεως τῆς Σαπφὸς συνέχισαν καὶ ἄλλοι ἐρευνητὲς ἀπὸ τότε ὡς σήμερα – ἀπὸ τοὺς H. Koehlin⁴, W. S. Teuffel⁵, Th. Kock⁶ ὡς τοὺς Page, Merkelbach, Treu, Lesky, Saake κ.ά.⁷. Κατὰ τὴς τέλευ-

1. Στράβ. 13, 2, 3 (= Test. 2 Gall. = 264 Voigt).

2. Τυτιανός, Πρὸς Ἑλλάην 33 (p. 34, 20 κ.έ. Schwartz) = Test. 72 Gall. = 262 Voigt).

3. Sappho von einem herrschenden Vorurteil befreit. Göttingen 1816 (ἀνατύπωση: Kleine Schriften II, 1845, σσ. 80-144). Ὁ Welcker ἐπανερχεται εὐκαιριακὰ στὸ θέμα, π.χ. στὸ «Jahns Jahrb.» 6, 1828, 394-408 = Kl. Schr. I, 1844, σσ. 110-125 (ὁδοιπορικὰ πρόκειται γιὰ θιβακροίτια τῆς ἐκδ. ἀποστ. τῆς Σαπφὸς ἀπὸ τὸν Chr. Fr. Neue, Sapphonis Fragmenta, Berlin 1827) καὶ Rh. Mus. 1856, 226-239 = Kl. Schr. IV, σσ. 68-99.

4. Über Sappho, mit Rücksicht auf die gesellschaftliche Stellung der Frau bei den Griechen (1851), έκτυπ. Zürich 1859 στὸ «Akadem. Reden u. Vorträge» σσ. 153-217.

5. Die Frauen in der griech. Poesie, 1853 (έκτυπ. τὸ 1855).

6. Alkaios u. Sappho (1862).

7. Βλ. θιβακροίτια Σαπφὸς.

ταῖς δεκαετίες τὸ θέμα ἀντιμετωπίσθηκε ἐπίμονα καὶ συζητήθηκε ἀρκετά. Ἀφετηρία ἦταν ἡ «ἠθικὴ» ἀξιολόγηση τῆς ποιήτριας καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς ἐλέγχος τόσο τῶν πηγῶν, ὅσο καὶ τῶν ποιημάτων, ποὺ μᾶς σῶθηκαν. Βασικὸ θέμα εἶναι, φυσικά, ὁ καθορισμὸς τοῦ κύκλου (ἢ τῆς οἰάδας) τῶν κοριτσιῶν καὶ ἔπειτα ἡ σχέση τῆς ποιήτριας μαζί τους. Τὰ κορίτσια, ποὺ ἀνῆκαν στὸν κύκλο τῆς Σαπφῶς, προερχόνταν ἀπὸ διάφορους τόπους – δὲν καταγόταν ἀναγκαστικά ἀπὸ τὴ Λέσβο¹. Συνκεντρωνόνταν ἐκεῖ καὶ ἀποτελοῦσαν μαζί ἓνα στενὸ κύκλο. Μερικοὶ νομίζουν, πὼς ἡ Σαπφῶ ἦταν ἀρχηγὸς μιᾶς σχολῆς μουσικῆς, ποιήσεως καὶ χοροῦ, ἀλλοὶ τὴν θεωροῦν ἀρχηγὸ μιᾶς τυπικῆς λατρευτικῆς ὀργάνωσης, ἀφιερωμένης στὴ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης, ἀλλοὶ ἀρχηγὸ μιᾶς «ἀκαδημίας» κ.λπ.² Ὁ Gagliano, Safo³ 58, διατυπώνει μιὰν ἀρνητικὴ θέση, τονίζοντας σωστά, ὅτι δὲν πρέπει νὰ δεχτοῦμε «una confradia, ni una academia, ni una escuela poetica». Πολὺ πιθανότερο εἶναι, ὅτι τὰ κορίτσια μαζεύονταν ἐκεῖ καὶ ζοῦσαν μέσα σὲ ἓνα κλῆμα ποιήσεως καὶ μουσικῆς³ καὶ μάθαιναν πολλὰ πράγματα: λατρὸς καὶ καλλιεργούμενους τρόπους συμπεριφοράς, τὴν τέχνη καὶ τὴ χάρη στὸ ντύσιμό τους καὶ στὴν ἐμφάνισή, χορὸ, μουσικὴ, τραγοῦδι καὶ συμμετοχὴ σὲ γιορτὲς γάμου καὶ σὲ λατρευτικὰ τελετὰς τῆς πόλεως. Πρέπει νὰ μὴ λησμονοῦμε, ὅτι ἡ κοινωνικὴ δομὴ στὴ Λέσβο κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ἐντελὴς διαφορετικὴ ἀπὸ ὅ,τι στὴν ἄλλη Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ὑπῆρχε μεγάλυτερὴ κοινωνικὴ καὶ ἀτομικὴ ἐλευθερία. Οἱ γυναῖκες δὲν ἦταν περιορισμένες μέσα στὸ σπίτι, ἦταν καλλιεργούμενες καὶ μπορούσαν νὰ ἐκφράσουν τὰ αἰσθηματὰ τους μὲ τὴν ποίηση καὶ τὸ τραγοῦδι. Προσπαθοῦσαν καὶ ἐπιδιώκταν συνεχῶς νὰ καλλιεργοῦν τὸ κῶλινος σὲ ὅλες τὶς μορφές του – ἀπὸ τὴν ἀπλὴ κίνηση ὡς τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία. Ὁ πολιτισμὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅτι Μυτιλήνη θρυσκόταν σὲ ἐξαιρετικὰ ὑψηλὸ ἐπίπεδο καὶ ἡ

1. Πθ. Σοῦδα: «μυθήτρια δὲ αὐτῆς Ἀνακτορία Μιλήσια. Τοργὴν Κολοφώνια, *Εἰνείκα Σάλαμινά».*

2. Βλ. λαττομερὸς Merkelbach, Philol. 57 καὶ Page, S. & A. Ὁ Merkelbach υποστηρίζει, πὼς ἡ Σαπφῶ ἔγνε ἀρχηγὸς μιᾶς ὀργανωμένης κοινότητος νέων κοριτσιῶν, ποὺ γίνονταν μέλη πρὶν παντρευτοῦν καὶ περνοῦσαν ἐκεῖ μιὰ περίοδο καθοδηγήσεως καὶ προπαιδαγωγῆς γιὰ τὸν γάμο τους. Ὅταν παντρευόνταν, ἐγκατέλειπαν τὴν κοινότητα.

3. Ἡ ποιήτρια ὀνομάζει τὸ σπίτι τῆς «μιοισπόλων δόμον» (150, 1 LP. = V.).

τέλεια διαπαιδαγώγηση τῶν κοριτσιῶν θεωροῦνταν τόσο σημαντικὴ καὶ ἀπαραιτήτη ὅσο ποτὲ καὶ πούθεν κατὰ τὴν ἀρχαϊότητα. Τὸ «καλὸν» καὶ τὸ «τεπρὸν» ἦταν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς ἀγωγῆς τους. Ἐφορμε, πὼς δὲν εἶχε μόνον ἡ Σαπφῶ ἓνα κύκλο κοριτσιῶν γύρω της, ἀλλὰ ὅτι ὑπῆρχαν καὶ ἄλλες καλλιεργούμενες γυναῖκες μὲ τὴν ἴδια δραστηριότητα καὶ ποὺ χαρακτηρίζονται ὡς «ἀντιτεχνον» τῆς Σαπφῶς: Τοργῶ, Ἀνδρομέδα¹. Πίσω ἀπὸ τὶς ἀντιθέσεις αὐτὲς κρύβεται, θέβαια, μιὰ κοινωνικὴ δομὴ καὶ μιὰ συγκεκριμένη κοινωνιολογικὴ ἐρμηνεία, ἀφοῦ ὅλες αὐτὲς οἱ «δασκάλες» ἀνῆκαν οὐσιαστικά σὲ ἀνώτερες κοινωνικὲς τάξεις.

Τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως Σαπφῶς καὶ κοριτσιῶν πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται καὶ νὰ κρίνεται οὐσιαστικά ὄχι μὲ βάση τὴς διάφορες (συχνὰ ἀνεύθυνες καὶ ἀνεξιστοῦστες) πληροφορίες, ἀλλὰ μὲ βάση τὸ ἔργο τῆς ποιήτριας. Βέβαια, πολλοὶ θεωροῦν εὐκολότερο – καί, ἴσως, πρὶ ἐντυπωσιακὸ καὶ «μοντέρνο» – τὸ νὰ ἀναζητοῦν καὶ νὰ προβάλουν τὶς ὑπερβολές, παρὰ νὰ ἐρμηνεύουν ἀντικειμενικά καὶ μὲ προσοχὴ τὶς διάφορες ἀνφορές, ποὺ γίνονται στοὺς στίχους τῆς ποιήτριας. Ἄς μὴ ξεχνοῦμε, ὅτι ὅλα σχεδὸν, ὅσα ξέρομε, ἐμπλέκονται συχνὰ μὲ ὑποπτες πληροφορίες καὶ μὲ τοὺς ὑπαντινυμὸς τῆς κωμωδίας. Βιογραφικὲς πηγὲς θέβαια (βλ. τὸ πατρικὸ κείμενο) μνημονεύουν – καὶ μερικοὶ σκανδαλοθῆρες προβάλλουν ἔντρονα – τὴν μοιφή, ὅτι ἡ Σαπφῶ ἦταν «γυναικέρστρον». Λησιμονεῖται, ὅμως, ἡ βάση τοῦ προβλήματος: ὅτι δηλ. μιὰ ποίηση – σὰν τὴν ποίηση τῆς Σαπφῶς, ποὺ ἀναφέρεται σὲ σχέση γυναικῶν, σὲ συμβίωση καὶ συμμετοχὴ στὰ ὄντια, καὶ παρουσιάζει ἐπιθαλάμια καὶ ἄλλα ποιήματα γιὰ κορίτσια ποὺ παντρεύονται καὶ ἐγκαταλείπουν τὸν κύκλο, στὸν ὅποιο ἔζησαν ὅμορφα – εἶναι φυσικὸ νὰ παρερμηνευθῇ κάποτε. Καὶ εἶναι ἐθνότυπο. Ἡ ἴδια, ὅμως, ἡ ποίηση τῆς Σαπφῶς – ὅπως μᾶς σῶθηκε – μᾶς δείχνει καθαρὰ τὴν ἐσωτερικὴ σχέση, ποὺ συνδέει τὴν ποιήτρια μὲ τὶς «μυθήτριες» καὶ τὶς «φίλες» τῆς, τὴ συγκίνηση γιὰ τὴ συμβίωση καὶ τὴν ὁμορφιά της, τὸν πόνο γιὰ τὸν χωρισμὸ καὶ τὴν ἔντρον μνημὴ γιὰ τὰ ὄντια, ποὺ ἀνῆκαν σὲ ἓνα γοητευτικὸ παρελθόν. Στὰ ποιήματά της διαπιστώνομε τὴν ἀγωνία καὶ τὸν ἀγῶνα της γιὰ κάθε μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς κοπέλες καὶ τὸ δέσιμο μαζί

1. Βλ. Μάξιμο Τύριο 18, 9 (p. 230 κ.έ. Hobein = Test. 112 Gall. = 219 Voigt).

τους. Κάθε φορά, που ένα κορίτσι παντρευόταν και έφευγε, ή ποιήτρια θυβιζόταν σε ένα πικρό πόνο για τον χωρισμό. Φυσικά, στους στίχους της φαίνεται ένα έντονο πάθος, μια καθαρή έρωτική διάλυση, μια τρυφερή και – συγχρόνως – έντονη έρωτική και έσωτερική σχέση, που τη δένει με τα κορίτσια. Εκτός, όμως, από μια πιθανή περίπτωση, δεν υπάρχει ούτε μια λέξη, ούτε μια υπόδειξη, που να οδηγεί στη σκέψη για «λεσβιακό» έρωτα. Είναι γεγονός, ότι για την πνευματική και ήθικη ποιότητα των κοριτσιών δεν γίνεται λόγος. Γιατί, όμως, έπρεπε να γίνεται; Αυτό θα ήταν έξω και πέρα από την ποίηση της Σαπφώς.

Μια άλλη άρχαία παράδοση σχετικά με τη Σαπφώ άναφέρεται στον θάνατό της. Το τέλος της ζωής της παρουσιάζεται εδώ πολύ ρομαντικά και συναισθηματικά: η Σαπφώ, απειλημένη από τον άτυχο έρωτά της για τον Φάωνα, πήδησε στη θάλασσα από τις «Λευκάδες πέτρες», δηλ. από το άκρωτήριο Λευκάδας, όπου υπήρχε και ναός του Απόλλωνος. Όλη η ιστορία αυτή στηρίζεται σε έπινοήσεις, αφού ως σήμερα δεν υπάρχει ούτε ό παρामीκρός υπαινιγμός στα άποστ. της Σαπφώς για τον Φάωνα και για τον έρωτά της – πράγμα, που άσφαλώς ή ποιήτρια δεν θα παρέλειπε². Ο Φάων ήταν, κατά τον μύθο, ένας πορθέμεος στη Λέσθο, που κέρδισε την εύνοια της Αφροδίτης, ή οποία του χάρισε νεότητα και όμορφιά. Η κομωδία έπαιξε, θέβαια, και εδώ τον ρόλο της. Η παλαιότερη μαρτυρία, που έχουμε, είναι ή κομωδία του Μενάνδρου «Λευκαδία»³ – προφανώς ό ποιητής άντλεί από παλαιότερη παράδοση –, ξέρομε όμως άρκετους τίτλους χαμένων έργων κωμικών ποιητών με θέμα «Φάων» ή «Λευκάς»⁴.

* *

Τα ποιήματά της έκδόθηκαν και ταξινομήθηκαν – όχι θεματολογικά, όπως του Αλκαίου, αλλά κατά τη μετρική μορφή – σε 9 θιβλία από τους άλεξανδρινούς φιλόλογους. Η Σοφδα δηλώνει

1. Βλ. Page, S. & A. 144, σση. 1.

2. Βλ. άεπιμερής Wilamowitz, S.u.S. 23-58 και A. Lesky, GGL, 169.

3. Π6. Στράβ. 10, 452. Βλ. τα άπ. του Μενάνδρου II, 255-263 K ö r t e. Για τις άρχαίες πηγές σχετικά με την παράδοση: Φάων-Σαπφώ, θλ. Test. 35-39 Gall. = 211 V o i g t. Βλ. κυρίως όσα λέγει ό Ψευδο-Πλάιτω, 48 (3, 2, 29 Festa = Test. 39 Gall. = 211 a V o i g t).

4. Βλ. V l. Treu, Suppho. σ. 149, σση. 45.

σαφώς: «... έγραψε δε μέλιτων άρωματων θιβλία θ»¹. Βέβαια, οι άμφιβολές ως προς το άν πρόκειται για 8 ή για 9 θιβλία (θ = 8 ή 9) δεν είναι σήμερα τόσο έντονες, όπως παλαιότερα².

Οί στίχοι της είναι τα πιο άρωα δείγματα έρωτικής και άνθρώπινης εύαισθησίας στην άρχαία ποίηση. Η συμβίωση με τα πρόσωπα του κύκλου της άποτελεί τη βάση για κάθε ποιητική μετουσίωση γεγονότων και θιμάτων. Όλος ό κύκλος της Σαπφώς αιθάλνεται δέσμιος μέσα στη μνήμη του «κάλλους», το όποιο έθίωσε σε άπειρες λευκομέρες. Η έντονη συμβίωση οδηγεί συχνά την ποιήτρια στη διατύπωση μοναδικών εκφράσεων για τη μοναξιά, τον χωρισμό και την έγκατάλειψη. Τα κορίτσια συνάπτονται μαζί τους και με τη Σαπφώ μέσω ενός έσωτερικού δεσμού, που δεν στηρίζεται μόνο στην άπαραίτητη άνθρώπινη σχέση, αλλά επεκτείνεται σε όλες τις περιχές του βίου και της άνθρώπινης συμπεριφοράς. Κάθε φορά, που μια κοπέλα παντρευόταν και έφευγε, ή ποιήτρια έπρεπε να ζή – κάθε φορά – με δόνη τη στιγμή του άποχωρισμού, να άντέχει τον πόνο και να κατανοή την άνθρώπινη μοίρα, στην όποια άνήκουν μαζί και ή χαρά της συμβιώσεως και ή πίκρα του χωρισμού. Η μνήμη και ή άνάμνηση άποτελούν για την ποιήτρια τα βασικά στοιχεία, που διατηρούν την όμορφιά του κοινού θιώματος. Τα «τερπνά», τα «άδρα» και τα «καλά» διοχετεύονται μέσα στους στίχους της ως χαρακτηριστικά αιώτης της ιδιότηης, άνθρώπινης σχέσης. Η πίκρα για την έγκατάλειψη και ό πόνος για τον χωρισμό εξισορροπούνται με την γνώση, ότι όσα πράττονται έντονα και όμορφα άποτελούν μόνιμο περιεχόμενο μέσα στον άνθρωπο. Έτσι μπορεί ή Σαπφώ να ξεπροβόδιση μια φίλη, λέγοντας: «πήγαυε στο καλό και να με θυμάσαι: γιατί ξέρεις πόσο σ' άγαπούσαμε» (94 LP.). Η ίδια πιστεύει, πως ή άφοσίωση της στο κάλλος και στην ποίηση θα της εξασφαλίστη τη μνήμη των άνθρώπων: «κάποιος κάποτε θα μάς θυμάται, νομίζω» (147 LP.). Αντίθετα, όταν άπευθύνεται σε

1. Π6. A. P. 7, 17 (Τυλλίος Αιουέας) Βλ. σχετικά R. Pfeiffer, Gnomon 2, 1926, 320 (στην κριτική της έκδ. της Σαπφώς από τον L o b e l και της Anh. Lyr. Gr. του D i e h l).

2. Βλ. Wilamowitz, Textgesch. gr. Lyr., 73, ό όποιος μάλιστα πιστεύει πως τα «Εριθάμια» (που άποτελούν το τελευταίο θιβλίο) περιέχονται στο 8ο (= τελευταίο). Σχετικά θλ. Page, S. & A. 112 κ.έ. Φαίνεται όμως, πως έπιθυμία ύπάρχουν και σε άλλα θιβλία.

μιά «ἀντίτεχνον» της – προφανώς την Ἀγδορομέδα –, ἀναφέρεται σαφέστατα στην ἐξαφάνιση τῆς μνήμης, διότι ἐκείνη δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν ποίηση (55 LP.): «κατὰβόιασα δὲ κρίση οὐδέ ποτα μναμοσύνα σέθεν/έσσετ' οὐδὲ πόθα <εἰς> ὅστερον (Bücher: οὐδέποτε codd.) κ.τ.λ.» (= σὺν θά πεθάνης, θά κείτῃσιν (ἄψυχη)· καὶ ποτὲ πῦρ δὲν θά υπάρχη γιὰ σένα ἀνάμνηση, κανένας δὲν θά σὲ νοσταλγῇ...·). Ἡ χάρη τῶν ποιημάτων της καὶ ἡ γοητεία τῶν διατυπώσεων – ποὺ μόνο στὸ πρωτότυπο μποροῦν νὰ γίνουν αἰσθητὰ – παραμένουν πάντοτε, καὶ σήμερα, ἀφθάρτες. Ἡ ποίησή της εἶναι ἡ ἐκφραση τοῦ θίου της συγχρόνως ὁμῶς εἶναι καὶ μιὰ ἐντρον, διακριτικὴ διάσταση στὴν ἀνθρώπινη εὐαισθησία.

Ὅταν οἱ Ἀρχαῖοι ἔλεγαν «ἡ ποιήτρια», ἐννοοῦσαν τὴ Σαπφώ, ὅπως ἀκριβῶς ἐννοοῦσαν τὸν Ὀμηρο, ὅταν ἔλεγαν «ὁ ποιητής»¹. Ἡ παρουσία της στὴν ἀρχαία ποίηση κυριαρχεῖ οὐσιαστικά. Τὰ ποιήματά της διαβάστηκαν πολλῶ. Ἀρχαῖοι γραμματικοὶ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ποίησή της καὶ πολλοὶ ποιητές – Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι – τὴν μιμήθηκαν. Ἐτσι ἐξηγεῖται καὶ ἓνα πλῆθος ἀπὸ ἀνέκδοτα, πληροφορίες, παρεξηγημένες κ.ά., ποὺ μᾶς παραδίδηκαν. Ὁ τίτλος μᾶς μελέτης, ποὺ συνέγραψε ὁ περίφημος Δίδυμος (1ος αἰ. π.Χ.), δείχνει ἥδη τὸ λαθμενὸ ὁρῶμο, ποὺ ἀκολούθησαν ἀπὸ τότε μερικοὶ ἐρμηνευτές². Οἱ ἐπιγραμματοποιοὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ὕμνουν τὴν ποιήτρια καὶ διατυπώνουν συχνὰ ἐπιτυχημένους χαρακτηρισμοὺς γιὰ τὴν προσωπικότητά καὶ τὴν

ποίησή της¹. Σὲ ἓνα ἐπίγραμμα, ποὺ ἀποδίδεται στὸν Πλάτωνα, ἡ Σαπφώ συνυπολογίζεται μὲ τὶς 9 Μοῦσες, ὡς δεκάτη Μοῦσα (A.P. 9, 506):

Ἐννέα τὰς Μοῦσας φασὶν τινες: ὡς ἀλγύρως.

Ἡνῖδε καὶ Σαπφὼ λεσθόθεν ἡ δεκάτη²

Εἶναι ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴν γοητεία, ποὺ ἄσκουσε ἡ ποιήτρια, μιὰ πληροφορία, ποὺ μᾶς προσφέρει ὁ Αἰ-
λαιανός³: ὁ Σόλων – ἄκουσε σὲ ἓνα συμπόσιο τὸν ἀνεψιὸ
του νὰ τραγουδᾷ ἓνα ἄσμα τῆς Σαπφούς. Τοῦ ἤρεσε πᾶρα πολὺ
καὶ παρακάλεσε τὸν νεαρό, νὰ τοῦ τὸ μᾶθη. Ὅταν ὁ νέος τὸν
ρώτησε, γιὰτὶ ἐνδιαφέρεται τόσο πολὺ, ὁ Σόλων ἀπάντησε: «ἴνα
μάθῃς αὐτὸ ἀποθάνω» (= γιὰ νὰ τὸ μάθῃς καὶ ὅστερα νὰ πεθάνῃς).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

*Εκδόσεις:

Δεκατοῦς:

Δεκατοῦς, Π., Σαπφώ, Ἐν Ἀθήναις (ἐκδ. «Παπύρου») 1938.

Lobel, Σμ.:

Lobel, E., Σαπφούς μέλη. The Fragments of the Lyric Poems of Sappho, Oxford 1925.

PLF, σσ. 1-110.

Treu, Sappho:

Treu, M., Sappho. München 1968⁴.

Voigt, S. et A., σσ. 29-174.

(Γιὰ τὶς ἐκδόσεις τῶν: Gallavotti, κ.λπ. βλ. «Γενικὴ βιβλιογραφία» καὶ «Σαπφώ καὶ Ἀλκαῖος»).

1. Βλ. ἰδιαιτέρα A.P. 5, 245 (Πλάτωνος Σίλεντ.).

Μαλθακά μὲν Σαπφούς τὰ φίληματα, μαλθακά γούων
πλέγματα χιονέων, μαλθακά πάντα μέλη,
ψυχὴ δ' ἐξ ἀδάμαντος ἀπειθέος· ἀχιρ γὰρ ὅτων
ἔστιν ἔπος στομάτων, τάλια δὲ παρθένης κ.τ.λ.

Π6. A.P. 7, 14 (Ἀντίκ. Σιδών), A.P. 7, 16 (Πλινίου), A.P. 7, 17 (Τύλλιος Δαυρενός), A.P. 7, 407 (Διοσκορίδης) – ὅπου στοὺς τελευταίους στίχους τονίζεται ἡ αἰωνό-
τητα τῆς ποιήσεως της, στ. 9/10: «πάντη πότρυα, χάρπε θεῶς ἴσα· σὰς γὰρ αἰώνος ἰθά-
νάσας ἔχουσιν ὦν ἐστὶ θυγάτηρ», - A.P. 7, 718 (Νοσσίς), A.P. 9, 66 (Ἀντίκ. Σιδών), A.P. 9, 189 (ἄνων), A.P. 9, 521 (ἄνων) κ.ά.

2. Π6. καὶ A.P. 9, 66 (Ἀντίκ. Σιδών): «Μναμοσύναν ἔλε θάμβος, ὅτ' ἐκλῶε τὰς
μέλῳσιν/Σαπφούς: «Μὴ δεκάτην Μοῦσαν ἔχουσι θοοταί».

3. Στὸν Σιρόδατο 3, 29, 58 (III, 1 p. 638 κ.έ. Wachsmuth - Hense).

1. Π6. λ.χ. Τάλην, Προπερτ. 2 (Scripta min. II p. 35 Müller = IV 771 K ü h n): «καὶ ὅταν εἴπωσιν ὦν τοῦ ποιητοῦ λελέχθαι τὸ ἔπος, ὦν δὲ τῆς ποιητρίας τὸ δὲ: πάντες γὰρ ἀκούομεν Ὀμήρον μὲν λέγεσθαι ποιητὴν, Σαπφὴν δὲ ποιή-
τριαν». Π6. σχετικά τὸ διοτιχὸ τοῦ Ἀντιπάτρου Σιδωνίου (A.P. 7, 15): «Ὀδυσσεὺς
μὲν Σαπφὴν τόσων δ' ὑπερέχον ἀοιδῶν/βλεπὼν ἀνδρῶν ὅσων ὁ Μαιωνιάς». Βλ.
ἀετιομερῶς, A. D. Skias, Homer im griech. Epigramm, Athen 1965, σσ.
128-130.

2. Π6. Σενέκα, Ad. Lucil. epist. 88, 37 (= Test. 74 Gall. = 244 Voigt):
«guatuor milia librorum Didymus grammaticus scripsit, in his libris de Homeri patria
queritur... in his an Sappho publica fuerit» - δηλαδή: ἓνας τίτλος μελέτης τοῦ Διδύμου
μὲ τὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ Σαπφὴ ὑπῆρξε δημόσια, κοινὴ γυναικα. Π6. Μάξιμο Τύριο
18, 9 p. 230 Hobein = Test. 112 Gall. = 219 Voigt).

Voigt (= V.):

Μελέτες:

Bolling, *APh* '61:Bowra, *Hermes* '35:Borgeaud, *ACL* '57:Danielewicz, *Eos* '74:Forssman, *MSS* '75:

Gallavotti, '62:

—, *PP* '46:Gomme, *JHS* '57:Hamm, *Grammatik*:Jurenka, *W. St.* '14:

Kazik-Zawadzka '58:

Martin, *Mus. Helv.* '47:

Morpurgo '76:

Voigt, E.-M., *Sappho et Alcaeus*, *Fragmenta*, Amsterdam 1971.
(Βλ. καὶ «Γενικὴ Βιβλιογραφία»: *Ἐκδόσεις*).

Bolling, G.M., *Textual Notes on the Lesbian Poets (APh 82, 1961, 151-163)*Bowra, C.M., *Zu Alkaeos und Sappho (Hermes 70, 1935, 238-241)*.Borgeaud, W., *Analyse de quelques mètres éoliens (ACL 26, 1957, 305-330)*.Danielewicz, G., *De elementis hymnicis in Sapphus Alcaeae Anacreontisque carminibus obviis quaestiones selectae (Eos 62, 1974, 23-33)*.Forssman, B., *Zur Lautform der lesbischen Lyrik (MSS 33, 1975, 15-37)*.Gallavotti, C., *La lirica eolica*, Roma 1962.—, *Postilla a nuovi carmi di Saffo e di Alceo (PP 1, 1946, 119-125)*.Gomme, A.W., *Interpretations of Some Poems of Alkaeos and Sappho (JHS 77, 1957, 225-266)*.Hamm, E.-M., *Grammatik zu Sappho und Alkaeos*, Berlin 1957 (1958²).Jurenka, H., *Neue Lieder der Sappho und des Alkaeos (W. St. 36, 1914, 161-182)*.Kazik-Zawadzka, I., *De Sapphicæ Alcaicæque elocutionis colore epico*, Wrocław 1958.

Martin, V., *La poésie lyrique et la poésie dramatique dans les découvertes papyrologiques des trentes dernières années, I: Poésie lyrique lesbienne (Mus. Helv. 4, 1947, 74-90)*.

Morpurgo Davies, A., *The -eoi datives, Aeolic -ss-, and the Lesbian Poets (Studies in Greek, Italic and Indo-European Linguistics offered to Leonard R. Palmer on the occasion of his seventieth*

Nicosia, *QUCC* '78:Righini, *SIFC* '50:Romè, *SCO* '65:Stoessl, *Altertum* '59:Theander, *Eranos* '43:Treu, *QUCC* '66:—, *ΕΕΦΣΠΑ* '68/69:West, *Giotta* '70:Will, *R. Ph.* '51:

Birthday June 5, 1976, Innsbruck 1976, σσ. 181-197).

Nicosia, S., *Una nuova edizione di Saffo e Alceo (QUCC 28, 1978, 183-210)*

[*ἀναφέρεται κυρίως στην ἔκδοσιν τῆς E.-M. Voigt, ἀλλὰ ἐξετάζει διεξοδικὰ ὅλα τὰ προβλήματα μετ' ἀναφορά καὶ στις παλαιότερες ἐκδόσεις*].

Righini, L., *Saffo e Alceo in Efessione (SIFC 24, 1950, 65-75)*.

Romè, A., *L'uso degli epiteti in Saffo e Alceo con riferimento alla tradizione epico - rapsodica (SCO 14, 1965, 210-246)*.

Stoessl, F., *Aus dem Leben und der Dichtung der lesbischen Lyriker des 6. Jahrhunderts v. Chr. (Das Altertum 5, 1959, 79-89)*.

Theander, C., *Lesbiaca (Eranos 41, 1943, 139-152)*.

Treu, M., *Neues über Sappho und Alkaeos (P. Oxy. 2506) (QUCC 2, 1966, 9-36)*.

—, *Νεώτερα περὶ Σαρφοῦς καὶ Ἀλκαίου (ΕΕΦΣΠΑ 1968/69, 301-317)*.

West, M.L., *On Lesbian Accentuation (Giotta 48, 1970, 194-198)*.

Will, E., *Alcée, Sappho, Anacréon et Hérodote, note de chronologie littéraire (R. Ph., Ser. 3, 25, 1951, 178-181)*.

1. (1 D. = 1 LP. = 1 V.)

4

Ποικιλόθρον' ἀθανάτ' Ἀγροῖτα
παῖ Δίος δολόπλοκε, λίσσεται σε,
μή μ' ἄσεται μηδ' ὀνείσει δάμνα,
πάντα, θῦμον,

ἀλλὰ τυῖδ' ἔλθ', αἶ ποτα χατέσσεται
τὰς ἑμῆς αὐδᾶς αἰόσια πῆλοι

8 ἔκλυες, πάτρός δὲ δόμον λιποῖσα
χρυσίον, ἡλῆθες

12 ἀρὰ ὑπασθεύεσσα· χάλιοι δέ σ' ἄγον
ὥκεες στρουθοὶ περὶ γᾶς μελαινάς
πύχνα δίνεντες πτέρ' ἀπ' ὠράνα αἴθε-
ρος διὰ μέσσω·

16 αἶψα δ' ἐξίκοντο· σὺ δ', ὦ μάκαιρα,
μειδιάσασ' ἀθανάτῳ προσώπῳ
ἥρσ' ὅττι δηῦτε πέπονθα κώττι
δηῦτε χάλλῃμι

20 κώττι μοι μάλιστα θέλω γενέσθαι·
μεινολὰ θυμῷ· τίνα δηῦτε πείθω
+ .. γάρην + ἐς σὺν φιλότῳ; τίς σ', ὦ
ψάπῳ, ἀδικήεις;

24 Ἰαὶ γὰρ αἰ φεύγει, ταχέως διώξει,
αἰ δὲ δῶρα μὴ δέχεται, ἀλλὰ δώσει,
αἰ δὲ μὴ φίλει, ταχέως φιλήσει
κῶλῃ ἐθέλουσα.

28 Ἐλθε μοι καὶ νῦν, χαλέπταν δὲ λῦσον
ἐκ μερίμναν, ὅσσα δέ μοι τέλεσσαι
θυμὸς ἡέρεται, τέλεσον, σὺ δ' αὖτα
σύμμαχος ἔσσο.

Διονύσιος Ἀλικαρνῶν, *Περὶ συνθέσεως* ὄνομ. 173-9 (VI p. 114 κ.έ. Usener-Radermacher, πθ. Radermacher, Διον. Ἀλικ. Opuscula II, 2, 11 κ.έ.), - Πθ. *Ἑρμομένη* (τοῦ ἴδιου) p. 185-6 - 1-21: P. Oxy. 2288. - 1.4.5: Ἡφαιστ., *Ἑρχειρ*. 14, 1 (p. 43 κ.έ. Conbruch). - 1-5: Χοιροβοσκός, στὸν Ἡφαίστ. 14 (pp. 249-253 Conbruch) καὶ II (p. 244 Conbruch). - 3: Σχόλιο Α, Ἡφαιστ. II καὶ 14

(p. 146 καὶ 151 Conbruch). - 9: Ἡρωδιανός, *Περὶ καθολ. προσφῶδ.* I, p. 144, 17 Lenz, πθ. Ἡρόδ., *Περὶ μνημ. λέξ.* II, p. 948, 4 κ.έ. Lenz. - 20: M. *Ἑρμ.* 485, 41 κ.έ. = Et. Gud. 294, 38 κ.ά.

Τὸ ποίημα αὐτὸ, ποὺ θαυμάζει ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασεύς (βλ. Test.), εἶναι χαρακτηριστικὸ δείγμα «ὑμνοῦ κλητρικοῦ» - σὲ μορφὴ μίᾶς προσευχῆς, ποὺ συνωνύζεται στὴν «ἐπικήληση» (στ. 1 κ.έ.) καὶ στὴν «εὐχή» (στ. 2 κ.έ.). Ἡ παλαιότερη μορφὴ τέτοις ἐπικήλεσας ὑπάρχει στὸ ἔπος: εἶναι ἡ ἐπικήληση τοῦ ἱερέα Χρύση πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα (Α 37-42). Παρόμοια μορφὴ διαπιστώθηκε καὶ στὰ λόγια τοῦ Πολύφημου πρὸς τὸν πατέρα του Ποσειδῶνα (ι 528-535). Εἶναι ὁμως ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον, νὰ παρακολουθήσῃ κανεὶς, πῶς ἡ Σαπφὼ συνάπτεται μὲ τὴν παλαιὰ παράδοση καὶ πῶς διαμορφώνει - μὲ τὸ προσωπικὸ της ὕψος καὶ τὴν ιδιότυπη ποιητικὴ της τέχνη - τὸ ποίημα, πλουτίζοντάς το μὲ χάρη, εὐαισθησία, εἰκόνες καὶ προσωπικὰ αἰσθητήματα: ἡ ἐπικήληση γίνεται προσωπικὸ θέμα, μέσα στὸ πλαίσιο τῶν ἔντρονων θυμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Σαπφὼ δὲν μνημονεύει στὴ θεὰ κανένα συγκεκριμένο ὄνομα, τονίζει θέματα τῆ γενικότητά, ποὺ χαρακτηριστίζει τὴν ἐπικήληση, ταυτόχρονα ὁμως μετατοπίζει τὸ θέμα ἀπὸ τὴν εὐχὴ στὸν ὕμνο πρὸς τὴ θεὰ (βλ. Koniaris, *Philol.* 65, σ. 35, ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ, ὅτι «In form we have here a lyric (cf. v. 2 ἰσομοίαισε), a prayer, but in spirit a hymn glorifying Aphrodite»). Ἡ «ᾠδὴ στὴν Ἀφροδίτη» θεωρεῖται ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ ὁραιότερα ποιήματα τῆς Σαπφὸς καὶ εἶναι τὸ μοναδικὸ πλήρες ποίημα, ποὺ κατέχομε ἀπ' αὐτὴν. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ τὸ τοποθέτησαν στὴν ἀρχὴ τῆς ἐκδόσεως τῶν ποιημάτων τῆς Σαπφὸς, ὡς τὸ ὁραιότερο δέγμα σαπφικῆς ποιήσεως. Ὁ Διονύσιος τὸ μνημονεύει ὡς παράδειγμα «γλυφυρῶς καὶ ἀνθηρᾶς συνθέσεως». - Τὸ νέο παπυρικὸ εὑρημα (P. Oxy. XVI (1951) nr. 2288) δευκόλουε σὲ μερικά σημεία τὴν ἐρμηνεία (βλ. ἐρμην. ὑπομνημα). Ἡ συμπλήρωση τοῦ παπύρου ἔγινε μὲ βάση τὰ Testimonia. Ἀπὸ τὴν τέρψασι θιθλογγραφία σχετικὰ μὲ τὸ ποίημα μνημονεύομε ἐδῶ: Wilamowitz, S. u. S. 42 κ.έ. Lobel, Σμ 144 κ.έ. Turyn, *Σαπφώ* 37. Cameron 39. Snell 41. Snell, *Die End. d. Geistes* 67 κ.έ. Kamerbeek, *Sapphica* 56. Grassi, *SIFC* 48. W. J. Verdenius, *Two Notes on Sappho Fr. 1* (*Memosyne* 9, 1956, 102). Lupino, pp. 56. Castle, *TAPhA* 58. Page S. & A., 3 κ.έ.

Bowra, GLP 198 κ.έ. Fränkel, D. u. Ph. 200 κ.έ. Pettoitta³⁵, σσ. 53 κ.έ. Saake, Zur Kunst S., σσ. 39-78. Siirniemann 70 κ.ά. Βλ. άκόμη τή θιβλιονγραφία για τή Σαπφώ και όδες μελέτες μνημονεύονται κατά τήν έρμηνεία του ποιήματος.

Μέτρο: σαπφική στροφή, που άποτελείται άπό τρείς σαπφικούς ένδεκα-σλλαδούς (-υ-υ-υ-υ-υ-υ) και ένα άδώναιο (-υ-υ-υ).

‘Η σαπφική στροφή μπορεί νά έρμηνευθί - ός προς τό μέτρο τών στίχων - ός εξής: στ. 1: κρητικός + άκέφ. ιππωνάκτειος (= -υ-|x-υ-υ-υ-|x-υ-υ-), δηλ. στ. 1: κρητικός + άκέφ. ιππωνάκτειος (= -υ-|x-υ-υ-υ-υ-υ, δηλ. στ. 4: κρητικός + άκέφ. γλυκύνειος + άκέφ. φερειράτειος (= -υ-|x-υ-υ-υ-|x-υ-υ-), δηλ. στ. 4⁹¹ αpher).

στ. 2: τό ίδιο
στ. 3 + 4: κρητικός + άκέφ. γλυκύνειος + άκέφ. φερειράτειος (= -υ-|x-υ-υ-υ-|x-υ-υ-), δηλ. στ. 4⁹¹ αpher).
Βλ. και Voigt, S. et A., σ. 15 (Conspectus metrorum).

1. ποικιλόθρον’: ή χγφ. παρύδοση δείχνει, ότι άπό τίς δύο γραφές, που παρέχουν οι κώδικες (-dθρον’, -dθρον’), αυτή είναι ή πιθανώτερη. Τό έπιθ. «ποικιλόθρον» (= ποικίλα φρονών, δηλ. δόλια φρονών, πθ. ‘Αλκ. 69, 7 LP) άποτελεί ταυτολογία μέ τό έπόμενο «δολοπόκε» (2) και έχει -ός προς τήν σημασία - έπική προέλευση, Δ 339: «και συ κακοίσι δόλοισι κεκασμέτε, κεραδολόφρον». Τό μοναδικό έπιθ. «ποικιλόθρονος» (άπαξ) άποτελεί ένα σοδαρό έρμηνευτικό πρόβλημα. Για τόν σχηματισμό του θλ. τά αντίστοιχα στήν άρχαίκή ποίηση (ός προς τό α’ συνθετικό): ποικιλόθρονος (Πινδ., ‘Ολ. 3,8), ποικιλόδειρος (‘Αλκ. 345,2 LP, πθ. ‘Ησιόδ., Έργα 203), ποικιλόθριξ (Fr. Adesp. 89 Page, PMG), ποικιλόνωτος (Πινδ., Πυθ. 4, 249). ‘Απολύτως αντίστοιχα (ός προς τό θ’ συνθ.) είναι τά έπιθ. «χρυσόθρονος», «άργυρόθρονος», «άμπρόθρονος», «άγλαόθρονος», «ύψιθρονος», «έδθρονος», που είναι κυρίως έπιθετα μιας θεότητας - όπως και τό έπιθ. «ποικιλόθρονος» έδω. Τό βασικό, λοιπόν, έρώτημα είναι: τί σημαίνει τό θ’ συνθετικό; Είναι ή λ. «θρόνος», όποτε: ποικιλόθρονος = ή θεά που έχει (ή κάθεται πάνω σέ) στολισμένος, πολύχρωμο θρόνο (όπως λ.χ. δείχνει ή όμηρική διατύπωση, Σ 389/90: «έπι θρόνον άργυροήλου/καλού δαιδάλειου», θλ. Page, S. & A. 5), ή πρόκειται για τή λ. «θρόνα», όπως X 440/1, όπου λέγεται, ότι ή ‘Ανδρομάχη: «ίστην ήβανη ... / έπιλάκα πορφυρήν, έν δε θρόνα ποικιλί έτασσε», Στήν

περίπτωση αυτή: ποικιλόθρονος = έκείνη που έχει (ή φορεί) ένδυμα πλούσιόμένο μέ άνθή. Για λεπτομερέστατη άνάπτυξη και συστηματική τοποθέτηση του προβλήματος «θρόνος - θρόνα» θλ.

‘1. Προμηνά, ‘Η μυκηναϊκή έορτή *Θρονακτήρια και ή έπιθωσι αυτής είς τούς ιστορικούς χρόνους, Έν ‘Αθήναις 1974. Βλ. άκόμη L. B. Lawler, On Certain Homeric Epithets (PQ 27, 1948, 80 κ.έ., θλ. και: Περιοκλιμένα ζώα Cl. J. 56, 1960, 349 κ.έ.). G. M. Bolling, Ποικίλος and Θρόνα (Alph 79, 1958, 275-282). M. C. J. Putnam, Throna and Sappho I, (Cl. J. 56, 1960, 79-83). Για τό πρόβλημα του στ. 1 θλ. και Neuberger - Donath, W. St. 69, - άθανάτ(α): τό έπιθ. «άθανάτος» (στον πληθ.) χαρακτηρίζει στο έπος τούς θεούς (ός έπιθ. ή ός όος.), είναι δυνατόν όμως ό χαρακτηρισιμός νά άναφέρεται και σέ ένα θεό (όπως έδω), π.χ. B 741: «τόν άθανάτος τέκετο Ζεύς». ‘Η πρώτη συλλαβή μακρά (α) ήδη στον Όμηρο. - ‘Αφρόδιτα (= δίτη): θλ. τήν παρτήρηση του Χοιροδοκού (στον ‘Ηφαιστ. p. 251 Conbruch): ‘‘Αφρόδιτα προπαροξτόνος άναγινώσκουσι Αιολείς, συστέλλοντες τό α’. Ούκ έπι πάντων δε συστέλλουσιν, άλλ’ έπι μόνον τών κυρίων. Τά γάρ μη όντα κύρια όυτε συστέλλουσιν όυτε προπαροξύουσιν, άλλ’ άθανάτα’ φασί παραξτόνος (θλ. και p. 244). ‘Ο W. Wyatt, Sappho and Arhrodite (Cl. Ph. 69/80, 1967, 84-92), συσχετίζοντας έτυμολογικά τό όνομα «‘Αφροδίτη» μέ τό έπιθ. «άφρων», προσταθεί νά έντάξει έρμηνευτικά τήν ιδιότητα τής θεάς, νά κάνει τούς άνθρώπους άφρονες, μέσα στο ποίημα τής Σαπφούς.

2. παί Διος (= Διός): ήδη Y 105 (κ.ά.) ή ‘Αφροδίτη καλείται «Διός κόρη» (και «Δ. θυγάτηρ» συχνά), μνημονεύεται δε και ός κόρη τής Διώνης (E 370/1). - δολόποκε (νέα λέξη): ός έπιθ. τής ‘Αφροδίτης Frg. Adesp. 31 Page (PMG) = Σαπφώ 168 cV. και Σίμων, 36,9 P. Πθ. Θέον: 1386: «Κυπρογενής Κυθήρεια δολοπόκε». Προφανώς ό χαρακτηρισιμός που άναφέρεται στους «δόλους» τής θεάς ξεκινάει άπό τόν άπτηγλό ρόλο, που παίζει ή ‘Αφροδίτη στον έρωτικό τομέα. Βλ. τούς έπομένους στίχους του Θεόγνιδος (1388/9): «δάμνās δ’ άνθρώπων πυκινάς φρένας, ούδέ τίς έστιν | όύτω ήθιμος και σοφός όστε φυνείν». Βλ. K. Deichgräber, Der listensinnende Trug des Gottes, Göttingen 1952, σ. 112. Για τόν χαρακτηρισιμό «δολοπόκος» τής ‘Αφροδίτης θλ. και όσα λέγονται στον Σίμωνιδη, άπ. 11, στ. 9/10. - λίσσομαι (παλαιά ποιητική λέξη) = ίκετεύω παρακαλώ. Για τό p. θλ. M. P. Bolongna, Gr. Μίσσομαι e lat. litäre (SSL 17, 1977, 139-204).

13. *αἶψα δ' ἐξίκοντο* (πθ. τὸ ὁμηρικὸ πρότυπο Σ 532: «*αἶψα δ' ἴκοντο*») = ἐφθασαν δὲ ἀμέσως (δηλ. οἱ «*στρουθοί*», πού στον στ. 10 καλοῦνται «*ὠκεες*»).

14. *μειδυαίσις* (α) = μειδυάσσα. Ἡ θεὰ φανέρωσε τὸ μειδυαῖα «*ἀθανάτω προσώπῳ*». Ἡ Ἀφροδίτη, πού χαρακτηρίζεται στὸ ἔπος ὡς «*φιλόμειδης*» (πθ. λ.χ. Γ 424 κ.ά.), περιγράφεται στὸν ὁμ. Ψ γν. 10,2/3: «*ἐφ' ἡμερῶ δέ προσώπῳ|αἶ μειδυαίει*». Ἐτσι πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦμε, ὅτι ἐδῶ τὸ μειδυαῖα τῆς θεᾶς δηλώνει τὴν «ἐπιφύφειά» τῆς. Ὁ Βοῦρα ἐρμηνεύει τὸ χαμόγελο τῆς θεᾶς ὡς σημείο «*τρυφερῆς κατανοήσεως*». Ὁ Page (στ. 15/16) προτείνει μιὰ περίλοκη ἐρμηνεία: «Ἡ Ἀφροδίτη – λέγει – χαμογελάει, γιατί διασκεδάζει μέ τους μεγαλοποιημένους καὺμούς τῆς Σαπφούς. Δείχνει κάποια ἀνυπομονησία μιὰ καὶ κάποια συγκατάθεση σὰν μάνα, πού ἔχει νὰ ἀντιμετώπιση ἓνα δύσκολο παιδί». Στὴν οὐσία ὁμῶς, λέγει ὁ Page, οἱ ἀντιδράσεις τῆς θεᾶς εἶναι ἐκείνες, πού ζῇ ἡ ποιήτρια καὶ τὴς θάζει στὸ στόμα τῆς Ἀφροδίτης. Ἐτσι τὸ χαμόγελο τῆς Ἀφροδίτης εἶναι τὸ χαμόγελο τῆς ἴδιας τῆς Σαπφούς, πού ἔχει τὸ κουράγιο νὰ γελάει μέ τὰ ἴδια τὰ πάθη τῆς. Ὁ Page θάλεει μιὰ ἀπόχρωση εἰρωνείας στὸ χαμόγελο αὐτὸ («*goodhumoured raillery*»). Ἡ ἐρμηνεία του προσπαθεῖ νὰ στηριχθῇ καὶ στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ στ. 24: «*καὶ δὲ ἐλίσσας*» ἢ «*-σαν*» (βλ. ἐκεῖ). Ὁ Page ἐξηγεῖ τὸ πρόβλημα κάτω ἀπὸ μιὰ γενικὴ θέση γιὰ τὴν τέχνη τῆς Σαπφούς, τὴν ὁποία ἀντιμετωπίζει ἀπὸ τὴ σκοπιά τοῦ «*self - detachment*», «*self - criticism*», «*reflection of intensely ardent emotions*», κ.λ.π. Βλ. λεξιμορῶς H. Saake, ὁ.π. 51 κ.έ. Πειστικὴ φαίνεται ἡ ἀπόψη τοῦ Gerber (164): Τὸ χαμόγελο τῆς θεᾶς δικαιολογεῖ τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς ὡς «*μάκαρας*» (13) καὶ ἐκτείνει τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴ γαλήνια εὐδαιμονία τῶν ἀθανάτων καὶ τὴν ταρβυμένη ψυχολογικὴ κατάσταση τῶν ἀνθρώπων – ὅπως ἡ Σαπφὴ («*μυιόνα θυμῷ*», 18). Βλ. τὴν ἐρμηνεία τοῦ Komariis, ὁ.π., ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ διεξοδικὰ νὰ ἀντικρούσῃ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Page. Ἐκεῖνο, ὁμῶς, πού δὲν πρέπει νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία – κατὰ τὴν γνώμη μου – εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι οἱ θεοὶ (ἰδιαίτερα ἡ Ἀφροδίτη) στὴ λυρική ποίηση, καὶ μάλιστα στὴ Σαπφά, ἔχουν μιὰ καθαρά ἀνθρώπινη διάσταση, συμπίπτουν καὶ συμμετέχουν στὸς πόνους καὶ στὰ θάνατα τῶν ἀνθρώπων (βλ. στ. 27/28: «*σὺ δ' αὐτὰ|σύμμαχος ἔσσο*») – κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο παρουσιάζονται οἱ ἀντιδράσεις τους: στὸ χαμόγελο, στὴ μιομψή, στὴν ἐντολή, στὴν παρηγοριά, στὴ χαρά, στὸν πόνο.

15. *ἦρε(ο)* = ἦρου = ῥώτησες. – πέπονθα: ὁ παρὰκ. δηλώνει πάθος τοῦ παρελθόντος, πού ἰσχύει ἀκόμη.

15 κ.έ. *ὅττι - κῶττι - κῶττι*: ὅλα ἐξαπτόνται ἀπὸ τὸ βασικὸ ρῆμα: «*ἦρε(ο)*», ὡς πλάγιες ἐρωτήσεις: ὅ.τι – καὶ ὅ.τι – καὶ ὅ.τι.

16. *κάλημι* (αἰολ.) = *καλέω* (-ῶ) = ἐπικαλοῦμαι, καλῶ (οἱ ἴδιοι αἰολ. τύποι στὴ Σαπφά: «*δοκίμοιμι*», «*ὄρημι*», «*φίλημι*», πθ. Ἀлк. 326 LP: «*ἀσυνέτημι*»).

17. *μοι*: στὸ «*γένεσθαι*». – Πθ. ξ 54, στ 113: «*ὅττι μάλιστα ἐθέλεις*».

18. *μυιόνα θυμῷ*: ὄχι ἐπιρρηματικά στὸ «*θέλω*» (Page, Lavagnini κ.ά.), ἀλλὰ ἐπεξηγηματικά στὸ «*μοι*». – Ἡ λ. «*μυιόνας*» (-ης) μόνον ἐδῶ, βλ. μόνο τὸ θηλ. (-ις) στὸν Βακχ., Fr. 20 A, 43 καὶ στὸν Αἰσχ., Ik. 109: «*διάνοιαν μυιόλιν*». Τὸ ἐπιθ., ἀγνωστο στὸ ἔπος, σχηματίζεται ἀπὸ τὸ ρ. «*μυίνομαι*» – ὅπως τὸ «*φανόλις*», ἀπᾶς Σαπφά 104 (a), 1, ἀπὸ τὸ ρ. «*φαίνομαι*». Φυσικὰ τὸ πάθος καὶ τὸ μένος, πού περιέχονται στὸ ἐπίθετο, ἀνήκουν στὴν ἐρωτικὴ περὶοχῇ. Ὁ Ἡσύχιος, s.v., ἐξηγεῖ: «*μυιόλης*: *παράκοπος*· ἐν θεός».

18 κ.έ. *τίνα* κτλ.: ἐδῶ ὁμιλεῖ τώρα ἡ θεά. Τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ ποιήματος παρουσιάζει προβλήματα καὶ ἔχει ἀπασχολήσει πολὺ τὴν ἔρευνα. Ἀρκετὰ παρὰμένουν ἀκόμη ἄλυτα. Ὁ πᾶντος δὲν βοηθεῖ καὶ πολὺ. Ἡ ἀνάλυση τῶν στ. 18/19 καὶ οἱ διάφορες διορθώσεις, πού ἔχουν προταθῇ, περιπλέκουν τὸ πρόβλημα. Μιὰ ὁμάδα ἐκδοτῶν καὶ ἐρμηνευτῶν, ἀκολουθώντας τὴν πρόταση τοῦ Bergk, θάβουν στὸ τέλος τοῦ στ. 18 κύριο ὄνομα «*Πείθω*» (ἢ «*ων*, αἰτ.): «*τίνα δὴντε Πείθω|μαῖς ἄγην ἐς σὰν φιλόττα*;» (Bergk). Ἐτσι οἱ Smyth, Hiller, Crusius, Wilamowitz (πού στον στ. 19 γράφει: «*μαῖς ἄγην*», πθ. Diehl, Bowra, Turyn). Ὁ Treu θεωρεῖ γενικὰ τὴ γραφὴ τοῦ 19 ὑποπτη: «*μαῖς*» + διατηρώντας τὸ κύριο ὄνομα «*Πείθω*». Ὁ Lobel, Σμ., διατηρεῖ τὸ ρ. «*πειθω*» καὶ γράφει: «*τίνα δὴντε πειθω|καί σ' ἄγην* + ...», πθ. Edmonds (Lyra Graeca: *τίνα δὴντε πειθω|καί σ' ἄγην ἐς Φῶν φιλόττα*.), ὁ Kamerbeek, Sapphica 56, διατηρεῖ τὸ ρῆμα, ἀλλὰ στον στ. 19: «*ἄγην σ' ἄγην*» (*ἄγην ἄγην*... Beattie, Cl. Qu. N.S. 7, 1957, 80). Ὁ Verdenius, ὁ.π., συνδυάζει τὸ κύριο ὄνομα «*Πείθω*» (ν) μέ τὴν γραφὴ: «*ἄγην σ' ἄγην*...» (19). Ὁ Lupino, PP. 56, στ. 362, διατηρεῖ τὸ ρῆμα, προσθέτει ὁμῶς στον στ. 19 ὅτι: *προσσημ. ἀντωνυμίας*: «*(μοι) σ' ἄγην*». Page (S. & A., 9-10): ρῆμα καὶ (στ. 19): «*ἄγην* + σ' ἄγην +», πθ. Bowra, GLP 199/200, καὶ Krischer, Hermes 68, Del Grande (La metrica greca, 343): «*ἄγην F*

ἄγην ἔς» (πθ. Gallavotti, Saffo e Alceo, 75/177). Σὲ ἄλλο δρόμο δὴγόν πρὸς (γὰρ τὸν στ. 19), ὅπως: «*μάη σάγην ἔς...*» (Colonna, L'antica lirica greca 119/121), «*ἄφ σάγην ἔς...*» (Willis Barnstone, Sappho 1965) καὶ: «*είδαγην ἔς...*» (Heitsch, Hermes 67, πθ. West, Maia 70, σ. 309 μέ σημ. 5). Τὰ παραπάνω παραδείγματα εἶναι ἐνδεικτικά τοῦ προβλήματος, ποὺ δημιουργοὺν οἱ δύο στίχοι, ἰδιαιτέρᾳ ὁ 19. Βλ. καὶ W. J. Koster, Ad Sappho I, 18-19 (Memosyne 21, 1968, 415-417). Ὅσοι δέχονται τὸ «*Πειθῶ*» (ὡς κύριο ὄνομα) στηρίζονται στὸ γεγονός, ὅτι ἡ Πειθῶ ἐθεωρεῖτο κόρη τῆς Ἀφροδίτης ἢ πρόσωπο, ποὺ ἀνῆκε στὴν ἀκολουθία τῆς Πάντως, Ἐρως καὶ Πειθῶ ἀνῆκουν ἀσφαλῶς στὶς δυνάμεις, ποὺ χρησιμοποιοῦσε ἡ Ἀφροδίτη, καὶ παρουσιάζονται στὴν ἀρχαία ποίηση συχνὰ μαζί (βλ. ὅσα παρατηροῦνται στὸν Ἴβυκο, ἀπ. 4, στ. 3/4). Ὡς πρὸς τὸν στ. 19, ἀπὸ τὴ γγρ. παράδοση (*μασαγνησσαν, και σαγ.*) οἱ ἐκδοταὶ ἔγραψαν: *μάης ἄγην* (ἢ «*μαῖα ἄγην*» ἢ «*μαῖ σάγην*», βλ. πρὸ πάνω). Τὸ «*μάης* (= μάς) ὁμῶς προϋποθέτει ρ. ἐνεργ. «*μάω*» (ἀνύπαρκτο), ὡς πρὸς δὲ τὸ «*μαῖα(α)*», ὡς θ' ἐν. πρὸς. τοῦ «*μά(ι)ομαι*» βλ. Lobel, Σμ., καὶ Theander (Eranos 34, 59 κ.έ.), καθὼς καὶ Page, S. & A. 9. Ὁ πᾶντορος δίνει σαφῶς τὸ γράμμα *Ψ* (sive Φ, βλ. Voigt) καὶ *Α'ΤΗ* (μέ θραχὺ τὸ α) καὶ μέ πιθανὸ ἐνδιάμεσο γράμμα Σ, δηλαδὴ: [*ΨC A T H*] = *ψ σ' ἄγγη* (μερικοὶ ἀντὶ Σ γράφουν *F=F(ε) =έ*), ὅποτε πιθανώτατα τὸ *ἄγην* = *άγειν* (ἢ «*σάγην*» = *εἰσάγειν*), τελικὸ ἄπαρ. ἐξαρτώμενο ἀπὸ τὸ ρήμα (καὶ ὅχι οὐσιαστικό): «*πειθῶ*». Ἡ ἔννοια λοιπὸν – κατὰ τὴ γνώμη μου – εἶναι (στ. 18/19): «*ποιὸν (δηλ. ποιὰ, πθ. 24: «ἐθέλωσα») λοιπὸν νὰ πείσω, ὥστε νὰ τὸν δδηγήσω πίσω στὸν ἔρωτά σου.*» – *φιλότατα* (-τητα): ἡ λ. ὁμηρικὴ καὶ σημαινεί (ὅπως καὶ στὴ Σαπφῶ) καὶ τὰ δύο: *φιλία* καὶ ἔρωτα (ἔδω). Ὁ Wilamowitz ἐπιμένει, πῶς ἡ λ. ἔδω σημαίνει «*φιλία*» – *πρᾶγμα ἀπῆλانو*. Ὡς πρὸς τὴ διατύπωση πθ. Ὀμηρ. Ὑμν. Ἐρμ. 507: «*ἄφω δ' ἔς φιλότητα συνήγαγε*». Γιὰ τοὺς στ. 19 κ.έ. βλ. λεπτομερῶς A. Rivier, REG 67.

20. Ψάφω (κλτ.) = *Ψάφωι* = Σαπφῶ. – *ἀδικίη* (= -έει = -εἶ) = διαπράττει ἀδικία εἰς θάρος σου (ὁ Meillet, BSL 32, 1931, 200 γράφει: «*ἀδικίη*», ποὺ δέχεται στὴν ἐκδόσή της ἡ Voigt). Ἡ ἔννοια τῆς «ἀδικίας» ἔδω, θέβαια, μέ ἐρωτικὴ σημασιολογικὴ ἀπόχρωση: ἀδικία στὴν ἐρωτικὴ περιοχὴ εἶναι ἡ στέρηση τοῦ ἔρωτα. Τὸ ρ. «*ἀδικεῖν*» ἀγνωστο στὸ ἔπος, γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Ἀργιλ. 79a, 12 D. καὶ στὸν Ὀμηρ. Ὑμν. Δῆμ. 367. Μὲ τὴν ἐρωτικὴ

σημασία βλ. Θεόνυ 1282/3: «*τῶν δὲ καλῶν παίδων + οὕτωσε τοῦτ' ἀδικῶν + ἰ' Ὡ παῖ, μή μ' ἀδικεῖ*», πθ., ὡς πρὸς τὴν διατύπωση, Ἀριστοφ., Ἰππ. 730 κ.έ.: «*τίς, ὦ Παφλάφων, ἀδικεῖ σε;*», Εὐριπ., Ἴφ. Α. 382: «*τίς ἀδικεῖ σε;*», Εὐριπ., Βάκχ. 1320: «*τίς ἀδικεῖ, τίς σ' ἀτιμάζει;*». Γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ «*ἀδικεῖν*» στὸ ποίημα αὐτὸ τῆς Σαπφῶς βλ. Br. Gentili, Il «letto insaziato» di Medea e il tema dell' Adikia a livello amoroso nei lirici (Saffo, Teognide) e nella Medea di Euripide (SCO 21, 1972, 60 κ.έ.). M. G. Bonanno, QUCC 73. A. Rivier, ὁ.π., G. L. Koniaris, ὁ.π., καὶ Privitera, QUCC 67.

21. φεύγει – *διώξει*: δύο ἀντιθετικὲς ἔννοιες – ποὺ συχνὰ ἀπαντοῦν μαζί – ἐκφράζουν ἔδω τὸ ἐρωτικὸ παιχνίδι, πθ. Θεόκρ. 6, 17: «*καὶ φεύγει φιλέοντα καὶ οὐ φιλέοντα διώκει*». Βλ., μέ ἄλλη σημασία, X 157/8: «*φεύγων* (sc. Ἐκτωρ), ὁ δ' (sc. Ἀχιλλεύς) *ὅπισθε διώκων*» | *πρόσθε μὲν ἑσθλὸς ἔφωγε, δίοκε δὲ μιν...*» καὶ 199: «*οὐ δύναται φεύγοντα διώκειν*». Τὸ «*διώξει*» μέ ἐρωτικὴ σημασία = θὰ σὲ «*κυνηγήσῃ*» (ὅπως σήμερὰ), θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἀγάπη σου.

21 κ.έ.: ἡ δομὴ τῶν στίχων στηρίζεται σὲ ἀπλές, οὐσιαστικὲς στὴ διατύπωση, ὑποθετικὲς προτάσεις: *αἱ φεύγει* (21) – *αἱ... μὴ δέκετ'* (22) – *αἱ... μὴ φίλει* (22), ποὺ καταλήγουν στὴν ἀπόδοση μέ ρήματα μέλλοντος, τὰ ὁποῖα δηλώνουν τὸ θέβαιο ἀποτελεσμα καὶ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ἐπιθυμίας τῆς Σαπφῶς: *διώξει* (21) – *δώσει* (22) – *φιλήσει* (23), ὅλα στὸ τέλος τῶν στίχων.

22. δῶμα... δέκετ' (= δέχεται): προφανῶς πρόκειται γιὰ τὰ δῶρα τῆς Ἀφροδίτης, τὸν ἔρωτα, τίς ἐρωτικὲς προσφορές, πθ. Θεόνυ. 1304: «*Ἀφροδίτης δῶμα*». Ἡ ἔννοια εἶναι: ἀντὶ τῶρα δὲν δέχεται τίς δικές σου (ἐρωτικὲς) προσφορές, ὁμῶς (ἐπειτα) θὰ προσφέρει αὐτὴ – δηλ. θὰ ἀλλάξουν οἱ ρόλοι.

23. φίλει (= εἶ): μέ ἐρωτικὴ σημασία. – *ταχέως*: δηλώνει τὸ «*ἀμέσως*», ὅχι ἀργότερα, ἀλλὰ εὐθὺς τώρα – *πρᾶγμα* ποὺ ὑποδηλώνει τὴν ἄμεση (καὶ ἀναμφισβήτητη θετικὴ) ἐπέμβαση τῆς θεᾶς.

24. κωὶκ ἐθέλωσα = καὶ οὐκ ἐθέλωσα. δείχνει σαφῶς, ὅτι τὸ ὅποκ. εἶναι θηλ. Μερικοὶ ἐκδοταὶ καὶ ἐρμηνευτὲς δέχονται τὴ διόρθωση τοῦ Schäfer (Dion. Halic., De comp. verb., Lipsiae 1808, 354) καὶ τοῦ Knox (SIFC 15, 1938, 194, σημ. 3): «*ἐθέλωσαι*» ἐνν. «*σέε*», δηλαδὴ: καὶ ἀνέστ' δὲν θέλης. Βλ. λ.χ. Pascucci (A & R IV 2, 1957, 223 κ.έ.). Αὐτὸ ὁμῶς ξεφεύγει ἀπὸ τὸ ὅλο κλίμα τοῦ ποιήματος, ποὺ εἶναι παράκληση γιὰ τὴν ἐπιστροφή τῆς φίλης καὶ ὑπόσχεση τῆς θεᾶς γιὰ πραγματοποίηση τῆς εὐχῆς. Ἡ γρᾶφὴ

«ἐθέλωσα» (Bergk, ἀπὸ τὸ «κεθέλωσα», Διον. Ἀλικ.) ταυριάζει ἀπολύτως στὴν ἐνότητα τοῦ κειμένου. Ως πρὸς τὴ διατύπωση πθ. τὸ δημηρικὸ Z 165: «ὅς μ' ἐθέλει φιλότρη μνημεῖαι οὐκ ἐθέλωσθ'» καὶ ε 155: «παρ' οὐκ ἐθέλων ἐθέλωσθ'» (Ὀδυσσεύς – Καλυψώ). Πθ. Θέωνν 352: «μὴ δὴ μ' οὐκ ἐθέλωτα φίλει» καὶ 1094: «χαλεπὸν δ' οὐκ ἐθέλωτα φίλει», A.P. 12, 203 (Στράτων): «οὐκ ἐθέλωτα φίλεις με, φίλῳ δ' ἐγὼ οὐκ ἐθέλωτα» (ὅπου τὸ κλῖμα εἶναι διαφορετικὸ καὶ τὸ «φίλῳ» = δῖνω φίλημα).

25 κ.έ. Μὲ τὸν στ. 24 τελεῖωνουν τὰ λόγια τῆς θεᾶς. Τώρα ξυνυπαίρνει τὸν λόγο ἢ ποιήτρια. Ἡ τελευταία στροφή (25-28) ἐπανασυνδέεται μὲ τὸν στ. 5: «ἐλθ'», ἐνῶ ἡ ἐκφραση «χαλεπαν...|...μερίμναν» ἀπηχεῖ ὅσα διατυπώνονται στὸν στ. 3 καὶ μὲ τὸ «θύμῳς» (27) ἐπαναλαμβάνεται τὸ «θύμῳν» (4).

25/26. χαλεπαν (= -ῶν) δὲ λῶσον | ἐκ μερίμναν (= -ῶν): πθ. Θέωνν 1323/4: «Κυπριόγην, παῖσόν με πόνων, σκέδασον δὲ μερίμνας | θυμο-θόρους».

26. τελέσσαι (ἀπαρ.) = τελέσαι, ἐξαρτ. ἀπὸ τὸ «θ. ἡμέρην».

27. ἡμέρην = ἡμέρην (= ποθεῖ, ἐπιθυμεῖ). – τελέσον: ἐπαναλαμβάνεται, ὠραιότατα, ἡ ἐννοια τοῦ «τελέσσαι» (26), μὲ προσωπικὴ ὁμῶς τώρα ἐπέμβαση τῆς θεᾶς.

28. σύμμαχος ἔσσο: ἡ εἰκόνα τῆς (ἐρωτικῆς) μάχης γίνεται σαφὴς μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς θεᾶς: «σύμμαχος». Ἡ ἀντίληψη γιὰ τὸν ἔρωτα, ὡς ἀγῶνα καὶ μάχη, γνωστὴ στὴν ποίηση, πθ. Ἀνακρ. 51, 2 P.: «πρὸς ἔρωτα πυκταλίζω» (θλ. στὸν Ἀνακρ., ἀπ. 8, στ. 4). Γιὰ τὴν ἐπικλήση θεοῦ, ὡς συμμάχου, θλ. Ἀρχιλ. 108, 1 W.: «κλῖθ' ἀναξ Ἥφαιστε, καὶ μοι σύμμαχος...| ἴλαος γενέο» (Fick, -ὄ codd.). Αἰσχ., Χο. 19: «γενεὸ (Zeῦ) δὲ σύμμαχος θέλων ἐμοί».

2. (25 D. = 5 LP. = 5 V.)

Κῦπρι καὶ | Νηρηίδες, ἀεὶ δάδην | ν μοι
τὸν κασί | νητον δ[ι] | τε τυιδ' ἔκεσθα |
κῶσσα F | οἱ θύμω < | > κε θέλη γενέσθαι
πάντα τε | λέσθην,

ὅσσα δὲ πρ[ό]σθ' ἀμείροτε πάντα λῶσαι |
καὶ φίλοις | ν Φοίαι χάραν γένεσθαι

8
ἐ[χ]θροισι, γένοιντο δ' ἄμμι
μ[η]δ' εἰς·

12
τὰν κασιγ[νή]ταν δὲ θέλοι πόνησθαι
| τῆσας, [ὄν]ίαν δὲ λύτρην
| στοισι π[ά]ποιθ' ἀχέων
| να

16
] · εἰσαίω | ν] τὸ κέχχρω
] λεταχ[· (·)] αἱ πολίτταν
] λλως [...] νηκε δ' αὐτ' οὐ
| κρω |]
] οναχ[] εο[]·ι
]·[·]·ν· σὺ [δ]ῆ Κῦπ[ρι]·[·]·[·]·[·] να
| θεμ[έν]α κάχαν |
]·ι·

P. Oxy. 7 (l. 1898), – Στ. 15, 17-18: P. Oxy. 2289 fr. 6.

Τὸ ποίημα ἀνευθύνεται στὴν Ἀφροδίτη καὶ στις Νηρηίδες, ἀναφέρεται ὅμως οὐσιαστικὰ στὸν ἀδελφὸ τῆς ποιήτριας, τὸν Χάραξο, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρία καὶ τὸ θέμα τοῦ ποιήματος. Γι' αὐτὸν, ποῦ δὲν ὀνομάζεται ἐδῶ (μόνο μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ «κασίγητος» = ἀδελφός δηλώνεται στὸ ποίημα), μᾶς πληροφορεῖ κυρίως ὁ P. Oxy. 15, (1922), nr. 1800 fr. 1 = Χαμαιλέων fr. 27 Wehrli = 252 V. (= Test. II Gallavotti): «ἀδελφὸς δ'] ἔσχε τρεῖς, [Ἐρ] [Ἥρην καὶ Δία] μυχόν, πρεσβύτατον δὲ Χάρ] αἶον, ὃς πλείστας εἰς Ἀἴγυπτον] Διομήγα τινι προσε[νεχ]θεῖς καταδαπάνησεν εἰς ταύτην πλείστα...». Οἱ πληροφορίες αὐτὲς ἐνισχύονται καὶ ἀπὸ ὅσα μᾶς παραδίδουν ὁ Ἡρόδοτος (2, 135: «... ὑπὸ ἀνδρὸς Μυτιληναίου Χαραξίου... ἀδελφεοῦ δὲ Σαπφῶς τῆς μουσοποιοῦ...» = 202 LP. = 254 (a) V.) καὶ ὁ Στράβων (17, 1, 33 p. 808: «λέγεται δὲ τῆς ἐταίρας τάφος γενοῦντος ὑπὸ τῶν ἐραστῶν, ἣν Σαπφὼ μὲν ἢ τῶν μελῶν ποιήτρια καλεῖ Διομήχαν, ἐρωμένην τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Χαραξίου γενοῦσαν».

P. Oxy. 1231 fr. 1 col. I, 1-12

Οι στίχοι 1-8 είναι σταράγγματα, ἐντελῶς ἀκατανόητα. Μερικὲς λέξεις ἢ μεμονωμένα γράμματα δὲν βοηθοῦν καθόλου. Ἡ βασικὴ λέξη γιὰ τὴν ἀπόπειρα ἐρμηνεύει τῶν 4 στίχων, ποὺ σῶζονται κάτω ἀποφαστικῶς, εἶναι ἡ λ. «Δωρίχα» (11). Γιὰ τὴ Δωρίχα καὶ τὴ σχέση της μὲ τὸν Χάραξο, τὸν ἀδελφὸ τῆς ποιήτριας, βλ. στὸ ἀπ. 2. Ἐδῶ τὸ ποίημα ἀναφέρεται ἀκριβῶς στὴν σχέση αὐτῆ, γιὰ τὴν ὁποία ἡ Σαπφὼ ὁμίλει μὲ πολλὰ περιφρόνηση. Ἡ ἀποψη, ὅτι οἱ στίχοι αὐτοὶ ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴν Δωρίχα καὶ τὸν Χάραξο, ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ ἄλλες δύο βασικὲς λέξεις τοῦ ποιήματος: «Κύρη» (9) – ἐδῶ εἶναι ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτα, ὅχι ὅπως στὸ ἀπ. 2 – καὶ «ἐρρον» (12). Πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι «Δωρίχα» δὲν εἶναι τὸ γενικὸ ἀποδεκτὸ ὄνομα τῆς ἑταίρας, ποὺ ἀπελευθέρωσε ὁ Χάραξος στὴ Ναύκρατι πληρώνοντας ἕνα γερὸ χρηματικὸ ποσὸ (πρ. Ἡρόδ. 2, 135: «ἐλύθη χρημάτων μεγάλων πρὸ Χάραξου», P. Oxy. 1800 fr. 1, col. I: «Δωρίχα τινὶ προσέ [νεγθε] [ς] (sc. Χάραξος) κατεδανήσαν ἐἰς ταύτην πλείστα»). Στὸν Ἡρόδοτο τὸ ὄνομά της εἶναι «Ροδῶπις» καὶ ἡ καταγωγὴ της ἀπὸ τὴ Θράκη. Βλ. Φώτιο, s.v. «Ροδῶπιδος ἀνάθημα», Σοῦδα, s.v. *Αἰτωπος* κ.ά. Ὁ Page, S. & A., 49 σπμ. 1, παρατηρεῖ, ὅτι «Ροδῶπις» μπορεῖ νὰ εἶναι ψευδώνυμο τῆς Δωρίχας, ποὺ ἡ Σαπφὼ θέλησε νὰ ἀποφύγῃ. Πάντως δὲν ἀποκλείεται κάποια σύγχυση ὀνομάτων, ποὺ εἶχεν ἥδη ἐντοπίσει καὶ ὁ Στράβων, 17, 1, 33 p. 808: «ἦν Σαπφὼ μὲν ... καλεῖ Δωρίχαν, ἐρωμένην τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Χάραξου γερωνυῶν, ... ἄλλοι δ' ὀνομάζουσι Ροδῶπιν». Φαίνεται, ὅμως, πὼς ἡ σύγχυση ὀφείλεται στὸν Ἡρόδοτο καὶ πὼς τὸ ὄνομα τῆς ἑταίρας ἦταν πράγματι Δωρίχα. Πρ. Ἀθήναιο 13, 596 b κ.ε.: «ἐνδόξως δὲ ἑταίρας καὶ ἐπὶ κάλλει διαφερούσας ἤνεγκεν καὶ ἡ Ναύκρατις Δωρίχαν τε ... Ἡρόδοτος δὲ αὐτὴν Ροδῶπιν καλεῖ ἀγνοῶν ὅτι ἑτέρα τῆς Δωρίχης ἐστὶν αὐτῇ κ.τ.λ.». Ὁ ἴδιος ὁ Ἀθήναιος μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ἡ Σαπφὼ ἐγγειοποίησε τὴ Δωρίχα στὴν ποιητὴ της: «... διὰ τῆς ποιήσεως διαβάλλει ὡς πολλὰ τοῦ Χάραξου νοσησομένην».

Μέτρο: σαπφικὴ στροφή (βλ. στὸ ἀπ. 1).

9. Ὁ Wilamowitz (στὴν ἐκδ. τοῦ Hunt) συμπληρώνει: π[ι] κροτέρ[αν] ἔπειρ[εν], ὁ Lobel: – τά[ν] ἔπειρ[αι], ὁ W.

Schubart (Bemerkungen zu Sappho, Alkaios und Melino, Philol. 97, 1948, 314): π[ι] στοτά[ν] ἔπειρ[ον]. Οἱ δύο πρῶτες συμπληρώσεις εἶναι σαφῶς κοντὰ στὸ νόημα. Ὁ ὑπερθετικός (Lobel) προσοῖδει μεγαλύτερη ἐμφαση στὴν εὐχὴ (= κατὰ) τῆς Σαπφούς. – Ὡς ὑποκ. τοῦ «ἐπείρ[αι]» μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ Δωρίχα ἢ νὰ ἐννοῖται ὁ Χάραξος – πρῶγμα πιθανότερο, κυρίως διότι τὸ «Δωρίχα» (ὑποκ. τοῦ «καυχάσαιτο» καὶ τοῦ «ἐνέπεισαι», 10) καὶ ἄρκετὰ ἀπομακρυσμένο εἶναι ἀπὸ τὸ ρῆμα καὶ ἰδιαιτέρως συνδεδεμένο μὲ τὴ δομὴ τῶν στ. 10/11.

10. ἐνέ[πει]σαι (= οὐσα): sc. ἡ Δωρίχα (ὁ Wilamowitz: ἐνέ[πει]σας!).

11. Τὸ τέλος τοῦ στίχου πιθανῶς: -el νον Edmonds (Lyra Fraeca), πρ. -ενον Hunt.

12. Μὲ πολλὰ πιθανότητα ὁ στίχος πρέπει νὰ διαβαστῇ: «εἰς [ἐρρον] (Hunt). Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Diehl γιὰ πιθανὴ διατύπωση: «πόθ[η] νος ἄψ[ε]ρον» δόηγει τὴν Voigt σὲ παρόμοια ἑκφραση, βλ. αρ. cit.: «an poth[ē] ssa[is] ἄψ[ε]ρον?».

4. (27aD. = 16 LP. = 16 V.)

4
τῶ τις ἔραται.
ἔ] μινεναὶ χάλλιστον, ἔγω δὲ κῆν' ὅτ-
οὐ μὲν ἱππῶν στρότον, οἱ δὲ πέδων,
οἱ δὲ νάων φάτι' ἐπ[ί] γὰν μέλαι[ν]]αν
ἔ] μινεναὶ χάλλιστον, ἔγω δὲ κῆν' ὅτ-
τῶ τις ἔραται.

8
πᾶ] γιν δ' εὐμαρες σύμετον πόησαι
π] άντι τ[ο]]τ', ἀ γὰρ πόλιν περσοέθλοισα
χάλλας] άνθ]ρώπων Ἑλένα [τὸ]ν ἀνδρα
τὸν] αρ]ιστον

12
χάλλ[ι] τοι]τ' ἔδα 'ς Τροίαν πλῆει[σ]α
κωδ[ε] ἔ πα]δος οὐδὲ φίλων το[ι] x]ήων
πᾶ[ι] μταν] ἐμνάσθ<η>, ἀλλὰ παράγ[α]γ' αὐταν
]σαν

16]ματτον γὰρ []...χούρωστ[]ση.[.]ν
 ...] με νύν Ἀνατορί[ας ὁ] νέμνα-
 σ' οὐ] παρείσας,

20 τὰ]ς <χ>ε θαλάσσιαν ἐρατὴν τε θαῖμα
 καμάρουχμα λάμπρον ἰδὼν προσώπω
 ἢ τὰ Διὸς ἀρματα χάν ὄπλοισι
 πεσόντα]χθέντας.

23-32]μεν οὐ δύνατον γένεσθαι
]ν ἀνθρώπ[...(.) π]έδεχην δ' ἄρασθαι
]

P. Oxy. 1231 fr. 1 col. 1, 13-34 και P. Oxy. XVI p. 122. - 28-30: P. Oxy. 1231 fr. 36. - 31-32: PSI II, nr. 123, 1-2. - Π6. Ἀπολλων Δόσκ., Περὶ συντ. 291b (II p. 419 Uhlir) [στ. 3-4].

Πολὺ ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἡ ἄποψη, ὅτι τὸ ποίημα – ποὺ ἀρχίζει ἀσφαλῶς μετὸν στ. 1 – τελειώνει μετὸν στ. 20 καὶ ἀπὸ τὸν στ. 21 κ.έ. ἀρχίζει νέο ποίημα, βλ. H. J. M. Milne (PCPhs 151/153, 1932,2 καὶ Aegyptus 13, 1933, 176 κ.έ.), Br. Snell '41, σσ. 9 κ.έ. κ.ά. (ἀντίθετα: R. Latimote, Cl. Ph. 39, 1944, 184 κ.έ.). O Page, S. & A. 52-57, δέχεται ἐπίσης, πῶς ἀπὸ τὸ νόημα τῶν τελευταίων στίχων, ποὺ ἐπανασυνδέονται θεματολογικὰ μετὰ τοὺς ἀρχικοὺς στίχους, θγαίνει τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ποίημα τελειώνει μετὸν στ. 20 (π6. LP., app. crit., στ. 21: «fort. novi carminis initium»). Ὁ ἴδιος στὸ LGS παραθετεῖ τὸ ποίημα ὡς τὸν στ. 20 καὶ σημειώνει στὸ τέλος: «sequuntur stropharum III fragmenta minora, quorum tertia carminis est ultima».

Τὸ ποίημα παρουσιάζει μιὰ θαυμαστά δομὴ καὶ μεστότητα στὰ νοήματα καὶ στὴ διατύπωση. Ἀρχίζει μετὸ γνωστὸ μοτίβο ἐνὸς Priamel, μὲ βασικὸ θέμα τὴν ἀναζήτησιν τοῦ «καλλίστου». Τὸ μοτίβο στηρίζεται στὴν ἀντιπαράθεσιν πραγμάτων, ποὺ θεωροῦνται ὡραῖα καὶ ἀξιοζήλευτα. Ἡ ἐννοια τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν

«καλλίστου» περνᾷ μέσα ἀπὸ τὸ μυθικὸ exemplum (τὸν μῦθο τῆς Ἑλένης), ἐπιστρέφει στὴν προσωπικὴ ἀφετηρία καὶ στὸ προσωπικὸ θίωμα τῆς ποιήτριας (μνήμη τῆς Ἀνακτορίας) καὶ μέσα ἀπὸ ἐνα δευτερο Priamel (18 κ.έ.) ὁλοκληρώνεται ἡ ἀναζήτησιν στὴν ὑπογράμμιση τοῦ κατεξοχὴν «καλλίστου». Γιὰ τὸ θέμα τοῦ «Priamel» ἑδῶ βλ. F. Dornseiff, Die araische Mythenzählung, Berlin 1933, σσ. καὶ 78 κ.έ. Γενικά: W. Kröhling, Die Priamel als Stilmittel in der griechisch-römischen Dichtung, Greifswald 1935. U. Schmidt, Die Priamel der Werte im Griechischen von Homer bis Paulus, Wiesbaden 1964. W. A. A. van Otterlo, Beiträge zur Kenntnis der griech. Priamel (Mnemosyne III, 8, 1939/40, 149 κ.έ.). T. Kirschner, Die logischen Formeln der Priamel (Grazer Studien 2, 1974, 79 κ.έ.).

Ἡ ἀναζήτησιν καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ «ἀρίστου» καὶ τοῦ «καλλίστου» ἀποτελοῦν αἰώνια νοσταλγία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία μετουσιώνεται ποιητικὰ σὲ ἄμεσες, σαφεῖς ἐρωτήσεις, μετὰ τῆς νῆς εὐδαιμονίας (βλ. λεπτομερὸς A. A. Σκιαδᾶ, Γλυκὺς θίος εἶναι ἀρκετὰ σαφὺς καθωρισμένη: «ὅττω τις ἐραται» (= ἐκεῖνο, ποὺ ἀγαπᾷ κανεῖς, στ. 3/4). Ἔτσι σωστὰ διατυπώνει τὴν ἄποψη ὁ Privitera, Su una nuova interpretazione di Saffo, fr. 16 LP (QUCC 4, 1967, 182-187), ὅτι τὸ ποίημα δὲν εἶναι μιὰ «παρηγορητικὴ» ὠδή (ode consolatoria), οὔτε ἐνα ἀληθινὸ ἐγκώμιον τῆς Ἀνακτορίας, ἀλλὰ μιὰ ὁμολογία πίστewος στὸν ἔρωτα, τὸ «credo» τῆς ποιήτρια βλ. – ἐκτός ἀπὸ τὸν Privitera, ὁ π. – ἄκόμη: Koniaris, Hermes '67. Wills, APB '67. Castiglioni, A & R '14. F. Dornseiff, ὁ π. 78 κ.έ. Theander, Eranos '34. Milne καὶ Page (ὁ π.). R. Merkelbach, Philol. '57, σσ. 13 κ.έ. Gentili, QUCC '66, σσ. 73 κ.έ. H. Saake, Zur Kunst S., σσ. 125-144 κ.ά.

Μέτρο: σαπφικὴ στροφὴ (βλ. στὸ ἀρ. 1)

1. οἱ μὲν κ.τ.λ.: ἱππικὸ (1), πεζικὸ (1) καὶ νωυτικὸ (2) – καθαρὰ στρατιωτικὰ πρᾶγματα – μνημονεύονται ἥδη στὴν ἀρχὴ ὡς ἀντικείμενα ἐπιθυμίας ὠρισμένων ἀνθρώπων. Ἡ σύνδεσιν: οἱ μὲν – οἱ δὲ – οἱ δὲ ἔχει τὴν (ἀντιθετικὴν) ἀπόδοσιν στὸν στ. 3: «ἔγω δὲ».

μοτίθο του Priamel, που διατυπώνεται ἔδω, εἶναι ἀνάλογο πρὸς Πίνδ., Fr. 221: «ἀελοπόδων μὲν τιν' εὐφραίνονται ἵππων | τιμὰι καὶ στέφανοι, | τοὺς δ' ἐν πολυχρόοις θαλάμοις θιστά | τέμπεται δὲ καὶ τις ἐπ' οἶδμ' ἄλιον | ναῖθθα + διαστείβων». Στὴ Σαπφὼ ὁμοῦ δὲν γίνεταί ἀπλῆ ἀντιπαράθεση ἀξίων – ὅπως συμβαίνει συχνὰ καὶ σὲ ἄλλους ποιητὲς –, ἀλλὰ ἐπίμονη καὶ σκόπιμη ἀξιολόγηση. Ἡδὴ ἡ ἀναφορά στὸ τρία ὄπλα (ἱππικὸ, πεζικὸ, ναυτικὸ) δείχνει, ὅτι στὴν περὶ τὴν αὐτῆς τῆς προσημείωσης ἡ ἐπιλογή τοῦ «κάλιστον» καθορίζεται ἀσφαλῶς ἀπὸ μιὰ σκοπιμότητα, ἐνῶ στὴν ἀναζήτηση τῆς ποιητικῆς ὅλα τείνουν στὸ «κάλος». Στὴν ἀντιπαράθεση: οἱ μὲν – οἱ δὲ – οἱ δὲ ἡ Σαπφὼ οὕτε ἀξιολογεῖ οὕτε συζητεῖ καθόλου αὐτὲς τῆς τρεῖς προσημείωσης – δὲν τὴν ἐνδιαφέρουν ἄλλωστε. Ἡ δικὴ τῆς θέση ἀποτελεῖ τὸ κέντρο θύρους στὸ ποιημᾶ: καθορίζεται δὲ μὲ τὴ συνδεση τῆς ὁμοφωδίας καὶ τοῦ ἔρωτα («κάλιστον» 3, «ἔρωται» 4). – ἱππῶν σφόδρον = ἱππέων στρατὸν. Ἡ λ. «σφόδρον» πρέπει νὰ συνδεθῇ καὶ μὲ τὰ ἄλλα δύο: «πέσδων» (= πέζων, 1) καὶ «νῶων» (= νηῶν, 2), Π6. B 810: «πέζοι θ' ἱππῆες τες» κ. ἄ.

2. φαῖσι(ι) (αἰολ.) = φασι. – γὰν μέλαιναν: βλ. στὴ Σαπφὼ, ἄπ. 1, στ. 10. – Εἶναι ἀπαράδεκτος ὁ τονισμὸς «μελάναν (γεν. πλῆθ.)», μὲ ἀναφορά στὸ «νῶων», ὅσο καὶ ἂν ἡ διατύπωση «ἦες μέλαινα» ἔχει καθιερωθῇ ἀπὸ τὸ ἔπος, διότι: α) τὸ ἐπίθ. ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ «νῶων», β) καὶ τὰ δύο ἄλλα, ποὺ προηγούνται (σφόδρον – πέσδων) εἶναι χωρὶς ἐπιθετο, γ) ἡ ἔκφραση «γὰν μέλαιναν» εἶναι ἥδη κοινὸς τόπος.

3/4. κῆν' δε/τω = ἐκείνο ὅτου (= οὐτινος). Βλ. τὸ «Ἀηλιακὸ ἐπιγρᾶμμα», Ἀριστ. Ἡθ. Νικ. 1,8,14 p. 1099a27 (= Θεόγγις 255-6): «Κάλιστον τὸ δικαιοτάτον λῶστον δ' ὕμναιεν' ἱπράγμα δὲ τεργνύτατον, τοῦ τις ἐργά, τὸ τυχεῖν». Βλ. Α. Σκιαδᾶ, Γνωκὺς θίτος, σ 13. Ἡ ἀπάντησις στὸ «κάλιστον» εἶναι διττή: α) γενικὴ (= ἐκείνο, ποὺ ἀγαπᾶ κανεὶς), β) εἰδική ('Ανακτορίας ... ἐρωτὸν τε θάμα κ.τ.λ., στ. 14 κ.ἐ.). Τὸ δεύτερο, ὁμοῦ, εἰδικὸ παρᾶδειγμα ἐντάσσεται ἀπολύτως στὸ πρῶτο καὶ τὸ κάνει συγκεκριμένον. Φυσικὰ τὸ «κάλιστον» δὲν ἔχει ἔδω ἠθικὴ σημασία, ὅπως λ.χ. στὸν Θεόγγι 255: «κάλιστον τὸ δικαιοτάτον». Ο' Wills, ὁ.π. 441, τὸ χαρακτηρίζει ὡς «egocentric κάλλιστον», ἀφοῦ ἡ ἐννοία τοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς προσωπικῆς ἐκτιμήσεως καὶ ἐπιθυμίας τοῦ ἐνδιαφερομένου καὶ ὄχι ἀπὸ ἀντικειμενικὰ κριτήρια. Ποιὸς θὰ καθορίσῃ ὁμοῦ τὰ ἀντικειμενικὰ κριτήρια τοῦ «κάλους»; Ἡ δει-

τερή σημασία τῆς φράσεως «ὅττω τις ἔρωται» δὲν εἶναι: ἐπιθυμοῦμε τὸ ὠρατό (ποιο ὠρατό; πῶς καθορίζεται;), ἀλλὰ: ὅ,τι ἐπιθυμοῦμε ἐντονα εἶναι ὠρατό. Αὐτὴ εἶναι ἡ βασικὴ θέσις τῆς Σαπφῆς, ποὺ εἶχε τὴ δύναμη νὰ καταλύσῃ κάθε παραδοδεμένη, ἀπόλυτῃ ἀξία. Ποιὸ σωστὰ ἐπισημαίνει ὁ Privitera, ὁ.π. 183/4, πῶς ἡ ἐννοια τῆς ἀγάπης ἔδω δὲν εἶναι ἀφορημένη, μὰ συγκεκριμένη: εἶναι ἡ ἀγάπη (= ὁ ἔρωτας), ποὺ ἐμπεύει ἡ Ἀφροδίτη – γιὰ συγκεκριμένο πρόσωπο, θὰ προσέδετα. Π6. τὸν διαχωρισμὸ, ποὺ κάνει ὁ Ἀπολλών. Δύσκ. (ὁ.π. Test.): «τὸ φιλεῖν τοῦ ἐρᾶν διόισαι ... δέοντως ἡ Σαπφὼ ἐπιτεταμένω μάλλον ὀνόματι ἐχρήσατο» [314]». Βλ. P. Colacides. Sur la syntaxe des verbes φιλεῖν et ἐρᾶν (Glotta 55, 1977, 80-83).

5/6. εὔμαρες + ἀπαρμεφ. (πόησαι = ποιῆσαι): π6. Σαπφὼ 96, 21 LP. Ἡ σειρὰ τῶν λέξεων: «εὔμαρες (sc. ἐστὶ) πόησαι τοῦτ(ο) σύνετον παντι (= παντὶ)», δηλαδὴ: εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ κάμω σαφὲς στὸν καθένα. Ἡ λ. «σύνετος» (= συνετός), ἀγνωστὴ στὸν Όμηρο, σημαίνει: εὐνόητος, σαφής, ὅπως συχνά, λ.χ. «συνετὰ ... ἡῶνα» (Ἡρόδ. 2,57,2), π6. Εὐρυπ., Φοῖν. 1505/7: «τὰς ἀγρίας ὅτε | δυσζύνετον ζυνέοντες μέλος ἔγνων | Σφρηγὸς ἀοιδοῦ σῶμα φονεύσας» καὶ Ἰφ. Τ. 1092: «εὐζύνετος ζυνετοῖσι θοάν».

6 κ.ἐ. ἄ (= ἦ) γάρ ... Ἐλένα...: εἰσάγεται τὸ μυθολογικὸ παράδειγμα, ποὺ μὲ τὸ «γάρ» αἰτιολογεῖ τὸ προηγούμενο «τοῦτ(ο)». Ἀκολουθεῖ ὁ μῦθος, ὅπου τὸ «κάλιστον» ἐντάσσεται ἀπολύτως στὴν ἐρωτικὴ περιοχὴ. Στὴ λυρικὴ ποίησις ὁ μῦθος ὑπηρετεῖ τὸ θέμα τοῦ ποιητῆ, δὲν εἶναι ὅπως στὸ ἔπος. Βλ. σχετικὰ Ἰ. Θ. Κακριδῆ, Ὁ μῦθος στὴν ἀρχαϊκὴ λυρικὴ ποίησις τῶν Ἐλλήνων, Θεσσαλονικὴ 1958. Σωστὰ παραβάλλεται τὸ ποίημα τῆς Σαπφῆς μὲ τὸ 238 LP. τοῦ Ἀλκαίου καὶ τονίζεται ἡ διαφορὰ στὴν ἐννοια τοῦ μυθολογικοῦ exemplum στὸ ποίημα. Αὐτὸ, ποὺ στὸ ποίημα τοῦ Ἀλκαίου ἀποτελεῖ ἐπικρισιτὴ καὶ μομφὴ τῆς Ἐλένης, στὸ ποίημα τῆς Σαπφῆς εἶναι ἡ δικαιοσύνη της. Γιὰ τὴν μορφὴ τῆς Ἐλένης βλ. καὶ Linda Lee Clader, Helen. The evolution from divine to heroic in greek epic tradition (Memosyne Suppl. 42), Leiden 1976 καὶ Helene Homeyer, Die spartanische Helena und der trojanische Krieg (Paltingenesia XII), Wiesbaden 1977.

6. περσέθουσα: σωστὰ διδάσκει τὴ λ. ὁ Powell (Cl. Qu. 9, 1915, 142 κ.ἐ.), τὴν ὁποία δέχθηκαν μὲ ἐπιφυλάξεις οἱ LP. («substantivum app. crit.). Αἰολ. τύπος μτχ. τοῦ «περμέχω» (αἰολ. περμέχω) = ὑπερέχω.

7. *κάλως* (αἰτ. ἀναφ.) = ὥς πρὸς τὸ *κάλως* - [τὸ]ν *ἀνδρα*: καὶ ἡ γραφή [Fó]ν (κτητ. ἀντων.) (Sitzler, Gallavotti, Treu) δὲν εἶναι ἀπίθανη. - *ἀνδρα*: πρόκειται γὰρ τὸν Μενέλαο, φυσικά. Ὁ νέος πάππος ἔλυσε τὸ πάλαιό πρόβλημα, ἀν. πρόκειται γὰρ τὸν Πάρι (Hunt, Wilamowitz, Diehl κ.ά.) ἢ γὰρ τὸν Μενέλαο (Fraccaroli, Lobel, Snell, Pfeiffer, Fränkel, Schawaldt κ.ά.).

8. Ἐδῶ ἀσφαλῶς πρέπει νὰ συμπληρωθῇ τὸ κενὸ μὲ ἓνα ἐπιθ. ὑπερθετικὸ, ποὺ θὰ ἀναφέρεται στὸ προηγ. οὐσιαστικὸ «*ἀνδρα*». Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, πὼς τὸ ἐπιθ. αὐτὸ εἶναι τὸ «*ἀρῆστον*» (πθ. ἥδη Hunt). Ἡ συμπλήρωση [πανάρ]στον (Page, πθ. LP) εἰσάγει μεστὴ λέξη, ἀγνωστὴ ὅμως τόσο στὸν Ὀμηρο, ὅσο καὶ στοὺς Ἀρκεοὺς (τὴ θρίσκομε μόνο στὸν Ἡσίοδο, Ἔργα 293 καὶ ὕστερα μόνο σὲ μεταγενέστερους, λ.χ. A.P. 11,394,1 (ἀνώνυμο): «*ποιητὴς πανάρματος*»). Πιθανώτατὴ ἡ συμπλήρωση: [μέγ]α[ρ]στον (Gallavotti, Treu), ποὺ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν δημ. ριπὴ διατύπωση: «ὅς μέγ' ἀριστος Ἀχαιῶν εὖχεται εἶναι», B 82, κ.ά. Ὁ Marzullo, Framm. 61, προτείνει: τὸν [περ] ἀρ.

9. *καλῖποιος(α)* = κατὰλυποῦσα. Τὸ μοτίβο τῆς ἐγκατάλειψης ἔχει διτλὴ προέκταση ἐδῶ: α) στὸν μῦθο, ὅπου ἡ Ἑλένη συχνὰ ψεύεται, καὶ β) στὸν κόσμο τῆς ποιήτριας, ὅπου ἡ ἐγκατάλειψη συνδέεται μὲ τὴν ἀνάμνηση καὶ στηρίξει τὴν ποιητικὴ τῆς δημιουργίᾳ (πθ. χαρακτηριστικὰ τὸ ποίημα 94 LP, θλ. ἐκεῖ. - *ἔθα* ὁ Troian: Lobel. Ἡ διόρθωση «*σέβας Τροίας*», μετὰ τὸ πατυρικὸ εὐρημα, δὲν συζητεῖται. Βλ. M. Treu, Sappho 186. Πθ. Στησίχορο 15,2/3 P. (Παλινωδία): «οὐδ' ἔδωκ ἐν νηυσὶν ἐυσέλμοις| οὐδ' ἴκεο πέργαμα Τροίας».

10/11. Πθ. Ἰ. Δλκ. 283, 7/8 LP.: «*παιδιά τ' ἐν δόμῳ| οἱ μαι λῖποιος|| κἀνὸρος εὐστρωτον| λ' λέχος*». Ἦδη στὸν Ὀμηρο, Γ 174/5: «*θάλάμῳ γνωστοῖς τε λιποῦσα| παιδιά τε τηλυγέτην καὶ ὀμηλικὴν ἐρατεινήν*», πθ. O 662/3: «*ἐταῖ δὲ μνησασθε...| παίδων... ἥδὲ τοκῆων*».

10. *φύλων τοκῆων* (= -έων): ὀμηρικὸ, πθ. Γ 139: «*ἀνδρός τε προτέρου καὶ ἀστεως ἥδὲ τοκῆων*» κ.ά. Τὸ «*τοκῆων*» δηλώνει τοὺς θνητοὺς γονεῖς τῆς Ἑλένης (Τυνδάρειον - Λήδα). Ἐτσι κινεῖται στὸ ἀνθρώπινο ἐπίτεδο. Οἱ γνκ. «*παιδὸς - τοκῆων*» ἀντικ. στὸ «*ἐμνάσθη*» (-ήσθη, 11).

11. *πάμπαν* (ὅμηρ. ἐπίρρ.) = πάντα, παντελῶς. - *παργύα(ε)*: ὑποκ. πρέπει νὰ εἶναι ἡ Ἀφροδίτη (ἢ: Κύπρις). - *αὐτήν* (= αὐτήν, sc. Ἑλένην): ἀντικ. - Στὸς στ. 7-11 ἡ Ἑλένη δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ

συντακτικὸ ὑποκ., ἀλλὰ σαφῶς καὶ τὸ πρόσωπο, ποὺ δρᾷ καὶ ἐνεργεῖ καὶ ρυθμίζει τὸν θίο της (*κατέλιπε - ἐπέλεσε - οὐκ ἐμνήσθη*), ἐνῶ ἐδῶ - ποὺ δὲν μνημονεύεται μὲ τὸ ὄνομά της: «*αὐτᾶν*» - γίνεται ἀντικείμενο, μετατίθεται δηλ. σὲ δευτέρου πλάνο καὶ τὴ δόξαση ἀναλαμβάνει πᾶς ἡ θεά, ἡ ἴδια ἡ θεά, ποὺ ἐπιδρα (καὶ τώρα καὶ πάντοτε) καὶ στήν ποιήτρια. Στὴν οὐσία, λοιπόν, τὸ exemplum τῆς Ἑλένης δὲν χρησιμεύεται ad hoc γιὰ τὴ γνωστὴ μυθικὴ αὐτὴ μορφή, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανῇ καὶ νὰ ὑμνηθῇ ἡ δύναμη τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ Ἑλένη εἶναι καὶ αὐτὴ ἓνας κρικός στὴν ἀλυσίδα τῆς ἐπιδροῆς τῶν θεῶν - καὶ μάλιστα τῆς συγκεκριμένης θεᾶς -, ἀφοῦ ἐνεργεῖ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση καὶ τὴν κατευθύνση τῆς Ἀφροδίτης. Ἐτσι ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Σαπφὼ δὲν τοποθετεῖται κριτικὰ ἀπέναντι στὴν πράξη τῆς Ἑλένης: εἶναι μιὰ γυναίκα, ποὺ ἀγεται ἀπὸ τὴν πανίσχυρὴ θεότητα!

12. Ὅλες οἱ (πολλές) προσηπτικές συμπληρώσεως τοῦ στίχου δὲν ἔφεραν ἱκανοποιητικὸ ἀποτέλεσμα. Καταγράψω τῖς πιὸ σημαντικές: α) οἱ παλαιότεροι ἐκδότες ἔχουν: «| *Κύπρις ἐραῖαν* (λ.χ. Hunt) β) *Κύπρις ἔκοιαν* (Pesenti, Aegyptus, 3,1922, 49 κ.έ.), γ) *οὐκ ἀέκοιαν* | | *Κύπρις* (Theander, Schubart) δ) *αὐτὰς ἴδοιαν* (Milne, Bowra, θλ. Koniaris) ε) *οὐκ ἀέκοιαν* (Gallavotti). Πιθανώτερη θεωρῶ τὴν συμπλήρωση *οὐκ ἐθέλοιαν* (Kamerbeek, θλ. Saake). Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, πὼς τὸ ὑποκ. τοῦ «*παράγα(ε)*» (11) εἶναι ἡ Ἀφροδίτη (ἢ Κύπρις), πθ. τὴν παρατήρηση τοῦ LP, app. cit.: «*Veneris in lac. ut vid. laet mentio*», δὲν εἶναι ὅμως ἀπαραιτήτο νὰ ζητηθῇ τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς στὸν στ. 12. Ἡ πρόταση «*αὐτὰς ἴδοιαν*» ποὺ, κατὰ τὴν ἀποψη τῶν ὑποστηρικτῶν της, τονίζει τὴ δύναμη τῆς Ἀφροδίτης νὰ ὀδηγῇ μακριὰ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ πρῶτο βλῆμμα, δὲν φαίνεται πιθανή, διότι προϋποθέτει κάποια ἐλαφρότητα στὸ αἰσθημα τῆς Ἑλένης - πράγμα, ποὺ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ θασικὴ διατύπωση τῶν στ. 3/4. Ἡ πρόταση: «*οὐκ ἀέκοιαν*» (= *οὐκ ἀκούσαν, ἀρα: ἐκούσαν*) ἀποδυναμώνει τὴ δυναμικὴ ἐπίδραση τῆς Ἀφροδίτης, ἀφοῦ ὑπάρχει ἡ ἐκούσια παραδοχή. Ἀντίθετα τὸ «*κοῦκ ἐθέλῃσαν*», ποὺ δέχομαι, δίνει τὸν τόνο, ποὺ ἀρμόζει, καὶ δικαιολογεῖ τὴν ἀντίθεση μὲ τὸ ρ. «*παράγα(ε)*» (τὸ «*κοῦκ*» = καὶ παρόλον ὅτι), πθ. Σαπφώ, 1,24 LP: «*κοῦκ ἐθέλῃσαν*».

13. Καὶ ἐδῶ ἡ συμπλήρωση προβληματική: «*εὐκ λαιπτον*» (Wilamowitz, θλ. Page, Bowra) - μὲ τὴν ἐννοια: «*εὐκ λαμ-*

πτον γάρ [*ἀει τὸ θῆλυ*] – παρέχει, θέβαια, μιὰ αιτιολογία στην ἐνέργεια, πού ἐκφράζει τὸ «παράγω(ε)» καὶ δηλώνει παραστατικά τὴν ὑποταγὴ τῆς Ἐλένης στὴ θέληση τῆς θεάς. Ὅπως ἡ λ. «εὐκαμπτος» εἶναι ἄγνωστη στὸν Ὀμηρο, στὸς λυρικούς ποιητές καὶ στὸς τραγικούς (τὸ σπάνιο ἐπιθ. «εὐκαμπής» στὸν Ὀμηρο (δύο φορές στὴν Ὀδύσεια) καὶ διαφορετικὸ εἶναι καὶ ἄλλη σημασία ἐκφράζει). Ἡ γλῶσσα στὸν Ἡσίοιο: «γυναικῶν εὐπαιστον» (πθ. Ω 40: «νόημα γυναικῶν») μᾶς δὴγεί σὲ μιὰ ποιητικὴ λέξη, πού τὴ θεωρῶ πιθανὴ γιὰ τὴ συμπλήρωση τοῦ κενοῦ τοῦ στίχου, πθ. Siltzer: «καὶ μάλα γυναικῶν γάρ [ἔφθ θρόων κῆρ], θλ. Schubart: «ἄν γυναικῶν γάρ [ἔθηκε θῆμον], καὶ Kamerbeek: «ἄν γυναικῶν γάρ [ἔρον F' ἐπειψεν]. Μερικοὶ ὑποστηρίζουν, ὅτι ἐδῶ πρέπει νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὴ δύναμη τοῦ ἔρωτος καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἀδυναμία τῶν ἀνθρώπων, θλ. Bignone (BFC 22, 1915/16, 12 κ.έ.) καὶ Perrotta, '35, σσ. 41 κ.έ.

14. Ἡ τελευταία λέξη τοῦ στίχου πιθανῶς: πτ [όησι] ν.

15. Ἡ ἀρχὴ τοῦ στίχου – ὡς πρὸς τὴν α' συλλαβὴ – εἶναι ἀμφίβολη. Τὸ *ἴμε* εἶναι ἀσφαλῶς προσωπ. ἀντων. καὶ ἀναφέρεται στὴ Σαπφῶ (= ἔμε), ἀντικ. τοῦ ρ. ὁ [νέμιασ'] (15/16). Ἡ διόρθωση τοῦ Lobel «κᾶ ἴμε» φαίνεται πιθανώτερη = καὶ ἔμενα (ἐπίσης). Ἐτσι συνδέεται ἐσωτερικὰ ἡ Σαπφῶ («κᾶ ἴμε») μὲ τὸ «αὐταν» (11), δηλ. τὴν Ἐλένη, ὅπως ἀκριβῶς συνδέονται ἐσωτερικὰ καὶ τὰ ρήματα: «παράγω» (αὐταν) καὶ «ὀνέμιασ(ε)» = ἀνέμησης (ἔμε). Καὶ τῶν δύο ρ. κοινὸ ὑποκ. ἡ Ἀφροδίτη (ἡ Κύπρις), πού ἀποτελεῖ καὶ τὸ κοινὸ σημείον συνδέσεως ἀνάμεσα στὴν Ἐλένη καὶ στὴ Σαπφῶ: τὸ πᾶθος τῆς Ἐλένης, πού ἀκολούθησε τὸν Πάρι ἐγκαταλείποντας στίρι καὶ σύζυγο, κάνει τὴ Σαπφῶ τὴν νῆα «ἀναμνησθῆ», νὰ θυμῇ τὴν Ἀνακτορία – ἔτσι τὸ μυθικὸ γεγονός διोχετεύεται στὸ προσωπικὸ θίωμα τῆς ποιήτριας, στὴ μνήμη καὶ στὴ νοσταλγία, πού ἀποτελοῦν τὸν πυρῆνα τοῦ ποιήματος. Τὸ κοινὸ σημείον στὴ σύνδεση τοῦ μυθικοῦ προσώπου (Ἐλένη) καὶ τοῦ προσωπικοῦ θίματος εἶναι ἡ δυναστική ἐπίδραση τῆς Ἀφροδίτης. Κοινὸ σημείον Ἐλένης – Ἀνακτορίας εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι καὶ οἱ δύο ἐγκατέλειψαν (ἔφυγαν): ἡ Ἐλένη τὸν ἄντρα τῆς, ἡ Ἀνακτορία τὴ Σαπφῶ. Κοινὸ σημείον τῆς ἐγκατάλειψης: τὸ «κάλιστον», πού κάθε μιὰ ἀγαπᾷ. Ἐνα ἄλλο ἐσωτερικὸ σημείον, πού συνδέει καὶ τὴ Σαπφῶ μὲ τὴν ἄλλαν γυναικεῖαν μορφή, εἶναι τὸ σημείον ἀναζητήσεως τῆς ποιήτριας: καὶ γι' αὐτὴν εἶναι τὸ «κάλιστον», αὐτὸ πού ἀγαπᾷ. Ὁ Fracassi

coli (RFIC 43, 1915, 340 κ.έ.) συμπληρώνει ἄ με (sc. Κύπρις), πού συμφωνεῖ μὲ τὴν παραπάνω ἄποψη (τὴ διόρθωση δέχτηκαν καὶ ἄλλοι), ἐνῶ ὁ Milne προτιμᾷ ὅς με (sc. Ἐρως) – πάντοτε παραμένει τὸ «με» = Σαπφῶ, ἀλλάζει ὁμως τὸ ὑποκείμενο –, πθ. Kamerbeek. Ὁ Bignone, ὁ.π.: ὅς με (= ἔτσι καὶ μένα...). Ὅπως φαίνεται, οἱ δύο φορές διορθώσεις δὲν μετὰβάλλουν πολὺ τὸ νόημα.

16. οὐ [μαρτυρίας] = οὐ παρόυσης. Ἡ διατύπωση φανερώνει τὸν πόνον γιὰ τὴν ἀπουσία τοῦ ἀγαπημένου προσώπου· αὐτὴ ἡ ἀπουσία καὶ ἡ μνήμη δόγηδον στὴν ἔκφραση τοῦ ποιήματος! Πθ. O 325: «οὐ παρεόντος».

17. τᾶς <κ>ε θολοῖμαι = τῆς (= τούτης, δηλ. τῆς Ἀνακτορίας) ἂν θουλοῖμαι. – ἐπαρὸν τε θᾶμα = τὸ χαριτωμένο, ὁμορφο θάδισμα. Ἡ λ. «θᾶμα» (= θῆμα) σπάνια, ἄγνωστη στὸν Ὀμηρο.

18. ἀμάρτυμα: γιὰ πρώτη φορά στὸν Ἡσίοδο, Fr. 43 (a), 4 (Ἡοῖα) M.-W.: «Χαρίτων ἀμάρτυματ' ἔχουσα» (~ 70, 38 ~ 73, 3 ~ 185, 20 ~ 196, 6). Τὸ Σχόλιο στὸν Ἀπολλ. Ρόδιο 3, 288a p. 228 Wendel I) ἐξηγεῖ: «ἀμάρτυματα: τὰς λαμπράδας τῶν ὀφθαλμῶν», πθ. Ὀμηρ. Ὑμν. Ἐρμ. 45: «ἀπ' ὀφθαλμῶν ἀμάρτυα». Ἡ λ. στὴ Σαπφῶ σημαίνει κατὰ περισσότερο ἀπὸ λάμψη ἢ λαμπρότητα: σημαίνει τὴν ἀκτινοβολία τοῦ κάλλους. Ἄς σημειωθῇ, ὅτι τὸ οὖς. ἐδῶ προσδιορίζεται καὶ ἀπὸ τὸ χαρακτηριστικὸ ἐπιθ. «λάμπρον» (= -όν). – ἴδην (= ἰδεῖν): ἀπὸ τὸ «θολοῖμαι» (17).

19. ἡ τὰ Ἀδῶν (= -ών): στὸν θ' αὐτὸ Priamel, ὅπου γίνεται πάλι ἀπαρίθμηση ἀξίων, ἡ Σαπφῶ ἀντιπαραθέτει τὸ χαριτωμένο θάδισμα καὶ τὴν ἀκτινοβολία τῆς ὁμορφιάς τοῦ προσώπου στὰ ἄρματα τῶν Ἀδῶν, πού σίγουρα ἀποτελοῦν ἐντονη ἐπιθυμία ἄλλων. – κᾶν ὅλοιαι: πιθανώτατη ἀνάγνωση. Ὁ Page, S. & A. 54, προτείνει – γιὰ νὰ ἀποφευχθῇ ἡ corr. antica –: «κ(αἰ)π(ανό)πιας» (αἰτ. πλῆθ.) συγκρίνοντας Αἰσχ., Ἐπτ. 59: «πάνοπλος στρατός», ὅποτε ἀναγκαστικὰ ἐξηγεῖται τὸ «πασδομάχεντας» (20) ὡς οὐσιαστικόν.

20. πασδομα [χέντας]: πείσμαιοντας. Πθ. τὴ σχέση μὲ τὸν στ. 1: «οἱ δὲ πᾶσῶν» (sc. σπρόγον).

21 κ.έ. Πολλοὶ φιλόλογοι νομίζουν ὅτι ἀπὸ ἐδῶ ἀρχίζει νέο ποίημα (θλ. εἰσαγωγικά), στηριζόμενοι κυρίως στὴν ἀρχὴ τῆς δομῆς τῶν σαπφικῶν ποιημάτων (θλ. Merkelbach, Philol. '57, σσ. 14 κ.έ., Milne, Hermes 71, 1936, 126 κ.έ.). Τὴν ἀρχὴ τοῦ στ. συμπληρώνει ὁ Wilamowitz (στὸν Huni): «εὐ μέν ἰδ'», θλ. ὁμως τὴν ἀντίρρηση τοῦ Lobel ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξὴ τοῦ «ἰδ' ἴμεν»

ἔδω. Δὲν ἀναφέρομαι στὶς ἄλλες διορθώσεις, γιατί κυμνιά δὲν θεραπεύει τὸ κείμενο. Τὸ σωζόμενο κείμενο μᾶς δίνει τὴν ἐννοία: «ὁδὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συμβῇ...» – φυσικὰ αὐτὸ ἀφορᾷ τοὺς ἀνθρώπους γενικά, θλ. 22: «ἀνθρώπ[] » καὶ πρέπει νὰ ἀναφέρεται στὴν εὐτυχία, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μόνιμη γιὰ τὸν ἀνθρώπο, πθ. τὴ διορθωση τοῦ Milne: «ὀλθον μὲν οὐ δύνατον γένεσθαι | [πάμπα] ν' ἀνθρώπ[] ον...», πθ. S nel στὸν Βακχυλίδη, fr. 20 b, 23 κ.έ. – Τὸ πᾶν ἐχην = μετέχειν (αἰολ.), καὶ ἀλλοῦ στὴ Σαπφώ, π.χ. 63, 5 LP, πθ. 55, 2 LP (-χης). – ἀρασθαι: θλ. στὸ ἀπ. 30, στ. 1 καὶ 2.

23-32: ἀκατανόητοι – μόνο μερικά γράμματα σώζονται – ἕκτος ἀπὸ τὸν στ. 32: «τ' ἐξ ἀδοκῇ | τω = παρὰ προσδοκίαν».

5. (33+36 D. = 22 LP. = 22 V.)

] ἑλα. |
] εἶργον, .. λ' α.. |
] ν' ἐέθρος ὀοχιμ |
] ἡσθαι

4

] γ' αὐαδῆν χ. |
δ] ἐ μῇ, χείμων |
] οισσαναλ γεα. |
] δε

8

12
..] .ε. [...]. [...χ] ἐλόμεαι σ. |
..] .γυλα. [...] ἀνθι λάδοισα.α. |
πᾶ] κτιν, ᾄς σε δῆνυτε πόθος τ. |
ἀμωπιότταται

16
τᾶν χάλαν. ἂ γὰρ κατὰ γωγίς αὐτᾶ |
ἐπτόαισ' ἰδοισαν, ἔγω δὲ χαίρω,
καὶ γὰρ αὐτᾶ δῆ πο[τ'] εἰμευ[|
κ'] υποργέν[ηα

ὥς ἄρα μᾶ |
τοῦτο τῶ |
ῆ] ὀλόμεαι |

P. Oxy. 1231 fr. 12 [στ. 1-9] καὶ fr. 15 [στ. 9-19].

Τὸ ποίημα ὑμνεῖ τὴν ὁμορφιά τῆς Γοργύλας, φίλης καὶ μαθήτριας τῆς Σαπφούς. Ἡ Σοῦδα (s.v. Σαπφώ), ποὺ μνημονεύει τὴς μαθήτριες τῆς ποιήτριας, μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ἡ Γοργύλα κατὰ γόταν ἀπὸ τὴν Κολοφῶνα: «μαθήτρια δὲ αὐτῆς Ἀναγόρα Μιλησία, Γοργύλα Κολοφῶνα, Εὐνείκα Σαλαμῖνα...». Τὸ ὄνομά της τὸ συναντᾶμε ἄλλες τρεῖς φορές στὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα τῆς Σαπφούς: 95, 4 LP., 213 A (a) 4 V. (= P. Oxy. 2506 fr. 8) καὶ 213, 6 V., ὅπου φαίνεται πᾶ νὰ ἀνήκει στὸν κύκλο τῆς Γοργούς, ἀντιπάλου τῆς ποιήτριας (στ. 4-6: «ἡ Πλειστοδίκη / τῇ ἡ [το] γρηῖ σύνδε με-|τὰ τῇς] Γοργύλης...»). Πάντως, στὸ ἀποσπασμᾶ μᾶς ἡ χάρη καὶ ἡ ὁμορφιά τῆς Γοργύλας ἀφίνει ἐκθαμβὴ τὴν ποιήτρια, ποὺ μὲ θερμὰ λόγια τὴν καλεῖ κοντὰ της.

Μέτρο: σαπφική στροφὴ (θλ. στὸ ἀπ. 1).

1-8: Οἱ πρῶτοι 8 στίχοι εἶναι φοβερά ἀκρωτηριασμένοι. Μόνο γιὰ λίγες λέξεις μπορεῖ νὰ γίνη λόγος: Στὸν στ. 3 ἡ λ. βέθος δηλώνει προφανῶς τὸ (ὥραϊο) πρόσωπο. Ἡ λ. ὁμηρικὴ (στὸν πλῆθ. «δέθεα» = μέλη τοῦ σώματος, μόνο 3 φορές: Π 856, X 68, 362), πθ. Σχολ. ΑΒΤ στὸ X 68: «Αἰολεῖς δὲ τὸ πρόσωπον (βέθος) καὶ βέθομαλιδας τοὺς εὐπρόσωπους φασίν». Βλ. M. Treu, Von Homer zur Lyrik, σσ. 190 κ.έ.

10. Ἡ συμπλήρωση: Γο|γγύλα (Wilamowitz, στὸν Hunt) ἔχει γίνει γενικά ἀποδεκτὴ. – Πιθανὴ ἡ συμπλήρωση: «πέφ|ανθ» (Wilamowitz, Neue lesbische Lyrik, NJA 33, 1914, 242), «Αθ| ανθ?» LP. – λάδοισα = λαδοῦσα (ὅσοκ. Γοργύλα).

11. πᾶ] κτιν (LP.): ὁ Castiglioni, A & R '14, σ. 243, σμμ. 2, πρότεινε τὴν συμπλήρωση αὐτὴ μετὰ τὸ «λάδοισα» (10). Πρόκειται γιὰ λυδικὸ μουσικὸ ὄργανο («πηκτίς»), εἶδος ἄρπας – προφανῶς. Ἡ λ. «πηκτίς» δηλώνει μιὰ γενικὴ σημασία ὀργάνων εἰδους ἄρ-

πας, εἰδικὸν γὰρ γυναῖκες. Ἡ χρήση του στὴν ποίηση ἐπεκτείνεται κυρίως στὴν ἐρωτικὴ περικοχί. Βλ. Μ. W e g n e r, Das Musikleben der Griechen, (1949) σ. 47-51. 203-205. 222. — ἄς: πδ. Σαπφώ 9, 6 V., Ἡσύχιος (Α 7610): «ἄς· ἔως· ὅπως· μέλι οὐ». — δηῦτε: βλ. στὸν Ἀνακρ., ἀπ. 4, στ. 1. — πόθος: ἡ λ. συχνὴ στὴν ἐρωτικὴ ποίηση. Ὁ Schmidt, GGA 1916, 391, γράφει μὲ κεφαλαῖο: «Πόθος» (βλ. Diehl).

2. ἀμφοτέρωται: τὸ ρ. «ἀμφοτερόμοια» μοναδικὸ στὴ λυρική ποίηση. Ἡ εἰκόνα ἐδῶ ὠραιοτάτη, ὅπως καὶ ἡ μεταφορὰ μὲ τὸ ρῆμα, ποὺ δυνεῖται ἡ ποιήτρια ἀπὸ ἓνα ἐπίσης γοητευτικὸ ὁμηρικὸ χωρίο, B315: «μήτηρ δ' ἀμφοτέρωτο δούρομένη φίλα τέκνα» (τὸ ρ. ἀπαξ), πδ. καὶ Κόιντο Σμυρναῖο 5, 71: «Κόρη... τῆν δ' Ἰμερος ἀμφοτέρωτο», Ὀράτιο, carm. 1, 2, 34: «quam... circumvolat... Cupido» (βλ. Ν. Terzaghi, Marginalia ai nuovi frammenti di Safto, AAN 3, 2, 1915, 244 κ.έ.).

13. κατ' ὥγης = γυναικεῖο ἐνδύμα, φόρεμα ἢ μανδύας. Πδ. Ἡσύχιος, s.v.: «κατ' ὥγης· ἱμάτιον ποῖον, παρὰ πηγὴν γυναικεῖον» καὶ Πλούδευκτη 7, 49. — αὔται: πιθανώτατη ἡ συμπλήρωση: αὔται Diehl, πδ. καὶ Pfeiffer, Gnomon 2, 1926, 310.

14. ἐπτόασ' ἰδοῖσαν: πδ. Σαπφώ 31, 5/6 LP.: «τὸ μ' ἢ μὴν | καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόασαν», Εὐριπ., Κυνέκ. 183 κ.έ.: «ἰδοῦσα... ἐξ-επτοήθη», Ἀλκ. 283, 3/4 LP.: «ἐν στήθε[ε] σιν [ε]π[ι]πτόασε[ι] | θυμόν». Ἡ δὴ ὁμηρικὴ ἡ διατύπωση, πδ. χ 298: «τῶν δὲ φρένες ἐπτοήθεν». Τὸ ρ. «πτόεω» στὴ λυρική ποίηση ἀκόμη στὸν Ἀνακρ. 63, 3 P. καὶ 1, fr. 1, 12 P.: «φρένας ἐπτοέσσαι».

16. κ] υποργένηται: τὸ ὄνομα τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὸν τόπο τῆς γεννήσεώς της. Πδ. Πίνδ., Πιθ. 4, 216, Ἀλκ. 380 LP. καὶ 296 (b), 1 LP., Σαπφώ 134 LP.

6. (2 D. = 31 LP. = 31 V.)

Φαίνεται μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν
ἔμμεν' ὤνηρ, ὅττις ἐνάντιός τοι
ἰσθάνει καὶ πλάστον ἀνὺ φωνεί-

4

σας ὑπακούει

καὶ γελείσας ἡμέροεν, τό μ' ἢ μὲν

καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόασαν.
ὥς γὰρ <ἔξ> σ' ἰδὼ θρόχε' ὥς με φώνη-

8 σ' οὐδὲν ἔτ' εἶχει,

ἀλλὰ καὶ μὲν γλῶσσα + ἔρχε +, λέπτων
δ' αὐτίκα χροῶ πῦρ ὑπαδεόρμασεν,
ὁπτάτεσσι δ' οὐδὲν ὄρημα', ἐπιβρό-

12 μεις δ' ἀκουαι,

+ ἔκαδε + μ' ἰδὼς καυχέσται, τρόμος δὲ
παῖσαν ἄγρει, γλώσσῃρα δὲ παίας
ἔμμι, τεθνάκην δ' ὀλίγω· πιδεύης

16 φαίνωμ' ἔμ' αὐτ[αι].

Ἀλλὰ πᾶν τόλματον, ἐπεὶ + καὶ πένηττα +

.....

[Λογγίνος, Περί ὕψους 10. — 1.2: Ἀπολλών. Διοσκόρος, Περί ἄντων. 335a καὶ 336a (1 p. 59 καὶ 82 Schneider) . — 7 κ.έ.: [Πλούταρχος], Ἐρωτ. 18 (Ἡθικά IV p. 472 Hubert) . — 9-10: Πλούταρχος, Πίως ἀν τις αἰσθ. ἔαυτ. προκοκτ. ἐπ' ἀρετῇ 81d (Ἡθικά I p. 162 Paton - Wegehaupt) . — Anecd. Gr. Paris. I p. 399, 26 Cramer - 13: Anecd. Gr. Oxon. I p. 208, 13 Cramer . — 14-16: P. Flor. (PSI, ed. M. Manfredi 1965, Nr. 2 p. 16 κ.έ.).

Τὸ ποίημα ἔγινε κυρίως γνωστὸ ἀπὸ τῆ μίμησι-διασκευῇ τοῦ Κατούλλου (51): «Ille mi par esse deo videtur, | Ille, si fas est, superare divos, | qui adversus sedens κ.τ.λ.». Μερικοὶ θεώρησαν τὸ ποίημα ὡς τρογούδι γάμου («ἐμμέναιος»), μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ μακαρισμὸ τοῦ γαμπροῦ στὴν ἀρχὴ τοῦ ποιήματος. Ἡ ἀρρωγί, ὅτι στὸ τέλος τοῦ ποιήματος περιλαμβάνονταν χαριεπισχὸς τοῦ νυφικοῦ ζεύγους καὶ θερμοὶ λόγοι ἀποχαριετισμοῦ, δὲν ἐπιβεβαιώνεται — οὔτε εἶναι δεσμευτικὴ γιὰ τὴν ἐρμηνεία, ὅσο καὶ ἀν ὑπάρχουν παράλλαγμα. Τὸ τέλος τοῦ ποιήματος — δυστυχῶς — δὲν σώζεται, ἀλλὰ οὔτε καὶ πληροφορίες ἔχομε ἀπὸ τὴν ἔμμεση παράδοση. Ἐπομένως κάθε συμπέρασμα μόνο σὲ ὑποθέσεις μπορεῖ νὰ στηριχθῇ. Ἐξάλλου ὁ μακαρισμὸς ἀπαντᾷ καὶ σὲ ἄλλα ἀποστά-

σματος, που δὲν ἀνήκουν στὸ «ἐπιθαλάμια» (βλ. 96, 4 LP. 23, 7 LP. κ. ἄ.). Βέβαια, τὸ μοτίβο τῆς συγκρίσεως μὲ τοὺς θεοὺς τὸ συναντᾶμε ἀκριβῶς ἔτσι καὶ στὰ ἐπιθαλάμια (βλ. Wilamowitz, S. u. S. 58, Snell, Hermes 31, 76 κ. ἑ., Jachmann, Rh. M. 64, σ. 9). Ὁ Saake, Zur Kunst S. 22, ὑποστηρίζει, πῶς ἡ Σαπφὼ δὲν μιλάει πρὸς τὴν ἐκφραστὴν γυναικαὶ γὰρ νύφη καὶ γαμπρό, ἐπιμένοντας οἱ ἐνδείξεις γιὰ ἓνα «ἐπιθαλάμιο» ἐξαφανίζονται. Αὐτὸ ὅμως – κατὰ τὴ γνώμη μου – δὲν εἶναι ἀπόλυτο. Στὸ ποίημα ἐμφανίζονται τρία πρόσωπα: «κῆνος», ἡ κόρη, ἡ Σαπφὼ. Ὁ ἀνώνυμος ἄντρας παρουσιάζεται παθητικὰ – δὲν δημιουργεῖ, δὲν ἐνεργεῖ, θρῆσκειται σὲ μιὰ κατάστασι, πρὸς κατευθύνεται καὶ ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς κόρης. Ἐκείνη κυριαρχεῖ στὶς στιγμὲς καὶ στὶς ἀντιδράσεις καὶ δημιουργεῖ τὸ κλίμα τοῦ ποιήματος: ἐκείνος: «ἐναιτίας... | ἰσθάνει» (2/3), «πλάσιον... | ... ὑπαικούει» (3/4) – ἐκείνη: «ἀδὺ φωνή/σας... | καὶ γελᾶσας ἡμερόεν» (3/5), ἡ Σαπφὼ: συνδέει ὅλες τῆς γραμμῆς ἐπαφῆς, αἰσθημάτων, ἐπιδράσεων κ. τ. λ. ἐντός της, καὶ ἀπὸ αὐτῇ τὴ σύνδεση παρουσιάζει ἔντονα τὰ θιγόμενα της σὲ στίχους. Αὐτὴ ἡ σχέση, πρὸς ἐκφράζεται μέσα στὸ ποίημα καὶ συνάπτει τὰ τρία πρόσωπα, ὀδηγώντας κάθε φορά ἀπὸ τὴ Σαπφὼ στὸν ἄντρα ἢ ἀπὸ τὴ Σαπφὼ στὴν κόρη, ὅπως καὶ τὸ ἔργο αἰσθημάτων, πρὸς ἐκφράζεται ἐδῶ, ὀδηγώντας στὴν ἀποψη ὅτι ἡ ποιήτρια ἐξέφρασε ποιητικὰ τὴ «ζήλεια» της πρὸς τὸν ἀνώνυμο ἄντρα (G. Perrotta, 35, σ. 24) ἢ ἀκόμη τὸν φθόνο της πρὸς αὐτὸν (A. Setti, SIFC 16, 1939, 195 κ. ἑ.). Ὁ Page, S. & A. 35, χαρακτηρίζει τὸ ποίημα ὡς «a love in jealousy» (πρὸ Jachmann, ὁ. π. 13/14). Ἀντιθετὰ: ὁ Gallavotti, RFIC 66, ὁ ὁποῖος ἀποκλείει κάθε αἰσθημάτων ζήλοισι. Βλ. Schadewaldt, Sappho, 100: Ἡ Σαπφὼ θαυμάζει τὸν ἄνδρα ὡς «ἴσον θεοῖσι» καὶ δὲν πρόκειται οὐτε γιὰ ζήλοισι οὐτε γιὰ ἀνταγωνισμό. Ἀπὸ τὴν νεώτερη βιβλιογραφία ἀξίζει νὰ μνημονεύθουν οἱ ἀποψεις τοῦ Koniaris (Philol. 68), πρὸς θάλλει τὸ ποίημα ὡς ἓνα ἐγκώμιο τῆς κόρης («... the present poem is an encomium of a girl personal in tone...», 179), τοῦ M. Marcovich (Cl. Qu. 72), πρὸς ἐρμηνεύει τὸ ποίημα, στὸ σύνολό του, ὡς μιὰ ἐρωτικὴ ἐξομολόγησι («the beginning of a love passion» 22/23) καὶ τοῦ Privitera (QUCC 69), πρὸς συμπύκνωση σχεδὸν μὲ τὴν ἀποψη τοῦ Marcovich, ἀπὸ ὅς ὅτι τοῦ ποιήματος θεωρεῖ «l' amore nel momento iniziale solitudine» (σ. 71, – φυσικὰ ἔννοει τὸν ἔρωτα τῆς Σαπφῶς γιὰ τὴν κόρη). Οἱ δύο τελευταῖες ἀποψεις συνάπτονται οὐσιαστικὰ μὲ

ὅσα μᾶς λέγει ὁ Ἀνώνυμος στὸ «Περὶ ὕμνων», πρὸς θεωρεῖ τὸ ποίημα τῆς Σαπφῶς σαφῶς ἐρωτικὸ: «τὰ συμβαίνοντα ταῖς ἐρωτικαῖς μανίας παθήματα». Βέβαια ἡ λ. «μανία» ἐδῶ δὲν σημαίνει – ὅπως λαθεμένως ὑποστήριξε ὁ Devereux (Cl. Qu. 70) –, πῶς τὸ πάθος τῆς Σαπφῶς γιὰ τὴν κόρη ἀνήκει στὸ γῶμα τῆς «ψυχολογίας». Ἀλλὰ ὁ Ψευδο-Δογγῆος διεκρινεῖ, λίγες γραμμὲς πρὸς κῆνω (10, 3), πῶς «πάντα μὲν τοιαῦτα γίνεται περὶ τοῦς ἐρώωντας».

Ἀπὸ τὴν τεράστια βιβλιογραφία σημειώσαμε ἐδῶ: D. Braga, Catullo e i poeti Greci, Messina - Firenze 1950, σ. 45 κ. ἑ. H. Fuchs (Mus. Helv. 4, 1947, 181, σ. 91 – ὅπου καὶ ἡ βιβλιογραφία ὡς τὸ 1947), A. J. Beattie, Sappho Fr. 31 (LP. = 2 D.) (Memosyne, ser. IV 9, 1956, 103 κ. ἑ.), C. del Grande, (Euprosyne 59), G. Broccia, Per l' esegesi di Sappho 31 LP. (= 2 D.) (Annali dei Licei classici «Dettori» di Cagliari I, 1962/63, 5 κ. ἑ.). H. Saake, Zur Kunst S., σ. 17-38, H. Frankel, D. u. Ph., 238 κ. ἑ. E. Bickel, Catulls Werbedicht an Clodia und Sapphos Phaonklage im Hochzeitslied an Agallus (Rh. M. 89, 1940, 194 κ. ἑ.). A. Barigazzi, L' ode di Saffo ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΜΟΙ ΚΗΝΟΣ e l' addiamento di Catullo (Rivista Istituto Lombardo, 75, 1941/1942, 401 κ. ἑ.). R. Latimore, Sappho 2 and Catullus 51 (Cl. Ph. 39, 1943, 184 κ. ἑ.). Br. Snell, Hermes 31, H. J. Milne, The Final Stanza of ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΜΟΙ (Hermes 71, 1936, 126 κ. ἑ.), πρ. τοῦ ἴδιου: Musings on Sappho's ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΜΟΙ (Symb. Osl. 13, 1934, 19 κ. ἑ.). R. O. Evans, Remarks on Sappho's ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΜΟΙ (Stud. Generale 22, 1969, 1016-25). Lefkowitz, GRBS 73, Manieri, QUCC 72, Privitera, Il commento πρ. Willis, GRBS 67, Jachmann, Rh. M. 64, Gallavotti, RFIC 42, Rydbeck, Hermes 69.

Τὸ ποίημα μπορεῖ νὰ χωρισθῇ σὲ 3 ἐνότητες: α) στ. 1-5 (-*τιμὲν*), β) στ. 5 (τό μ' ἡ μάν) – 16 (*πιδεῖς φαίνω*), γ) στ. 17 – Στὴν α' ἐνότητα εἶναι «κῆνος», ὁ ἄνδρας, ὁ νέος κυρίαρχος, πρὸς καταποῦται τὸ κῆνος καὶ ἔχει τὴν κυριαρχία στὴν ὁμορφὴν κόρη. Στὴ β' ἐνότητα γίνεται ἡμεση στροφή στὸ «ἐγὼ» καὶ στὴν γ' ἐνότητα (17 κ. ἑ.) διεκρινεῖται ἐξω ἀπὸ τὸ «ἐγὼ» (πάντοτε, ὅμως, μὲ ἡμεση σύνδεση) καὶ διατύπωση μᾶς ἀρχῆς θίου.

Μέτρο: σαπφικὴ στροφή (βλ. στὸ ἀν. 1).

1. Φαίνεται: ἡ λ. ἐδῶ δὲν δηλώνει μιὰ ἀντικειμενικὴ ἐμφάνισι τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ μιὰ ὑποκειμενικὴ ἐντύπωσι τῆς ποιήτριας

(«μου»). Ο Snell, ὁ.π. (βλ. Gesam. Schr. 1966, 214, 17): «in die Erscheinung treten». Σαφή ἀντίδραση βλ. Page, 31. Ο Jachmann, ὁ.π. 7, προσπαθεῖ νά καταδείξη τὴ συνωνυμία, ποὺ ὀπηρεχε τότε ἀνάμεσα στὸ «φανέσθαι» καὶ στὸ «δοκεῖν» (μὲ παραδείγματα ἀπὸ τὸν Ἀρχιλόχο). Ο Snell ἐπανέρχεται (Gesam. Schr. 85, σπμ. 1, συμπληρώσεις τοῦ 1966) καὶ πολεμεῖ δριμύτατα τὴς ἀντιρήσεις πρὸς τὴν ἐρμηνεία τοῦ. Ἐντούτοις εἶναι ἀπαράιτητο νά ἐπιστημανθῇ ἡ ἀντιστοιχία μὲ τὸ «φανέσθαι» τοῦ στ. 16 (βλ. ἐκεῖ, ἥδη σωστά παρατήρησε ὁ Wilamowitz, S.u.S. 57, πθ. Bowra, GLP 188). Ἡ ἴδια σημασία, καὶ στίς δυὸ περπτώσει, καὶ – ὅπως σωστά παρατηρεῖται – πρέπει νά εἶναι γνωστή, συνήθης σημασία («scheinen», πθ. Saake 20. Gallavotti, RfC 72. A. & R. 11, 1943, 5. RfC 66). – κῆνος = ἐκεῖνος, πθ. Ἀπολλών. Δύσκ. (Test.): «Διολεῖς κῆνος [1-2]. Σαπφώ». – ἴσος θεοῖσιν = ἴσος θεοῖσιν (= -οῖς): ἡ «ἀποθέωση» ἀνθρώπων (καθαρὰ ἐπικῆς καταγωγῆς) καὶ ἡ σύγκριση μὲ τοὺς θεοὺς τοποθετοῦνται ἐδῶ σὲ νέα βάση. Δὲν πρόκειται γιὰ ἥρωα ἢ γιὰ κάποιον ἐξοχὸν ἄνθρωπο, ποὺ ἔχει δικές του σφαῖρας καὶ ἐξαιρετικές ιδιότητες, ποὺ τὸν ἐξυψώνουν ὡς τὴ σφαῖρα τῶν θεῶν. Ὁ ἄνδρας «κῆνος» εἶναι ἰσόθεος ἐδῶ ὄχι ἀπὸ δικὰ του προσόντα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κυριαρχία του στὴν ὁμορφιά, ποὺ θρίσκειται ἐνῶπιόν του. Ἡ κάρπωση τοῦ «κάλλους» καὶ ἡ συμμετοχὴ του σ' αὐτὸ τὸν ἐξυψώνουν σὲ ἰσόθεο ἄνθρωπο: Εἶναι μιὰ νέα δύναμη, ἐξῶ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο, ποὺ μπορεῖ τώρα νά ἐξυψώσῃ κάποιον πάνω ἀπὸ τὴ φθαρτὴ σφαῖρα τῶν ἀνθρώπων. – Ὡς πρὸς τὴ διατύπωση πθ. ἥδη Γ 310: «ἰσόθεος φῶς» κ.ά., Σαπφώ 68 (a), 3 LP.: «ἴσαν θεοῖσιν», 111, 5 LP.: «ἴσος Ἀρεῦν», 44, 21 LP.: ἡ κεφαλαίοις καὶ στ. 34: «θεοεικέλοισ», πθ. Εὔριπ., Ἡλ. 67: «ἐγὼ σ' ἴσον θεοῖσιν ἡγούμαι φίλον». Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Marcovich, ὁ.π. 23/24, ὅτι «ἴσος θεοῖσιν» = «τόσο δυνατὸς ὅσο οἱ θεοὶ» (ἐννοία τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους), ἀφοῦ ἀντέχει νά κάθεται τόσο κοντὰ στὸ κορίτσι καὶ νά υφίσταται τὸ κάλλος τῆς, εἶναι ἐξῶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ κειμένου. Ο Koniaris, ὁ.π. 175 καὶ 181, εἶναι πιὸ κοντὰ στὸ πνεῦμα τῆς ποιήτριας: «ἴσ. θ.» = τόσο εὐτυχισμένος ὅσο οἱ θεοὶ (μὲ ἀναφορὰ σὲ συνώνυμα, ὅπως: τρισμάκαρ, τρισόλιος κ.τ.λ.).

2. ἔμμεν' ἄνθρω = εἶναι ὁ ἄνθρω. – ὅστις = ὅστις (ἐδῶ ὅμως μὲ αἰτιολ. ἀπόχρωση: γιὰ αὐτὸς...).

2/3. ἐνάντιός τοι ἰσάμεν: πθ. Γ 190: «Πάροκλός δέ οἱ ὁλος ἐναντίος ἦστο», Γ 425/6: «ἀντί' Ἀλεξάνδροιο... κἀδὲ Ἐλένη», Ψ 89:

«ἔξετ'... Ὀδοσῆος ἐναντή». Τὸ νά κάθεται κανεὶς ἀπέναντι ἀπὸ κάποιον εἶναι χαρακτηριστικὸ στὴν ἀρχαϊκὴ ποίηση. Ἐδῶ ἔχει σημασία ἡ θέση: ἐνώπιον, ἀπέναντι (ὄχι πλησίον, δίπλα), διότι ἡ θέαση τοῦ κάλλους κατενώνιον πληροῖ τὸν ἄνθρωπο μὲ εὐδαιμονία. Πθ. Ἡρόδ. 5, 18, 5: «(τάς γυναῖκας) ἀντίος ἴεσθαι ἀληθόνας... ὀφθαλμῶν». – ἰσάμεν = ἰξάνει = κάθεται.

3/4. ἄνδ (= ἦδὺ) φωνεῖ/σας (= φωνούσης, αἰολ. τύπος μυχ. ἐν. τοῦ «φωνέω»): πρόκειται γιὰ τὴ γλυκεῖα ὁμιλία τῆς κόρης, πθ. Σαπφώ 153 LP.: «πάρενον ἀδύφωνον». Πθ. Λουκ., Ἐρυσται 46: «ἀπαντρῶν τὸν φίλον καθέξεσθαι καὶ πλησίον ἦδὺ λαλόντος ἀκούειν» (μῆιση Σαφφῶς).

4. ὑπακούει = ἀκούει μὲ προσοχὴ καὶ σιωπῇ. Δὲν πρόκειται γιὰ τὴ σημασία τοῦ ἁπλοῦ «ἀκούειν». Ἐδῶ δηλώνεται ὄχι ἡ «ἀκοή», ἀλλὰ ἡ «ὑπακοή», δηλαδή ἡ ἀπόλυτη ὑποταγὴ στὸν ἦχο τῆς φωνῆς καὶ τοῦ γέλιου, ποὺ καταδυναστεύουν τὸν ἀκροατῇ.

5. γελάσας (= γελώσης) ἡμέρεν (ἐτίρη): πθ. τὰ ὁμηρικὰ ἀντίστοιχα Z 484: «δακρύνειν γελάσας», B 270: «ῥῆδὺ γέλασαν». Τὸ «ἡμέρεν» ὁμηρικὸ. Ὡς ἐτίρη. πθ. Σ 570: «ἡμέρεν κηθάριζεν». – τὸ = τοῦτο. – μ' ἢ μὲν = μ(οι) ἢ μὴν.

5 κ.έ. Ἡ χάρι καὶ ἡ γοητεία τῆς κόρης, ποὺ ὁμιλεῖ «ἀδῶ» καὶ γελᾷ «ἡμέρεν», ἐπιδροῦν ἔντονα στὴν Σαπφώ καὶ τὴν ταράζουν (πθ. παρόμοια B 142, Γ 395, Δ 408, Z 51, γ 549, θ 178 κ.ά.). Αὐτὴ ἡ πρωταρχικὴ καὶ γνήσια ἐπίδραση τοῦ κάλλους δημιουργεῖ στὴ Σαπφώ τὸ «θάμβος» καὶ τὸν «τρόμον» (13). βλ. Schadewaldt, Sappho 101, G. Devereux, ὁ.π. 17 κ.έ. Ἔτσι ἐπηρεάζεται μιὰ ἀρμονικὴ μετάδραση ἀπὸ τὸ «θαυμάζειν» στὸ «θάμβος», ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἐσωτερικὸ βίωμα τῆς ποιήτριας. Ἡ ἴδια παραδίδεται στὴν ἐπίδραση τοῦ πάθους, ὅπως τὸ ἐκφράζουν οἱ στ. 13 κ.έ.: «τρός δὲ πᾶσαν ἀγρὴν κ.τ.λ.». Ἡ μετάδραση στὸν προσωπικὸ χάρη τῆς ποιήτριας γίνεται, ὅμως, ἥδη ἀπὸ τὸν στ. 7. – Μὲ τὴ φράση: «τὸ... κἀρδίον...» προβάλλεται τὸ γεγονός («τὸ») ὡς ὑποκείμενο, ποὺ συνοψίζει ὅλα τὰ παραπάνω καὶ ποὺ προκαλεῖ φόβο στὸ κατεξοχὴν ὄργανο τοῦ αἰσθηματος: «κἀρδίον» (6). Στὸ μ' (5) ἐννοεῖται «μου», ὅχι «με» – ὁλοκλήρη ἡ Σαπφώ, παραδεδομένη στὴν ἐπίδραση τοῦ πάθους, προβάλλεται ἀπολύτως μόνο στ. 14 κ.έ.: «πᾶσαν ἀγρὴν... ἔμμι... φαίνω». Οἱ στ. 5-6 περιγράφουν τὴν ἐπίδραση τοῦ πάθους, ποὺ ἡσκησεν ἡ καύσταση, ἡ ὁποία περιγράφεται στὸς στ. 2-5. Ἀκολουθεῖ ἡ «παθητικὴ» περιγραφή τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν ἀντιδράσεων, ὅπου ἡ Σαπφώ εἶναι ἀκόμη

κυρίαρχος, γὰ νὰ περάσῃ στὴν περιγραφή τῆς ἐντονης καταστάσεως, ὅπου ἡ ποιήτρια δὲν μπορεῖ πιά νὰ κυριαρχήσῃ πᾶνω στὰ αἰσθηματά της. Παρόμοια διατύπωση βλ. Ἀρχλ. 191 W: «Τὸς γὰρ φιλόστοργος ἔρως ὑπὸ καθόλῃν ἐλυσθεῖς | πολὺν κατ' ἀχλὺν ὁμίμα- των ἔχεν» (κλέψας ἐκ στηθέων ἀπαλὸς φρένας).

6. ἐπτάσσαν: Huni, -ασεν (π. ὕψους) γὰ τὴν ἐρμηνεία βλ. C. Theander, *Eranos* 36, σ. 83, στήμ. 2. Π6, Σαπφὸ 22, 13/14 LP.: «ἀ γὰρ κατάδωγος αὐτα[ἐπτάσ] ἰδοῖσαν, ἔγω δὲ χαίρω», Ἀλκ. 283, 3/4: «κλέψας ἐν στηθεῖ σιν [ἐ] πτ[ί]σας [θεῖμον]». Π6, τὸ ὁμηρικὸ X 298: «τῶν δὲ φρένες ἐπτοίηθεν», Θεογν. 1018: «πτοίμα δ' ἔσσυων αὐθὸς ὁμηλικής», Ἀνακρ. 1, fr. 1, 12 P.: «φρένας ἐπτοέσταν», Σοφ., Οἰδ. K. 1466: «ἐπτάζα θυμόν», Εὐρυπ., Κύκλ. 183 κ.έ.: «ἰδοῦσα... ἐξπτοίηθη» κ.ά.

7. θρόχε(α) = θραχέα (ἐπίρρ.) = -έως: - <ξ> σ' ἰδὼ θρόχε: αὐτὴ ἡ σύντομη («θρόχε») ἐνατένιση (ἀναφ. στὴ Σαπφώ), τὸ σύντομο κοίταγμα, ἀντιστοιχεῖ ἀντιθετικά πρὸς τὴ διαρκῆ θέα, ποὺ ἔχει ὁ ἀνδρὺς κατενώπιον («ἐνάντιος», 2). Ἡ χρονικὴ διάρκεια γι' αὐτὴν συντέμνεται συνεχῶς (π6, στ. 10: «αὐτίκα»). - φώνησ' (ἦ: -νας): Danielson, Lobel, LP., ἀπρ. = φωνῆσαι (καὶ ἐδὼ τονίζεται ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸν στ. 3/4: «ἀδὺ φωνεῖσας» καὶ 7: «φώνησ'»). Ὡς πρὸς τὴ διατύπωση τοῦ στίχου π6, Ξ 294 «ὥς δ' ἰδεν, ὥς μιν ἔρως... φρένας ἀμφεκάλυπεν», T 16, Γ 424, Θεόκρ. 2, 82: «χρὸς ἰδὼν, ὥς ἐμάνην, ὥς μοι πυρὶ θυμὸς ἰάφθη».

9. Ὁ στίχος δημιουργεῖ προβλήματα: «ἀλλὰ κῆμ» παραδίδει τὸ «π. ὕψους», (appogr.), ποὺ δέχονται οἱ περισσότεροί ἐκδότες, «ἀλλὰ κῆμ» cod. P, «ἀλλ' ἀκάν με» LP. - + ἔαγε+: τὸ «π. ὕψους» παραδίδει: «γλῶσσοι ἔαγε λεπτὸν δ'», «γλῶσσά γε λεπτὸν» (Πλουτ.). Ἡδὼν ὁ Mureti (1554) γράφει: «γλῶσσ' ἔαγε ἀν δὲ λεπτὸν (π6. Σ τέφρα νοκ.ά.). Ὁ Cobet (Mnemosyne 1, 1873, 362) προτείνει - μέ πολλὰ πειθόνητα: «γλῶσσοι πέπυγε» (π6. Barnes: «πέπυγε»), κυρίως ἐξαιτίας τοῦ ἀντιτοίχου: «lingua... torpet» (Κάτουλλος). Ἡ πρόταση αὐτὴ στηρίζεται καὶ ἀπὸ τὸν Θεόκριτο 2, 106 κ.έ.: «πᾶσα μὲν ἐπύχθη... ἐκ δὲ μετώπων ἰδρὼς μευ κοχλῶσεν... | οὐδέ τι φωνῆσαι δυνάμην, οὐδ' ὅσον ἐν ὕπνῳ |... ἀλλ' ἐπῶγην δαγυδοὶ καλὸν χροά» (ἡ ὁμοίότητά μὲ τοὺς στ. τῆς Σαπφὸς προφανής), ὅπου ὅμως τὸ ρ. «ἐπῶγην» ἀναφέρεται σὲ δολόκληρο τὸ σῶμα. Ἀντιρρήσεις ὥς πρὸς τὴν πρόταση τοῦ Cobet βλ. στὸν M. Treu, *Sappho* 178, κυρίως σὲ σχέση πρὸς τὸ «κῆμ» (= κάτ'), ποὺ ἀπαντᾷ ἰδὼ σὲ τμῆση, καὶ πρὸς τὴ γραφὴ τῆς παραδόσεως «ἔαγε», ποὺ

στηρίζεται ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Δουκρητίου 3, 154 κ.έ.: «sudores- que ita pallentesque existere toto | corpore et infingit linguam vocemque aboriri, | caligare oculos, sonare aures, succidere artus», π6. Ferrari, SIFC 14, 1937, 139 κ.έ. Ὁ Sitzler: <μ' > ἔαγε (π6. Friedländer, *Hermes* 64, 1927, 379 κ.έ.). Ὁ R. Hiesche, *Zu Sappho* 2, 9D. (Glotta 44, 1966, 1 κ.έ.): «κῆμ μὲν γλῶσσοι ἔαγε» = «die Zunge ist gebrochen» καὶ ἐξηγεῖ τὴ χασμωδία μὲ παρόδευμα ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο, *Erga* 534: «νῶτα ἔαγε» (π6. Marcovich, ποὺ δέχεται αὐτὴ τὴ θέση). Ὁ Treu, 25, μεταφράζει: «Denn bewegungslos liegt die Zunge».

9/10. Ἡ Σαπφώ, θάλεπντας τὴ φίλη, ὅχι μόνο δὲν μπορεῖ νὰ μιλήσῃ, ἀλλὰ... - ἀκολοθεῖ μιὰ σειρά ἀπὸ χαρακτηριστικὰ συμπτώματα, μὲ τὴν κατάληκτικὴ παρατακτικὴ σύνδεση: μὲν - δέ - δέ - δέ - δέ - δέ - δέ - δέ - δέ, ποὺ ἐπανασυνδέεται μὲ ἕνα δεύτερο «ἀλλὰ» (17~9). - λέπτων (= -όν): στὸ «πῶ» (10): ὅχι «ὀλίγον», ἀλλὰ διακριτικὰ ὀξύ, αἰχμηρό, ποὺ διατρέχει ἀργά, ἀλλὰ ἔντονα τὸ δέριμα.

10. αὐτίκα (= -ικά) = ὁμηρικὸ. - χρῶ (αἰτ. ἀπὸ τὸ «χροά» τῆς λ. *χρῶς*, -ωτός = τὸ δέριμα): αἰτ. παραδίδει τὸ «π. ὕψους», ὅτκ. «χρῶ» (Anecd. Gr. Paris.), ποὺ δέχονται μερικοί, βλ. ὅμως Lobel. Γιὰ τὸ ἀπαράδεκτο τῆς ὀτκ. βλ. Marzullo. - ὑπᾶδεδρόμακεν: πρκ. τοῦ «ἡμστρέχων» (μοναδικό, ἐδὼ).

11. ὀπτάσσει = ὀμμασι (βλ. στὸ ἀπ. 30, στ. 3). Ἡ διατύπωση στὸν ἀρτικό λόγο: «ὀμμασι δ' οὐδὲν ὀρώ».

11/12. ἐπιθρόμεισι (= ἐπιπρομβόει) δ' ἄκουσι (= ἄκουσι = τὰ αὐτιά): τὸ ρ. «ἐπιπρομβόει» (= ἦχῳ, βομβῶ) μοναδικό.

13. + ἐκᾶδε + : ὁ cod. P (π. ὕψους) παραδίδει: «ἐκᾶδε μ'», τὰ ἀπὸ γράφα: «ἐκ δέ μ'», ποὺ δέχονται Callianotti, Chantaine, ἀλλοὶ ἄλλοι (βλ. Volz, app. crit.). - μ' ἰδρὼς = μοι ἰδρὼς. - *καυχέται* = *καταχέται*, π6. A 811: «κατὰ δὲ νότιος βένν ἰδρὼς», Θεογν. 1017: «κατὰ μὲν χροὴν βέει δαπνέτος ἰδρὼς». - *τρόμος*: ὄχι, φόβος, ἀλλὰ τρεμούλιασμα, ταραχὴ. Π6. ω 49: «τρόμος ἐλάδε πᾶντας», T 14: «πᾶντας ἔλε τρόμος».

14. πᾶσαν (= πᾶσαν) ἄγρει: ἡ λ. «πᾶσαν» εἶναι ἐδὼ δηλωτικὴ τῆς ἐντονης καταστάσεως, στὴν ὁποία θρίσκειται ἡ Σαπφώ καὶ δείχνει, πῶς ὁ «τρόμος» δὲν γίνεται αἰσθητὸς μόνο σὲ συγκεκριμένα σημεία τοῦ σώματος, ἀλλὰ «κατέχει» δολόκληρὴ τὴν ποιήτρια. Ἡ αἰτ. «πᾶσαν» τίθεται χωρὶς ἄμεση σύνδεση μὲ τὴ Σαπφώ (μὲ τὴ Χρήση λ.χ. ἡ τὴν ἐπανάληψη τῆς προσωπ. ἀντωνυμίας).

Ἔτσι ἐπιτυγχάνεται ἡ ἕμεση ἀπομάκρυνση ἀπὸ τοὺς σωματικούς φορεῖς τοῦ πάθους. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ ὕστερα ἡ ἀνημπορία τῆς εἶναι τέτοια, ὥστε ἡ γειννίαση μὲ τὸ θάνατο εἶναι πιὰ κοινά (15). – *χλωρότερά*: τὸ «*χλωρός*» εἶναι ὁμηρικὸ ἐπιθ. τοῦ φθόου (πθ. Η 479: «*χλωρόν δέος*» κ.ά.) καὶ γίνεται χαρακτηριστικὸ τοῦ τρομοκρατημένου ἀνθρώπου (Κ 376 κ.ά.), «*χλωρός*» στὴν οὐσία σημαίνει: κυτρινοπράσινος, πθ. Λόγγο 1, 17, 4: «*χλωρότερον τὸ πρόσωπον ἢν πῶας θερνῆς*». – *πῶας* = *πῶας*.

15. *ἔμμη* (αἰολ.) = *εἰμή*. Ἡ ἀνυπολόγια μεταξὺ «*εἶναι*» καὶ «*φαίνεσθαι*» (16: «*φαῖνομι*») εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τῆ σχέσεως τῶν ἰδίων ρημάτων στὴν ἀρχὴ τοῦ ποιήματος (1/2: «*φαίνεται... ἔμμεν*»). Ἐδῶ τὰ ρήματα παρατάσσονται καὶ συνδέονται. Ἐκεῖ τὸ ἔνα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἐκεῖ (στὴν ἀρχὴ) τὸ γεγονός (*ἔμμεν(αι)*) τῆς ὁμοιότητος μὲ τοὺς θεοὺς στηρίζεται στὴν προσωπικῇ, ὑποκειμενικῇ κρίσει τῆς ποιήτριας («*φαίνεταί μοι*»). Ἐδῶ τὸ γεγονός ἐκφράζεται μὲ προσωπικὸ ρήμα καὶ εἶναι θέβαιο (βλ. ἡδὴ 14/15: *χλωρότερα... ἔμμη*) – ὑπάρχει δηλ. ἡ ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα. Τὸ «*τεθνάκην... φαῖνομι*» (15/16) εἶναι μιὰ συνέπεια, ποὺ δὲν ἀμφισβητεῖται. – *τεθνάκην* (= *τεθνήκαναι*): σ' αὐτῇ τῇ διατύπωσιν κορυφώνεται τὸ ποίημα ἔπειτα ἀπὸ μιὰ καταπληκτικὰ λεπτὴν προετοιμασία. Τὸ μοτίβο τῆς «*ὠχρότητας*» ἀκολουθεῖ ἡ παρουσία τοῦ θανάτου, ποὺ εἶναι συνέπεια ὅλων τῶν προηγουμένων: ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τὸν θάνατο εἶναι μικρῇ. – *πιδεύης* = ἐπιδής.

16. *φαῖνομι* ἔμ' αὐτῇ (= *ἐμοὶ αὐτῇ* = στὸν ἴδιο μου ἑαυτό, «*φαίνομαι* <αὐτὰ>»: Thomson, Cl. Qu. 29, 1935, 38, «*φαῖνομι* <ἐγώ>»: Milne, Hermes 71, 1936, 126): στὸν στίχο αὐτὸ μερικοὶ νόμιζαν, πῶς ἀνακάλυψαν τὸ ὄνομα τῆς φίλης, γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ἡ Σαπφὼ στὸ ποίημα: «*φαῖνομι* Ἄ <γὰ> <λ> <ι>». Ὁ Wilamowitz, S.u.S. 57 κ.έ., ποὺ δέχεται τὴ συμπαλήρωσιν «*Ἀγαλλίς*», διορθώνει καὶ τὸ τέλος τοῦ στ. 17: «*ἐπεί καὶ ἦ*». Τὴ λύση, ὅμως, ἔδωκε ὁ P. Flor. (βλ. Test.). Βλ. καὶ Page, SLG 155: «*pro φαῖνομι + αι leg. φαῖνομι ἔμ' αὐτῇ (Bartholletti)*».

17. *πάν τόλματον* (= *τόλμητόν*): ἡ συνήθης ἐρημνεία, ποὺ δίνεται, εἶναι: ὅλα πρέπει νὰ τὰ τόλμησιν κανεῖς – ἀφοῦ φθάσαμε ὥς ἔδῳ («*wenn es einmal soweit ist*» Wilam.). Βλ. τὴν παρατήρησιν στὸ «π. ὕψους» (10, 3): «*πάνθ' ὡς ἀλλότριά διοιχόμενα ἐπιζητεῖν*». Ἡ θέβαιη σημασία τῆς διατυπώσεως εἶναι: ὅλα πρέπει νὰ τὰ ὑποφέρῃ κανεῖς – ἀκριβῶς μέσα στὴν ἀρχαϊκὴ ἀντίληψη. Πθ. τὴν

«*τλήμωσίνην*» στὸν Ἀρχιλόχο (13, 6 W.) καὶ τὴν ἔννοια τοῦ ὁμηρικοῦ «*τλήναι*» λ.χ. υ 18: «*τέτλαθι δὴ, κραδίην*» (= κάμε κουράγιο, καρδιά μου – ἄντεξέ!). Μὲ τὸ «*τόλματον*» εἰσάγεται τὸ μοτίβο τῆς ἀντοχῆς, τῆς καρτερίας καὶ τοῦ ξεπεράσματος τοῦ πόνου. Βλ. Br. Snell, *Enteiciens X* (Archiloque), Fond. Hardt, 1963, σ. 114. M. Treu, *Von Homer z. Lyrik* 169-197.

7. (20 D. = 36 LP. = 36 V.)

καὶ ποθήω καὶ μάομαι

Μέγ. Ἑρμολ. 485, 43. – Et. Gud. 294, 40 (Sturz) = An. Gr. Par. 4, 63, 3 κ.έ. (Cramer).

Μέτροι: ἰσόθεο. ἴσως στίχος σαπφικῆς στροφῆς.

ποθήω (αἰολ.) = *ποθέω* (-ῶ): πθ. Πινδ. Ὀλ. 6, 16, Ὀλ. 13, 64 (μτχ.), μὲ ἐρωτικὴ σημασία. – *μάομαι* (αἰολ.) = *μαίομαι* = ἐπιθυμῶ, λαχταρῶ. Πθ. Σαπφὼ 48, 1 LP.: «*ἔγω δέ σ' ἐμαίωμαι*», Ἀλκ. 141, 2 LP.: «*μαίόμενος*», Πινδ. Ὀλ. 1, 46, Νεμ. 3, 5. Βλ. τὴ διατύπωσιν σὲ ἔπγραφή τοῦ 5ου αἰ., Studniczka, *JbdlinstAth* 2, 1887, 162 (Kreischmer, Vaseninschr. nr. 54, σ. 86): «*μάμε καὶ ποτέω*».

8. (55 D. = 44 LP. = 44 V.)

Κυπρὸ, ἴ 22 γράμμ.] ας.

κᾶρυξ ἡλθε θε[10 γράμμ.] ελ[...]. θεις

Ἰθάσας παδέκα... ς[...]. ις τάχως ἄγγελος

3α

τὰς τ' ἄλλας Ἀσίας. [...] δε:αν κλέος ἄφθιτον.

Ἀρτ. 20: «ἰάγησε... ὄρθια φωνῇ», Λ 10/11: «ἦνσε θεά!... ὄρθι(α)».

33. πῶον(α): αἰολ. = παιῖνα. Ὁ Ν. Terzaghi (AAN 3, 2, 1915, 246) ἐρμηνεύει: Πῶονα = Ἀπόλλωνα. – ὀκναλέοντες: αἰολ. τύπος τοῦ ρ. «ἀνακαλῶ» (μόνον ἐδῶ). – Ἐκάθουλον: τὸ ἐπιθ. «ἐκτεθόλος» γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα ἥδη ὁμηρικό. – ἐνδύραν: γιὰ πρώτη φορὰ ὀνομάζεται ὁ Ἀπόλλων ἐτσι (χαρακτηριστικό τῆς ὠραίας μουσικῆς), ἐπειτα μόνο Βακχ., Fr. 20 B, (50?): «ἐνδύρα τε Φοῖβῳ».

34. ὕμνην: ἄπαρ. αἰολ. τοῦ «ὕμνω». Ἡ πιθανότητα 3ου προσ. πλῆθ. παρὰ τ. (Η υ η τ και ἑλλοι) δὲν μὲ θρίσκει σύμφωνο. – Ὁ στίχος – καὶ τὸ ποιήμα δολόκληρο – τελειώνει μὲ τὰ δύο ὀνόματα τοῦ ζευγαριοῦ μαζί: «Ἐκτορα κ' Ἀνδρομάχαν».

9. (50 D. = 47 LP. = 47 V.)

Ἔρος δ' ἐτίναξέ <μοι>

φρένας, ὡς ἀνεμος χὰτ ὅρος ὁρύσιν ἐμπετών.

Μάξιμος Τύριος 18,9 (p. 232 Hobelin).

Αἰτή, μεστή διατύπωση, ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ὀρμή καὶ τὴ δύναμη τοῦ ἔρωτα, ποὺ πλῆττει τὸν ἀνθρώπο (τῇ Σαπφῷ, ἐδῶ) σὰν ἀνεμος, ποὺ χτυπάει τὰ δέντρα.

Μέτρο $\times \times - \cup \cup | - \cup \cup - \cup \cup | - \cup \cup$ (τὸ μέτρο τῶν ποιημάτων τοῦ 2ου βιβλίου, βλ. στὸ ἀπ. 8).

1. ἔρος (= -ως): αἰολικό. – ἐτίναξε: τὸ ρ. ὁμηρικό καὶ χαρακτηριστικό γιὰ τὴ δύναμη, ποὺ ἐκφράζει, πθ. ζ 43: «(Ὁ Ὀλύμπιος) οὐτ' ἀνεμοὶσι τινάσσεται», ε 368: «ὡς δ' ἀνεμος ζαῖς ἦτων θημῶνα τινάξῃ». Βλ. ὅσα λέγει ὁ Μάξιμος Τύριος (Test.): «ἐκδακχέεται (Σωκράτης) ... ὑπὸ τοῦ ἔρωτος, τῇ δὲ (Σαπφῷ) ὁ ἔρος ἐτίναξεν κ.τ.λ. [1-2]», πθ. Ἡσιόδο, Θεογ. 680: «ἐτινάσσετο μακρὸς Ὁλύμπιος».

2. Βλ. Ἡσιόδο, Ἔργα 509 κ.έ.: «(Βορέης) ὁρῶς ... | οὐρεὺς ἐν

θίσεως πλὴν χθονί ... | ἐμπίπτων» καὶ τὸ γνωστὸ Σοφ., Ἀντ. 782: «Ἔρος, ὃς ἐν κτήμασι (codd., κτήνεσι: Brunck) πίπτει». – ἐμπέτων: Fick, ἐμπεσών codd. Γιὰ τὴ σφοδρότητα, τὴ δύναμη καὶ τὴ θιαιότητα τοῦ ἔρωτα, ποὺ συγκρίνεται μὲ τὴν ὀρμή τοῦ ἀνέμου, βλ. Ἰθυκο, ἀπ. 2, στ. 8-13 καὶ ὅσα παρατηροῦνται ἐκεῖ. Πθ. Ἀριστοφ., Ὀρν. 696 κ.έ.: «Ἔρος ... | ... εἰκὼς ἀνεμώκεσι δύναις».

10. (48 D. = 48 LP. = 48 V.)

Ἥλθες, χὰ <λ>' ἐπόησας, ἔγω δέ σ' ἐμαίωμαν,
ἀν δ' ἔφλυξας ἔμην φρένα χαιρομένην πόθῳ

Ἰουλιανός, Ἐπιστ. 60 (183 p. 240 Bidez-Cumont).

Οἱ στίχοι ἐκφράζουν τὴ χαρὰ γιὰ τὸν γυνισμὸ (μιάς φίλης) καὶ δηλώνουν τὴν ἐντροπὴ νουσιολογία καὶ τὴν ἀδιάκοπη ἐρωτικὴ προσδοκία. Τοὺς στίχους ἐπέδωσε στὴ Σαπφῷ ὁ Reiske.

Μέτρο: $\times \times - \cup \cup | - \cup \cup - \cup \cup | - \cup \cup$ (βλ. στὸ ἀπ. 8)

1. ἡλθε: φαίνεται, πῶς μὲ τὸν στίχο αὐτὸ ἀρχίζει τὸ ποίημα, ποὺ χαιρετίζει μιὰν ἐπιστροφή. Πθ. Ἀλκ. 350 LP.: «ἡλθες ἐκ περάτων ...», ἥδη π 23: «ἡλθες, Τηλέμαχε, γλυκερὸν φάος». – χὰ <λ>' ἐπόησας: τὸ παραδοθέν «καὶ ἐπ.» εἶναι ἀτυπώδες. Ἡ διόρθωση τοῦ Wilamowitz, S.u.S. 50 κ.έ., <καλ> (πθ. Bergk) δίνει πλῆρες νόημα (τὸ «καλ(α)» ἀντικ. τοῦ «ἐπόησας» = ὥρατα πράγματα ἔκαμες, τὴν ὁμοφωρία ἔφερες) καὶ ἡ α' συλλαβὴ εἶναι μακρὰ κατὰ ὁμηρικό πρότυπο (πθ. καὶ Ἀλκ. 88, 16 LP.), E 731: «καλ' ἔβαλε». Ἡ πρόταση τοῦ Lobel: «<ἐδ>», ποὺ γίνεται ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸν Pfeiffer (Gnomon 2, 1926, 317), παραμορφώνει τὸ νόημα τῆς ποιήτριας καὶ δημιουργεῖ μιὰ πεζή, ἀχρωμὴ ἐκφραση: «καλὰ ἔκαμες (καὶ ἡλθες)»! Ὁ Page δὲν δέχεται ὅτι ἡ φράση ἀνήκει στὸ ἀπ. τῆς Σαπφῶς (LGS, Fr. 205, app. crit., σ. 108: «ita

‘Ο στίχος ἐκφράζει τὴ συνείδηση τῆς ἀνθρώπινης δυνατότη-
τος, ποὺ περιορίζεται μέσῳ σὲ συγκεκριμένα ὄρια. Βλ. Α. Δ.
Σκιαδᾶ, Γλυκὺς θίος, σ. 53.

Μέτρο σαπφικός δεκαετρασύλλαβος; (βλ. στὸ ἀπ. 8).

ψαῖην (= -ειν): τὸ ρ. ἀκόμη ἀπᾶς στὸν Βακχολόγι, 3 φορές
στὸν Πίνδαρο καὶ ἀπᾶς στὸν Σημωνίδη. Πθ. Ἡρόδ. 3,30: «τῇ
κεφαλῇ τοῦ οὐρανοῦ ψάσσει». – δοκίμωμ(ι): δοκεῖ μοι codd., δοκίμοι
μ’ Bergk (πθ. Treu). Διόρθωσε ὁ Ahrens, (Rh. M. 1, 1842,
401), βλ. ὁμως LP., app. cit.: «...dubitanter sequimur, nam de
δοκίμοι μ(ε) sive μ(οι) ... cogitare possis...». Γιὰ τὸν ρημ. τύπο
(μοναδικὸ ἐδῶ) βλ. Ἡσύχιο, s.v. «δοκίμωμαι (= -μμι?, δοκίμωμι
Latte)· δοκῶ καὶ οἶμαι», Τζέτζης (Anecd. Gr. Ox. IV p. 341, 20
κ.έ. Cramer): «παρὰ τοῖς Αἰολέσιν ... ἐλευθερῶ, ἐλευθερῶμι·
δοκίμῶ, δοκίμῶμι· γελῶ, γελῶμι». Βλ. στὸ ἀπ. 56,1 LP: «δοκίμωμι»·
ὄρῶν (= οὐρανοῦ): ὁ Seidler (Rh. M. 3,1829, 172), ὠρανῶ
codd. – + δυσπαχέα+: ὁ Hermann (Wiener Jahrbücher 54, 1831,
114) διορθώνει: «δυσπαχέα», ὁ Ahrens (ὁ.π.) προτείνει: «δυσ-
παχέα», ὁ Bergk: «δοῖσι παχέσιν», ὁ Hecker (Philol. 5, 1850,
501): «δυσπαχέος». Ἡ λ. περιέργη καὶ ἀμάρτυρη, δηλώνει πάντως
τὴν ιδιότητα τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐγγίσῃ, νὰ
ἀγκάλιασῃ, δηλαδή: τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀπόσταση – κάτω παρῶ-
μοιο, ποὺ σημαίνει ἡ διατύπωση στὸν Σημωνίδη 74,2 P.: «δυσπα-
χέοις ἐπὶ πέτραις».

15. (58 D. = 55 LP. = 55 V.)

κατθανοῖσα δὲ χείρῃ οὐδέ ποτα μναμοσύνα σέθεν
ἔσσετ’ οὐδέ + ποκ’ + ὕστερον· οὐ γὰρ πεδέρχῃς θρόδων
τῶν ἐκ Πιερίας, ἀλλ’ ἀφάνης γὰν Αἰδα δόμῳ
φοιτᾶσθαι περ’ ἀμαύρων νεκρῶν ἐκπεποταμένα.

Στοβαῖος 3,4,12 (II p. 221 Hense). – 1-3: Πλούταρχος, Γαμικὰ παρυγέμ. 48,
145 f-146a (Ἡθικά I p. 299 Paton - Wegheaupt). – Πλούταρχος, Σμπτ.

προβλ. 3,2, 646c (IV p. 84 Hubert). – Κλήμης Ἀλεξ., Παιδαγ. 2,8,72 (II p. 201
Stählin).

Οἱ ἀρχαῖες μαρτυρίες, ποὺ παραδίδουν τοὺς στίχους, μᾶς πλη-
ροφοροῦν, ὅτι τὸ ποίημα ἀπευθύνεται «πρὸς ἀπαίδευτον γυναικα»
(Στοβαῖος) ἢ «πρὸς τινα πλοοσίαν» (Πλούτ., Γαμ. παρυγγ.), ἢ
«πρὸς τινα τῶν ἀμώσων καὶ ἀμαθῶν γυναικῶν» (Πλούτ., Σμπτ.
προβλ.). Ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος χαρακτηρισμὸς προκύπτουν
ἀπὸ τοὺς στίχους (βλ. ἐρμην. ὑπομνήμα), ἀλλὰ καὶ ὁ δεύτερος
πρέπει νὰ ἐντάσσεται στὴν τοποθέτηση τῆς ποιήτριας, ἢ ὅποια
ἀντιπαράθετει στὸν πλοῦτο τῆς «ἀμωσίης» ἐκείνης γυναικας
(ἴσως τῆς Ἀνδρομέδας: Schade waldt, Sappho 153) τὴν ποιη-
τικὴ τέχνη. Ὁ ρήτωρ Αἴλιος Ἀριστείδης, σ. 28, 51 (II p. 152
K e i l = ἀπ. 193 LP.), ἀναφέρεται προφανῶς στὴν ἀντίληψη αὐτῇ
τῆς Σαπφούς, ὅταν λέγῃ: «οἶμαι δέ σε καὶ Σαπφὸς ἀκηκοέναι πρὸς
τινας τῶν εὐδαίμωνων δοκουσῶν εἶναι γυναικῶν μεγαλαυχουμένης καὶ
λεγούσης ὡς αὐτὴν αἱ Μοῦσαι τῶ ὄντι ὁδῶν τε καὶ ἡλώων τὴν ἐποίησαν
καὶ ὡς οὐδ’ ἀποθανούσης ἔσται λήθη» (βλ. H. Fränkel, GGA
1928, σ. 269). Οἱ LP. ἀναφέρουν τὰ λόγια τοῦ Ἀριστείδη στὸ ἀπ.
147 LP.. βλ. ὁμως καὶ 32 LP. Στὸς ὅριμους αὐτοὺς στίχους ἡ
Σαπφὼ συνδέει τὴ μνήμη καὶ τὴν διάρκειά τῆς παρουσίας τοῦ
ἀνθρώπου – καὶ μετὰ τὸ θάνατο – μέ τὴν ποίηση.

Μέτρο: x x - u u - | - u u - | - u u - | u x (ἀσκήτηστος μεζών). Πρό-
κειται δηλ. γιὰ τὸ μέτρο τοῦ 3ου βιβλίου τῶν ποιημάτων τῆς Σαπφούς.
Βλ. Ἡφαιστ. 10, 6 (p. 34 Consonch = Test. Ἀνκ. 343 LP.): «τὸ δὲ
ἀκατάληκτον (ἀντιπαστικὸν τετραμέτρον) καλεῖται Σαπφικὸν ἐκκαδεκα-
σύλλαβον, ὃ τὸ τρίτον (sc. διθύον) ὅλον Σαπφὸς γέγραπται». Οὐσιαστικὰ
πρόκειται γιὰ «γλυκάνειο» (x x - u u - | u -) ἐκτεταμένῳ μέ τὴν πα-
ρημοδολή 2 χοριάμβων (- u u -, - u u -): gl 2c. Βλ. Voigt, Comp. me-
trorum, σ. 19 (C3h).

1. κατθανοῖσα = κατθανοῦσα (= κατὰ θ-), βλ. 140 (a), 1 LP. Ἡ
ἐννοία: ἀφοῦ πεθάνῃς, μετὰ τὸν θάνατό σου. – μναμοσύνα σέθεν =

μνημοσύνη (= μνήμη) σοῦ, πθ. Θ 181: «μνημοσύνη τις ἔπαυα ... γενέσθω».

2. οὐδέ+ποκ+: ἡ γραφή τῶν κωδικῶν «οὐδέποκ'» εἶναι ἀπαράδεκτη. Θεωρῶ τὴ διόρθωσιν τοῦ Bucherer: «οὐδέ πόθα εἰς» ἐξαίρετη. Ἐκτός ἀπὸ τὸ ὁμηρικὸ παρὰλόγηο (ποῦ μνημονεύει) Ξ 368: «κεῖνου οὐ τι λίην πόθῃ ἔσσετα» (πθ. Wilamowitz, S. u. S. 88, στήμ. 2), ὑπενθυμίζω, ὅτι στὴν ἀρχαϊκὴ ποιήσῃ εἶναι συγχέει τέτοιες διατυπώσεις, ποῦ δηλώνουν τὴ νοσταλγία καὶ τὴ θύμησιν γιὰ ἀνθρώπους, ποῦ πέθαναν καὶ ποῦ ὑπῆρξαν ἐξοχοὶ σὲ κάποια δραστηριότητα, θλ. λ.χ. Καλλίνο I, 18/19W.: «*Ἄαψ γὰρ σύμπαντι πόθος κρατερὸφρονος ἀνδρός | θηῆσκοντος*» (πθ. καὶ στ. 16: «οὐδέ ποθενός»). Τὸ οὐσ. «πόθος» (ὥπως καὶ τὸ ρ. «ποθῶ») ἔχει ἥδη στὸν Ὀμηρὸ τὴ σημασία τῆς νοσταλγίας ἢ τῆς ἐντρονῆς ἐπιθυμίας γιὰ πρόσωπα, ποῦ λείπουν (ζωντανὰ ἢ νεκρά), πθ. Ξ 144 (ὁμολογεῖ ὁ Εὐμειος γιὰ τὸν Ὀδυσσεύα): «*ἀλλ' μ' Ὀδυσσῆος πόθος αἰνυται οἰχολιμένοιο*», Ω 6 (μέτ. τὸ ρ. «ποθέω»): «*Πατρόκλου ποθέων ἀνδρομήτῃ τε καὶ μένος ἦν*». Βλ. χαρακτηριστικὰ στὰ ἐπιγράμματα, GV 330: «...*κεῖμαι πολλοῖσι ποθενός*» κ.ά. Ἰδιότερα σημαντικὴ εἶναι ἡ διατύπωση τοῦ Ἡροδότου (3, 67, 3): «*ὥστε ἀποθανόντος αὐτοῦ πόθον ἔχειν πάντας*». Βλ. Α. Δ. Σκιαδᾶ, Ἐπὶ τύμβῳ, στ. 74-75 καὶ ὅσα παρατηροῦνται στὸν Καλλίνο, ἀπ. 1, στ. 18 (Ἀρχ. Ανρ. I, 39/40). – πεδέχης (= μετέχεις): αἰολ. τύπος.

2/3. θρόδων (= ῥόδων) | τὸν ἐκ Πιερίας: ἐν. τὰ ῥόδα τῶν Πιερίδων Μουσῶν. Ἡ Πιερία ἦταν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα γνωστὴ περὶ τοῦ Ἰλίου, ὡς τόπος λατρείας τῶν Μουσῶν. Πθ. Ἡσίοδ., Θεογ. 53 καὶ Ἔργα 1: «*Μοῦσαι Πιερίθεν*», Ἀστ. 206: «*Μοῦσαι Πιερίδες*», Σαπφώ 103,5 LP.: «*Πιερίείς τε | Μοῖσαι*».

3. ἀφανής = ἀφανής. Ἡ ἔννοια εἶναι: θά εἴσαι ἀφανής στὸν Ἀδῆ, ὅπως ἦσουν καὶ ὅταν ζοῦσες. Ἡ λ. πρέπει νὰ συσχετισθῇ μετὰ τὸ «*ἀμαύρων νεκρῶν*» (4). Ὡς πρὸς τὴ διατύπωση θλ. Εὐριπ., Τρω. 1244/5: «*ἀφανεῖς ἂν ὄντες οὐκ ἂν ὑμνηθῆμεν ἂν | Μοῦσαι ἀοιδάς ὄντες ὑπέρβαν θροτῶν*». – *κἂν* (= καὶ ἐν) Ἀῖδα δῶμα: πθ. X 52: «*καὶ εἰν Ἀῖδα ὁμοιοισιν*» καὶ ω 204. Βλ. Ἀλκ. 48,15 LP.: «*Ἀῖδα δῶμα*», O 251, μ 21: «*δῶμ' Ἀῖδα*» κ.ά.

4. φοιτήσις = φοιτήσεις. Τὸ ρ. ὁμηρικόν, πθ. Ω 533: «*φοιτᾷ δ' οὔτε θεοῖσι τετιμῆμενος οὔτε θροτοῖσιν*» καὶ λ 539 (γιὰ τὴν ψυχὴν τοῦ Ἀχιλλέως στὸν Ἀδῆ): «*φοῖτα μακρὰ θιδᾶσα κατ' ἀσφοδελὸν λειμῶνα*». – *πεθ(α)ιολ.* = μετὰ – ἀμαύρων = ἀμαυρῶν (ὁμηρικόν), πθ. δ 824: «*εἰδὼλον ἀμαυρὸν*». – ἐκπεποταμένα (πρκ. τοῦ ἐκποτάμα, μόνον ἐδῶ), τὸ ἀπὸ ποτάμια, ποιητ. τύπος τοῦ πέτομα = ἵταμα, Σαπφώ 131,2 LP. = 130, 4 V.: «*πότῃ <=>*», θλ. στὸ ἀπ. 37, στ. 2. Πθ. λ 222 (γιὰ τὴν ψυχὴν νεκροῦ): «*ψυχὴ ... ἀποταμένη πέποταται*». Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ἡσυχίου: «*ἐκπεπότημα: ἐκπέληγμα*» ἀσφαλῶς ἀναφέρεται σὲ μετεγενέστερη χρήση (πθ. Θεόκρ. 2, 19: «*πᾶ τὰς φρένας ἐκπεπότησαι*»). Τὸ σύνθετο (ἐκποτόμα) ἀπᾶξ στὸν Ὀμηρὸ, T 357 (γιὰ τίς νηάδες τοῦ χιονιοῦ).

μόνον ἐδῶ), τὸ ἀπὸ ποτάμια, ποιητ. τύπος τοῦ πέτομα = ἵταμα, Σαπφώ 131,2 LP. = 130, 4 V.: «*πότῃ <=>*», θλ. στὸ ἀπ. 37, στ. 2. Πθ. λ 222 (γιὰ τὴν ψυχὴν νεκροῦ): «*ψυχὴ ... ἀποταμένη πέποταται*». Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ἡσυχίου: «*ἐκπεπότημα: ἐκπέληγμα*» ἀσφαλῶς ἀναφέρεται σὲ μετεγενέστερη χρήση (πθ. Θεόκρ. 2, 19: «*πᾶ τὰς φρένας ἐκπεπότησαι*»). Τὸ σύνθετο (ἐκποτόμα) ἀπᾶξ στὸν Ὀμηρὸ, T 357 (γιὰ τίς νηάδες τοῦ χιονιοῦ).

16. (60 D. = 56 LP. = 56 V.)

οὐδ' ἴαν δοχίμωμι προσίδουσιν γᾶς ἀλλίω
ἔσσεσθαι σοφίαν πάρεθεν εἰς οὐδένα πω χρόνον
τεύσαν...

Χρύσιππος, Περὶ ὑποφαρικῶν 13 (SVF II, p. 25 Arnim).

Ἦδὼ ὁ G. Kaibel, Theokrits 'Ελένης 'Επιθαλάμιον (Hermes 27, 1892, 251), διατύπωσε τὴν ἄποψη, ὅτι οἱ στίχοι ἀνήκουν σὲ ἓνα «ἐπιθαλάμιον» ποίημα καὶ τὸ συσχετίζει θεματολογικὰ μετὰ τὸ ἀπ. 113 LP. τῆς Σαπφούς. Ὁ Schade waldt, Sappho, σ. 153, ἀπέδωσε τὸ ἀπ. στὸ ἴδιο ποίημα, ποῦ ἀνήκει καὶ τὸ ἀπ. 54 LP., ὅποτε πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ Ἐρως ὡς τὸ πρόσωπο, ποῦ μιλάει ἐδῶ (πρὸς τὴν Σαπφώ). Ὁ τρόπος, μετὰ τὸν ὁποῖο ἐπαινεῖ τὴν «παρθένον» ἐδῶ ἡ Σαπφώ, τονίζοντας τὴ μοναδικότητά της, μᾶς δὴνγεί μάλλον στὴν παραδοχὴ ἐνός «ἐπιθαλάμιου». Ὁ ἴδιος τρόπος διατυπώσεως ἀργότερα στὸν Θεόκριτο, 18,22/25: «*Ἄμμες δ' αἰ πάσαι συνομήλικες, αἷς δρόμος αὐτῶς | χρισταμένης ἀνδρὶσι παρ' Εὐρώπῃας λατρῶς, | τετράκις ἐξήκοντα κόρα, θῆλως νεοαῖα, | τὰν οὐδ' αἵ τις ἄμωμος ἐπαί χ'* Ἐλένη παριστῶθῃ» καὶ στὸν Κάτουλλο, 61, 82-86: «...non tibi, Aulunculcia, periculum est, | nequa femina pulcritor | Clarum ab Oceano diem | viderit venientem».

Μέτρο: Βλ. στὸ ἀπ. 15

1. *ἴαν* = μίαν (αἰολ. θηλ. τοῦ εἰς). Τὸ «οὐδ' ἴαν» στὸ «*πάμβρον*» (2). – *δοκίωμι* = δοκῶ (βλ. στὸ ἀπ. 14). – *προϊδοῖσαν* (= -ιδουσαν) φ. *άλιω* (= ἡλίου): πρόκειται γιὰ τὴ γνωστὴ περιφρασί, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπο, ποὺ θρῖσκεται στὴ ζωὴ, πθ. ἥδη Ε 120: «*δηρὸν ἐτ' ὄψεσθαι λαμπρὸν φῶς ἡέλιου*», Σ 61: «*ὀρᾷ φῶς ἡέλιου*» κ.ά.

2. *σοφίαν*: αἰτ. ἀναφορᾶς = ὡς πρὸς τὴ σοφία. Φυσικὰ ἡ λ. «*σοφία*» δὲν πρέπει νὰ δηλώνῃ ἐδῶ τις γνώσεις καὶ τὴν πνευματικὴ δεινότητα, ἀλλὰ τὴν ποιητικὴ τέχνη. Γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ καὶ γιὰ τὸ εἶδος τῆς ποιήσεως αὐτῆς ὁ ποιητὴς εἶναι ὁ κατεξοχὴν «*σοφός*». – *οὐδένα πω*: ὁ Edmonds (Lyra Graeca) προτιμᾷ «*οὐδ' ποι*», βλ. ὁμως Fr. Solmsen, Zu Alkaios (Rh. M. 55, 1900, 310).

3. *παύσαν* (= *τοιούτην*, sc. παρθένον): δηλ. ὡς πρὸς τὴν σοφία.

17. (61 D. = 57 LP. = 57 V.)

Τίς δ' ἀγροῖατις θέλγει νόον...

ἀγροῖατιν ἐπεμμένα στόλαν...

οὐκ ἐπιστάμενα τὰ ῥάκε' ἔλχην ἐπὶ τὸν σφύρων;

1+3: Ἀθήναιος I, 21 bc. – Φιλῆμων 162 (p. 107/8 Oscan). – Εὐστάθιος, Ὁδ. 1916, 49. – 2: Μάξιμος Τύριος 18,9 (p. 231 Hobein).

Οἱ στίχοι δείχνουν: α) τὴν εὐαισθησία τῆς ποιήτριας, ποὺ ἐπεκτείνεται ἀκόμη καὶ στὸν τρόπο ἐμφανίσεως τῆς γυναικας, καὶ β) τὴν εἰρωνεία καὶ τὴν πολυμικὴ κατὰ τῆς ἀντιπάλου τῆς ποιήτριας, τῆς γνωστῆς Ἀνδρομέδας, (πθ. Ἀθήναιο, ὁ.π.: «*ἐμέλα δὲ αὐτοῖς καὶ τοῦ κοσμίως ἀναλαμβάνειν τὴν ἐσθῆτα καὶ τοὺς μὴ τοῦτο ποιοῦντας ἔσκαπτον* ... *Σαπφὼ περὶ Ἀνδρομέδας σκώπτει* [στ. 1+3]). Γιὰ τὴν Ἀνδρομέδα, ἀνταγωνίστρια καὶ ἀντίπαλο τῆς Σαπφῶς, βλ. ἀκόμη ἀπ. 155 LP. (βλ. Test. Μάξ. Τύρ, ἐκεῖ), 68 LP., 131 LP. (= 130 V.), 133 LP. κ.ά. Ὁ Μάξιμος Τύριος 18,9 (p. 230 Hobein = Test. 112 Gallavotti = 219 V.) ἐπιβεβαιώνει τὴν

πληροφορία, ὅτι ἡ Γοργὼ καὶ ἡ Ἀνδρομέδα ἦταν «ἀντίτεχνοι» τῆς Σαπφῶς («... *καὶ ὁ, τι περ Σωκράτει οἱ ἀντίτεχνοι* ...», *τοῦτο τῇ Σαπφῶϊ Γοργῶ καὶ Ἀνδρομέδῃ*: νῦν μὲν ἐπιτιμᾷ ταύτας, νῦν δὲ ἐλέγχει, καὶ εἰρωνεύεται κ.τ.λ.»). Ἡ Ἀνδρομέδα καταγόταν ἀπὸ ἀριστοκρατικὸ γένος (βλ. ἀπ. 155 LP.). Βλ. καὶ Theander, Eranos 46, σσ. 119 κ.έ.

Μέτρο: γιὰ τοὺς στ. 1-2 ἀδέθσιο (βλ. LP., app. crit.: «1-2 metrum frustra sanare conabaris»). Ὁ στ. 3 μάλλον σαπφικός δεκαεξασύλλαθος (βλ. στὸ ἀπ. 15).

1 κ.έ. Ὁ Εὐστάθιος μᾶς δίνει συνοπτικὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν στίχων: «*ἤθουν ποῖα χωρική, ἐξωσμένη ἀγροικικώτερον, ἐφέλκεται ἐραστήν*» (δηλαδὴ: ποῖα χωριάτισσα, ντυμένη ἐντελῶς ἀκοίμωα (ἀγροτικά, δηλ. ὄχι σὰν καλλιεργημένη γυναικί), ἀσκεῖ γοητεία στὸν ἐραστή). Τὸ ὅτι πολὺ φρόντιζαν οἱ γυναῖκες τότε (ἡ Σαπφὼ ἰδιαίτερα) νὰ φοροῦν ὁμορφα καὶ μὲ τέχνη τὰ ρούχα μᾶς τὸ λέγει ὁ Ἀθήναιος (ὁ.π.): «... *τοῦ κοσμίως ἀναλαμβάνειν τὴν ἐσθῆτα*».

1. *ἀγροῖατις*: αἰολ., ἀντι: ἀγροῖατις (βλ. Ἀθήναιο, cod. C). – *θέλγει νόον* (= γοητεύει): ὁμηρικὸ, Μ 255: «*θέλγει νόον*», πθ. ὁμηρ. ὕμν. Ἀπρ. 37: «*θέβλεγε... νόον*».

2. *ἐπεμμένα* (= -νῃ): αἰολ. τύπος μτχ. τοῦ ρ. «*ἐπιέννυμι*» (= ἐνδύω), πθ. Ἀλκ. 129, 17 LP.: «*ἐπιέμενον*». – *στόλαν* (στόλαν com. Hermann) = στολὴν, πθ. Βακχ. 18, 32: «*στολὰν*» (δορ.).

3. *ῥάκε(α)*: βλ. Φιλῆμ. (ὁ.π.): «*ῥάκος* ... *ὅπερ οἱ Αἰολεῖς θράκος φασί*», πθ. Θεόκρ. 28, 11: «*πόλλα δ' οἶα γυναικες φορέοισ' ὑδάττω θράκη*», Ἡσύχιο, s.v. «*θράκος*» ... *ἡμῖτον πολυτέλες*». – *ἔλκηνη*: αἰολ. ἀπαρ. τοῦ ρ. «*έλκω*». – *σφύρων*: αἰολ. γνκ. πληθ. τῆς λ. «*σφυρόν*» (τό).

18. (65 a D. = 58 LP. = 58 V.)

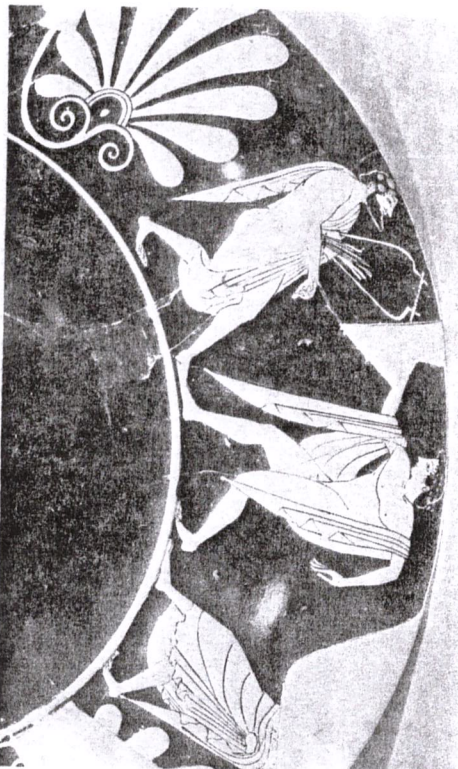
10

[νε θῆται στ[ύ]μα[τι] πρόχοψιν
[πων κάλα δῶρα παιῖδες
[γυλάοιδον λιγύραν χελύωναν

Μέτρο: $\bar{\cup} - \cup \cup - | \cup - -$ (ἐνόντιον, ἢ ἀκέφ. ἱππωνάκτετο).

1/2. Π6. Εὐρυτ., Πῆσ. 528/530: «*πρῶτα | δύνεται σημεῖα καὶ ἐπτάτοροι | Πλειάδες αἰθέριαι· μέσα δ' αἰετὸς οὐρανοῦ ποταῖα*», Ἀριστοφ., Ἐκκλ. 877 κ.έ. καὶ Α.Ρ. 5, 150 (Ἀσκληπιάδης).

2/3. μέσα δὲ | νύκτες = μεσάνυχτα. Ἡ λ. στὸν πλῆθυντικὸ ἦδη στὸν Ὀμηρ., μ 286/7: «*ἐκ νυκτῶν δ' ἀνεμοὶ χαλεποὶ ... | γήνοντα*». — *παρὰ δ' ἔρχετ' ὥρα*: τμήση (παρέχεται). Πρόβλημα ἀποτελεῖ ἡ στήλ. τῆς λ. «*ὥρα*»: Ὁ Schade waldt, δ. π. 45, μεταφράζει «*vorbei geht die Runde*» — μιὰ ἔννοια, ποὺ κυριαρχεῖ στὴν ἐρμηνεία ἀφ' οὗτου ὁ Lavagnini (Nuova Antol., σ. 188) ἐπεσήμανε τὴν ἴδια διατύπωση σὲ ἓνα ἐπιγράμμα τοῦ Ἀσκληπιάδη (Α.Ρ. 5, 150: «*ὡμολόγησ' ἦξεν εἰς νύκτα μοι ἡ παῖδός τοι | Νικόω ... | κοῦχ' ἦκει, φυλάκῃ δὲ παροίχεται ...*»). Ἐτοί ὁ Maas (Mélanges Boissacq, Al-PhO. II, Brux. 1938, σσ. 131 κ.έ.) ἐρμηνεύει «*ὥρα*» = (φυλάκῃ) *φύλαξ*. Ἀσφαλῶς δὲν μπορεῖ ἡ λ. νὰ σημαίνει «*ὥρα*» (μὲ τὴ σημασινὴ σημασία = περνᾶει ἡ ὥρα). Ἡ ἔννοια «*κλιος aetatis*» (ἀκμή τῆς νιότης, δηλ. περνοῦν τὰ νιάτα, Lavagnini) δὲν ταιριάζει ἐδῶ γιὰ τὴ συγκεκριμένη προσδοκία μιᾶς νύχτας. Ὁ Μ. Treu συσχετίζει σωστά, νομίζω, τὴ λέξη «*ὥρα*» μὲ τὴ μεταγενέστερη ἔννοια «*καρπός*» καὶ μεταφράζει: «*und die Zeit des Wartens vorüber*». Βλ. σχετικὰ Η. Hofmann - Loss, Die Bedeutung von ὥρα in ὁδῶκε μὲν ἂ σελάννα (Mnemosyne 21, 1968, 347-356).

ΑΛΚΑΙΟΣ

Ὁ Ἀλκαῖος εἶναι — διπλῶα στὴ Σαπφώ — ὁ σημαντικώτερος ἐκπρόσωπος τῆς αἰολικῆς λυρικῆς ποιήσεως. Ἡ ζῶη καὶ τὸ ἔργο του συνδέονται ἅμεσα μὲ τὰ πολιτικά γεγονότα τῆς ἐποχῆς του. Ἀκόμη καὶ ἡ χρονολόγησή του μπορεῖ νὰ καθορισθῇ μόνο ἀπὸ τὴ σχέση του μὲ τὰ ἱστορικά γεγονότα καὶ μὲ τὰ γνωστὰ πρόσωπα, ποὺ ἔπαιξαν κύριο ρόλο στὶς πολιτικές ταραχές καὶ στὶς διάφορες πολιτικές ἀνακατατάξεις τῆς Μυτιλήνης. Ὁ Ἀλκαῖος ἀνήκει σὲ μιὰ κρίσιμη ἱστορικὴ ἐποχὴ μὲ ἔντονες ἀντιθέσεις καὶ ἀποφασιστικές πολιτικές δραστηριότητες. Ὁ ἴδιος ἔλαβε μέρος σ' αὐτές, ἔδρασε καὶ ἔπαθε. Στὸν δίο του ἀνήκουν: ἀγῶνες κατὰ τῆς τυραννίδας, συνωμοσίες, ἐξορίες, ἐπιστροφές στὴν πατρίδα καὶ ἔντονες πολιτικές δραστηριότητες. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐμφανίζεται, ἀκμάζει καὶ πολεμεῖται ἡ τυραννίδα. Ἀναστατώσεις, φόνοι, ἐξορίες, πόλεμοι, πολιτικές καὶ κοινωνικὲς ἀντιμαχίες δίνουν τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλκαίου, ποὺ ἀντικατοπτρίζεται καθαρὰ στὴν ποίησή του. Ἡδὴ κατὰ τὰ χρόνια τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἐξῆσε τὸν παραμερισμὸ τῆς κυριαρχίας τῶν Πενθεαίδων — μιᾶς παλαιᾶς ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας¹. Τότε κυριαρχοῦσαν στὴ Μυτιλήνη ἐσωτερικοὶ ἀγῶνες ἀνάμεσα στὰ διάφορα ἀριστοκρατικὰ γένη (λ.χ. Ἀρχεανакτίδες, Κλεονακτίδες). Μᾶς εἶναι γνωστὰ ὀνόματα διαφόρων τυράνων: Μέλαγχρος (πιθανῶς Κλεονακτίδης), Μυρσίλος (Κλεονακτίδης), Δινομένης (πιθανῶς Ἀρχεανακτίδης) καὶ Πιττακός.

Ἡ ζῶη καὶ οἱ δραστηριότητες τοῦ Ἀλκαίου συνδέονται ἰδιαίτερα μὲ τὴν πολιτικὴ δραστηριότητα τοῦ Πιττακοῦ, τοῦ ὁποῦοι τὴν «ἀκμή» τοποθετεῖ ὁ Διογένης Λαέρτιος κατὰ τὴν 42ῃ Ὀλυμπιάδα (612-609) καὶ τὸν θάνατό του κατὰ τὸ τρίτο ἔτος τῆς 52ῆς Ὀλυμπιάδας (570)². Ὁ Πιττακός, σὲ συνεργασία μὲ τοὺς ἀδελφούς τοῦ Ἀλκαίου, ἀνέτρεψε τὸν Μέλαγχρο, ποὺ εἶχε τὴν ἐξουσία στὴ Μυτιλήνη. Στὴν ἐπιχείρηση αὐτὴ ἐναντίον τοῦ Μελάγ-

1. Π6. Ἀριστοτ., Πολιτ. 5, 10 p. 1311 b 26 κ.έ. Βλ. Gallavotti, Storia e poesia, σσ. 13 κ.έ.

2. Διογ. Λαέρτ. I, 79.

χρου ὁ Ἀλκαῖος δὲν ἔλαθε μέρος, διότι προφανῶς ἦταν πολὺ νέος. Ὁ καινούργιος τύραννος τώρα στὴν Μυτιλήνη εἶναι ὁ Μύρσιλος ἀπὸ τὸ γένος τῶν Κλαυκακτιδῶν. Νέα συνωμοσία ὁργανώνεται ἐναντίον του, στὴν ὁποία μετέχει καὶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς μετὰ τὰ ἀδελφία του. Φαίνεται, πῶς ὁ Ἀλκαῖος κατέχε ἡγετική θέση σ' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση. Ὁ Πιττακὸς ὁμως, πρὸς μετέπειτα καὶ αὐτὸς στὴν συνωμοσία καὶ ἀνῆκε καὶ αὐτὸς σὲ ἀριστοκρατικὸ γένος¹, πρὸδωσε τὸ κόμμα τοῦ Ἀλκαίου καὶ τὰχύθηκε μετὰ τὸ μέρος τοῦ Μυρσίλου². Ἔτσι ὁ Ἀλκαῖος, τὰ ἀδελφία του καὶ πολλοὶ «ἐταῖροι», πῆραν τὸ δρόμο τῆς ἐξορίας καὶ πῆγαν στὴν Πύρρα (βλ. Σχολ. στὸ ἀπ. 114 LP.), μιά μικρὴ πόλη κοντὰ στὴ Μυτιλήνη, ὅπου φαίνεται πῶς ὁ Ἀλκαῖος ἔγινε πρῶθυμα δεκτός. Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς θυμάται μετὰ ἐγγνωμοσύνη τὴ διαβίωσή του ἐκεῖ. Ἀπὸ ἐνα ποίημα τοῦ Ἀλκαίου πληροφοροῦμαστε, ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μύρσιλος πέθανε. Ὁ ποιητὴς πανηγυρίζει γιὰ τὸ γεγονός³. Ἐπιστρέφει στὴν πατρίδα του, ἀλλὰ ἀναγκάζεται νὰ φύγῃ πάλι στὴν ἐξορία. Αὐτὸ ἔγινε μᾶλλον πρὶν ὁ λαὸς ἐπιλέξῃ τὸν ἔχθρὸ τοῦ Ἀλκαίου, τὸν Πιττακὸ, ὡς «αἰσυννήτη» (590-580), γιὰ νὰ ἐξισορροπήσῃ τίς ἀντιθέσεις, νὰ φέρῃ ἡσυχία στὴν πόλιν καὶ νὰ θάλῃ τὴν τάξιν στὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ⁴. Ὁ Ἀλκαῖος πῆγε σὲ διάφορες (μακρινές) πόλεις καὶ χῶρες: στὴν πόλιν Αἴνος (στὶς θρακικὲς ἀκτές), στὴν Κύζικο καὶ ἴσως καὶ στὴν Αἴγυπτο⁵. Ὁ

1. Γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ «κακοπατρίδας», ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Ἀλκαῖος γιὰ τὸν Πιττακὸ (βλ. 348, 1/2 LP. = V.: «τὸν κακοπατρίδαν Πιττακόν», ἐπίσης: 67, 4, 75, 12, 106, 3 LP. = V.), βλ. τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία (κυρίως Gallavotti, Treu, Page). Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ πληροφορία, ποὺ μᾶς δίνει ὁ Διογ. Λαέρτ., 1, 81 (= 429 LP. = V.), ὅτι ὁ Ἀλκαῖος χλευάζει τὸν Πιττακὸ ἀποκαλώντας τὸν «σπαρτιά-ποδα μὲν καὶ σάραπον... χειροτόδην... γυθῆκα... φασκῶνα δὲ καὶ γάστρουα... καὶ ζοφοδόρτιδαν... ἀνύαυρον... καὶ πῆναρον». Πβ. Στράβ. 13, 2, 3 (Test. 125 Gail. = 468 V o i g t.): «Ἀλκαῖος... ἐλοιδορεῖτο καὶ τοῦτο (sc. Πιττακὸ) καὶ τοὺς ἄλλους, Μυρσίλου καὶ Μεσίλχου καὶ [del. Willam.] τοὺς Κλαυκακτίδας καὶ ἄλλους τῶν». 2. Βλ. 70 LP. (= V.). Βλ. ὅσα λέγονται στὸ ἀπ. 2. 3. Βλ. 332 LP. (= V.): «ὡν χρη μέθοδον καὶ τινα πρὸς διαίτησιν, ἐπεὶ δὴ κάτθετο Μυρσίλος». 4. Βλ. Ἀριστ., Πολιτ. 3, 14 p. 1285 a 29 κ.ε.: «ὅμο μὲν οὖν εἶδη ταῦτα μοναρχίας, ἔτερον δ' ὅπερ ἦν τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνων, οὓς καλοῦσιν αἰσυννήτας... οὖν εἰδόντο ποτε Μυτιλήναιον Πιττακὸν πρὸς τοὺς φονιάδας ὧν προσετήκααν Ἀντιμενίδης καὶ Ἀλκαῖος ὁ ποιητής» (= Test. 157 Gail. = 470 V o i g t.). 5. Στράβ. 1, 2, 30 (= 432 LP. = V.). - Τὸ ὅτι γιὰ ἐνα διάστημα ὁ Ἀλκαῖος ἔμεινε στὴν Αὐδία προκύπτει ἀπὸ τὸ ἀπ. 69 LP. (= V.), ὅπου λέγεται, ὅτι οἱ Αὐδοὶ τοῦ ἔδωκαν 2000 στατήρες - προφανῶς γιὰ πρόσληψη μισθοφόρων.

ἀδελφός του Ἀντιμενίδης ἔφθασε ὡς τὴ Βαβυλῶνα¹.

Ἀπὸ ὅλα τὰ παραπάνω προκύπτει, ὅτι ὁ Ἀλκαῖος, ποὺ ἀνῆκε σὲ ἀριστοκρατικὸ γένος, ἦταν σύγχρονος τῆς Σαρπῶς - λίγο νεώτερός της - καὶ γεννήθηκε στὴ δεκαετία 630-620 π.Χ.

Ὁ Ἀλκαῖος κατέχε τὴ δεύτερη θέση στὸν «Κανόνα» τῶν 9 Αὐρικῶν. Τὸ ποιητικὸ του ἔργο ἐκδόθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀλεξανδρινούς σὲ 10 (τουλάχιστον) βιβλία - ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη τὸν Βυζάντιο καὶ τὸν Ἀρίσταρχο². Ἡ ταξινόμηση τῶν ποιημάτων τοῦ Ἀλκαίου σὲ βιβλία ἔγινε μετὰ τοιολογικὰ (ὅχι μετρικὰ, ὅπως στὴ Σαρπῶ) κριτήρια. Τὸ πρῶτο βιβλίο τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐκδόσεως περιέχει τοὺς «ὕμνους» καὶ ἀρχίζει μετὰ τὸν ὕμνο στὸν Ἀπόλλωνα (307 LP.). Τὰ νέα πατυρικά εὐρήματα εἶναι πολλὰ καὶ πλοῦτισαν τίς γνώσεις μας γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Ἀλκαίου³. Μιά ἀπὸ τίς πρόσφατες ἀνακαλύψεις εἶναι ὁ πᾶντος τῆς Κολωνίας, ποὺ μᾶς χάρισε ἓνα μεγάλο ἀποσπασμα, ὅπου ὁ Ἀλκαῖος συνάπτει τὸ μυθικὸ exemplum τοῦ Αἴαντα τοῦ Λοκροῦ καὶ τῆς Κασάνδρας μετὰ τὰ περιεχόμενα ἐνὸς «στασιατικοῦ» ποιήματος ἐναντίον τοῦ Πιττακοῦ⁴. Μὲ βάση τὸ περιεχόμενον τῶν ἀποσπασμάτων, ποὺ μᾶς σάθηκαν, μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι τὰ θέματα τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀλκαίου συνωλίζονται στὰ ἑξῆς: πολιτικά, ὕμνοι, ἐρωτικά, συμποτικά, μυθολογικά. Βέβαια ἀπὸ τὰ ἐρωτικά του θέματα δὲν ἔχομε πολλὰ, ἀφοῦ ὑπῆρχε ἡ παράλληλη ποίηση τῆς Σαρπῶς, ποὺ κυριαρχοῦσε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα στὸν τομέα τῆς ἐρωτικῆς ποιήσεως. Τὰ ποιήματα τοῦ Ἀλκαίου ἀποτελοῦν πηγὴ καὶ προσφέρουν σημαντικὲς ἱστορικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴν ἐποχὴ του. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ συχνὴ ἀναφορὰ σ' αὐτὰ διαφόρων ἱστορικών, βιογράφων, χρονολόγων, δητόρων κ.λπ.⁵. Τὰ «στασιατικὰ» (πολιτικὰ) καὶ τὰ τραγούδια τοῦ κρασιοῦ ἐκφράζουν ἄμεσα

1. Στράβ. 13, 2, 3 (= Test. 152 Gail. = 468 V o i g t.). Γιὰ τὴν ἐπιστροφή του βλ. ἀπ. 350 LP. (= V.): «ἡλθεσ ἐκ πεμάτων κ.τ.λ.». 2. Βλ. Ἡφαιστ., Περὶ σημείων 3 (p. 74 Conslbruch): «... ἐπὶ δὲ τῶν Ἀλκαίου ἰδίως κατὰ μὲν τὴν Ἀριστοφάνειον ἐκδοσιν... κατὰ δὲ τὴν τὸν τὴν Ἀριστάρχου...». 3. Γιὰ τὰ νέα πατυρ. εὐρήματα βλ. Treu, RE s.v. Alkaios 8-10 καὶ Bärner, Alkaios-Papyri 66. Βλ. καὶ τὴ βιβλιογραφία. 4. Papp. Colon. 2021. ἔκδοση ἀπὸ τὸν Merkelbach, ZPE 67 (= ἀπ. 298 LP. = V.). 5. Βλ. τὴν καταγραφή ὅλων τῶν πηγῶν στὴν ἐκδοση τῆς V o i g t («Index fontium et testimoniorum», σσ. 423-462). 6. Βλ. Στράβ. 13, 2, 3 (= Test. 152 Gail. = 468 V o i g t.): «καὶ τὰ στασιατικὰ καλούμενα τοῦ Ἀλκαίου ποιήματα...».

τὸν ποιητὴ, γιατί συνδέονται θεματολογικά με τὴ ζωὴ καὶ τὴς δραστηριότητές του. Ἀκόμη καὶ στὴν ἔκφραση (διατυπώσεις, λέξεις, ὕφος) εἶναι πιὸ κοντὰ στὸν χαρακτηριστὶκὰ τοῦ ποιητῆ. Τὰ συμποτικά του τραγουδιόνταν καὶ στὴν Ἀθήνα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.¹, ἐνῶ τὰ «στασιαστικά» του – τὰ πιὸ ἐκφραστικά γι' αὐτόν – ἀγνοήθηκαν, διότι προφανῶς ἦταν δεμένα με γεγονότα καὶ πρόσωπα μιᾶς συγκεκριμένης ἐποχῆς. Ἡ ποίησή του κάλυπτε μιὰν εὐρύτερη περιοχὴ θεμάτων ἀπὸ ὅ,τι ἡ ποίηση τῆς σύγχρονης του Σαρφούς, χωρὶς ὅμως νὰ φθάσῃ τὴ γοητεία, τὴ χάρη καὶ τὴν εὐαισθησία τῆς ποιήτριας. Ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται κυρίως σὲ ἑνα συγκεκριμένο κοινὸ – στοὺς «ἐταίρους» καὶ τοὺς φίλους, ποὺ ἀντιμετώπιζαν μαζί τοὺς ἀγῶνες. Ἀκόμη καὶ ὅταν προτρέπη γιὰ οἰνοποσία, συνδέει τὴν εὐφροσύνη τοῦ συμποσίου με τὸν κοινὸ δεσμό τοῦ ἀγῶνα. Γιὰ τὸν Ἀλκαίῳ τὸ ποίημα εἶναι ὅπλο στοὺς πολίτικους καὶ κοινωνικοὺς ἀγῶνες. Ὁ Ἀλκαίος ἐπέδρασε στοὺς μεταγενέστερους ποιητὲς (ὅπως λ.χ. μετὰ «σκόλιω»). Ὁ Θεόκριτος τὸν χρησιμοποιοῦν στὰ εἰδολογία του καὶ ὁ Ὀράτιος τὸν μιμνῆται καὶ τὸν ἐπαινεῖ ἀνεπιφύλακτα.² Ὁ Ἱμέριος δηλώνει σαφῶς: «κοσμεῖ δὲ καὶ Ἀλκαῖος τὴν Λέσθον καὶ πανταχοῦ τῶν μελῶν προσάγει Μυτιλήνην», πολλοὶ δὲ γραμματικοὶ καὶ ἄλλοι κάνουν ἀναφορὰς στὴν ποίησή του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

¹ Ἐκδόσεις:

- Diehl, Anth. Lyr. Gr.
 Λεκατσᾶς, Π., Ἀλκαῖος. Τὰ σωζόμενα,
 Ἀθήνα (Ζαχαρόπουλος) 1939.
 Lobel, E., Ἀλκαίου μέλη. The Fragments
 of the lyrical poems of Alcaeus, Oxford
 1927 (= Ἀμ.).
 L. P., PLF, σσ. 111-291.
 Treu, M., Alcaios, München 1963.
 Voigt, S. & A., σσ. 177-355.
 (Βλ. καὶ «Ἱερίκη Βιβλιογραφία» καὶ «Σαρφὸς
 καὶ Ἀλκαῖος»).

1. Βλ. Ἀθηναιο 15, 594a = Ἀριστοφ. Δαυδαῖος, Fr. 223 Kock: «ἄνδρες δὴ μοι σκώλιον τι λέδον Ἀλκαίου ἢ Ἀνακρέοντος» (βλ. Test. 180 Gall. = 466 Voigt).

2. Βλ. Ζερτομπέρους Ed. Fraenkel, Horace, Oxford 1957 (ἀντ. 1959, γερμανικὴ μετάφρ. Darmstadt 1963).

3. Ἱμέριος, στ. 27 p. 126 Columna = Test. 162 Gall. = 451 Voigt.

Μελέτες:

- Ardizzoni, RFIC '44/45: Ardizzoni, A., Alceo (P. Oxy. 2165, 1-24), (RFIC, N.S. 22/23, 1944/45, 16 κ.έ.).
 —, SIFC '49: —, Ancora sul nuovo Alceo (SIFC 23, 1949, 223 κ.έ.).
 Barner, Alkaïos - Papyri '66: Barner, W., Neuere Alkaïos-Papyri aus Oxyrhynchus, Hildesheim 1966.
 —, Hermes '67: —, Zu den Alkaïos-Fragmenten von P. Oxy. 2506 (Hermes 95, 1967, 1-28).
 Beattie, Cl. R. '56: Beattie, A. J., A Note on Alcaeus fr. 129 (Cl. R. N. S. 6, 1956, 189-195).
 di Benedetto, PP. '55: di Benedetto, V., Pittaco e Alceo (PP. 10, 1955, 97-118).
 Böhme, Humanitas '53/54: Böhme, R., Orpheus redivivus (Humanitas 5/4, 1953/54, 86-102).
 Bonanno, Mus. Cr. '73/74: Bonanno, M. G., Alcae, fr. 6, 12-15 V. (Mus. Cr. 8/9, 1973/74, 135-137).
 Burzaccchini, QUCC '76: Burzaccchini, G., Alc. 130 b Voigt - Hor. Carm. I 22 (QUCC 22, 1976, 39-58).
 Cerri, QUCC '72: Cerri, G., Un' espressione lirica in un contesto allegorico di Alceo: un caso di ambivalenza espressiva (QUCC 14, 1972, 65-70).
 Cirisola, '71: Cirisola, T., Alceo e Orazio. Studio comparativo (Fons perennis. Saggi critici di Filologia Classica raccolti in onore del Prof. V. d' Agostino, Torino 1971, 107-123).
 Colonna, SIFC '46: Colonna, A., Alceo, Pap. Oxyrh. 2165, col. I 1-32 (SIFC 21, 1946, 30-40).
 Coppola Aegyptus '23: Coppola, G., Su Alceo di Mitilene (Aegyptus 4, 1927, 282-295).
 —, A & R '27: —, Alceo di Mitilene (A & R 8, 1927, 193-217).
 Flaccommio '30: Flaccommio, C., Alceo di Mitilene, Palermo 1930.
 Gallavotti, Storia e poesia: Gallavotti, C., Storia e poesia di Lesbo nel VII-VI secolo a.C. I: Alceo di Mitilene, Bari 1948.
 —, Studi Castiglioni '60: —, La morte di Mirsilo (Studi in onore di

2. (39 D. = 332 LP. = 332 V.)

Νῦν χαρῇ μεθύσθην καὶ τινα πρὸς εἶαν
πάνην, ἐπεὶ δὴ χάτθανε Μύρσιλος

*Αθήναιος 10, 430c

Τὸ ποίημα, ὅπως δείχνουν οἱ δύο στίχοι τοῦ σῶθηκαν, εἶναι ξέσπασμα χαρᾶς γιὰ τὸν θάνατο τοῦ πολιτικοῦ ἀντιπάλου τοῦ Ἀλκαίου καὶ τυράννου τῆς Μυρσίλης Μυρσίλου. Τὸ ὕψος τοῦ ποιήματος δηλώνει ὅχι μόνο χαρά, ἀλλὰ καὶ ἐκφραστὴ θριάμβου. Ἡ προσηγορία πρὸς οἰνοποσία ὡς τὴν μέθην ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο γεγονός – ἔχει ἐπιμένοντας «πολιτικὴ» ἀφιετηρία. Παρόμοια ἐκρηγῆσι χαρᾶς προκαλεῖ στὸν Ὀράτιο ὁ θάνατος τῆς Κλαυδίας (Carm. 1, 37: «nunc est bibendum...», βλ. E. Fraenkel, Horaz, Darmstadt 1963 (α' ἐκδ. ἀγγλιστί, Oxford 1957 = 1959), σσ. 188 κ.ε.).

Γιὰ τὸν Μύρσιλο, ἀπὸ τὸ γένος τῶν Κλαυνακτιδῶν, οἱ πληροφορίες, ποὺ ἔχομε, εἶναι λίγες. Σὲ μερικές ἀπὸ τίς πηγές μας μνημονεύεται ὡς ὁ μόνος ἀντίπαλος τοῦ Ἀλκαίου. Στὸ ἀπ. 70 LP βλεπομε, πὼς μοιράζεται μὲ τὸν Πιττακὸ τὴν ἐξουσία στῇ Μυρσίλῃ. Ἔτσι εἶναι πιθανὸ νὰ ἀνήκει σὲ κείνους, μὲ τοὺς ὁποίους συμμάχησε ὁ Πιττακὸς πατρὸντας τοὺς ὅρκους, ποὺ εἶχε δώσει μαζί μὲ τὸν Ἀλκαίον καὶ τοὺς συντρόφους του (βλ. καὶ ἀπ. 129 LP καὶ D. Page, S. & A., 161–169). Προφανῶς τὸ κόμμα τοῦ Μυρσίλου ἀρχικά κυβέρνησε μόνο του, ὅστερα σὲ συνεργασία μὲ τὸν Πιττακὸν πιθανῶς ὁ Μύρσιλος πέθανε πρὶν γίνῃ τύραννος ὁ Πιττακός. Σὲ σχόλιο ἀποστάσιματος τοῦ Ἀλκαίου (114 LP = P. Berol. 9569) διαβάζομε: «κατὰ τὴν ψυχὴν τὴν πρώτῃν ὁ [τ] ἐπὶ Μύρσιλον κατασκευασμῇ (εν) τοῖς ἐπιθυμῶν οἱ π(ερὶ) τὸν Ἀλκαίον κ() φαν[ι]· [ι]· [ι]· [δ(ε)] π() φθάσαι]τες πρὶν ἢ δίκην [ν] ὑπο[σ]χεῖν ἐφ[υ]γον [εἰς Πύρρ[α]ν». Ἔτσι μάθαίνομε γιὰ τὴν πρώτη ἐξορία τοῦ ποιητῆ ἐπὶ Μυρσίλου καὶ γιὰ τὴ συνωμοσία, ποὺ εἶχε ὡς στόχο μόνον ἐκείνον, ὅχι μαζί τὸν Μύρσιλο καὶ τὸν Πιττακὸ. Παρόμοια ἀναφορὰ ἀποκλειστικὰ στὸν Μύρσιλο ἔχομε καὶ στὴν πηγὴ τοῦ ἀπ. 6 LP, ὅπου ὁ Ἡράκλειτος (Όμηρ. προβλ. 5, p. 7

Oelmann) ἀναφέρεται στὴν πάλῃ ἐναντίον τοῦ τυράννου, καθὼς καὶ στὸ σχόλιο τοῦ ἴδιου γιὰ τὸ ἀπ. 326 LP (= 208, 1-9 V.) (βλ. πρὶο κάτω, στὸ ἀπ. 4): «Μύρσιλος γὰρ ὁ δηλούμενός ἐστι καὶ τυραννικῇ κατὰ Μυρσίληναίον ἐγχειρομένη σκηνάτι».

Ἐνα σχόλιο στὸ ἀπ. 60a LP (P. Oxy. 1360 fr. 3 + P. Oxy. 2166 c) 1) μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ὁ Μύρσιλος προσέλαβε σωματοφύλακες («τῶν δορυφύρων τινάς»). Στὸν P. Oxy. XXI (1951) 2306 col. 1 (= 305 LP), ἀφοῦ παρατίθενται λίγες λέξεις ἀπὸ ποίημα τοῦ Ἀλκαίου, λέγεται (15 κ.ε.): «γέγραπται πρὸς τινα δνόματι καλούμενον Μνήμονα ὃς ἀκρίτων παρέστησεν εἰς τὴν Μυρσίλου κάθοδον». Αὐτὴ εἶναι ἡ μοναδικὴ μνεία γιὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ Μυρσίλου – προφανῶς ἀπὸ ἐξορία. Περαιτέρω στοιχεῖα δὲν ἔχομε, οὔτε – καθὼς παρατηρεῖ ὁ Page, S. & A., 237 – ὑπάρχει «ἀμερόληπτη μαρτυρία γιὰ τὸ εἶδος τοῦ πολιτευματός του». Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Μυρσίλου οἱ Μυρσίληναίοι ἐξέλεξαν τύραννο τὸν Πιττακὸ (κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, Πολιτ. 3, 14 p. 1285 a 30: «αἰσυνμήτην»), ὅπως μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλκαίος (348 LP). Γιὰ τὸ ἀπόστασμα καὶ τίς ἱστορικὲς λεπτομέρειες βλ. C. Gallavotti, Studi Castiglioni 60. A. Andrews, The Greek Tyrannis, London 1956, σσ. 92-99 κ.ά. (βλ. θιβλιογραφία).

Μέτρο: ἀ λ κ α ι κ ῆ σ τ ρ ο φ ῆ. Πρόκειται γιὰ τοὺς δύο πρώτους στίχους (ἀλκαϊκὸ ἐνδεκασύλλαβο: ∇ – υ – ∇ | – υ υ – | υ ∇)

1. μεθύσθην (ἀπαρ.) = μεθύσθηναί (τοῦ β. «μεθύω»). – τινα: ὑποκ. καὶ τῶν δύο ἀπαρμειφ. «μεθύσθην» καὶ «πρώην» (= πίνειν).

2/3. πρὸς θίαν/πρώην: νὰ πίνῃ καὶ παρὰ τὴν θέλησή του, ἔστω καὶ ἂν δὲν θέλει. Ὁ Lobel προτείνει «πέρ θίαν», ποὺ εἶναι τὸ λεσβιακὸ ἀντιστοιχό τοῦ «πέρ θίαν» καὶ σημαίνει: «περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντέξῃ». Πδ. R. Pfeiffer, Gnomon 6, 1930, 318 κ.ε.: Ἀντίθετα: B. Marzullo, Frammenti, σ. 97. Βέβαια ἡ πρόταση τοῦ Lobel ἀπαλλάσσει τὸν στίχο ἀπὸ τῆ μετρικῆ ἀνωμαλία (corruptio Attica, δηλ. τινα, μὲ θραυτὸ τὸ α), ποὺ δημιουργεῖ ἡ γραφὴ «πρὸς θίαν» (ἂν τὴν δεχτοῦμε, θὰ εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἀπαντᾷ στὸν Ἀλκαίον). Ὁ Trumf, Studien 58, ὑποστηρίζει τὴν γραφὴ τῶν χγφ., ποὺ – καὶ κατὰ τὴ γνώμη μας – εἶναι πρὶο κοντὰ στὸ πνεῦμα τοῦ ἀποστάσιματος. Πδ. καὶ Σοφ., ἀπ. 669 N

(= 735 Radt): «τὸ πρὸς θίαν|πίνειν ἴσον πέφυνκε τῷ διψῆν κακόν» καὶ Ἀριστοφ., Ἀχ. 73: «ξενίζόμενοι δὲ πρὸς θίαν ἐπίνομεν».

2. κάρθανε (ἐπικός ἀναύξ. τύπος), πθ. καὶ Φ 107: «κάρθανε καὶ Πάροκλος».

3. (42 D. = 69 LP. = 69 V.)

Ζεῦ πάτερ, Λυδοὶ μὲν ἔπα[σχά]λαντες
 συμφοραῖσι δισχελίοις στά[τη]ρας
 ἅμα ἔδωκαν, αἶ κε θυναίμεθ' ἵρ[αν]
 ἐς πόλιν ἔλθην,
 οὐ πάθοντες οὐδ' ἅμα πῶσλον οὐ[δ' ἐ]ν
 οὐδὲ γινώσκοντες· ὁ δ' ὥς ἀλώπα[ι]
 πωκ[ι]λόφρων εὐμάρεα προέξα[ι]ς
 ἦλπ[ε]το λάσγν.

P. Oxy. X (1914) nr. 1234 fr. 1, 7-14. – P. Oxy. XVIII (1941) nr. 2166 (c) 1, 7.

Στὸ ποίημα, σημαντικὸ γιὰ τὴν περίοδο ἐξορίας τοῦ ποιητῆ, γίνεται λόγος γιὰ τὴν καταβολὴ ἐκ μέρους τῶν Λυδῶν 2.000 στατήρων ὡς θοήθεια πρὸς τὸν Ἀλκαῖο καὶ τοὺς συντρόφους του. Ἡ χειρονομία αὐτῇ τῶν Λυδῶν ἐρχεται σὲ ἀντίθεση πρὸς κάποιον ἄνδρα, ποὺ ὁ ποιητὴς δὲν ὀνομάζει, τὸν χαρακτηρίζει ὁμῶς πονηρὴ ἀλεπού. Ποιὸς εἶναι αὐτός ὁ ἄνδρας, ποὺ ἔδινε δόλιες ὑποσχέσεις καὶ πιστεῦε, πῶς θὰ παραμείνῃ κρυφός; Γενικὰ θεωρεῖται, ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Πιττακό. Ἄν εἶναι ἔτσι, τότε πρόκειται γιὰ τὴν ἐποχὴ πρὸ τῆς ἐκλογικῆς τοῦ Πιττακοῦ ὡς τυράννου καὶ τὸ ποίημα ἀναφέρεται μάλλον στὴ γνωστὴ συνωμοσία ἐναντίον τοῦ Μυρσίλου, ὅπου ὁ Πιττακὸς ἀρχικὰ συμμάχησε μὲ τὸν Ἀλκαῖο καὶ τοὺς συντρόφους του, ἔπειτα ὁμῶς, πατώντας τοὺς ὅρκους, συμμάχησε μὲ τὸν Μύρσιλο (βλ. ἀπ. 129 LP καὶ Page, S. & A., σσ. 161 – 162). Γιὰ τὸ θέμα τοῦ ποιήματος βλ. M. Treu, Alkaios, 170 – 171 καὶ εἰσαγωγή τοῦ ἴδιου, σσ. 103 κ.έ.. Ἐπίσης

Page, S. & A., 226 κ.έ. Γενικὰ γιὰ τὸ ἀπ. βλ. ἀκόμη: Wilamowitz, Neue lesbische Lyrik (NJA 33, 1914, 235), Theander, στασιωτικὰ des A., Gallavotti, Storia e poesia, σσ. 24 κ.έ., 106 κ.έ., H. Fränkel, D. u. Ph., 220 κ.έ.

Μέτρο: σ α π φ ι κ ῆ σ τ ρ ο φ ῆ (βλ. στὸ ἀπ. 1)

1. Ζεῦ πάτερ: ἡ προσφώνηση, γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τὸν Ὀμηρο (π.χ. A 503), εἶναι συγχνὴ στὴν ποίηση. Βλ. R. Pfeiffer, Goethe und Individuum 137 κ.έ. (= Ausg. Schr. 41 κ.έ.). Μετὰ τὴν προσφώνηση ὁ ποιητὴς περνᾷ σὲ ἕνα καυτὸ πολιτικὸ θέμα: δηλ. ἀπευθίνεται στὸν Δία – μὲ κάποια οικειότητα, – γιὰ νὰ τοῦ ἐκθέσῃ ἕνα σοβαρὸ πρόβλημα, ποὺ διατυπώνεται ἀμέσως. Γιὰ τὸ πότε ἀπευθίνεται στὸν Δία ὁ Ἀλκαῖος βλ. Barner, Alkaios-Papyri '66, σσ. 109 κ.έ. (καὶ σ. 50) – ἐπασχάλαντες: ὁ τύπος ἐπιθεβαιώθηκε ἀπὸ τὸ Σχόλιο (Schol. marg. dext. v. 1: «ἐπὶ συμφοραῖς δαχάλαντες καὶ λυπούμενοι», πθ. P. Oxy. 2307 fr. 1, 18 – 21 = 306 LP: «Ζεῦ πάτερ, [Λυδοὶ μὲν ἀπασχάλα]λαντες· ἀλγούντες ἐπὶ τ[αῖς] συμφοραῖς ἡμῶν οἱ Λυ[δοὶ]»). Τὸ ρ. «ἐπασχάλαμ» σημαίνει: στενοχωροῦμαι, ὀργίζομαι, ἀγανακτῶ. Τὸ ἀπὸ «δαχάλαα» ὁμηρικὸ (B 293, 297, X 412, α 304 κ.ά.) καὶ τὸ «δαχάλαα» ἀπαξ (B 193) πθ. Ἀργύλοιο, 128, 6 W. («κακοῖσιν δαχάλα»), βλ. A. Δ. Σκιαδᾶ Ἀρχ. Λυρ. I, σ. 105.

2. συμφοραῖσι = συμφοραῖς (= δυστυχίες, ἀτυχίες)· δηλαδὴ: «ἐπὶ συμφοραῖς δαχάλαντες». – δισχελίοις στά[τη]ρας = δισχιλίους στατήρας. Τὸ ποσὸ τῶν 2000 στατήρων εἶναι ἐκκλησιακὰ μεγάλο. Ὁ Page, S. & A., σ. 232, ὑπολογίζει, ὅτι τὰ χρήματα αὐτὰ ἔπαρκοῦσαν νὰ συντηρήσουν 500 ἀπλοισμένους γιὰ χρονικὸ διάστημα πολλῶν μηνῶν. Προφανῶς οἱ 2000 στατήρες δόθηκαν γιὰ μισθοφόρους. Πρὸς τὴ μαρτυρία αὐτῇ πρέπει νὰ παραβληθῇ τὸ ἀπ. 63 LP, τοῦ ὁποῖου ἔχομε πενήντρά στατήρια (P. Oxy. 1360 fr. 5):

]·ηλ[ε]
]ς ἔδωκ[
]ταροσχ[

]·ηλ[ε]
]ς ἔδωκ[
]ταροσχ[

στον Όμηρο. Βλ. Ήσυχιο, s.v. «λάκιδες· τὰ λεπτὰ τῶν ὑρμένων σχίσματα». — κατ' αὐτό = κατ' αὐτὸ (sc. τὸ λαίφος).

9. *χάλασι* (Page, Voigt, *χολαίσαι* codd.) = *χαλάσει* = *χαλάνων*, χάνουν τὴ δύναμή τους. — *ἀγκυραι* (-ραι, Λεσθ. βλ. LP.): εἶναι ἡ γραφὴ τῶν *χγφ*. Ό Unger (1877) διορθώνει σὲ «*ἀγκύλαι*», ὁ Edmonds (Lyra Gr., ἥδη Berger): «*ἀγκωναι*» (ἢ «*ἀγκωναι*»), ποὺ δέχεται καὶ ὁ Page. Ἡ λ. «*ἀγκωναι*» εἶναι σπάνια καὶ δηλῶνται τὰ σχοινιά τοῦ πλοίου. Ό Page φέρει ὡς παράδειγμα τὴν ἀντικατάσταση τῆς λ. «*ἀγκυραι*» μὲ τὴν λ. «*ἀγκωναι*» στὸν Δουκίλλιο, 1113 κ.έ.: «*armamenta tamen, malum, vela, omnia servofimus enim praecisus cito atque anguina saluta*». Γιὰ τὸν Page ἡ ἀντικατάσταση τῆς λ. «*ἀγκυραι*» εἶναι ἀναγκαία, διότι δὲν ἐξηγεῖται ἡ σημασία: «*the anchors are slackening*» στὴν ἐνότητά τοῦ κειμένου μας, ποὺ δείχνει τὸ πλοῖο σὲ κίνηση (βλ. στ. 3/4: «*ἄμμες δ' ὦν τὸ μέσον*» | *νῆϊ φορήμεθα* κ.τ.λ.)). Πιθανώτερη ὁμως φαίνεται ἡ γραφὴ «*ἀγκυλαι*», ποὺ δέχεται ὁ Marullo, ὁ.π. 28-29, καὶ ποὺ ἔχει τὴν ἴδια σημασία μὲ τὸ «*ἀγκωναι*», ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐξηγήσιν, ποὺ δίνει ὁ Πολυδεύκης, I, 91 «*τὰ δὲ ἐκατέρωθεν συνέχονται* (sc. τὸν ἱστόν)» καὶ ὁ Ήσυχιος (α 550 L): «*ἀγχοῖναι* (*ἀγχοῖλαι* cod.: *Wackernagel*) *ἀγκῶνες* (*ἀγκῶναι ἀγκάλα* (Ξ 213)) *χεῖρες*, καὶ *σχονία ἱστοῦ*». Σημαντικὴ εἶναι ἡ ἀναφορά, ποὺ κάνει ὁ Latte στὸν Ἀπολλών. Σοφ., p. 5, 16 Becker: «*ἀγκῶναι· ἀγκάλα· ἐν ἀγκοῖνῃσιν ἰαύειν*». *Οἱ δὲ νεώτεροι καὶ τὰς ἀγκύρας οὕτω λέγουσιν*» — πρῶγμα ποὺ δείχνει τὴ σύγχυση σχετικὰ μὲ τὴ σημασία τῆς λέξεως. Ἡ ἰδιότυπη αὐτῇ λ. σώζεται καὶ στὸν Εὐρυπιδῆ, ἴφ. T. 1408 «*πλεκτὰς ἀγκύλας*». — *τὰ δ' ὀήτια*: ἢ Bonanno, ὁ.π. 184 κ.έ., κάνει ἀξιολογες παρατηρήσεις γιὰ τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ ποιήματος, ποὺ τὸ ἐντάσσει ἐφημερευτικά στὴν πολιτικὴ τοποθέτηση τοῦ Ἀλκαίου. Ἡ λ. «*οἴητα*» εἶναι ἥδη ὁμηρικῇ, στὸν Όμηρο ὁμως, παράλληλα πρὸς τὸν πλῆθυντικὸ «*οἴητα*» καὶ «*οἴηκες*», ἀπαντᾷ ὁ ἐνικός «*οἴηλον*» (I 540). Ἡ λ. σημαίνει τὸ πηδάλιο, τὸ τιμὸν τοῦ πλοίου, πθ. T 43: «*οἱ τε κυβερνήται καὶ ἔχον οἴητα νηῶν*» (ὅπου τὸ Σχόλιο: «*οἴητα οἰκας, πηδάλια*»), μ 218 (πθ. Ω 269, ι 540, γ 281, ε 255), βλ. σχετικὰ J. S. Morrison — R. T. Williams, *Greek Oared Ships*, Cambridge 1968, κυρίως σσ. 52 κ.έ. Ὁ ἐνικός — κατὰ τὴν Bonanno — δηλώνει τὸν ἑνα καὶ μοναδικὸ «κυβερνήτην» (βλ. παραδείγματα σχετικὰ, σ. 189), πρῶγμα ποὺ ὀδηγεῖ, μὲ τὴν ἀλληγορικὴ παρουσίαση τοῦ ποιήματος, στὴν ἔννοια τῆς «μνηστῆρας». Ἀντίθετα ὁ Ἀλκαῖος δὲν θέλει ἑνα κυβερνήτη, ἀλλὰ

τοποθετεῖται ὑπὲρ ἐνὸς συνυποσπαστοῦ δυνάμεων ἐξουσίας. Ἔτσι ἔρομε, ὅτι ἀπὸ μιὰ τέτοια «*ἐταρεία*» (πθ. «*ἐταῖρος*» μὲ πολιτικὴ σημασία) ἔφυγε ὁ Πιττακός, γιὰ νὰ συμμαχήσῃ ἀρχικά μὲ τὸν Μύρσιλο καὶ νὰ ἀναλάβῃ ὑργότερα τὴν ἐξουσία ὡς τύραννος — δηλαδή: μοναδικὸς κυβερνήτης τῆς πόλεως.

12. *τοὶ πόδες ἀμφοτέρωθεν* μὲνολ: γιὰ τὴ συμπλήρωση τῆς πρώτης λέξεως (-τοί) ὁ Page προτείνει: «*πλέκ*» τοῖς ἢ «*περίπλεκ*» τοῖς καὶ ὁ Marullo: «*ἀρηκ*» τοῖς μὲ ἀναφορά στὸ ὁμηρικὸ χωρίο (N 36/37): «*... ἀμφὶ δὲ ποσσὶ πένθος ἔδωκε χρυσείας, ἰερήκτους ἀλύτους, ὄφρ' ἐμπεδὸν αὐδῇ μένοιεν*». Πάντως ἡ ὅλη διατύπωση δὲν πρέπει νὰ ἔχη σχέση μὲ τὴν ἐκφραση τοῦ Τυρταίου: «*μενέτω ποσσὶ ἀμφοτέροισιν*» (10, 31 W.), ποὺ προτρέπει τοὺς πολέμιους, νὰ μὴ ἐγκαταλείπουν τὴ θέσιν τους. Τὸ πιθανώτερο εἶναι νὰ δεχθῶμε, μαζί μὲ τὸν Marullo καὶ τὴν Bonanno, ὅτι τὸ «*πόδες*» ἐδῶ ἔχει μεταφορικὴ χρῆση καὶ δηλώνει τὰ σχοινιά στὸ κάτω μέρος τοῦ ἱστίου. Βλ. τὴν παρατήρησιν τοῦ Lobel: «*'pedes' an 'rudenes'?*»? Μ' αὐτῇ τῇ σημασίᾳ χρησιμοποιεῖται ἡδὴ ἡ λ. στὸν Όμηρο, κ 32 κ.έ.: «*αἰεὶ γὰρ πόδα νηὸς ἐνώμων, οὐδὲ τῷ ἀλάφιδ' ὄχ' ἐτάρων*». Στὸ μ 218 διαβάσκει: «*εἴπει νηὸς γλαφυρῆς οἴητα νομάς*» καὶ ὅπως σωστά παρατηρεῖ ὁ Marullo (ὁ.π., 33): «*Gli ὀήτια in Alceo sono perduti, al poeta non resta che surrogarli manovrando la vela, i suoi non troppo enigmatici πόδες*». Ἡ Bonanno συμπληρώνει, πῶς οἱ «*πόδες*»: «*indichino specificamente l'ultima possibilità di governo della nave*». — μὲνολ: ὁ Page προτείνει «*μένοντες*» ἢ «*μένοντες*». Τὴν εὐκτικὴ δέχεται καὶ ὁ Marullo. Ὁ Kamerbeek (*Minemosyne* '53, σ. 91) προτείνει: «*μένοντων*» καὶ ὁ Barner «*μένονσι(ν)*».

13. *θυμθιόεσσι*: βλ. Μ. Έτυμ. 197, 30, s.v. «*θυθιόες*... *σχονία* τὰ ἐκ διδίου πεπλεγμένα», πθ. φ 390/1 (ἀπαξ): «*ὄπλον... θυθάνον*».

5. (54 D. = 357 LP. = 140 V.)

[...]

μαρμαίρει δὲ μέγας δόμος
χάλακω, παῖσα δ' Ἄρσιν κεκόσμηται στέγα
λάμπραισιν κυνίστι, κατ'
τῶν λευκοὶ κατέπερθεν ἱππιοὶ λόφοι
5
νεύουσιν, κεράλαισιν ἄν -

μέσο, μέσα από το οποίο γνωρίζει κανείς τον άνθρωπο (104 D. = 333 LP.): «οἶνος γὰρ ἀνθρώπῳ διοτρων». Βλ. τὴν παρατήρηση τοῦ Ἰω. Τζέτζη στὸν Δυκόφρ., Ἀλεξ. 212 (II p. 100 Scher), ποὺ παραδίδει τὸν στίχο: «οἱ οἰνωθέντες τὰ τοῦ λογισμοῦ ἀπορητὰ ἐκφαινουσιν...». Πβ. Αἰσχ., ἄπ. 393 N. (= 670 M.): «κάτοπτον εἶδους χαλκῶς ἐστ', οἶνος δὲ νοῦ», Θεογν. 500: «ἀνδρὸς δ' οἶνος ἔδειξε νόον» κ.ά.

Μέτρο: $\times \times | - \cup \cup - \cup \cup - | \cup \cup$ (ὅπως ὁ τρίτος στίχος τῆς στροφῆς, Σαρῳά 94 LP), δηλ. μιὰ ἐκτεταμένη μορφὴ γλυκανεῖου (= $\times \times | - \cup \cup - | \cup -$), ποὺ δίνει τὴν ἐντύπωση δακτυλικῶν μέτρων. Βλ. D. S. Raven, Greek Metre, London 1962, §§ 127-130 καὶ D. Page, S. & A., 80-81.

8. 74 D. = 42 LP. = 42 V.)

Ὡς λόγος χάων ἀ[
Περράμῳ καὶ παῖσι[
ἐκ σθένος πίχρον π[
Ἰλιον ἴσαν.

5 Οὐ τεύσαν Διαικίδα[
πάντας ἐς γάμον μάχ[αρας
ἄγετ' ἐκ Νή[ρ]ος ἔλων[
πάρεθεν ἄεθρον

10 ἐς δόμον Χέρωνος· ἔλ[υσε
ζῶμα παρθένω· φίλοι
Πήλεος καὶ Νηρείδων ἀρίστ[ας.
Ἔς δ' ἐνίαυτον

15 παῖδα γέννατ' αἰμιθέων[
ὀλβιον ξάνθαν ἐλάττ[η]ρα πύλων.
οἱ δ' ἀπώλοντ' ἄμφ' Ἐ[λένη
καὶ πόλιν αὐτῶν.

P. Oxy. X (1914), 1233 ff. 2 II, 1-16.

Κάθε προστάθεια, νὰ συμπληρωθῇ τὸ ποίημα, στηρίζεται μόνο σὲ ὑποθέσεις, ποὺ πρέπει νὰ θεωροῦνται μόνον ὡς ἐνδεικτικές. Βασικὴ προστάθεια τοῦ ἐρμηνευτῆ εἶναι, νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ ποιήματος· αὐτῷ, σὲ γενικὲς γραμμές, εἶναι σαφὴ – πρῶτα, ποὺ διευκολύνει πολὺ τὴν ἐρμηνευτικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ ποιήματος. Τὸ γεγονός, ὅτι οἱ μυθικὲς μορφές, ποὺ συγκρίνονται ἐδῶ, εἶναι ἡ Ἐλένη (ἐξαιτίας τῆς ὁποίας καταστράφηκαν ὁ Πρίamos, τὰ παιδιὰ του καὶ ἡ Τροία) καὶ ἡ Θέτις (ὡς ἀντίπους τῆς Ἐλένης), μᾶς συνδέει ἅμεσα μὲ τοὺς δύο μύθους: α) τῆς Ἐλένης καὶ τοῦ τρωικοῦ πολέμου, καὶ β) τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ γάμου τῆς μὲ τὸν Διαικίδην Πηλέα. Ὁ ποιητής, ἀφοῦ ἀναφέρεται (στὴν α' στροφή) στὴν καταστροφὴ τῆς Τροίας ἐξαιτίας τῆς Ἐλένης, περνάει ἔπειτα (στροφές θ' – δ', στ. 5-14) στὸ ἐγκώμιο τῆς Θέτιδος καὶ στὴν περιγραφή τοῦ γάμου τῆς, κάνοντας μνεία τοῦ ἱακουστοῦ γιου τῆς (στ. 13), γιὰ νὰ κλείσῃ τὸ ποίημα μὲ τὴν τεχνικὴ τῆς κυκλικῆς συνθέσεως – ξαναγυρνώντας δηλ. στὴ μορφὴ τῆς Ἐλένης καὶ στὴν καταστροφὴ τῶν Τρώων ἐξαιτίας τῆς. Εἶναι χαρακτηριστικὸ, ὅτι οἱ συνέπειες πλῆττον μόνον τοὺς Τρώες (ὄχι τοὺς Ἕλληνες, γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν γίνεται καθόλου λόγος). Ὁ Πάρις δὲν μνημονεύεται, μολονότι ἡ μνεία τοῦ Πηλέα ἀπαιτεῖ μὴν ἀντιστοιχία παρόμοια μὲ τὴν ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὴν Ἐλένη καὶ στὴν Θέτιδα, διότι ὁ Πηλεὺς δὲν ὑπῆρξε «ξενιάς» (πβ. 283,5 LP). Εἶναι γνωστὸ, ὅτι ὁ Πάρις χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Ἰδύκο (I (a), 10 P.) «ξενιαπίας», καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν Εὐριπίδην, Τρω. 866 («ξενιαπίας») – ἕως χαρακτηρισμὸς, ποὺ ἔχει καθιερωθῇ στὴν ἀρχαία λογοτεχνία, πβ. Ἡρόδ. 2, 114, 2: «ξείνου γὰρ τοῦ ἐαυτοῦ ἐξαπατήσας τὴν γυναῖκα», Αἰσχ., Ἀγ. 401: «ῥῶχυνε (sc. Πάρις) ξέναν τράπεζαν». Φαίνεται, πῶς δὲ συγκεκριμένος αὐτὸς χαρακτηρισμὸς ξεκίνησε ἀπὸ τὸν Ἀλκαῖο (283, 5 LP). Βλ. ὅσα λέγονται στὸν Ἰδύκο, ἄπ. 1, στ. 10. Τὸ ὅτι τὸ ποίημα σκοπεῖ νὰ κυρίως στὴν Ἐλένη φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἀπευθύνεται σαφῶς σ' αὐτήν. Ἀπὸ τὸν στ. 3 («ἐκ σθένος» = ἐκ σοῦ = ἐξ αἰτίας σου) ὁ Page υπέθεσε, ὅτι στοὺς προηγούμενους στίχους πρέπει νὰ συμπληρωθῇ τὸ ὄνομα τῆς Ἐλένης· ἐτσι συμπληρώνει ὁ ἴδιος (S. & A., 278 κ.ε.) στὸν στ. 2: «παῖσι ἰπὸς Ὁλέν, ῥάθεν», ἐνῶ στὸ βιβλίο του LGS, 111, στὸν στ. 1, συμπλη-

πώνει: ἄλχος, ἔργων», δηλ. ὡς κλητική πτώση, Ἐνθιβετα ἄλλοι δὲν θεωροῦν ἀπαράτητη τὴ συμπαλήρωση τοῦ ὀνόματος, ποὺ εἶναι ἀντονόητο (βλ. Μ. Freu, *Alcaios*, σ. 22 καὶ 155: «mag logisch gerechtfertigt und phonetisch korrekt erscheinen, sprachlich ist sie (sc. die Ergänzung des Namens durch Page)) damit noch keineswegs akzeptabel»). Γιὰ τὴς συμπαλήρωσεως τῶν ἄλλων στίχων βλ. στὸ ἐμπνευστικὸ ὑπόμνημα. Γιὰ τὸ ποίημα γενικά βλ. Gomme, JHS '57, σσ. 257 – 8 καὶ '1. Θ. Κακριδῆ, Ὁ μῦθος. Wilamowitz, Neue lesbische Lyrik, 231 κ.έ. Q. Cataudella, A & R 119, 1928, 81 κ.έ. A. Lesky, SIFC 27/28, 1956, 216 κ.έ. Eisenberger, Der Mythos, 61 κ.έ. κ.ά.

Μέτρο: σ α π φ ι κ ῆ σ τ ρ ο φ ῆ (βλ. ἀπ. 1)

1. Ὡς λόγος (sc. ἐστὶ): συχὴν ἐλαιοειδικὴ ἔκφραση, πθ. καὶ στὴν τραγωδία, λ.χ. Αἰσχ., *Ik.* 230, *Ag.* 264 βλ. καὶ ἀνάλογες ἔκφράσεις: Εὐρυπ., *El.* 17-18 καὶ *Op.* 8: «ὡς μὲν λέουσιν». Γιὰ τὴ συμπαλήρωση τοῦ τέλους τοῦ στίχου βλ. εισαγωγικά.

2. Περράω = Πριάω. Πθ. *Et. Gen.* (p. 241 Miller) = Μ. Έτυμ. 665, 39: «Πέρραμος Ἀιολικὴ διάλεκτος· τὸ γὰρ Πρίαμος Πέρραμος». Στὴ Σαπφώ, 44, 16 LP: «Περράμοιο». Γιὰ τὸ τέλος τοῦ στίχου βλ. ὅσα λέγονται στὰ εισαγωγικά.

3. ἐκ σέθεν = ἐκ σοῦ βλ. πρὸ πάνω. – πικρον (= πικρόν): τὸ ἐπιθ. πρέπει νὰ χαρακτηριζέται οὐσιαστικὸ γένους οὐδετέρου, ποὺ προφανῶς προσηγείται (πθ. στ. 1: «ἄλχος»;, στ. 2: «παῖσσι τέλει»; κ.τ.λ., ἐνδεικτικά). Στὸ τέλος τοῦ στίχου ἡ συμπαλήρωση: «π[ύρι] πιθανὴ (πύρι δ' αἰθάλασας Wilam., ἐξέλεσας Jurenka, ὠλεσε Zeß Page).

4. Ἰλιον ἴραν (= ἱερὰν): τὸ οὖς. «Ἰλιον» θηλυκὸ (ἢ Ἰλιος), ὅπως πάντοτε στὸν Ὀμηρο (ἐκτός ἀπὸ *O* 71, ὅπου εἶναι οὐδέτερο). Πθ. Δ 416: «Ἰλιον ἴρην». Ὁ τύπος αὐτὸς κυριάρχησε στὴν αἰτιατικὴ καὶ ἰωνικὴ τοῦ 5ου αἰ. Γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς πόλεως ὡς «ἱερὰς» βλ. Ἀλκαίο, ἀπ. 3, στ. 3 καὶ ὅσα λέγονται ἐκεῖ.

5/8. Ὡς ἀντίθεση παρουσιάζεται ἡ Θέτις. Ἡ ἀπίστη Ἐλένη, ποὺ πρόδωσε τὸν Μενέλαο καὶ ἀκολούθησε τὸν Πάρι (αὐτὴ ἡ ἀντίληψη ἐπικρατεῖ στὴν μεθολογικὴ ἐποχῇ), εἶναι ὁ ἀντίποδας τῆς Θέτιδος, μητέρας τοῦ Ἀχιλλέα, ἡ ὁποία ἐξῆσε ἀρμονικά μὲ τὸν Πηλέα. Μία ἀνάλογη ἀντιπαράθεση γίνεται στὸ *ω* 199 μετὰ τοῦ Πηνελόπης καὶ Κλυταιμίστρας (πθ. τὰ λόγια τοῦ Ἀγαμέμνονος στὸ λ).

Τὸ θέμα τῶν γάμων Πηλέα καὶ Θέτιδος ἔγινε προσφιλέας ἀντικείμενο τῶν ποιητῶν, βλ. Κύπρια Ἐπη καὶ Ἡσιόδ., Ἡοΐαι, ἀπ. 81 Rzach = 211 M.-W.

5. ταύταν = τοιαύταν (= -ην): προσδιορισμὸς στὸ ἀντικ. τοῦ ρ. «ἀγερ(ο)» (στ. 7): «παρθένον» (στ. 8) = δὲν ἔφερε τέτοια νόφη ... Στὸ τέλος τοῦ στίχου δὲν εἶναι θέτατο ὅτι ἀπαιτεῖται ἔνα ἐπιθετο γιὰ τὸ «ἀτακτάς» (ὅπως λ.χ. [ἀγανος] Page) ἢ γιὰ τὸ ἐπόμενο «γάμον» ([πόθητον] Wilam.).

6. Νομίζω, ὅτι ἡ συμπαλήρωση: «μιά| αρας καλέσας» ἀνταποκρίνεται στὴν ἀπαίτηση τοῦ κειμένου.

7. ἐκ Νῆ| ρῆτος: ἡ διατύπωση ἀπαιτεῖ μιὰ γενικὴ πτώση, ὅπως λ.χ. «δόμων», «δωμάτων», «οἰκων», «μελάρων» κ.τ.λ., ὥστε ἡ συμπαλήρωση [μελάρων] νὰ εἶναι πολὺ πιθανή. – Νηρεὺς: ἦταν ὁ πατέρας τῆς Θέτιδος. Ἡ παρουσία τῶν θεῶν στὸ γάμο τοῦ Πηλέα καὶ τῆς Θέτιδος ἐλάμπρυνε τὴν τελετὴ καὶ τίμησε τοὺς νεονύμφους, βλ. ἥδη Ω 62: «πάντες δ' ἀντιάσθε, θεοί, γάμον (sc. Πηλέως)». – ἔλαν = ἔλυν.

8. παρθένον ἄβραν (= ἀβράν): sc. τὴν Θέτιδα. Τὸ ἐπιθ. «ἀβρός» ἰδιαιτέρα ἀγυπνῇ στὴν αἰολικὴ ποίηση. Γιὰ τὴ διατύπωση πθ. Ἡσιόδο, ἀπ. 218 Rzach (= 339 M.-W.): «ἀβρῇ παρθένος» καὶ Αἰσχ., ἀπ. 313, 1 Ν.: «παρθένης ἀβραῖς».

9. Τὸ τέλος τοῦ στίχου ἀπαιτεῖ ρῆμα, ποὺ καθορίζεται ἀπὸ τὸ οὖς. «ζῶμαι» (10), καὶ ἐπιθετο, ποὺ θὰ προσδιορίσῃ τὴ γιν. «παρθένω» (-ου): ἐπομένως πιθανότατα: «ἐλ| υσε δ' ἀγας (= ἀγνῆς) Wilam., ἀγρον Jurenka. – ἐξ ὅμων Χέρωνος (= Χείρωνος): στὸν οἶκο τῶν Κενταύρων, καὶ μάλιστα τοῦ Χείρωνος (στὸ Πηλίο), ποὺ ἦταν ὁ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέα (βλ. καὶ Κύπρια III, Allenp. 118 = Schol. A et minn. στὸ Π 140: «κατὰ γὰρ τὸν Πηλέως καὶ Θέτιδος γάμον οἱ θεοὶ συναχθέντες εἰς τὸ Πηλίων ἐπ' εὐωχίᾳ ἐκόμενοι Πηλεΐ δῶρα, Χείρων δὲ μέλιαν εὐθαλῇ τελεῶν εἰς δόρυ παρέσχεν»).

9/10. ἐλ| υσε ... / ζῶμα παρθένω: κατὰ τὸ ὁμηρικὸ πρότυπο (λ 245): «ἵδμε δὲ παρθένην ζῶνην».

11. Ἡ συμπαλήρωση: «φιλῶ| τας δ'» (Hunt) εἶναι προφανής. (Ι-τατα δ' ὕμνην Gallavotti). Τὸ ρ. «ἐδάλε» μετὰ τὸ «φιλῶ| τας δ'» (Page) – ἢ τὸ ρ. «ἐμείθη» (Jurenka) – εἶναι ἀμφίβολο. Τὸ κενὸ τοῦ στίχου (Ι τας υ – υ), δυστυχῶς, παραμένει.

11. Νηρεΐδων ἀρίσττας (= -ης) = τῆς Θέτιδος, διότι ἦταν ἡ ὁραιότερη ἀπὸ ὅλες τῆς κόρες τοῦ Νηρέα. Ὁ χαρακτηρισμὸς

«ἀρίστη» ἐδῶ ἀναφέρεται στοῦ κάλλους, ὅπως λ.χ. στήν ὁμηρικὴ διατύπωση (ἡ 57): «γυναικῶν εἶδος ἀρίστη».

12. $\delta\varsigma$ $\delta\epsilon\iota\kappa\tau\alpha\iota$ = μέσα στὸν χρόνο. Ἡ λ. «*ἐνισταὶς*» δηλώνει ὅ,τι περιέχεται μέσα σὲ ἕνα χρόνο. Ἡ διατύπωση ὁμηρικὴ, βλ. Τ 32, δ 86 κ.ά.

13. γέννατο(ς) = γενίαιτο (δμηρικό) και ἐγγίαιτο (= γέννησε). Βλ. ἄρ. 1, στ. 3. – αἰμύθεν = ἡμύθεν (ἡ λ. «ἡμύθεος» ἦδη Μ 23: «ἡμύθεν γενος ἀνδρῶν»). Τὸ αἰολικό «αἶμα-» (ἀντί τοῦ «ἡμα-») ὅπως στῇ Σαρφ 44, 14 LP: «αἰμύνοις» (= ἡμύνοις). Ἡ συμπλήρωση τοῦ τέλους τοῦ στίχου: [φῆμιτον (Diehl, Page) ἢ [ἀρ-στον (Gallavotti) ἢ [κράτιστον (Hunt) ὡς προσδιορισμός τοῦ Ἀχιλλέα (μέ ἀναφορά δηλ. στο «παῖδα») εἶναι εὐπρόσδεκτα.

14. ὁδόν: ὁ χαρακтерισμός, πὺν ἀποδίδεται ἐδῶ στὸν Ἀχιλλεύα, ἥδη ὁμηρικὸς (ω 36, στὴ σκηνὴ τοῦ Ἄδης): «ὁδὸν Πηλέως υἱέ». – Ὁ στίχος ἀπαιτεῖ συμπλήρωση: «ἐλάτῃ ρα πώλων (ἢ «... ἵππων», κατὰ τὴ γνώμη μου), διότι ἡ λ. «ἐλάτῃ» (πθ. «ἐλάνυνω») σ' αὐτὴ τὴ χρῆσι εἶναι παλῖα, πθ. Αἰσχ. Πέρσ. 32: «ἵππων ... ἐλάτῃ ρα ἵππων». Ἐπομένως, ὁ στίχος πρέπει νὰ συμπληρωθῇ: «ξάνθων ἐλάτῃ ρα ἵππων». Τὸ ἐπίθ. «ξάνθος» σ' αὐτὴ τὴ χρῆσι, ὡς προσδιορισμός ἵππων, ἥδη ὁμηρικὸ, Λ 688: «ἵππους δὲ ξανθάς».

15/16. Τὸ ὅτι ἡ διατύπωση τοῦ στ. 15: «οἱ δ'... ἀναρτεῖ κύριο ὄνομα ἐθνικόν, πληθυντικὸν ἀριθμὸν, (ἢ τὸν Πρίμιο καὶ τὰ παιδιά του, Marzullo), ποὺ συνοδεύεται μὲ τὴν ἐπομένῃ διατύπωση (16): «καὶ πόλιν αὐτῶν» (= αὐτῶν, δηλ. τὸ Ὑλιον), δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ἐτσι πιθανῶς: [... *Φρύγες τε* Wilam. (ἢ [... *Τρώες τε*, πθ. 283 LP. = P. Oxy. 2300 fr. 1, 13: «*Τρώων πεδίων*»). – ἀμψ' Ἐλένης: ὁμηρικὸ, πθ. Γ 70. Ἡ Χρήση τοῦ ἀμψι + δκ. πρὸς δηλωση τοῦ αἵτιος, καθάρᾳ ποιητικῇ. Γιὰ τὴν αἰτίαση τοῦ Ἐλένης, στήν ὁποία ἀποδίδονται οἱ συμφορὰς καὶ οἱ θάνατοι, βλ. ἥδη B 161/2 (= 177/8): «*Ἄρπεια Ἐλένην, ἥς εἵνεκα πολλοὶ Ἀχαιῶν ἐν Τροίᾳ ἀπώλοντο*», Z 356, I 339 καὶ λ 438: «*Ἐλένης μὲν ἀπαλόμει εἵνεκα πολλοῖν*». Πθ. Αἰσχ. Ἀγ. 1455/7: «*Ἐλένη / μίᾳ τᾷς πολλῶς, τᾷς πάνυ πολλῶς / ψυχᾷ δόσσασ' ὅσο Τροίαν*», Mel. adesp. 71 P.: «*Ὑλιον ἀμψ' Ἐλένην πετραυμένον ὦλετο*», Πινδ., Παρ. 6,95 κ.έ.: «*περὶ δ' ... [Ἐλένην χρῆν ἄρα Πέριπλομα... ἀπτόσσαι σέλας ... πορὸς]*». Βλ. A. D. Skiadas, *Homer im griech. Epigramm*, 154, μὲ σημ. 3 καὶ Ἀρχαϊκὸς Ἀντισμός I, 271 (στὸν Σημω. 4, 73 (= 118) W.).

16. καὶ πόλεις αὐτῶν: πβ. θ 154: «καὶ πόλιν αὐτῶν» - Τὸ ποίημα τελειώνει μὲ τὸν στ. 16. Γιὰ τὴν πληρότητα τοῦ ποιήματος βλ. καὶ

R. Pfeiffer, *Gnomon* 6, 1930, 317. Ὁ Wilamowitz νομίζει, ὅτι λείπει μία στροφή στὴν ἀρχὴ (Neue lesbische Lyrik, 231).

9. 77 D. = 45 LP. = 45 V.)

$\epsilon\theta\acute{o}s, \kappa\iota \acute{\alpha}\lambda\lambda\iota\sigma\tau\omicron\varsigma \pi\omicron\tau\acute{\alpha}\mu\omega\upsilon \pi\acute{\alpha}\rho \acute{\alpha}\iota\omega\upsilon$
 $\xi\iota\iota[\eta\theta^{\prime} \acute{\epsilon}\varsigma] \pi\omicron\pi\upsilon\beta\iota\alpha\iota \theta\acute{\alpha}\lambda\alpha\sigma\sigma\alpha\iota$
 $\theta\alpha\rho\acute{\alpha}\chi[\omega\iota\iota \acute{\epsilon}\rho] \epsilon\upsilon\rho\acute{\gamma}\alpha\mu\epsilon\upsilon\omicron\varsigma \zeta\acute{\alpha} \gamma\alpha\iota\alpha\varsigma$
 $[\cdot]\pi\pi\pi[\cdot]\cdot[\cdot\cdot]\cdot$

5 καὶ σε πόλιν παρβένικαι πᾶσι οἱσι
 ... λαν μῆρων ἀπάλαισι χέρισι
 ... α· θέλγυνται τό· ὃν ὡς ἄλξει[πτα
 θῆ[το]ν ὑδωρ.

P. Oxy. X (19/4) m. 1233 fr. 9,9 + fr. 18 + fr. 3,8-15. — F. Oxy. XVIII (1941) m. 2166 (b) 2. — Σχόλιο Θεοκρ. 7,112 (p. 106 Wendel) : «*Ακαταῖς σπονῇ δὲ Ἐβρος καὶ ῥαῖαν ποταμῶν*» (= *μὲς* class. boni. ὄλ. Page), *Διοκλῆς* (= *ὄνα Θράκης* Fränkel, Univ. Calif. Publ. in Class. Phil. XII, 1944, 16) *δὲ καταγεγρασθαι αὐτῶν ἀπὸ Ῥοδίων καὶ ἐξ ἐπεισεσθαι κατὰ πόλιν Αἰών.*

Μέτρο: σαπφική στροφή (βλ. στὸ ἀπ. 1).

1. Έθηκε: ἡ πρώτη λογοτεχνικὴ μαρτυρία γιὰ τὸν ποταμὸ Ἑβρο, τὸν μεγάλου ποταμοῦ τῆς Θράκης. Πθ. Ἡρόδ. 4,90: «(ἐκδοῖ Ἑβρος) ἐξ θάλασσαν τὴν παρ' Αἴγιο πόλιν». — κάλιτος: ὄχι κλητική, ἀλλὰ κατηγορούμενο συνδεόμενο μετὰ τὸ ἐπόμενο ρήμα (ἐστὶ δὲν χρειάζεται κόμμα μετὰ τὸ «ποτάμω»), ὅτε φυσικὰ μετὰ τὸ «Αἶων», ὅπως ἔχει ὁ Diehl. Οἱ περισσότεροι ἐξηγεῖσιν τὸ ἐπίθετο μετὰ τὴν ἔννοια: «κάλιτε» (κλητ.). Γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ καὶ τὴ διατύπωση πθ. τὰ ὀμηρικὰ πρότυπα: λ 239 (γιὰ τὸν ποταμὸ Ἑνυπεία: «ὅς πολὺ κάλιτος ποταμῶν ἐπὶ γαῖαν ἦσσι»), καὶ Β 850 (γιὰ τὸν Ἀεῖο): «Ἀεῖος, ὅς κάλιτος ὕδαρ ἐπικίδνεται αἶαν». — πάρ = παρὰ (συχνὸ στην ποίηση). — Αἶων: δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, ὅτι ἡ πόλις Αἶνος ἦταν ἀποικία τῆς Μυτιλήνης. Ἐστὶ ἐξηγεῖται

ΣΤΗΛΙΧΟΡΟΣ

Ο Στρησίχορος ήταν νεώτερος από τον Ἀλκιμάνα¹ και μεγαλύτερος από τον Σιμωνίδη, ὁ ὁποῖος σέ ἓνα ἀποσπασμα, πού μᾶς σώθηκε, μνημονεύει τὸν Στρησίχορο καὶ τὸν θεωρεῖ μαζί με τὸν Ὀμηρο ὡς τὸν καλύτερο ποιητὴ μυθολογικῶν θεμάτων². Ὁ Στρησίχορος συνδέεται στενὰ μετὰ τὴν ἡμέρα τῆς Σικελίας – τὴ μοναδικὴ ἀρχαιότερη πόλη τῆς Σικελίας, πού ἰδρύθηκε γύρω στὸ 650 π.Χ. (μητροπόλη ἦταν ἡ Ζάγκλη)³. Ἡ Σοῦδα λέγει γιὰ τὸν ποιητὴ: «καλεῖται γοῶν ἡμερῶς· οἱ δὲ ἀπὸ Ματαυρίας τῆς ἐν Ἰταλίας». Ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος (s.v. Μάταυρος) ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ Στρησίχορος ἦταν Ματαυρίνος τὸ γένος. Πάντως, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν γεννήθηκε στὴν ἡμέρα, φαίνεται ὅτι ἦταν πολίτης ἡμερῶς καὶ πέρασε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του ἐκεῖ. Ὡς πρὸς τὸν χρόνο τῆς ζωῆς του: ἡ Σοῦδα τοποθετεῖ τὴ γέννησή του στὴν 37ῃ Ὀλυμπιάδα (= 632-629) καὶ τὸν θάνατό του στὴν 56ῃ Ὀλυμπιάδα (= 556-553). Ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ μαθαίνομε, ὅτι εἶχε δυὸ ἀδελφούς: ἓνα «γεωμετρίας ἐμπειρον Μαμερτῖνον» καὶ ἓνα ἄλλον «Ἠλιάνακτα νομοθέτην». Οἱ χρονολογίες, πού μᾶς δίνει ἡ Σοῦδα, φαίνεται πὺς εἶναι σωστές, διότι ἐνισχύονται καὶ ἀπὸ τὴν ἀναφορά τοῦ Ἀριστοτέλη (Πητορ. 2 p. 1393b) σὲ ἓνα μῦθο, πού εἶπε ὁ Στρησίχορος στοὺς πολίτες τῆς ἡμέρας σχετικὰ μετὰ τὸν Φάλαρι – ἄφου ἡ τυραννίδα τοῦ Φαλάριδος τοποθετεῖται ἀπὸ τὸν Εὐσέβιο γύρω στὸ 570-554. Ἡ χρονολόγησι, πού κάνει τὸ «Πάριο Χρονικὸν» – ὅτι δηλ. ὁ Στρησίχορος ἐφθασε στὴν Ἑλλάδα τὸ 485 – εἶναι, φυσικὰ, λαθεμένη.

Ὡς πρὸς τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Στρησίχορου, ἡ Σοῦδα μᾶς πληροφοροῦει ὅτι τὰ ἔργα του εἶχαν συγκεντρωθῇ σὲ 26 θιάβια – πρᾶγμα πού δὲν πρέπει νὰ εἶναι σωστό, διότι ὁ ἀριθμὸς φαίνεται

υπερβολικὸς. Οἱ τίτλοι τῶν ποιημάτων, πού ξέρομε σήμερα, εἶναι οἱ ἐξῆς: 1) Ἀθλα ἐπὶ Πελία (1-3 P.), 2) Γηρουνίης (4-9 P., θλ. Page, SLG: S 57-87), 3) Ἐλένη (10-14 P.), 4) Ἐλένη: Παιωνία (15-16 P.), 5) Ἐπιφύλη (17 P., μετὰ τοὺς 7 ἐπὶ Θήβας)⁴, 6) Εὐρώπεια (18 P., μετὰ τὴν ἰδρύσιν τῶν Θηβῶν), 7) Ἰλίου Πέρις (19-28 P.)⁵, 8) Κέρβερος (29 P.), 9) Κύκνος (30 P.), 10) Νόστος (31-32 P.), 11) Ὀρέστεια (32-42 P., θλ. SLG: S 88-132), 12) Σκύλλα (43 P.), 13) Σουθῆραι (44-45, πρόκειται γιὰ τὴ θήρα τοῦ Κάλυδον. κάπου)⁶. Στὴν ἐκδοσὴ τῶν Ἀλεξανδρινῶν δὲν περιλαμβάνονταν ἡ ἐρωτικὴ ἱστορία «Κάλυπτος» (100 P. «spuria»), πού φαίνεται πὺς ἡ αὐθεντικότης του δὲν εἶναι ὑποστηρίξιμη· προφανῶς νόθο εἶναι καὶ τὸ «Δάφνης» (102-103 P.: «spuria»), με ἐρωτικὰ καὶ θουκολικά θέματα. Τὸ ποίημα «Ραδίνη» (101 P.: «spuria») ἀσφαλῶς δὲν εἶναι γνήσιο.⁴

Ὁ Στρησίχορος εἶναι μὴ ἰδιαιτέρη ποιητικὴ φαινομενία, πού διαφέρει ἀπὸ ὅλους τοὺς χορικοὺς ποιητές: πρόκειται γιὰ τὴν πιὸ οὐσιαστικὴ παρουσία στὴν ἀρχαίῃ ποίησιν τῆς πρώτης ἐποχῆς. Ἀπὸ τὰ λίγα ἀποσπάσματα, πού σώθηκαν, διαπιστώνεται ἡ ποιητικὴ του πρωτοτυπία, ἡ ἐρημηστικότητά του, ἡ γλασσικὴ του εὐαισθησία καὶ ἡ ἰδιαιτέρη θέση του ἀνάμεσα στὸ παλαιὸ ἔπος καὶ στὴ νέα ποίησι. Ὁ Στρησίχορος ἐκπροσωπεῖ μετὰ τὸν πιὸ σαφεῖ τρόπο τὴ μετάβαση – στὴν ποιητικὴ χρῆσιν τοῦ μύθου – ἀπὸ τὸ ἔπος καὶ τὴ ραψωδικὴ ἀπαγγελία στὸ χορικὸ ἔπος καὶ δείχνει καθαρὰ μέσα στοὺς στίχους του τὴ μοναδικὴ του συμβολὴ στὴν ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίῃς ποιήσεως: πὺς δηλ. ἡ ἐπικὴ κληρονομία, μετὰ τὴν καθιερωμένη ἀφηγηματικὴ παρουσίασιν τοῦ μύθου, διοχετεύεται στὴ λυρικὴ χορικὴ ποίησιν μέσω τοῦ Στρησι-

1. Πρόσφατο παπυρικὸ εὑρημα τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ. μᾶς ἐδόσε νέο ἀποσπασμα τῆς «Ἐπιφύλης». P. Oxy. 2618 (= Page, SLG: S 148-150).

2. Στὴν «Tabula Iliaca», πού θρέθηκε στὴν Ἀπρία δὲο κοντὰ στὴν Bovillae, μνημονεύεται τὸ ποίημα αὐτὸ τοῦ Στρησίχορου ὡς πηγὴ: «Ἰλίου Πέρις κατὰ Στρησίχον· Τρωικός». Τὸ βασικὸ πρόβλημα, πού ἔχει ἀνασχολήσει τὴν ἐρευνά, εἶναι: κατὰ πόσον οἱ σκηνές, πού ἀναπαριστῶνται στὸ ρωμαϊκὸ αὐτὸ μνημεῖο, ἀποκαλύπτουν ἀκριβῶς τὸ περιεχόμενον τοῦ ποιήματος τοῦ Στρησίχορου. Βλ. Page, στὸ ἀτ. 28 καὶ A. Satureika, Les Tables Iliques, Warsaw 1964.

3. Νεώτερα παπυρικὰ εὑρήματα μᾶς παραδίδουν ἓνα καινούργιο ποίημα: «Δωρπιος ἥνος». P. Oxy. 2803, τοῦ 1ου π.Χ. αἰ. (= Page, SLG: S 133-147).

4. Γιὰ τὸ ποίημα αὐτὸ, ὅπως καὶ γιὰ τὸ «Κάλυπτος», θλ. H. J. Rose, Stesichorus and the Rhadine Fragment (Cl. Qu. 26, 1932, 88-92) καὶ – παλαιότερα – E. Rizzo, Questioni Stesicoree I, Messina 1895.

1. Βλ. καὶ Σοῦδα, s.v. Στρησίχορος: «ταῖς δὲ χρόνους ἦν νεώτερος Ἀλκιμάνας τοῦ Ἀλκινοῦ». Γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ λέγει, ὅτι ἀρχικὰ ὁ ποιητὴς λεγόνταν Τιοίης καὶ ἔπειτα «ἐκάλειν Στρησίχορος, ὅτι πρῶτος κτεθαυρῶντα χορὸν ἐστήσεν». Βλ. γιὰ αὐτὸ, ἰδιαιτέρη γιὰ τὸν χωρικοὺς «πρῶτος», Gerbet 145 καὶ Smyth 255.

2. Σημειών. 59 P. (= Ἀθηνῶν 4, 172e), στ. 4: «οὕτω γὰρ Ὀμηρος ἦδὲ Στρησίχορος δάσε λαοῖς».

3. Γιὰ τὴν ἡμέρα Βλ. G. Vallet, Rhégion et Zancle, Paris 1958, σσ. 81 κ.ε.

χόρου και πῶς συνάπτεται θεματολογικά και ἐκφραστικά με τις νέες ποιητικές μορφές. Ὁ Κοϊντλιάνας (10, 1, 62), μιλώντας γιὰ τὸν Στησίχορο, λέγει: «...maxima bella et clarissimos canentem duces et epici carminis onera lyra sustinentem». Ὁ χαρακτηρισμός ἀναφέρεται κυρίως στὴν ἔκταση τῆς ἀφηγήσεως καὶ στὸ ἡρωϊκὸ ὕψος τοῦ Στησίχορου. Ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Στησίχορου δείχνει πολλὰ ἐπικά στοιχεία¹. Τὰ ποιήματα τοῦ Στησίχορου – ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀκρωτηριασμένα ἀποσπάσματα, ποὺ μᾶς σῶθηκαν – εἶναι πράγματι μεγάλα σὲ ἔκταση. Γιὰ τὴν «Ὀρέστεια» λ.χ. γίνεται ἀναφορὰ σὲ ἓνα δεύτερο μέρος αὐτῆς². Ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ γνωστὸ ποίημα «Παλινωδία» πληροφροῦμαστε ἀπὸ τὸν P. Oxy. 2506 (= 16 P.), ὅτι ὁ Στησίχορος ἔγραψε δύο παλινωδίες (βλ. ὅσα λέγονται στὸ ἀπ. 4 = 15 P.).

Φαίνεται, ὅτι ὁ Στησίχορος ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ χρησιμοποίησε τὸ τριωδικὸ σύστημα στὴν ποίηση (στροφή – ἀντιστροφή – ἐπωδός), ὅπως μάλιστα ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ τελευταῖο παπυρικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν «Τηρονηΐδα»³. Ἡ γλῶσσα του εἶναι ἡ ποιητικὴ διάλεκτος μετὰ τὸ ἔπος, ἀπὸ ὅπου ὁ Στησίχορος παραλαμβάνει κυρίως τυπικὲς ἐκφράσεις, ἀλλὰ καὶ ἄλλα γλωσσικὰ στοιχεία. Πολλὰ ὀρθρικά στοιχεία διαπιστώνονται στοὺς στίχους του. Ἰδιαίτερα φανερὴ, ὅμως, εἶναι ἡ ἐπικὴ ἐπίδρασις. Εἶναι γνωστὸ, ὅτι ὁ Ἀνώνυμος συγγραφέας τοῦ «Περὶ ὕψους» (13, 3) χαρακτηρίζει τὸν Στησίχορο ὡς τὸν «ὀμηρικώτατον» τῶν ποιητῶν. Ἡ κρίσις αὐτῇ, βέβαια, στηρίζεται περισσότερο στὸ περιεχόμενον τῶν ποιημάτων (θέματα, διαμόρφωση καὶ σύνθεσις τοῦ μύθου καὶ τῶν διαφῶρων σκηνῶν κ.τ.λ.), ἀσφαλῶς ὅμως ἔπαιξε βασικὸ ρόλο στὸν χαρακτηρισμὸ αὐτοῦ καὶ τὸ ὕψος καὶ ἡ διατύπωση (ἐπιλογὴ λέξεων, ἐκφράσεις κ.τ.λ.). Πέρα ἀπ' αὐτὰ, ὁ Στησίχορος εἶναι πιὸ κοντὰ στὸν Ἀλκιμάνα ἀπὸ γλωσσικὴ ἀποψη – ἀν καὶ δὲν εἶναι βέβαιον, ὅτι γνώριζε τὴν ποίηση τοῦ Ἀλκιμάνος.

Φαίνεται, ὅτι ἦδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶχε ἀποκτήσει φήμη

μεγάλου ποιητῆ – ὅπως προκύπτει ἀπὸ τις ἀρχαῖες μαρτυρίες (βλ. ἦδη πρὶν πάντων). Ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς ἐπαινεῖ τὸν Στησίχορο, ὅτι σὲ πολλὰ στοιχεία υπερέχει ἄλλων ποιητῶν καὶ ὅτι προέχει στὴν «μεγαλοπρέπεια» (= μεγαλεῖο) τῶν θεμάτων, ὅπου διατηρεῖ «τὰ ἦθη καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν προσώπων»¹. Ὁ ἴδιος, ἀλλοῦ (Περὶ συνθέσε. ὄνομ. 24 (187), II p. 121 Usener - Radermacher), θεωρεῖ πρῶτον τὸν Ὀμηρὸ «ταῖς ἀσθηταῖς καὶ ταῖς γλαφυραῖς ἀρμονίαις» καὶ ἔπειτα ἀπὸ τοὺς «μελοποιούς» θεωρεῖ καλύτερον τὸν Στησίχορο καὶ τὸν Ἀλκαῖον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐκδόσεις:

Diehl, Anth. Lyr. Gr. Page, PMG, σσ. 95-141. Vürtheim, J., Stesichoros' Fragmente und Biographie, Leiden 1919 (= V.). (Βλ. καὶ «Ἐνικὴ βιβλιογραφία»).

Μελέτες:

Adrados, Emerita 78: Adrados, F. R., Propuestas para una nueva edición e interpretación de Estesicoro (Emerita 46, 1978, 251-299). Alsina, Eclías 57/58: Alsina Clota, J., La Helena y la Palmodia de Estesicoro (Eclías 4, 1957-58, 157-175). Barret, Cl. Ph. 72: Barret, A. A., P. Oxy. 2359 and Stesichorus' Συοθήραι (Cl. Ph. 67, 1972, 117-119).

1. Βλ. Λετομπερὼς, M. Nöthiger, Die Sprache des Stesichorus und des Ibycus. Diss. Zürich 1971.

2. Βλ. ἀπ. 36 P.: «Στησίχορος δὲ ἐν δευτέρῳ Ὀρεστίας...» καὶ 37 P.: «Στησίχορος ἐν Ὀρεστίας θ'».

3. Βλ. SLG: S 7 κ.έ. καὶ ὅσα λέγονται στὸ ἀπ. 2 («μέτρον»). Γιὰ τὸ (ἀμφιδοῦν) τριωδικὸ σύστημα τοῦ «Παρθένειον» τοῦ Ἀλκιμάνος βλ. ἐκεῖ (ἀπ. 1).

1. Διον. Ἀλκ., Περὶ μμήσεως 2, 7 (II p. 205 Usener - Radermacher): «Στησίχορον ἐν τε τοῖς ἐκατέρον τῶν προσημνημένων πλεονεκτῆμασι κατορθόνοντα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὧν ἐκείνοι (sc. Σιμωνίδης - Πίνδαρος) λήπονται κραιοῦντα. λέγω δὲ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῶν κατὰ τὰς ὑποθέσεις προσωμάτων, ἐν οἷς τὰ ἦθη καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν προσώπων τετήρηκεν».

1/2. πολλά ... πολλά. ἄν. 7, στ. 7 κ.έ., και ὅσα λέγονται ἐκεῖ. – μέν· δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῇ (βλ. Page, PMG, app. cit.), διότι ἡ ἀντιστοιχία εἶναι σαφής: «πολλά δὲ» (2). – Κωδωνία μάλα: βλ. ὅσα λέγονται στὸν Ἰθυκο, ἄν. 2, στ. 1/2. – ποτερίπτεον (τέριπτον Bergk, «fort. ποτερίπτεον scribendum» Page) = προσέριπτον, τοῦ ρ. προσρίπτω (-ώ), ἀντι-πτω. – πορί = πρὸς (βλ. ἄν. 1, στ. 4 καὶ 6). – διφρον: ὁμηρικόν. Εἶναι τὸ ἐδρανο, ὃ χῶρος ὅπου κάθονται ἢ στέκονται οἱ ὄχουμενοί, πθ. E 160, A 748 κ.ά. Μερικὲς φορές – ὅπως ἐδῶ – δηλώνει δολόκληρο τὸ ἄρμα (πθ. καὶ K 305. Π 379 κ.ά.) – ἀνακτι: ἀναφέρεται στὸν ἐνα ἄνδρα τοῦς δυὸ (διαφορετικά θὰ ἦταν: «ἀναξί»). Ὅσο καὶ ἂν ἡ ἀναφορά στὸν Μενέλαο εἶναι πιθανή (ἢ γνκ. -κτος θὰ ἦταν πρὸ ἀποδεκτῆ), ἐν-τούτοις ἡ ἀποψη (Marzullo), ὅτι τὸ «ἀνακτι» εἶναι θηλυκοῦ γένους (ὅπως λ.χ. Πίνδ., Πθ. 12,3 καὶ Αἰσχ., ἄν. 342 N) καὶ ἀναφέρεται στὴν Ἑλένη – στὴν ὅποια ἀπευθύνονται οἱ ἄθροες «προσρίψεις» (πθ. «μάλα», μέ ἐρωτικό συμβολισμὸ) – μέ θρίσκει ἀπὸλυτα σύμφωνο.

2. μύρινα φύλλα = φύλλα ἀπὸ μύριση, φύλλα μυριάς. Ἡ «φυλλοβολία» χρησιμοποιεῖται κυρίως πρὸς τιμὴ τῶν νικητῶν, πθ. Βακχ. 11,17 κ.έ., Πίνδ., Πθ. 9,123/4: «πολλά μὲν κείνοι δίκον/φύλλ' ἐπι καὶ στεφάνους». Χαρακτηριστικὴ ὥραία εἰκόνα «φυλλοβολίας» στὸν Καλλιμάχο, Ἐκ. 260, 11 κ.έ. Pf. (γινὰ τὸν Θεσέα, ποὺ ἐπι-στρέφει νικητὴς ἀπὸ τὸν Μαραθῶνα, ὅπου ἐδάμασε τὸν ταῦρο): «...οὐχὶ νότος τόσσην γέ χύσαν κατεχέατο φύλλον, / οὐ βορέης, οὐδ' αὐτὸς ὅτ' ἐπλετο φυλλοχόος μεῖς, / ὅσα τότ' [ἀ] γ' ἴπ' [ἴσται περὶ τ'] ἀμφὶ [τ]ε Θεσεί θάλλον». Γινὰ τὴν «φυλλοβολία» βλ. καὶ Ἐρατο-σθένη [ἀν. 20] στὸ Σχόλιο Εὐρυπ., Ἐκ. 573: «φύλλοις ἐβαλλον» καὶ ὅσα παρατηρεῖ ὁ Pfeiffer στὸ χωρίο τοῦ Καλλιμάχου. Πθ. A. κ' ὅτε, Hermes 66, 1931, 448.

2/3. Πθ. Ἀρχιλ. 25, 1/2 D. (= 30 W.): «θαλὼν μυστίνης.../πό-δις τε καλὸν ἄνθος».

3. ποδίνους στεφάνους: πθ. Ἀνακρ. 76 D. (= 89 P. = 104 G.): «στεφάνους.../... ποδίνους». – κορωνίδα: ἡ λ. «κορωνίς» (= κορώνη, στεφάνημα) μοναδικὴ ἐδῶ. Πθ. Μ. Ἐτυμ., s.v. «κορωνίς ... καὶ εἶδος στεφάνης πεπλεγμένης ἐξ ἴου» καὶ Ἡσύχιος, s.v. «κορωνίδες» ... καὶ οἱ ἐκ τῶν ἴων πεπλεγμένοι στεφάνοι. – οὐλας: τὸ ἐπιθ. «οὐλος» εἶναι καθαρὰ ποιητικὴ λέξις (πθ. τὸ ὁμηρ. «οὐλή» – δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μέ τὸ ὁμηρικὸ «ὀδλος» = ὀλός», λ.χ. p 343, ω 118, ἢ «ὀλέθριος» λ.χ. E 717, B 6) καὶ σημαίνει: παχύς, μαλακός (ὅπως τὸ

ὁμηρικὸ Π 224: «οὐλῶν τε ταπήτων», ὅπου Σχόλ. B: «εὐελεῖται διὰ μαλακότητα· ἀφ' οὗ καὶ οὐλόθρις», πθ. Ω 646: «χλαῖνας ... οὐλας», ζ 231, υ 158: «οὐλας ... κόμας»). Πθ. Adesp. (PMG) 118,7 καὶ A.P. 7,24,2: «οὐλής ... ἔλικος».

4. (11 D. = 15 P. = 7 Ἐλ. Πάων. V.)

Οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος οὗτος,
οὐδ' ἔβας ἐν νηυσὶν ἐυσσέλμοις
οὐδ' ἔκεο πέργαμα Τροίας.

Πάων, Φαῖδρος 243a. – Πθ. Πλάτ., Πολιτ., 9,586 c. – Ἰσοκρ., Ἐλ. 64. – Ὀρέτιος, *epod.* 17,42. – Δίων Χρυσόστ., *or.* XI, 40 (l.p. 159 Budé). – Πλουταρχίος 3, 19, 11. – Φιλώστρετος, Βίος Ἀρολ. 6, 11 (l.p. 221 Kayser). – Ἀριστειδής, *or.* XLV, 54 (l.p. 72 Dindorf) καὶ *or.* XIII, 132 (l.p. 212 Dindorf), ὅπου Σχόλιο (III p. 150 Dindorf). – Μάξιμος Τύριος XXI, 1 (p. 255 Hobein). – Σουδά, s.v. «Στησίχορος» (IV p. 433 Adler) κ.ά.

Τὸ ἀπόσπασμα ἀνήκει στὴν περιφήμη – ἥδη κατὰ τὴν ἀρχαίω-τητα – «Πλανυφῶδια» τοῦ Στησιχόρου («Ἑλένα: Πλανυφῶδια»). Ἡ παλαιότερη καὶ πρὸ διαφωτιστικῆς μαρτυρία εἶναι τοῦ Πλάτωνος, Φαῖδρ., ὁ.π.: «ἔστιν δὲ τοῖς ἀμαρτάνουσι περὶ μυθολογίαν καθαρῶς ἀρχαῖος, ὃν Ὀμηρος μὲν οὐκ ἤσθετο, Στησίχορος δὲ τῶν γὰρ ὁμμά-των στερηθεὶς διὰ τὴν Ἑλένης κακηγορίαν οὐκ ἠγνόησεν ὁσπερ Ὀμηρος, ἀλλ' ἄτε μουσικὸς ὢν ἔγνω τὴν αἰτίαν καὶ ποιῆσθαι [ἀν. 4] καὶ ποιήσας δὴ πᾶσαν τὴν καλουμένην Πλανυφῶδιαν παραχρήμα ἀνέβλεψεν». Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα θυμῶν καὶ ὁ Ἰσοκράτης (ὁ.π.): «ἐνεδείξατο δὲ καὶ Στησιχόρου τῷ ποιητῇ τὴν αὐτῆς δύναμιν· ὅτε μὲν γὰρ ἀρχαῖος τῆς γῶνις ἐβλαστήσῃ τι περὶ αὐτῆς, ἀνέστη τῶν ὀφθαλμῶν ἐστερημένος, ἐπειδὴ δὲ γνώσας τὴν αἰτίαν τῆς συμφορᾶς τὴν καλουμένην Πλανυφῶδιαν ἐποίησε, πάλιν αὐτὸν εἰς τὴν αὐτὴν φύσιν κατέστησε». Βλ. καὶ ὅσα παραδίδονται στίς ἄλλες ἀρχαῖες μαρτυ-ρίες (Testimonia). Μία περίπλοκη ἐκδοχὴ γιὰ τὸ πῶς ὁ Στησιχο-ρος ἔχασε τὸ φῶς τοῦ καὶ γιὰ τὰ αἴτια, ποὺ τὸν διήγησαν νὰ γράψῃ τὴν «Πλανυφῶδια», παραδίδει ὁ Κόνων (Φώτιος, Bibl. 186 =

FGHisi 26 F1): συνδυάζεται με τὸν τραυματισμὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Κροτωνιάτη σὲ μάχη με τοὺς Λοκροὺς καὶ με τὴν θεραπεία τοῦ ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Αἰάντος τοῦ Λοκροῦ, τὸν ὁποῖο ἱκέτευσε σὺμφωνα με χρῆσιμό. Ὁ ἴδιος συνέστησε στὸν Στησίχορο, ποῦ ἦταν τυφλός, νὰ γράψῃ παλινωδία γιὰ τὴν Ἑλένη καὶ νὰ τὴν ἐγκωμιάσῃ. Μία παραλλαγὴ τῆς παραπάνω ἐκδοχῆς – ἀκόμη πιὸ περιπλοκή – μᾶς δίνει ὁ Παισανίας 3, 19, 11. Φαίνεται, ὅτι ἡ Παλινωδία ἦταν εὐρύτατα γνωστὴ, ὥστε ὁ α' στίχος νὰ καταστῇ ἥδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα παροιμιώδης. Σύμφωνα με τὴς ἀρχαῖες πηγές, μπορούμε λοιπὸν νὰ συμπεράνωμε, ὅτι ὁ Στησίχορος ἔγραψε ποιήματα γιὰ τὴν Ἑλένη, ὅτι τιμωρήθηκε με τύφλωση λόγω τῆς «μαρτίας», ποῦ διέπραξε, καὶ ὅτι ἔπειτα ἔγραψε τὴν «Παλινωδία», ἀνασκευάζοντας ὅσα εἶχε γράψῃ γιὰ τὴν Ἑλένη, καὶ ἀπέκτησε πάλι τὸ φῶς του. Ποιὲς ἦταν οἱ κατηγορίες αὐτὲς δὲν γνωρίζομε – τουλάχιστον ἄμεσα –, μὰ καὶ σῶζονται μόνο οἱ 3 στίχοι τοῦ ἀποσπασματὸς μας· μπορούμε ὁμως νὰ τὴς συμπεράνωμε ἀπὸ τὴν ἀναίρεση, ποῦ κάνει ὁ ποιητὴς στὴν «Παλινωδία». Βέβαια ἀγνωοῦμε τὸ τέλος τοῦ ποιήματος. Ἐνα ἄλλο ἀποσπασμα τοῦ Στησιχόρου, ποῦ ἀναφέρεται στὴν Ἑλένη ἀλλὰ δὲν ἀνήκει στὴν «Παλινωδία», ἐκθέτει, πῶς – μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τροίας – οἱ ἄνδρες, ποῦ ἦταν ἐτοιμοὶ νὰ λιθοβολήσουν τὴν Ἑλένη, γοητεύτηκαν ἀπὸ τὴν ὁμορφίᾳ τῆς καὶ ἄφησαν «τοὺς λίθους ἐπὶ τὴν γῆν» (Σχόλ. Εὐριπ. Ὀρ. 1287 = ἀπ. 24 P.). Τὸ ἀποσπασμα ἀνήκει πιθανώτατα στὸ ποίημα τοῦ Στησιχόρου «*Λίθου Πέρας*» (ἀπ. 19 – 28 P. καὶ S 88 – 132, SLG). Βλ. Davison, From Archilochus to Pindar (: Stesichorus and Helen, σ. 201). Πάντως, τὸ βασικὸ γεγονός γιὰ τὴν ἐπιηγεῖα παραμένει ἡ πληροφορία, ὅτι ὁ ποιητὴς κατηγορήθηκε τὴν Ἑλένη, ὅτι τιμωρήθηκε γιὰ τὴν ἀσεβεία του με τύφλωση καὶ ὅτι τελικὰ ἐξλιθεώθηκε γράφοντας τὴν «Παλινωδία». Οἱ ἐκδοχές τοῦ Κόνωνος καὶ τοῦ Παισανία φαίνονται ὑπερβολικὲς καὶ ἀβάσιμες καὶ – ὅσο καὶ ἀν συνάπτωνται μετὰ τὸς – παρυσιαῖς ἀντιφάσεις. Ἐτσι οἱ μαρτυρίες τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἰσοκράτη ἀποτελοῦν τὴν πιὸ σταθερὴ βάση γιὰ τὴν ἐπιηγεῖα. Σύμφωνα με τὸ κείμενο τοῦ Πλάτωνος, ὁ Στησίχορος πρέπει νὰ ἔγραψε δύο ποιήματα: μία «*Ἑλένης κακηγορία*» καὶ μία «*Παλινωδία*». Τὸ ἴδιο προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴς μαρτυρίες τοῦ Δίωνος Χρυσόστ. (ὁ.π.), ὅπου ἡ «*Παλινωδία*» χαρακτηρίζεται ὡς ἡ «*ὑστέρων ῥῶν*», καὶ ἀπὸ τῆς Σοῦδα («*γράφοντα Ἑλένης ψόγον τυφλωθῆναι, πάλιν δὲ γράφοντα Ἑλένης ἐγκώμιον ... τὴν παλινωδίαν ἀναβλέψαντα*»)

– χωρὶς νὰ ἀποκλείεται ἡ ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Ὁ Φιλόστρατος ἐξάλλου (ὁ.π.) κάνει διάκριση ἀνάμεσα στὸν «*πρότερον λόγον*» καὶ στὴν «*Παλινωδία*». Κατὰ τὸν Bowra, GLP, σσ. 111–112, ἡ «*Παλινωδία*» εἶναι ἓνα εἶδος «ἐπιδόλου ἀπολογία» στὴν «Ἑλένη» καὶ ὅχι ἀνεξάρτητο ἔργο. Ἡ διατύπωση ὁμως τοῦ Ἰσοκράτη («*ἀγχομένους τῆς ῥῶνς...*»), στὴν ὁποία στηρίζεται ὁ Bowra, σημαίνει καθαρὰ: ἀρχίζοντας τὸ ποίημα (δηλ. τὴν «Παλινωδία»). Ἐπίσης οἱ λέξεις τοῦ Στησιχόρου «*λόγος ὄντος*» (στ. 1), ποῦ παραδίδονται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, μπορεῖ νὰ ἀνήκουν θέβαια στὴν ἀρχὴ τῆς «Παλινωδίας», (ὅχι πρῶτοι στίχοι. Βλ. τὸ πατυρικὸ κείμενο, πιὸ κάτω) δὲν ἀναφέρονται ὁμως σὲ προηγούμενους στίχους τοῦ ἴδιου ποιήματος (τῆς «Ἑλένης»), τῆς ὁποίας – κατὰ τὸν Bowra – ἡ «Παλινωδία» ἀποτελεῖ ἐπὶ λόγῳ). Ἀλλὰ καὶ ὁ εὐρὺς παραλληλισμὸς με τὸν 6ο Παιῶνα τοῦ Πινδάρου καὶ τὸν Ἐπιδό XVII τοῦ Ὀρπίου δὲν πείθει. Πθ. καὶ τὴς ἀντιρρήσεις τοῦ Davison, ὁ.π. 220, 221.

Ἀπὸ τοὺς σῶζόμενους στίχους τῆς «Παλινωδίας» προκύπτει, ὅτι ὁ Στησίχορος ἐδῶ ἀνασκευάζει τὴς προηγούμενες «κατηγορίες» πρὸς τὴν Ἑλένη, ἀφιστάμενος τώρα ἀπὸ τὸν (γνωστὸ ἥδη στὴν ἐπικὴ ποιησι) μῦθο, ὅτι ἡ Ἑλένη ἐγκατέλειπε τὴ Σπάρτη καὶ τὸν Μενέλαο καὶ ταξίδεψε με τὰ πλοῖα τοῦ Πάρι στὴν Τροία. Τὴν ἀπουσία τῆς Ἑλένης ἀπὸ τὴ Σπάρτη κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ τρωικοῦ πολέμου φαίνεται ὅτι δικαιολογοῦσε στοὺς ἐπόμενους στίχους ὁ ποιητὴς. Σ' αὐτὸ μᾶς βοηθεῖ πάλι ἡ ἀρχαία παράδοση, πθ. λ.χ. Πλάτωνα, Πολιτ. 9, 586c: «*τὸ τῆς Ἑλένης εἰδωλὸν ὑπὸ τῶν ἐν Τροίᾳ Στησιχόρος φησι γενέσθαι περιμάχητον ἀγνοία τοῦ ἀληθοῦς*» – ἓνα θέμα, ποῦ ἐδραματοποίησε ὁ Εὐριπίδης («Ἑλένη»), τοποθετώντας τὴν πραγματικὴ Ἑλένη στὴν Αἴγυπτο, γιὰ νὰ δείξῃ, πόσο μάταιος ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος γιὰ ἓνα «εἰδωλόν» (πθ. Γ. Σ. φ. ε. ρ. η «Ἑλένη», Ἡμερολόγιο Καταστροφῶματος Γ').

Τὴν ἴδια ἐκδοχὴ βρῖσκομε σὲ ὄλες σχεδὸν τὴς ἀρχαῖες πηγές τῆς παραδόσεως: Ἀριστείδης, Αἰών Χρυσόστομος, Τζέτζης (Αυκόφρ. Ἀλεξ. 113, II p. 59 Scheer) κ.ά. (βλ. Testimonia). Ἡ ἐπιβίωση σχετικὰ με τὸ εἰδωλὸ τῆς Ἑλένης φαίνεται ὅτι δὲν ἀνήκει στὸν Στησίχορο, ἀλλὰ ἀνάγεται πιθανώτατα στὸν Ἡσιόδο: ἀπ. 266 Rz. = 358 M.-W. (= Σχόλ. Αυκόφρ. 882, I, 71 Scheer): «*πρῶτος Ἡσιόδος περὶ τῆς Ἑλένης τὸ εἰδωλὸν παρήγαγε*» – ἀν τὸ ἀπ. τοῦ Ἡσιόδου εἶναι γνήσιο (ὁ Rzach τὸ κατατάσσει στὰ «Fragm. dubia»). Ἄν ὁ Εὐριπίδης (Ἑλένη καὶ Ὀρ.

1636/7) είχαν ως πρότυπο τὸν Στήλιχορο (Bowera) ἢ ἀν' ἀνύχεται σὲ παλαιότερη παράδοση, παραμένει πρόβλημα. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἐξάρτηση τοῦ Εὐριπίδη ἀπὸ τὸν Στήλιχορο εἶναι ὁ Varrheim, ὁ ὁποῖος ἐπιδέχεται ἀναφερόμενος στὸν Ἡρόδοτο ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ ἱστορικός, ποὺ ἐπίσης ἱστορεῖ, ὅτι ἡ Ἑλένη πῆγε στὴν Αἴγυπτο (2, 112 – 120), δὲν μνημονεύει πούθεν τὸν Στήλιχορο στὴν ἀφήγησή του ἀλλὰ μόνο τοὺς Αἰγύπτιους ἱερεῖς ὡς πηγὴ τῶν πληροφοριῶν του. Ἀντίθετα ὁ Davison (ὁ π. 213), Βέβαια, βασικὸ ἐρώτημα παραμένει πάντοτε: ποῖα εἶναι τὰ κίνητρα, ποὺ ὡδήγησαν τὸν Στήλιχορο νὰ γράψῃ τὴν «Παλινωδία». Ἐχομε, φυσικά, τὶς ἀρχαῖες μαρτυρίες, ποὺ μιλοῦν γιὰ τύφλωση τοῦ Στήλιχορου καὶ γιὰ προτροπὴ – εἴτε ἀπὸ μιὰ Μοῦσα, εἴτε ἀπὸ ὄνειρο, εἴτε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἑλένη – νὰ συνθέσῃ μιὰ παλινωδίαν, γιὰ νὰ ξαναβρῇ τὸ φῶς του. Ἡ παράδοση ὁμῶς αὐτὴ γιὰ τὴν τύφλωση τοῦ ποιητῆ ἀνήκει περισσότερο στὸ χῶρο τοῦ θρύλου. Κατὰ τὸν Bowera (σ. 118), δὲν ἀποκλείεται ὁ παραδόσεις σχετικὰ μὲ τὴν τύφλωση νὰ στηρίζονται σὲ παρεξήγηση ὠρισμένων λόγων τοῦ Στήλιχορου, ὅπου ἴσως ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸ του «τυφλόν», μὲ μεταφορικὴ ἔννοια. Κατὰ τὸν Davison (σ. 208) ἐξάλλου δὲν ἀποκλείεται ἡ ἱστορία σχετικὰ μὲ τὴν τύφλωση νὰ ἀποτελῇ μιὰ διπλωματικὴ ἐπινόηση τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ, γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀσυνέπειά του ἀνάμεσα στὴν παλαιὰ καὶ στὴν νέα ἐκδοχὴ του. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία – κατὰ τὴ γνώμη μου –, ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ ἱστορία ἀποτελεῖ ἓνα ποιητικὸ εὖρημα τοῦ Στήλιχορου, μιὰ μορφὴ ποιητικοῦ τεχνάσματος. Γιατί; Πέρα ἀπὸ τὶς πολλὰς ὑποθέσεις, ποὺ διατυπώθηκαν, νομίζω ὅτι ἔδω πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπανόρθωση τῆς παλαιᾶς ποιητικῆς καὶ μυθικῆς παραδόσεως. Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ διόρθωση ἐνὸς πρωτοπαικτοῦ σφάλματος τοῦ ποιητῆ, ἀλλὰ γιὰ μιὰ ἐπανόρθωση μιᾶς ἀλήθειας, ποὺ νοθεύτηκε στὴν ἐπικὴ ποίηση. Βλ. Α. Δ. Σκιαδᾶ, Ἀντικειμενικὴ πραγματικότης καὶ ποιητικὴ ἀλήθεια στὴν ἀρχαία ποίηση (Πρακτικά Γ' Διεθνoῦς Ἀθρωπιστ. Συμποσίου 1975, Ἀθῆναι 1977, σ. 149). Δὲν νομίζω, ὅτι ὑπῆρχε ποίημα τοῦ Στήλιχορου μὲ διαφορετικὸ περιεχόμενον (κατηγορία Ἑλένης), ποὺ ἔπειτα ὁ ἴδιος ἀναιρεῖ. Ὅ,τι λέγεται στὴν «Παλινωδία» ἔχει σκοπιμότητα καὶ σκοπεῖ σὲ συγκεκριμένο στόχο. Ἔτσι οἱ δύο Παλινωδίες (βλ. πρὶοῦ κάτω) ἀποτελοῦν ἀντίθεση πρὸς τοὺς ἐπικούς ποιητές.

Καινούργια στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν «Παλινωδίαν» τοῦ Στήλιχορου προστέθηκαν, ὅταν τὸ 1962 ὁ D. Page (PMG, ἀπ. 16)

δημοσίευσε ἓνα ἀνέκδοτο ὧς τότε παπυρικὸ εὖρημα (P. Oxy. XIX. fr. 26 col. I. Πλήρης ἐκδ. τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ κειμένου τὸ 1963: P. Oxy. 2506). Στὸ κείμενο αὐτὸ διαβάσαμε (ὁλές οἱ συμπεληρώσεις ἀπὸ τὸν Lobel): «[μὲ] ληται τὸν Ὀμηρον ὅτι Ἑλένην ἐποίησεν ἐν Τροίᾳ] καὶ οὐ τὸ εἶδωλον αὐτῆς, ἐν] τε τῇ] ἑτέρα τὸν Ἡοίοδον] μέμμεται] διτται γὰρ εἰσι παλινωδ<ία δια> λ<ά>ττουσαι, καὶ ἔστιν ἡ μὲν ἀρχή· δεῦρ' αὖτε θεὰ φιλόδο<μο> λπε, τῆς δέ χρυσόπιτερε παρθένε, ὧς ἀνέγραψε Χαμαιλέων αὐτοῖς δ' ἐφηνε] ὁ] Στήλιχορος] τὸ μὲν εἶδωλον] ἐλθεῖν ἐς] Τροίαν τὴν δ' Ἑλένην π[αρά] τῷ Πρωτῷ καταμῆν[τα] κ.τ.λ.». Ἔτσι, ἐνὸς ἑτέρου, ὅτι ὁ Στήλιχορος ἔγραψε τὴν «Παλινωδίαν» (ὁλ. μιὰ «Παλινωδίαν»), τὸ παπυρικὸ εὖρημα κάνει λόγο γιὰ δύο «Παλινωδίες» καὶ μάλιστα μᾶς δίνει τὴν ἀρχὴ καὶ τὸν δύο ποιημάτων. Ἀς σημειωθῇ, ὅτι ὁ στίχος «δεῦρ' αὖτε, θεὰ φιλόμολε» (P. Oxy.) θρίσκεται σὲ ἀπόλυτη μετρικὴ ἀντιστοιχία μὲ τὸν πρῶτο στίχο τοῦ Στήλιχορου, ποὺ παραδίδει ὁ Πλάτων (Φαῖδρ. 234 a). Ἀλλὰ καὶ ὁ στίχος «χρυσόπιτερε παρθένη» συμφωνεῖ μετρικά – ἀν' ὑποθετῇ, ὅτι εἶναι ἐλαττῆς (I – □ ?). Τὸ γεγονός, ὅτι καὶ οἱ δύο στίχοι ἐκφράζουν ἐπικλῆση κάποιας θεότητας, ἀποτελεῖ σημαντικὴ ἐνδειξη, ὅτι ἀνήκουν σὲ δύο διαφορετικὰ ποιήματα. Ἰσως τὸ «αὐτε» – μολονότι ἀποτελεῖ συγνή ποιητικὴ χρῆσι, πθ. ἴθουκο, Ἀνακρ., Σαπφὸ κ.ἀ. – ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ παλινωδία ἔκεινη, ποὺ «μῆμεται» τὸν Ὀμηρο, ἔπεται ἐκείνης, ποὺ κατηγορεῖ τὸν Ἡοίοδο, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Χαμαιλέων τὶς σημειώνει μὲ ἀλληλοσειρά. Τὸ βασικὸ ἐρώτημα τώρα εἶναι: ἄφοδ – σύμφωνα μὲ τὰ παπυρικά δεδομένα – πρόκειται γιὰ δύο «παλινωδίες», γιατί ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἰσοκράτης ὁμιλοῦν γιὰ τὴν «καλουμένην Παλινωδίαν», ὡς τὴν νὰ θεωροῦσαν τὶς δύο «Παλινωδίες» ὡς ἓνα, ἐνῶ ἔργο, ἢ ὅτι πιθανὸν νὰ μὴ γνώριζαν δολόκληρο τὸ ἔργο τοῦ Ἡοίοδου καὶ ἐπομένως νὰ ἀγνοοῦσαν τὴν «Παλινωδίαν», τὴ σχετικὴ μὲ τὸν Ἡοίοδο, ἢ ἀκόμη ὅτι πιθανὸν ὁ Χαμαιλέων νὰ ἦταν ὁ πρῶτος – καὶ ἴσως ὁ μοναδικός! –, ποὺ γνώρισε καὶ τὶς δύο «Παλινωδίες», δὲν μὲ θρίσκουν καθόλου σύμφωνο. Πιστεῖω, ὅτι οἱ ἀρχαῖες πηγές, ὅταν μιλοῦν γιὰ τὴν «Παλινωδίαν» σχετικὰ μὲ τὴν Ἑλένη, ἐννοοῦν ἀκριβῶς αὐτή, γιὰ τὴν ὁποία ὁμιλεῖ καὶ ὁ Χαμαιλέων ὡς ἀντίθεση πρὸς ὅσα ἔγραψε ὁ Ὀμηρος. Τὸ κείμενο τοῦ παπύρου ὁμιλεῖ γιὰ δύο «Παλινωδίες». Ἀλλὰ: α) σχετικὰ μὲ τὸν Ἡοίοδο δὲν λέγει οὔτε λέξη, γιὰ ποῖο λόγο «καταμῆμεται» τὸν

ἐπικὸς ὁ Στησίχορος. Ἐνα argumentum ex silentio καὶ ἀπὸ τὰ παραπάνω (σχετικά μὲ τὸν Ὀμηρο) εἶναι μὲν πιθανόν, ἀλλὰ ἀρκετὰ ἀββαίετο, θ) ὁ πᾶντος σασφέστατα ὑπογραμμίζει γιὰ τὴς δύο «Παλινωδίες»: «διαλλάττουσαι» (δηλ. εἶναι διαφορετικές ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη), πρῶγμα ποὺ δὲν νομίζω ὅτι ἀναφέρεται στὸν τρόπο διατυπώσεως, ἀλλὰ στὸ θέμα, στὸ περιεχόμενο. Ἐξάλλου, ἀν τὸ ἀπ. Ἡσιόδου 266 Rz. = 358 M.-W. εἶναι σίγουρα ἡσιόδειο, (ἡ ὑπόθεσις τοῦ Marc sch e f e l δὲν εἶναι ἀβάσιμη, πθ. Merkelbach - West, στὸ χωρίο), τότε ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς Ἑλένης ὅχι μόνο δὲν ὑπάρχει διαφορά ἀνάμεσα στὴν «Παλινωδία» τοῦ Στησίχορου καὶ στὸν Ἡσιόδο, ἀλλὰ ἀντίθετα: εἶναι πιθανὴ ἡ ἐξάρτησις τοῦ Στησίχορου ἀπὸ τὸν Ἡσιόδο (βλ. πρὸ πάντων). Ἐπίσης, στὴν περιπτώσει αὐτῇ, ἡ φράσις στὸν πᾶντο, ὅτι δηλ. ὁ Στησίχορος «Ἡσιόδον μέμμεται» εἶναι τουλάχιστον ἀκατανόητη (πθ. καὶ Page PMG, στοὺς στ. 5-7). Θεωρῶ λοιπὸν πιθανόν, ὅτι ὁ Στησίχορος ἔγραψε δύο «Παλινωδίες», ὅχι ὅμως μὲ τὸ ἴδιο θέμα (Ἑλένη). Ἔτσι σὲ μιὰ δεύτερη «Παλινωδία» ἀντιτίθεται στὴν ἐπικὴ παράδοσις (Ἡσιόδο, ἐδῶ), ἀνασκευάζοντας τὸν μῦθο, ὅπως ἔκαμε καὶ γιὰ τὸν μῦθο τῆς Ἑλένης (Ὀμηρος). Ποιὸ ἦταν τὸ θέμα τῆς δεύτερης «Παλινωδίας» θέαται δὲν μποροῦμε – μὲ τὰ δεδομένα, ποὺ ἔχουμε – νὰ ποῦμε.

Μέτρο: οἱ στ. 1 καὶ 3 ἀποτελοῦνται ἀπὸ λυρικοὺς δακτύλους (—|—|—|—|—|—|—), ὁ στ. 2 φαίνεται ὅτι στηρίζεται σὲ τροχαϊκὸ μέτρο.

1. ἔρμος = ἀληθινός, γνήσιος. Τὸ ἐπιθ. ὁμηρικόν (K 534, δ 140, 157 καὶ πλ.ηθ. «ἔρμος» τ 203, 567). Ὡς πρὸς τὴ διατύπωση πθ. ψ 62: «οὐκ ἔσθ' ὅδε μῦθος ἐτήτυμος» (ὁμιλεῖ ἡ Πηνελόπη).

2. ἔθας ἐν νηυσὶν: πθ. α 211: «ἔθαν κοίλῃς ἐνὶ νηυσὶν». — ἐνσεάμοις (Blomfield, ἀντι: «ἐνσεάμοις» codd., πθ. Page, SLG, Corr. vel Add., σ. 156). Τὸ ἐπιθ. ὁμηρικὸ καὶ χαρακτηριστικὸν τὸ πλοῖο (= μὲ καλὸ κατ'ἀστρον, καλοφτιαγμένο, στερεόν), πθ. B 170, θ 390 κ.ἀ., δ 409: «παρὰ νηυσὶν ἐνσεάμοισιν».

3. ἴκεο (= ἴκου, ἀόρ. θ'): ἡ ἔννοια τοῦ ρ. «ἰκνέομαι» λιγώτερο ἰσχυρὴ ἀπὸ τοῦ «ἐλθεῖν» (βλ. Smyth, GMP, σσ. 265/6). — **πέργαμα Τροίας** (καὶ Πέργαμος) = ἡ ἀκρόπολις τῆς Τροίας καὶ συνεκδοχικά ἡ Τροία. Ὁ τύπος τοῦ πληθυντικοῦ «πέργαμα», ἀναφερόμενος σὲ μιὰν ἀκρόπολιν (ποὺ ἐδῶ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ οὐσ.

«Τροίας»), χρησιμοποιεῖται γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν Στησίχορο. Στὸν Ὀμηρο ἡ «Πέργαμος» σημαίνει τὴν ἀκρόπολιν τῆς Τροίας.

[Σημείωσις: Ὁ Edmonds, Lyra Graeca, II, 44 ὑποστηρίζει, ὅτι μπόρεσε νὰ ἀναγνωρίσῃ δύο ἀκόμη ἀποστ. τῆς «Παλινωδίας»: α) Ζωναράς 1338: «Μάτην' ἀντὶ τοῦ ματαίως ... Στησίχορος μάτας εἶπον (εἶπον: Edmonds, συσχετίζοντας μὲ M. Ἑτυμ. Vet. 212: «μάτας εἶπεν»), θ) Ἀριστείδης, στ. II, 572: «Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα: μέτευμ δ' ἐφ' ἔτερον προοίμιον κατὰ Στησίχορον σκιαμαχεῖν μὲν οἴσας οἶδ' ὅτι δειν». Ὁ Edmonds συνάπτει τὰ παραπάνω σὲ ἓνα στίχο: «μάτας εἶπον μέτευμ δ' ἐφ' ἔτερον προοίμιον», τὸν ὅποιον προτάσσει τῶν τριῶν στίχων τοῦ Στησίχορου, ποὺ παραδίδει ὁ Πλάτων (15 P.). Βλ. τὴς ἀντιρρήσεις τοῦ Davison καὶ τὴν ὑπόθεσίν του γιὰ τὸν ὅρο «προοίμιον» (σ. 221)].

5. (12 D. = 33 P. = 2 Ὁρ. V.)

*Μοῖσα, σὺ μὲν πολέμους ἀπωσαμένα μετ' ἑμοῦ
χλείσιςα θεῶν τε γάμους ἀνδρῶν τε δαίτας
καὶ θαλίας μακάρων*

* Ἀριστοφάνης, Elp. 775-778 καὶ Σχόλιο (στὸ χωρίο) RV, IV (III p. 96 Dindorf = II p. 135 Herwerden).

Οἱ στίχοι τοῦ Ἀριστοφάνη (ὁ.π.) εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: «Μοῖσα σὺ μὲν πολέμους ἀπωσαμένη μετ' ἑμοῦ τοῦ φίλου χόρευσον|κλείσιςα θεῶν τε γάμους ἀνδρῶν τε δαίτας|καὶ θαλίας μακάρων», ὅπου τὸ Σχόλιο (ὁ.π.) παρατηρεῖ: «τὸ x πρὸς τὴν ἀλλοιάν τὸ μέτρον. Ἀὕτη δὲ πλοκή ἐστὶ καὶ ἔλαθεν + («<παρα>πλοκή ἐστὶ, καὶ ἔλαθεν» Lobel, πθ. Page, SLG, σ. 157). Σφόδρα δὲ γλαφυρὸν εἴρηται, καὶ ἐστὶ Στησίχορειον (-εἰος cod. V)».

Οἱ στίχοι προέρχονται ἀπὸ τὴν «Ὁρέστεα» τοῦ Στησίχορου (βλ. τὰ ἀπ. 33-42 P.), ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἀπετέλειτο ἀπὸ δύο θιάβια βλ. Anecd. Gr., Bekker II p. 783, 16 (= Σχόλιο Διον.

Μέτρο: 1. U-U-U-U-U-

2. -U-----U-----

Τὸ μέτρο ἀνέδδατο. Ἰσως δακτυλοεπίτριτοι: στ. 1.: U E, στ. 2: E-e-e- (κατὰ τὸν χαρακτῆρισμὸ τοῦ Maas).

1. **δέδοικα:** τὸ «δέος» καθορίζει τὴ σχέση, ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους. — **πάρ** (Mehlhorn: *παρά* codd.) **θεοῖς:** συνδέεται μὲ τὴ μετ. «ἀμβλακῶν» καὶ ἀντιστοιχεῖ (ἀντιθετικὰ) πρὸς τὸ «πρὸς ἀνθρώπων» (2): οἱ δύο περὶ ὧς (θεῖα — ἀνθρώπινη) ἀντιπαρτίθενται.

2. **ἀμβλακῶν** (ἢ ἀμπλ-, ἢ ἀπλ-): μετ. τοῦ ἀορ. «ἀμπλάκεῖν — ἡμπλάκων»: ποιητικὸ ρῆμα, ἀντι «ἀμαρτάνω», ἀγνωστο στὸν Όμηρο, ὅπου «ἀβροτάζω — ἡμβροτον». Στὴ λαυρικὴ ποίηση ἀκόμη μόνον Ἀρχύλ. 73 D. (= 127 W.): «ἡμβλακῶν...», καὶ Πινδ., Όλ. 8,67: «ἀμπλακῶν». — Ἡ «ἀμαρτία» εἶναι τὸ βασικὸ στοιχεῖο στὸ διῆγημα τοῦ ποιητῆ: ἀσέβεια καὶ ἀμαρτία ἀπέχουν στὸς θεοὺς ἢ τιμὴ καὶ ἀναγνώριση ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; Φυσικά, τὸ δεύτερο δὲν ἀπορρίπτεται. Όταν ἀποκλεισθῇ ὁ κίνδυνος τῆς ἀμαρτίας πρὸς τοὺς θεοὺς, ἐπιτρέπεται ἡ «τιμὰ πρὸς ἀνθρώπων» (= ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων). Ἐπομένως ὁ ποιητῆς ὄχι μόνον δὲν ἀπορρίπτει τὴν ἐπιδοκιμασία («τιμάν») τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ — ἀντίθετα — τὴν ἐπιθυμεῖ, μὲ τὸν μόνον δεσμευτικὸ ὅρο, ὅτι ἡ «τιμὴ» αὐτὴ δὲν θὰ δημιουργήσῃ «ἀμαρτία» ἐναντι τῶν θεῶν. — **ἀμείνω:** τὸ ρ. σημαίνει κυρίως τὴν ἀποδοχὴ (ἢ εἰσπραξίη, κέρδος), μὲ ἀντάλλαγμα (συναλλαγή). Εἶναι λοιπὸν φανερό, ὅτι ὁ φόβος ἐνυπάρχει στὴ μορφή τῆς ἀντάλλαγῆς: μήπως δηλ., γιὰ νὰ κερδίσῃ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνθρώπων, διαπράξῃ ἀμάρτημα πρὸς τοὺς θεοὺς — ὅποτε τὸ ἀντάλλαγμα εἶναι θαρὺ καὶ τὸ κέρδος ἀχρηστοί! Τὸ ὅτι ἡ «ἀμαρτία» εἶναι τὸ καθοριστικὸ στοιχεῖο στὸ διῆγημα φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ὅλην ἐνότητα, στὴν ὁποία χρησιμοποιεῖ ὁ Πλάτων τοὺς στίχους τοῦ Ἰδύκου. Ὁ Bowra, GLP. 245, συνδυάζει τὸ ἀπόσπασμα μὲ τὴν ἀρνησιν τοῦ ποιητῆ — κατὰ τὴν παράδοσιν — νὰ γίνῃ τύραννος στὸ Πήγιο. Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ δὲν ἔχει γιὰ μᾶς δεσμευτικὴ ἰσχὺ. Ὅπως φαίνεται (βλ. καὶ τὴν παράδοσιν τῶν στίχων) ἡ διατύπωση τοῦ ποιητῆ εἶχε θρῆ μεγάλη ἀπήχηση στὴν ἀρχαίότητα, πθ. λ.χ. Ἐμπεδ., 31 B 3, 6 κ.ε. D.-K.: «μηδὲ σέ γ' εἰδόξιο θήσεται ἀνθεα τιμῆς|πρὸς θνητῶν ἀνελέσθαι κ.τ.λ.», Πινδ., it. 81 (= Διθύρ. 2), Όλ. 1,35 κ.ε.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ

Ὁ Ἀνακρέων γεννήθηκε στὴν ἰωνικὴ πόλιν Τέω. Στὸν ἀλεξανδρινὸ «Κανόνα» τῶν «μελοποιῶν» μνημονεύεται στὴν ὀγδοῇ θέσῃ. Τὸν χρόνον τῆς ζωῆς του δὲν μπορούμε νὰ καθορίσωμε μὲ ἀκρίβεια. Ἡ μόνη ἀσφαλὴς δυνατότητα χρονικοῦ προσδιορισμοῦ, ποὺ ἔχομε, συνδέεται μὲ τὴν περσικὴ εἰσβολὴ στὴν Ἰωνία τὸ 545 π.Χ.: ὅταν ἡ πατρίδα τοῦ Ἀνακρέωντα κινδύνευε νὰ καταληφθῇ ἀπὸ τὸν Πέρση Ἀρταγο, ὁ ποιητῆς — μαζί μὲ ἀλλοὺς συμπολίτες του — μετανάστευε στὴν ἀποικία τῆς Τέω, στὰ Ἀθήνα, κατὰ τὸ τέλος τῆς δεκαετίας 550-540¹. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁ ποιητῆς πῆγε στὴν αὐλὴ τοῦ Πολυκράτη, τοῦ τυράννου τῆς Σάμου (535-522). Δὲν εἶναι θέβαιο, πότε πραγματοποιήθηκε ἡ μετάβασίς του ἐκεῖ. Ἐπίσης γιὰ τὴν παραμονὴν του στὴ Σάμο καὶ γιὰ τὴς σχέσεις του μὲ τὸν Πολυκράτη δὲν ὑπάρχουν σαφεῖς πληροφορίες, μολονότι ὁ Ἡρόδοτος κάνει σύντομὴ ἀναφορά στὴν παρουσία τοῦ Ἀνακρέωντα² καὶ ὁ Στράβων μᾶς θεθαίνει γιὰ τὴ συμβίωση τοῦ ποιητῆ μὲ τὸν Πολυκράτη, ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ποίησις του εἶναι πλήρης ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ τυράννου³. Μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Πολυκράτη ἀπὸ τὸν Ὀροίτη⁴ ἡ παραμονὴ τοῦ Ἀνακρέωντα στὴ Σάμο δὲν εἶχε πιά νόημα καὶ ἦταν — προφανῶς — προβληματικὴ. Ἔτσι ὁ ποιητῆς ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα, ὅπου θρῆκε δεύτερο προστάτη, τὸν Ἰππάρχο. Στὴν Ἀθήνα, ὅπου τὸν ἐκτιμοῦσαν πολὺ ὡς ποιητῆ⁵, ὁ Ἀνακρέων ἐδημιούργησε σχέσεις φιλικῆς μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ πλούσιου Κριτία, ποὺ τὸν ἐξύμνησε⁶. Μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ἰππάρχου

1. Βλ. Στράβ. 14, 1, 30 (p. 644): «Καὶ ἡ Τέως δὲ... ἐνθὲν ἔστιν Ἀνακρέων ὁ μελοποιός, ἐφ' ᾧ Τῆτοι τὴν πόλιν ἐκλιπόντες εἰς Ἀθήνα ἀνέκοιταν Θερμάκιαν πόλιν, οὗ φέροντες τὴν τῶν Περσῶν ὄδον».

2. Ἡρόδ. 3, 121, 1: «παρεῖναι δὲ οἱ καὶ Ἀνακρέωντα τὸν Τῆσιον».

3. Στράβ. 14, 1, 16 (p. 638): «τοῦτω συνέβησαν Ἀνακρέων ὁ μελοποιός· καὶ διὰ καὶ πᾶσα ἡ ποίησις πλήρης ἐστὶ τῆς περὶ αὐτοῦ μνήμης». Βλ. Ἰμέριο, στ. 29,22 (p. 123 Colonna).

4. Βλ. Ἡρόδ. 3, 125.

5. Βλ. Πλάτ. Φαῖδρ. 253c, Ἀριστοφ., Θεσμ. 161 κ.ά.

6. Βλ. Πλάτ. Χαῖρμ. 157c. — Ὁ νεώτερος Κριτίας, ἕνας ἀπὸ τοὺς «εἰρικόωντας», ἀπέφωτο στὸν Ἀνακρέωντα ἕνα χαρακτῆριστικὸ ποιητικὸ ἐγκώμιο (Ἀθήναιος 13, p. 600 d = 88 B 1 D.-K.).

(514 π.Χ.) φαίνεται πως ὁ Ἀνακρέων πήγε στους Ἀλευάδες τῆς Θεσσαλίας – ἀπὸ τύραννο σὲ τύραννο, ἀπὸ ἄρχοντα σὲ ἄρχοντα. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα χάνονται τὰ ἴχνη γιὰ τὴν κατοικηθὲν ζωὴ του. Πιθανὸν νὰ πέρσας τὰ τελευταῖα του χρόνια στὴν Ἀθήνα. Πάντως εἶναι βέβαιο, πὼς ἐφθάσε σὲ μεγάλη ἡλικία¹. Ὁ Εὐσέβιος τοποθετεῖ τὴν «ἀκμή» του στὸ ἔτος 531, ἐπομένως μπορούμε μὲ μεγάλη πιθανότητα νὰ καθορίσωμε ὡς ἔτος τῆς γεννήσεώς του γύρω στὸ 570 καὶ ὡς ἔτος θανάτου περὶ τοῦ 485. Ἐνὰ ἐπιδύμιο ἐπίγραμμα, ποὺ κακῶς ἀποδίδεται στὸν Σιμωνίδη, τοποθετεῖ τὸν τάφο τοῦ Ἀνακρέοντα στὴν Τέω².

Ὁ Ἀνακρέων, ὡς ποιητής, ἀποτελεῖ μιὰ μοναδικὴ καὶ χαρακτηριστικὴ περίπτωση. Τὸ ἀρχαῖο ἐλληνικὸ πνεῦμα, ποὺ διαχέεται μέσα στους στίχους του, προβάλλεται μέσα ἀπὸ τὸν ἔντονο συναισθηματικὸ κόσμο τοῦ ποιητῆ μὲ μιὰ διακριτικὴ, λεπτὴ εἰρωνεία καὶ μὲ μιὰ καθαρή καὶ ὁλοφάνερη χαρὰ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀπόλαυση ὅλων τῶν ὥραιων πραγμάτων – ἀπὸ τὸ κρασί ὡς τὸ τραγούδι καὶ τὸν ἔρωτα.

Τὰ ποιήματά του γράφονταν κυρίως γιὰ νὰ τραγουδιώνται στὰ συμπόσια καὶ νὰ δημιουργοῦν μιὰν εὐφρόσυνη ἀτμόσφαιρα – ἦταν δηλ. τὰ πιὸ πολλὰ στὸ εἶδος τοῦ «σκόλιου». Ὁ Ἀθήναιος μνημονεύει τὰ «σκόλια» τοῦ Ἀνακρέοντα μαζί μὲ τοῦ Ἀλκαίου: «ἄσπον δὴ μοι σκόλιόν τι λαθὼν Ἀλκαίου ἢ Ἀνακρέοντος»³. Ὁ Κριτίας (ὁ.π.) χαρακτηρίζει ὥραία τὴν ποιησὴ του: «τὸν δὲ γυναικεῖαν μελέαν πλεξάντα ποτ' ὥδης ἦδὼν Ἀνακρέοντα Τέως εἰς Ἑλλάδ' ἀνήγεν, συμποσίων ἐρέθισμα, γυναικῶν ἡπερόπευμα, λαῶν ἀντίπαλον, φιλοδάρδιον, ἦδὼν, δάμπον κ.τ.λ.». Τὰ ἐρωτικά ποιήματα τοῦ Ἀνακρέοντα ἀποτελοῦν, φυσικὰ, ἓνα μέγα μέρος τῆς ποιήσεώς του, ὅπως μᾶς τὸ ἐπιβεβαιώνουν καὶ ἀρχαῖες μαρτυ-

ρίες¹. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι, βέβαια, ἀφιερωμένα στὴ «μούσα παιδική». Ὁ χειρισμὸς τῶν ἐρωτικῶν θεμάτων στὸν Ἀνακρέοντα διαφέρει βασικά ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ, θωπὴν καὶ ἔντονη ποιητικὴ παρουσίαση, ποὺ διαπιστώνομε στὴ Σαπφὶ ἢ ἀκόμη καὶ στὸν Ἴβυκο. Γιὰ τὸν Ἀνακρέοντα ὁ ἔρωτας εἶναι ἓνα παίγνιο, στὸ ὁποῖο κανεὶς πρέπει νὰ μετέχη μόνο μισο-σοβαρὰ καὶ μισο-αστεῖα². Στὸ κλίμα τοῦ συμποσίου ἀνέγκουν, φυσικὰ, καὶ τὰ τραγούδια τοῦ κρασιοῦ: τὰ συμποσίου ἀνήκουν. Σ' αὐτὸ τὸ θέμα ὁ Ἀνακρέων μπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν Ἀλκαίو, μολονότι ἐκεῖ τὸ θέμα ἔχει εὐρύτερες διαστάσεις. Ὅσο καὶ ἂν τὰ σοῦόμενα ποιήματά του δὲν μᾶς δείχνουν τὴν «ἀμετρία» τοῦ ποιητῆ ὡς πρὸς τὴν οἰονομία, ἐντούτοις στους μεταγενέστερους χρόνους ἡ μορφὴ τοῦ Ἀνακρέοντα παρουσιάζεται ὡς μορφὴ μέθυσου ἀνδρός καὶ ἀπόλυτα ἀφιερωμένου στὸ κρασί³.

Ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ προσωπικῆς παρουσίας μέσα στους στίχους του εἶναι ἡ πρωτότυπη εἰρωνικὴ διάθεση: π.χ. γιὰ τὴν κόρη ἀπὸ τῆ Λέσθο (13 P.), ποὺ περιφρονεῖ τὴ λευκὴ του κόμη καὶ «πρὸς ἄλλην τινὰ χάσκει», γιὰ τὸν περίεργα ἐξεληγμένο «ποιητὴν Ἀρτέμιωνα» (43 P.), ποὺ πρὶν ἦταν φτωχὸς καὶ τώρα ζῇ σὲ θηλυπρεπῇ πολυτέλεια, γιὰ ἓνα ἄλλο θηλυπρεπῆ νεαρό (79 P.)⁴, γιὰ τοὺς Μιλησίους (81 P.) κ.ἀ. Ἀπὸ τὰ «Παθήνεϊά» του, γιὰ τὰ ὁποῖα δηλοῦν οἱ ἀρχαῖες πηγές (βλ. ἀπ. 155 P.), δὲν ξέρομε τίποτε⁵.

1. Βλ. λ.χ. Κικέρ., *Tusc.* 4,71: «nam Anacreontis quidem tota poesis est amatoriae, ἡμέριος, στ. 27, 27 p. 126 *Colonna* = 145 *Page*) καὶ 29,22 p. 132 *Colonna* = 146 *Page*).

2. Π6. λ.χ. ἀπ. 83P.: «ἐπέω τε σῆντε κοῖκ ἐπέω καὶ μῦθον καὶ μῦθον».

3. Χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ διατυπώσεις μᾶς σειρὰς ἐπιδεικνύμενων γιὰ τὸν ποιητῆ: A.P. 16,306 (Λεωνίδας Ταραντίος), βλ. στ. 1: «Ἀνακρέοντα χόδον σεα-λάμμενον οἶνον», στ. 5: «μεθύειν πλεῖν» κ.τ.λ., A.P. 16,307 (Λεωνίδας Ταραντίος), A.P. 16,308 (Εὐγένιος), A.P. 16,309 (ἄνωνμο), στ. 1/2: «ἀκόρεστον ἐρώτων ἡράεσθον, ἴσον κοῖρος, ἴσον δάοντα κόρας ἵγμα δέ μεν Βρομῖο θεοδρημένον κ.τ.λ.». Γιὰ σχετικὰ ἀνεκονομίας τοῦ Ἀνακρέοντα στὴν τέχνη βλ. Κ. Schefold, *Die Bildnisse der antiken Dichter*, Basel 1943, στ. 64 κ.ἐ. 99 κ.ἐ. 173.

4. Βλ. *Testimonia* ἐκεῖ. Ἀμμόνιος: «Ἀνακρέων διασύρον τινὰ ἐπὶ θηλύτῃ».

5. Γιὰ τὸ πατριωτικὸ ἀπ. P. Oxy. 221 col. VII 1-12, II 62 κ.ἐ. Gr.-Hunt (= 156 P.) ὑπάρχουν ἀμφιβολίες ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὸ θέμα, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν πατριότητα τοῦ Ἀνακρέοντα. Μερικὰ ἐπιδείγματα μᾶς ἔχουν σοφὴ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνακρέοντος: Ἀσπυλῶς εἶναι νόθα. Αὐτὰ εἶναι: A.P. 6, 134-145, 346, 7, 160, 226, 263, 9, 715, 716, 11, 47, 48, 13, 4 (σύνολο: 21).

1. Βλ. Δουκιανό, *Μακροβ.* 26, ποὺ λέγει, ὅτι ὁ ποιητῆς πέθανε σὲ ἡλικία 85 ἐτῶν.

2. A.P. 7,25,2: «πάτης τύμβος ἔδεκτο Τέω». Ἐκεῖ τοποθετεῖ ὁ Θεόκριτος καὶ τὸ ἀγάλμα τοῦ ποιητῆ, βλ. ἐπίγραμμα 17 G o w (= A.P. 9, 599). Ὁ Valerius Maximus (9, 12, 8) προσθέτει, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ ποιητῆ προήλθε ἀπὸ πνίξιμο, ποὺ τοῦ προκαλέσε κοινοῦται ἀπὸ σταφύλι. Τέτοιου εἶδους πληροφορίες μᾶς εἶναι γνω-στές καὶ γιὰ ἄλλους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς καὶ ἀνήκουν στὸ γενικὸ ἀνεκδοτολό-γικὸ κλίμα τῆς ἀρχαίας παράδοσης.

3. Ἀθήναιος 15, 594a = Ἀριστοφ. *Δαυταλῆς*, Fr. 223, I p. 449 Kock = 157 *Page*.

Ἐκείνο, πού πρέπει ἰδιαιτέρη νά παρατηρηθῇ στήν ποιήσῃ τοῦ Ἀνακρέοντα, δέν εἶναι τόσο τὰ θέματα, πού χρησιμοποιεῖ (κρᾶσι, ἔρωτας κ.λπ.) – θέματα, πού τὰ βρίσκομε καί σέ ἄλλους ποιητές –, ὅσο ἡ ποιητική μετουσίωση τῶν θεμάτων καί ἡ τεχνική τοῦ Ἀνακρέοντα, ὁ ὁποῖος στήν ποιήσῃ του παρουσιάζει καταπληκτική σαφήνεια, πληρότητα καί ἐπιδεξιότητα στήν ἐπιλογή τῶν λέξεων. Οἱ στίχοι του ἔχουν περιεκτικότητα καί ἄνεση, γοητεία καί καθαρότητα. Σωστά ἔχει λεχθῇ, ὅτι ὁ Ἀνακρέων γράφει μέ τὸν παρατακτικὸ ἰωνικὸ τρόπο ἔτσι, ὥστε νά εἶναι «ἕνα εἶδος ποιητικὸ Ἡροδότου» (Gerber). Τὸ ὅτι ὁ Ἀνακρέων πῆρε πολλὰ ἀπὸ τοὺς Λεσβίους ποιητές εἶναι φανερό, ὅπως ὅμως εἶναι ἐπίσης φανερό καί τὸ νεωτεριστικὸ στοιχεῖο στήν ποιήσῃ του, πού ἐκφράζει τὴν προσωπική φυσιογνωμία τοῦ ποιητῆ. Ὁ Ἀνακρέων κάνει εὐρύτατη χρῆσιν τῶν ἰωνικῶν μέτρων. Ἡ γλώσσα του εἶναι ἡ ἰωνική – τοῦ τύπου του – μέ, ἐν῵τε, αἰολικά στοιχεία.

Ὁ Ἀνακρέων ἐπέδρασε πολλὸ στοὺς μεταγενέστερους ποιητές. Ἀκόμη καί ἕνα τμήμα τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως, γνωστὸ ὡς «Ἀνακρεόντεια», συνετέθη ἀπὸ διάφορους ἄγνωστους ποιητές τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἀπὸ τῇ ρωμαϊκῇ ἐποχῇ ὡς τοὺς θύζαντινους χρόνους. Τὰ ποιήματα αὐτὰ ἔχουν διαμορφωθῇ θεματολογικά καί μορφολογικά μέ πρότυπο τὴν ποιήσῃ τοῦ Ἀνακρέοντα. Ἡ τάση αὐτὴ συνεχίστηκε καί στοὺς νεώτερους χρόνους, ὅπου ποιητές ἀπὸ διάφορες χώρες (Γαλλία, Ἀγγλία, Γερμανία) ἀκολουθοῦν τὸ πρότυπο τῶν «Ἀνακρεόντειων». Θὰ ἀναφερθῶ ἐδῶ σύντομα στὸν νεοελληνικὸ «ἀνακρεοντισμὸ», πού δέν εἶναι ὅμως ἄσχετος μέ τὴν νεώτερη εὐρωπαϊκὴ δημοκρατία τῶν «Ἀνακρεόντειων» ποιημάτων: Ἀνδρέας Σιγούρος (1722 – 1775): Μεταφράσεις ποιημάτων τοῦ Ἀνακρέοντα¹, Ἀθην. Χριστόπουλος, Ἀνδρικά | Βιέννη | 1911², Ἰω. Ζαμπέλιος, Μέλη ἀνακρεοντικά, Κέρκυρα 1817, Ἰω. Βηλγαράς (Μία μικρὴ μετάφραση ἀπὸ τὸν Ἀνακρέοντα)³, Ἀντώνιος Μάτεσις (1794 – 1875): Δύο ποιή-

1. Βλ. Φ. Κ. Μπουμπουλίδη, Προσωπικοί, τῶν. Α': Ἀθῆναι 1966, σσ. 41-42. Τὰ κείμενα: σσ. 45-46.

2. Πολλὰς νεώτερες ἐκδόσεις: θλ. φιλόλ. ἐκδ.: Ἀθ. Χριστόπουλος, Ἀπαντα (ἐκδ. Γ. Βαλέτας, Ἀθῆναι 1969). Οἱ ἐνότητες: «Βάκχος» καί «Βάκχος ἑρηνή».

3. Βλ. Ἰω. Βηλγαρά, Ἀπαντα (Ἑμπέλια Γεωργίου Ἀχιλ. Βαθαρέτου, Ἀθῆναι 1935, σ. 131).

ματα: «Ἀνακρεοντικόν» καί «Μίμησις τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Ἀνακρέοντος»¹.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐκδόσεις:

Diehl, Anth. Lyr. Gr.
Gentili, B., Anacreonte. Introduzione, testo critico, traduzione, studio sui frammenti papiacei, Roma 1958 (= G).

Page, PMG, σσ. 172-235

(Βλ. καί «Ἐνική θύλογογραφία»)

Μελέτες:

Barigazzi, Athenaeum '56: Barigazzi, A., Sul nuovo Anacreonte (Athenaeum 34, 1956, 139-151).

Bielohlawk, W. St. '40: Bielohlawk, K., Gastmahls- und Symposienlehren bei griechischen Dichtern (W. St. 58, 1940, 11-30).

Blanchard, REA '73: Blanchard, M. καί Α., La mosaïque d'Anacréon à Autun (REA 75, 1973, 268-279).

Brioso, Emerita '70: Brioso, M., Estoicos y Anacreonticas (Emerita 38, 1970, 311-324).

Bühler, Mus. Cr. '69: Bühler, W., Eine vollständige Fassung von Anacr. Fr. 122 G. (Mus. Cr. 4, 1969, 9-14).

Campbell, Mus. Cr. '73/74: Campbell, M., Anacr. fr. 358 P. (Mus. Cr. 8/9, 1973-74, 168-169).

Cuartero '69: Cuartero, F. J., Anacreonte, fr. 346/1 P. (Homenajes a Josep Aina, Barcelona 1969, σσ. 51-61).

Danielewicz: Danielewicz, G., De elementis hymnicis

1. Βλ. φιλόλογικὴ ἐκδόση: Γ.λ. Πρωτοπαπᾶ – Μπουμπουλίδου, Ἀντ. Μάτεσις, Ἐργα, Ἀθῆναι 1968, σσ. 35 κ.έ., 37 κ.έ. – Βλ. γενικά καί Κ. Θ. Δημαρά, Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας (6η ἐκδ.) σσ. 182, 187, 215, 289. – Τίς ἀναφορὲς στοὺς παρὰ τὸν ποιητὴ, μέ τίς παρὰ τὸν ποιητὴ, ἀπὸ τὸν ἐκδότην φίλο καί ἐξοχο ἐρευνητὴ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας Γ. Βελουδῆ.

8. ποιμαίνεις: μεταφορική χρήση για την εξουσία ενός ήγερτη (πθ. την όμηρικη διατύπωση: «ποιμένα (ἦ-έν) λαών», Α 263, Β 105 κ.ά.). Στην κυριολεκτική χρήση (= θόσκα, ποιμαίνω ζώα) ἦδη Ζ 25, Α 106 κ.ά. Στην άλλη ποίηση τὸ ρ. σπάνιο. Πθ. δύο φορές στον Πίνδαρο, Ἰσθμ. 5, 12 και Ὀλ. 11, 9. — ποιήτας: ιδανικός τύπος.

2. (2 D. = 12 P. = 14 G.)

5 Ὀναξ, ᾧ δαμάλης Ἔρως
καὶ Νύμφαι κυανώπιδες
πορφυρῇ τ' Ἀφροδίτῃ
συμπαιζουσιν, ἐπιστρέφεται
δ' ὑψηλὰς ὁρέων κορυφάς.
γενοῦμαι σε, σὺ δ' εὐμενὴς
ἔλθ' ἡμῖν, κεχαρισμένης
δ' εὐχολῆς ἐπακούειν.
10 Κλεοδούλῳ δ' ἀγαθὸς γένεσθ
σύμβουλος, τὸν εἰάν γ' ἔρω-
τ', ᾧ Δεόνυσε, δέχεσθαι.

Διών Χρυσόστομος, στ. II 62 (l p. 29 Arnim = l p. 37 Budé).

Τὸ ποίημα εἶναι συμποτικό, στὴ μορφὴ ἑνὸς ὕμνου. Σωστό-
τερα: πρόκειται γιὰ ποίημα, προσωρισμένο νὰ τραγουδηθῇ σὲ
συμπόσιο. Ὁ ποιητὴς παρακαλεῖ τὸν Διώνυσο νὰ τὸν βοηθήσῃ,
ὥστε ὁ Κλεοδούλος νὰ ἀποδεχθῇ τὸν ἑρωτά του. Φαίνεται, πὼς τὸ
ποίημα εἶναι πλῆρες, ὅπως μᾶς σάθηκε. Βλ. Κ. Münster. Zur
mesodischen Liedform (Hermes 62, 1927, 154-178, κυρίως 175) καὶ
H. Meyer, Hymn. Stilelemente, σ. 53. Γιὰ τὸ ποίημα βλ. καὶ H.
Fränkel, Wege u. Formen, σ. 60.

Μέτρο: Οἱ στίχοι 1, 2, 4, 6, 7, 9, 10 = γλυκῶνειοι (××-υ-υ-υ-)
Οἱ στίχοι 3, 8, 11 = φερεκράτειοι (××-υ-υ-υ-)
'Ο στ. 5 = χορειακὸ δίμετρο «πολύσχηματικό» (στὴ μορφὴ: ---υ-
-υ-υ-)

1. ὄναξ = ὁ ὄναξ: πρόκειται γιὰ τὸν Διώνυσο, θλ. στ. 11. Πθ.
ὄμ. Ὑμν. 1, 5. — ᾧ (sc. ἀνακτὶ = σοί): ἀντικ. στὸ «συμπαιζουσιν»
(4). — δαμάλης: πθ. Ἡρωδιανό, Περὶ καθολ. προσώδ. I 79, 13
L e n i z: «τὰ εἰς -ης πολυσύλλαβα παρῶνυμα μεταθέσει τῆς εἰς -ος εἴτε
εὐθείας εἴτε γενικῆς εἰς -ης γινόμενα θαρύνονται... δάμαλος δαμάλης,
δαμάλης Ἐρως». Ἡσύχιος, s.v. «δαμάλην τὸν Ἐρωτα. ἦτοι τὸν
δαμάζοντα ἢ ἀνέρωχον». Επομένως ἡ λ. «δαμάλης» πρέπει νὰ
νοηθῇ καὶ ὡς οὐσ. καὶ ὡς ἐπίθετο (τὸ θηλ. «δάμαλις»). Ἡ λ.
ἄγνωστη στὸ ἔπος, στὴν ποίηση μόνον ἔδω, τὸ θηλ. «δάμαλις»
στον Βακχυλίδη 19, 24. Ἡ ἐννοια ὅμως, ποὺ ἐνυπάρχει στὴ λέξη,
ὅτι δηλ. ὁ Ἔρως δαμάζει τοὺς ἀνθρώπους, ἦδη Ξ 315/6: «μ'...
ἔρος...|θυμὸν ἐνὶ στηθεσὶ... ἐδάμασεν». Πθ. Θεόγγι 1350: «καλὸν
παῖδός ἐρωσι δαμῆς», Ἀριστοφ. Εἰρ. 583: «σὺ γὰρ ἐδάμην πόθην».
Βλ. Σαπφὼ 1, 3.

2. Νύμφαι: ἡ σχέση τους μετ' τὸν Διώνυσο γνωστὴ, πθ. λ.χ. Σοφ.,
Οἰδ. Τ. 1108/9: «Νυμφᾶν Ἑλικωνίδων, αἷς|πλεῖστα συμπαιζει (sc.
Διώνυσος)». — κυανώπιδες = μέ ματρία «κυανῶν», δηλ. μέλανα (=
μελανόφθαλμοι): όμηρικὸ ἐπίθ. τῆς Ἀφροδίτης (ἄπαξ: μ 60). Πθ.
Ἰθυκο, ἀπ. 3, στ. 1/2: «κυανέοισιν ὑπὸ|θλεφάρους».

3. πορφυρῇ (-ρη codd.): πθ. Αἰλιανό, Περὶ ζώων IV 2 (l p. 81, 31
Hercher): «ὥσπερ οὖν τὴν Ἀφροδίτην ὁ Τῆλος ἡμῖν Ἀνακρέων
ᾄδει πορφυρῇν που λέγων». Ἱμέριος, στ. IX 19 (p. 84 Colonna):
«πρέπει γὰρ σοι τὰ τῆς Λεσθίας ἐγκώμια. Σοὶ μὲν γὰρ ῥοδόσφυροι
Χάρτες χρυσῇ τ' Ἀφροδίτῃ συμπαιζουσιν». Ὁ Βοῦρα ὑποθέτει,
ὅτι ἡ Ἀφροδίτῃ ὀνομάζεται «πορφυρῇ» ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ ἐνδύμα-
τος ἢ τοῦ προσώπου. Ὁ L. Weber, Anacreontica, Diss. Göttingen
1892, σ. 28 σημειώνει: «dictum est (sc. «πορφυρῇ») de dea vel eius
veste, quae item atque arcus variatis coloribus fulget» (τὴν ἐρημνεῖα
δέχεται καὶ ὁ Genili, στὸ χωρίο). Πιθανώτατα τὸ «χρυσῇ» τοῦ
Ἱμερίου (ἐνὺς χαρακτηρισμὸς γνωστὸς ἦδη ἀπὸ τὴν ἐπικὴ
ποίηση καὶ τὸν Μίνεριο) ὀδηγεῖ σὲ σωστὸ ἐρημνευτικὸ συσχε-
τισμό. Τὸ ἐπίθετο «πορφύρεος» (ἢ «πορφύρεος») δὲν εἶναι πάντοτε
εἰκόλο νὰ καθορισθῇ σημασιολογικά. Βλ. σχετικά L. Deroz,
A propos du nom de la porpure (Et. Cl. 16, 1948, 3-10), H. Gipper,
Purpur. Weg und Leistung eines umstrittenen Farbworts (Glotia 42,
1964, 39-69). Α. Castri gn an ó, Ancora a proposito di porfύρο-
πορφύρεος (Maia 5, 1952, 118-121). Εἰδικά: Β. Marzu llo, Afro-
dite Porporina? (Maia 3, 1950, 132-136). Γιὰ τὴ σχέση Διονύσου καὶ

Ἀφροδίτης θλ. Eὐριπ., Βάκχ. 402-416 καὶ ὅσα παρატρεπεῖ ἐκεῖ ὁ E. R. Dodds.

4. ἐπιστρέφει (ἀσυναίρετος τύπος μὲ συνίληση) = ἐπιστρέφω = συγχνάζεις, περιφέρεις, φοιτᾷς. Π6. ὁμηρ. Ὑμν. 27, 10: «πάντῃ ἐπιστρέφεται», Ἡσίοδο, Θεογ. 753: «γαῖαν ἐπιστρέφεται».

5. Π6. Σοφ., Οἰδ. T. 1105/6: «ὁ Βακχεῖος θεὸς ναί-|ων ἐν ἄκρων ὁρέων».

6. γυνουῖμαι σε: ἡδη ὁμηρικὸ (συχνό, χαρακτηριστικό: ζ 149). Βλ. Ἀνακρ., 3, 1 P. (= 1, 1 D.). – σε, σὺ: θλ. στὸ ἀπ. 3, στ. 2.

7. κεχαρισμένης (-μένος comi. Hecker): προληπτικῶς στὸ «ἐν-χολῆς» (= «ὥστε κεχαρισμένην εἶναι»).

7/8. Π6. π 184: «κεχαρισμένην... ἱερὰ».

8. εὐχολῆς (ὁμηρικὸ) = εὐχῆς, παρακλήσεως. – ἐπακούειν: ἀντὶ προστακτικῆς, ὡς συχνά. Τὸ ρ. χαρακτηριστικὸ πρὸς δήλωσιν τῆς προσοχῆς τοῦ θεοῦ στὴς προσευχὰς κήρυξι, π6. Ἀριστοφ., Ἰππ. 1080, Ὀρν. 205.

9. Κλεοθούλῳ (Κλεο- codd.): θλ. Ἀνακρ. 14 P. (= 3 D.).

9/10. ἀγαθός...|σύμβουλος: θέβαι ἀπὸ τῆ σκοπιᾶ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἐρωτευμένου ποιητῆ. Ἡ λ. «σύμβουλος» γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ.

10/11. τὸν ἑμὸν...|δέχεσθαι: ὑποκ. ἐνν. «Κλεοθούλων», ὅχι «Διό-νυσον» ἢ «σέ». Ἡ μετάφραση τοῦ Wilamowitz, S.u.S., 114: «mögest du meine Liebe nicht verschmähen, Dionysos» ὁδηγεῖ σὲ ἄλλῃ ἐρμηνείᾳ. Ἡ φράση ἐπεξηγεῖ τὴ διατύπωση: «Κλεοθού-λῳ...|σύμβουλος». Δέχομαι τὴ διόρθωση τοῦ Kan (Mnemos. 9, 1881, 350): «γ' ἔρωτ'» ἀντὶ: δ' (codd.), διότι ἔτσι τὸ ἀπαρέμμετο «δέχεσθαι» ἐπεξηγεῖ τὴν προηγούμενη παράκληση («Κλεοθού-λῳ...|σύμβουλος») καὶ διατυπώνει τὸ συμπέρασμα. Δὲν πρόκειται γιὰ δύο διαφορετικὰ πράγματα.

11. Δεόνυσε (Fick, Weber κ.ἄ., Δεόν- codd.) = Διόνυσε.

3. (4 D. = 15 P. = 15 G.)

Ἦ παῖ παρθένιον δάπτων
δίξημαί σε, σὺ δ' οὐ κλύεις,
οὐκ εἰδώς ὅτι τῆς ἑμῆς
ψυχῆς ἡνιοχέυεις.

Ἀθῆναιος 13 p. 564 d.

Τὸ ὅραϊο αὐτὸ ἀπόσπασμα, ποὺ μᾶς διέσωσεν ὁ Ἀθῆναιος, γεμῆτο χάρι καὶ λεπτὴ εἰρωνεία, εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς ἀδρότητας, μὲ τὴν ὁποία διατυπώνει ὁ Ἀνακρέων προσωπικά τοῦ θύμια καὶ αἰσθήματα. Οἱ στίχοι προέρχονται πιθανῶς ἀπὸ ποίημα, ποὺ ἀπευθύνεται στὸν Κλεοθούλῳ. Ἀριστοτεχνικὴ εἶναι ἡ δομὴ τῶν στίχων. Βλ. H Frankel, Wege u. Formen, 59.

Μέτρο: 3 γλυκύνειοι (× × – υ – υ –), ποὺ καταλείπονται μὲ ἓνα φερε-κράτειο (δηλ. γλυκύνειο καταληκτικό: × × – υ –).

1. παρθένιον: ποιητικὴ λέξη, ἀντὶ: παρθενικόν. Ἐδῶ ὡς ἐπίρ-ρημα, π6. «λοξὸν βλέπουσα» (Ἀνακρ. 72, 2P. = 88, 2D.). Δηλαδή: βλέποντας μὲ παρθενικὸ βλέμμα, κοιτώντας παρθενικά. – θάπτων (τὸ ρ. ἄγνωστο στὸν Ὀμηρο, γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ): κλητικῇ, ποὺ συνοδεύεται μὲ τὸ «ὦ παῖ». Ὁ τύπος «βλέπουσαν», ποὺ παραδίδεται ἐπίσης, ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀντιλήψη, ὅτι τὸ «ὦ παῖ» (ὅποτε καὶ τὰ: σε, σὺ) εἶναι γένους θηλυκοῦ.

2. δίξημαι (ἐπικό. Τὸ ἄρτικό: ζήτῶ) = ζητῶ (μὲ ἐρωτικὴ ἀπό-χρωση: σ' ἀναζητῶ, σὲ λαχταρῶ). – σε – σὺ δ': ὁραῖα καὶ ἔντρον ἀντιθέσθαι μὲ ἀλλεπάλληλῃ χρῆσιν τῆς ἰδίας ἀντωνυμίας – σὲ ἄλλῃ πῶς καὶ σὲ διαφορετικῇ συντακτικῇ χρῆσιν (ἀντικ., ὑποκ.). Παρόμοια χρῆσις καὶ στὸ ἀπ. 2, στ. 6. – οὐ κλύεις: ὁ Ἀθῆναιος παραδίδει: ΟΥΚΑΛΕΙΣ (προφανῶς: οὐκ αἰεῖς = δὲν ἀκοῇς). Ὁ Page δέχεται στὸ κείμενο τὴ διόρθωση τοῦ Erfurdt: «οὐ κλύεις» καὶ σημειώνει στὸ app. crit.: «fort. οὐ κοεῖς (Berger) praeterendum». Ὁ Marzullo γράφει: «αἰεῖς» καὶ παρατηρεῖ, ὅτι τὸ ρ. «αἰεῖ» δηλώνει τὸ «percepire», ἐνῶ τὸ «κλύω» σημαίνει τὸ «dare ascolto». – Ὁ στίχος στηρίζεται σὲ μιὰ ἐπίμονη ἀντιθέση ἀνέμεσα στὴν ἔντρον ἐπιθυμία (τοῦ ποιητῆ) καὶ στὴν ἀδιαφορία (τοῦ νέου): δίξημαι (ἐγὼ) – οὐ κλύεις (σὺ).

3. οὐκ εἰδώς: σ' αὐτῇ τῇ φράσει κεῖται τὸ κέντρο θάρους τῶν στίχων: ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ ἔντρονος (συνειδητὸς) πόθος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡ ἄγνοια τῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς καταδυναστεύσεώς!

4. ἡνιοχέυεις (ὁμηρικὸ, ἀντὶ: ἡνιοχέω -ω): ἡ μεταφορά, ποὺ παρουσιάζει κάποιον ὡς «ἡνιοχον» τῆς ψυχῆς ἐνὸς ἄλλου, εἶναι

νέα στην έρωτική ποίηση. Βλ. Gentili, σσ. 186/7 και F. Lassere, La figure d'Eros dans la poésie grecque, Lausanne 1946, σσ. 51 κ.έ. Μετά τὸν Ἀνακρέοντα ἡ εἰκόνα τοῦ ἔρωτα (ἢ ἔραστῆ) – ἡνιόχου γίνεται προσφιλέως στὴν ποίηση. Πθ. Ἐρησιάν., ἀπ. 7, 84: (Powell, Coll. Alex. p. 100) «δεινὸν δ' ἡλθον ὑφ' ἡνιόχον», Μελέαγρο (A.P. 12.86,2): «Ἐρως ἵμερον ἡνωχεῖ» καὶ A.P. 12, 119, 2: «θεὸς θνατὴν ἀνώχει κραδίαν» κ.ά.

4. (5 D. = 13 P. = 13 G.)

Σφαίρη δ' ἤντε με πορφυρῇ
βαλίων χρυσοκόμης Ἐρως
νῆνι ποικίλοισα μέλας
συμπαίξεν προκαλείται.

5
ἡ δ', ἔστιν γὰρ ἀπ' εὐκρίτου
λέσθου, τὴν μὲν ἐμὴν κόμην,
λευκὴ γὰρ, καταμείφεται,
πρὸς δ' ἄλλην τινὰ χάσκει.

* Ἀθήναιος 13 p. 599 c.

Ο Ἀνακρέων, ποὺ θρίσκειται ἐνώπιον ἑνὸς ἔρωτικού παιγνιδίου, γράφει μὲ πολλὴ τέχνη αὐτὸ τὸ χαριτωμένο ποίημα. Ἡ ἔρωτική προσδοκία προσκρούει στὴν πιθανὴ ἀρνηση τῆς Λέσθως κόρης, ποὺ προφανῶς ἀποστρέφεται τὴν λευκὴ κόμη (δηλ. τὴν μεγάλη ἡλικία) τοῦ ποιητῆ καὶ προσθάσκει σὲ ἄλλον (νεώτερον, θέβαια). Ἡ διακριτικὴ εἰρωνεία πρὸς τὴν κόρη μεταβάλλεται συγχρόνως σὲ μιὰ χαριτωμένη αὐτοειρωνεία. Τὸ ἔρωτικό στοιχείο στοὺς στίχους αὐτοὺς δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ ἔντονο πάθος, ἀλλὰ κρατεῖται στὴν ἔρωτική «παιδίαν». Ἡ θνατότητα καὶ ἡ ἐλπίδα δὲν χάνονται, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐνθαρρύνονται, ἀφοῦ ὁ ποιητῆς θρίσκειται ἐνώπιον μιᾶς ἀποκρούσεως, ποὺ ὁμως δὲν ἐκφράζεται. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἔμπειρου (ἡλικιωμένου) ἔραστῆ ἐναντι τοῦ πιθανοῦ νεαροῦ ἀντιπάλου διαφαίνεται μὲ ἀδρότητα στὴ διατύπωση τῆς θ' στροφῆς. – Γιά τὸ ποίημα βλ. H. Frankel, D.

u. Ph., 333 κ.έ., Wege u. Formen, 60, Wilamowitz, S. u. S., 116, D. Page, S & A., 143 Harvey, Cl. Qu. N.S. 7, 1957, 213. Ἡ ἀμφιθέτηση τῆς παρότρυνας τοῦ Ἀνακρέοντος ἀπὸ τὸν Wirth, Miscell. Critica 64, δὲν μὲ θρίσκει σύμφωνο.

Μέτρο: 2 στροφές (στ. 1-4 καὶ 5-8). Ἡ καθεμιὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3 γλυκύωνους, ποὺ ἀκολουθοῦνται ἀπὸ ἓνα φερεκράτειο (βλ. στὸ ἀπ. 3).

1. σφαίρη: ἢ «σφαῖρα» – μεταφορὰ ἀπὸ τὰ παιδικὰ παιγνίδια – ἐκφράζει ἐδῶ τὸ ἔρωτικό παιγνίδι. Ἡ εἰκόνα γνωστὴ στὴ μεταγενέστερη ποίηση, πθ. Ἀπόλλ. Ροδίο 3, 117 κ.έ., 132 κ.έ. Παράλληλὴ στὸ θέμα τοῦ Ἀνακρέοντος βλ. A.P. 5, 214 (Μελέαγρος): «σφαλιστὰν τὸν Ἐρῶτα τρέφω σοὶ δ', Ἡλιοδόρα, βάλλει τὰν ἐν ἐμοὶ παλλομέναν κραδίαν κ.τ.λ.». Ἐδῶ, θέβαια, σφαῖρα εἶναι ἡ καρδιά τοῦ ἔραστῆ, συμπαίξτες εἶναι ὁ Ἐρως καὶ ἡ Ἡλιοδόρα. Γνωστὸ εἶναι καὶ τὸ παιγνίδι τοῦ Ἐρῶτα μὲ ἀστραγάλους, βλ. Ἀνακρ., ἀπ. 53 P. (= 34 D.): «ἀστραγάλα δ' Ἐρωτός εἶον/μάνια τε καὶ κυδοίμοι», Ἀπόλλ. Ρόδ., ὁ.π. Ἡ μεταγενέστερη, συνήθης πλεον, μορφὴ τοῦ Ἐρωτος μὲ θέλη εἶναι χαρακτηριστικὴ καὶ δηλωτικὴ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἔρωτος ἀπὸ μακριά. – δηῖτε: τὸ «δεῖτε», ποὺ παραδίδουν οἱ κώδικες (πλῆθ. τοῦ ἔμπρ. «δεῖρο») δὲν δίνει νόημα. Μὲ τὴ διόρθωση τοῦ Seidler παρέχεται μιὰ συγχὴ στὴ λυρικὴ ποίηση λέξεϊ (δηῖτε = δὴ αἶτε), ἰδιαιτέρα στὴν ἔρωτικὴ πθ. Σαπφὼ 1,15, 16, 18, 22, 11 κ.ά. Ἀνακρ. 4,1, 11a 6, 11b 1, 31, 1, 49b, 55, 1, 56, 1, 68, 1, 83, 1, Ἀλκυ. 59a 1 κ.ά. Γιά τὸ «δηῖτε» βλ. καὶ G. A. Privitera, QUCC 4, 1967, 43 κ.έ. Βλ. Br. Snell, End. d. Geistes, 68/69. – πορφυρῇ (ἢ -εῖ): διωρόθωσεν ὁ Barnes ἀπὸ τὸ «πορφυρεν» (Ἀθήναιος). Πθ. τὸ δημηρικό πρότυπο, θ 372/3: «σφαίραν καλὴν .../πορφυρέην». Τὸ ἐπίθετο χρησιμικοποιεῖ ὁ Ἀνακρέων γιὰ τὴν Ἀφροδίτη, βλ. στὸ ἀπ. 2, στ. 3. Ἐδῶ ἡ λ. δὲν χαρακτηρίζει προφανῶς τὸ χρῶμα, ἀλλὰ τὸ κύλλος. Ἰσως «πορφυροῦν» = ποικίλον (Gentili).

2. χρυσοκόμης Ἐρως: πθ. τὸ δημηρικό «χρυσὴ Ἀφροδίτη». Ἡ διατύπωση στὸν Εὐριπίδη, Ἴφιν. Ἀνλ. 548: «Ἐρως ὁ χρυσοκόμας». Τὸ ἐπίθ. «χρυσοκόμας» = αὐτὸς ποὺ ἔχει χρυσὴ κόμη, ὁ ξανθός. Στὸν Ἡσίοδο εἶναι ἐπίθετο τοῦ Διονύσου (Θεογ. 947), συνήθως ὁμως ἀπαντᾷ ὡς χαρακτηρισμός τοῦ Ἀπόλλωνα: Τυρτ. 3a 1/2 D. (= 4, 2] W.). Εὐριπ., Ἰκέτ. 975/6, Πινδ. Ὀλ. 6, 41 καὶ 7, 32 καὶ Βακχ. 4, 2 (ὅπου: χρυσοκόμης = Ἀπόλλων). Σὲ ἓνα Σκό-

13. (88 D. = 72 P. = 78 G.)

- Πῶλε Θρηκίη, τί δὴ με λοξὸν ἄμμασι βλέπουσα
 νηλέως φεύγεις, δοκεῖς δέ μ' οὐδὲν εἰδέναι σοφόν;
 Ἴσθι τοι, καλῶς μὲν ἂν τοι τὸν χαλινὸν ἐμδάλοιμι,
 ἦνίας δ' ἔχων στρέφοιμί σ' ἀμφὶ τέματα δρόμου.
 5 νῦν δὲ λειμῶνάς τε δόσκειαι κοῦρά τε σκιερῶσα παΐεις,
 δεξιὸν γὰρ ἵπποπείρην οὐκ ἔχεις ἐπεμδάτην.

* Ηράκλειτος, Ὀμηρικὰ προβλήματα 5 (p. 7 ed. Bonn). – 1-2 (τί δὴ με - φεύγεις): cod. Vat. gr. 12 fol. 99^r, ed. W. Bühler (Hermes 96, 1968, 238), πθ. D. Page, SLG 157.

Στους ἐξοχους αὐτοὺς στίχους ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται σὲ μιὰ νέα, ποὺ τὴν παρομοιάζει μὲ «πῶλον» θρακικὸ (βλ. στὸ ἔρμην. ὑπόμνημα), καὶ προσφέρεται ὡς δάσκαλος τοῦ ἔρωτα, θεδαιώνοντάς τὴν ὅτι ξέρει νὰ τὴν ὀδηγήσῃ μὲ πλούσια ἐμπειρία στὸ σωστό δρόμο τῆς ἐρωτικῆς ἀπολαύσεως.

Μέτρο: Σὲ κάθε διστιχο (1-2, 3-4, 5-6) ὑπάρχει ἐναλλαγή ἐνὸς τετραμέτρου τροχαϊκοῦ ἀκατάληκτου (—υ—υ|—υ—υ|—υ—υ—υ) καὶ ἐνὸς καταληκτικοῦ.

1. **πῶλε Θρηκίη**: ἡ σύγκριση νέων γυναικῶν μὲ ἄλογα εἶναι πάλαιά (βλ. Ἀλκμ., ἀπ. 1). Βέβαια, πέρα ἀπὸ τὴν ὁμορφιά καὶ τὴ χάρη τῶν ἵππων, οἱ ποιητὲς ὀδηγοῦνται συχνὰ στὴ σύγκριση ἀπὸ μιὰ προφανῆ ἐρωτικὴ σχέση, ποὺ στηρίζεται στὸ ρ. «ἵππευται» καὶ στὸν ἐρωτικὸ δαμασμοῦ τῆς ἀτίθασης κόρης. Ὁ Σημωνίδης συγκρίνει ἕνα τύπο γυναικὸς μὲ ἄλογο καὶ τὴν ὀνομάζει «ἀδρά χατέσσ(α)» (ἀπ. 7, 57 W. Bl. ὅσα λέγονται στὸ ἀπ. 4, στ. 28 κ.έ., Ἀρχ. Δυσ. I, σ. 264). Γιὰ ἕνα νέο κορίτσι, Εὐριπ. Ἐκ. 142 (Πολυξένη). Στὸν Ἀθήναιο, 13 p. 583a, «Τριττὴ» εἶναι τὸ ὄνομα μιᾶς ἑταίρας καὶ ὁ κωμικὸς Εὐδούλος (ἀπ. 84,2 K.) χρησιμοποιεῖ τὴν φράση «πῶλοι Κύπριδος (= οἱ πόρνες), ποὺ προφανῶς ἀνάγεται σὲ παλαιότερη λογοτεχνικὴ χρῆση. Πθ. Ἡσύχιο, s.v. «πῶλος».

ἑταῖρα: πῶλος γὰρ αὐτὰς ἔλεγον, οἷον Ἀφροδίτης». Ἀλλὰ καὶ ἡ τραγωδία παρέλαβε αὐτὴ τὴν χρῆση: Εὐριπ., Ἴπρ. 546, Ἀνδρομ. 621. Ὁ χαρακτήρισμός «Θρηκίη» δὲν ἀναφέρεται στὸν τόπο καταγωγῆς τῆς νέας γυναικὸς, ἀλλὰ τονίζει τὴν ὠραιότητα τῶν θρακικῶν ἀλόγων μὲ ἀναφορά στὸ κάλλος τοῦ κοριτικοῦ. Ἡδὴ στὸν Ὀμηρο (Κ. 434 κ.έ.) γίνεταί μνεία τῶν ἵππων αὐτῶν (στ. 436/7: «τοὺ δὴ καλλίστους ἵππους ἴδον ἠδὲ μεγίστους. | λευκότεροι χιόνος, θείην δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖον»), πθ. καὶ Ν. 4, Ξ 227. Παρόμοια ἀναφορά κάνει ὁ Ἀνακρέων καὶ ἀλλοῦ, 77 P.: «Θρηκίην σίοντα χαίτην». — **λοξὸν ... βλέπουσα**: τὸ «λοξὸν» ἐπιρρηματικὰ (πθ. Cod. Vat. gr. 12, ὁ π.: «ἀντὶ τοῦ λοξῶς»), ὅπως «παρθένιον» (βλ. στὸ ἀπ. 3, στ. 1). Γιὰ τὴ διατύπωση βλ. Σόλων, ἀπ. 7, στ. 17: «λοξὸν ὀφθαλμοῖς ὀρῶσα» καὶ ὅσα λέγονται ἐκεῖ (Ἀρχ. Δυσ. I, σ. 181). Ἡ «λοξότης» τοῦ θλέμματος ἐδῶ περιέχει, βέβαια, περισσότερο πονηριὰ καὶ παγνίδι, παρὰ ἀποστροφή καὶ μίσος. — Ἡ διατύπωση (σὲ παραλλαγές) εἶναι συχνὴ στὴν ἐλλληνικὴ ποίηση, πθ. λ.χ. Καλλιμ., Ἐκάλη ἀπ. 374 Pf: «ὄμμασι λοξὸν ὑποδράξ | ὄσοσμήνην», Ἀπολλ. Ροδ. 4, 475: «λοξῶ ἴδεν ... | ὄμματι», Νόννος 5,308. 25,278. 29,151 κ.έ. («ὄμμασι λοξῶ»), Α.Ρ. 7,546,4 (ἀνώνυμο): «λοξῶς ὄμμασι» κ.ά.

2. **νηλέως** (τὸν τονισμὸ διώρθωσεν ὁ Bechtel, ἀντι: -λέως codd.) = ἄκυρδα, ἀνελέητα, σκληρά. Τὸ ἑπίρρ. πρέπει νὰ συνδεθῇ μὲ τὸ ρ. «φεύγεις», ὅχι μὲ τὴν μτχ. «βλέπουσα», ποὺ προσδιορίζεται ἤδη ἐπιρρηματικὰ. Γιὰ τὴ χρῆση τοῦ ρ. «φεύγω» ἐδῶ πθ. Θεόκρ. 11,30: «γυνώσκει χαρίεσσα κόρα, τίνας οὐνεκα φεύγεις». Τὸ «νηλέως» παράγεται ἀπὸ τὸ ὁμηρικὸ ἑπίθ. «νηλής» (ἢ «νηλῆς»), βλ. Μ. Ἐτρυ. 603,26: «νηλῆς ἀπὸ τοῦ ἔλεος καὶ τοῦ νη στερητικοῦ γίνεται, οἶονεῖ ὁ ἐστερημένος τοῦ ἔλεος», Ἡσύχιο, s.v. κ.ά. Γιὰ τὴς σημασίες τῆς λ. στὴν ποίηση βλ. Harvey, Cl. Qu. N.S. 1957, 211-213: οὐδὲν ... σοφόν: ἀναφέρεται στὴν ἐρωτικὴ γνώση, ἐμπειρία καὶ ἐπιδεξιότητα. — **δέ μ' ἄσφαλῶς μ(ε), ὅχι μ(οι)**. Βλ. Page, Finkel, Gerber κ.ά. Δηλαδή: νομίσεις, ὅτι ἐγὼ δὲν ξέρω..., ὅχι: μοὺ φαίνεται, ὅτι σὺ δὲν ξέρεις. Τὸ ρ. «δοκεῖς» ἐδῶ προσωπικὸ (νομίσεις, σκέπτεσαι), ὅχι ἀπρόσωπο. Κακῶς μεταφράζει ὁ Lavagnini: «videtur mihi nil novisse scilicet».

3. **καλῶς ... ἐμδάλοιμι** = θὰ μπορούσα ὁμορφα νὰ σοῦ δώλω τὸ χαλινάρι. Ἡ φράση «χαλινὸν ἐμδάλλειν» ὁμηρικὴ (Τ. 393/4).

4. **ἦνίας: ὁμηρικὸ**. — **ἦνίας ἔχω** = κρατῶ χαλινάρι. — **στρέφοιμί σ(ε)** (Bergk, στρέφοιμί ἀμφὶ codd.): καὶ ἐδῶ θὰ ἐννοηθῇ τὸ «ἀν» (στ.

ΣΙΜΩΝΙΑΔΗΣ

Ὁ Σιμωνίδης γεννήθηκε στὴν Ἰουλίδα τῆς Κέως (σημ. Τζιά) τὸ 556 π.Χ. καὶ πέθανε τὸ 468/7 (βλ. «Πύριο Χρονικὸν») σὲ μεγάλη ἡλικία. Ὁ Καλλιμαχος τοποθετεῖ τὸν τάφο τοῦ ποιητῆ στὴν Ἀκράγαντα¹. Ἀρχικά ἡ ποιητικὴ τοῦ δραστηριότητα περὶ τὸν στίχη στὸν κύκλο τῆς πατρίδας τοῦ δὲν ἔξορισε, ὅμως, σχεδὸν οὔτε ἀπὸ τὴν πρώτη δημοσιότητα τοῦ Ἀργόπερα τὸν βρῖσκει στὴν αὐτὴ τοῦ Ἰπτάρχου, ὅπου ἦταν καὶ ὁ Ἀνακρέων (βλ. ἐκεῖ). Μετὰ τὴ δοιοφονία τοῦ Ἰπτάρχου ὁ Σιμωνίδης ἐγκαταστάθηκε στὸ περιβάλλον τῶν Θεσσαλῶν ἡγεμόνων, τῶν Σκοπᾶδων. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Περσικῶν πολέμων ξαναγυρίζει στὴν Ἀθήνα (περὶ τὸ 490 π.Χ.)², ὅπου παρέμεινε – πιθανώτατα – καὶ μετὰ τὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν (479). Κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ συνέθεσε διάφορα ποιήματα (μερικὰ ἀποστ. μᾶς σώθηκαν) σχετικὰ μὲ τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ τὴν ἀρετὴ τῶν πεσόντων κατὰ τὸν ἐνδοξο ἐκείνο πόλεμο. Τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ ὁ Σιμωνίδης τὰ πέρασε στὴ Σικελία, ὅπου ἐξῆσε στὸν κύκλο τῶν τυράννων Ἱέρωνος (τῶν Συρακουσῶν) καὶ Θήρωνος (τοῦ Ἀκράγαντα). Μὲ τὴ μεσολάθεσή τοῦ κατὰφερε νὰ ἀποτρέψῃ μιὰ πολέμικὴ σύγκρουσιν ἀνάμεσα στοὺς δύο τυράννους³. Φαίνεται, πῶς ἐκεῖ ὁ Σιμωνίδης ἐλάχιστα ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ποίησιν.

Ἡ ἀρχαία παράδοσι μᾶς διέσωσε πολλὰ ἀνέκδοτα καὶ πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δραστηριότητα τοῦ ποιητῆ. Εἶναι βέβαιο, ὅτι ὁ Σιμωνίδης ἐπέδρασε πολλὸ στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς τοῦ καὶ ἐτιμᾶτο ἰδιαιτέρα ὡς προσωπικότητα⁴. Ὁ

1. Ff. 64 Pf. Φαίνεται, πῶς ἐπᾶνω στὸν τάφο ὑπῆρχε καὶ ἐπιγραφή: «Σιμωνίδης Ἀεσπρέπτος Κεῖος», βλ. Καλλιμ., ὁ.π., στ. 8/9. Τὸ παρόνυμο ἦδη γνωστὸ ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο (7, 228, 3), ὁ ὁποῖος μᾶς παραδίδει τὸ ἐπιγρᾶμμα τοῦ Μεγίστου: «Σιμωνίδης ὁ Ἀεσπρέπτος».

2. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἀρχαία πληροφορία – ὅχι ἀπαρίτητα ἀναμνηστικὴ – ὁ Σιμωνίδης νίκησε τὸν Αἰσχύλο στὴ σύνθεσι ἐλγείου γιὰ τοὺς πεσόντες στὸν Μαραθῶνα («Αἰσχ. Βίος» 8: «κατὰ δὲ ἐνίους ἐν τῷ εἰς τοὺς ἐν Μαραθῶνι τεθνηκότας ἐλγείοις ἡσθηθεῖς (sc. Αἰσχύλος) Σιμωνίδην».

3. Βλ. Τιταίο στὸν Αἰδύμο (Σχόλιο Πινῶ. Ὁλ. 2, 29 d, l p. 68 κ.έ. D r a c h m a n n): «... φασὶ γὰρ τότε Σιμωνίδην τὸν Ἀρκικὸν περὶ τυράντων διαλῶσαι τοῖς θασιαῖοις τὴν ἐχθρὰν».

4. Βλ. λ.χ. Πλάτ., Πολιτ. 1, 331 e 6: «σοφός... καὶ θεὸς ἀνὴρ».

Ξενοφῶν τὸν σκιαγραφεῖ λεπτομερῶς στὸ ἔργο τοῦ «Ἱέρων», τὸ ὁποῖο ἀρχίζει ἥδη μὲ ἀναφορά στὸν ποιητὴ: «Σιμωνίδης ὁ ποιητῆς ἀφ᾽ οὗ ποτε πρὸς Ἱέρωνα τὸν τύραννον κ.τ.λ.». Ὁ Πίνδαρος κἀναι ἀναφορά στὴν φιλαργυρία τοῦ (Ἰοθμ. 2, 6 κ.έ.) – μιὰ ιδιότητα, ποὺ φαίνεται πῶς ἦταν εὐρύτητα γνωστὴ¹. Ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη λ.χ. πληροφοροῦμαστε (Πητορ. 3, 2 p. 1405 b 23), πῶς, ὅταν ὁ Ἀναξίλας – τύραννος τοῦ Ρηγίου – νίκησε στοὺς δαυμπτικούς ἀγῶνες «ἀπ᾽ ἡν» (δηλ. σὲ ἀγῶνα ἀγμάτων μὲ «ἡμίονους», ἀνέθεσε στὸν Σιμωνίδην νὰ ὑμνήσῃ τὴ νίκη τοῦ. Ὁ ποιητῆς ὅμως, ἐπειδὴ θεώρησε τὴν ἀμοιβὴ τοῦ μικροῦ, ἀρνῆθηκε νὰ γράψῃ ἐπὶ νικῆς, διότι – εἶπε – δὲν ταῖριαζε στὴν ποίησίν τοῦ νὰ ὑμνῇ μουλάρια («ὡς δυσχεραίνων εἰς ἡμίονους ποιεῖν»). Ὅταν ὅμως ὁ Ἀναξίλας αὐξήσῃ τὴν τιμὴ καὶ «ἱκανὸν ἔδωκε», τότε ὁ Σιμωνίδης ἔγραψε τὸ ποίημα, ποὺ ἀρχίζει: «χαῖρετ' ἀελοπόδων θυγάτρεις Ἱππων» (ἀπ. 10 P.) – καὶ ἔτσι ἀπέφυγε τὴ λέξη «ἡμίονου», ἀφοῦ τοὺς χαρακτηρίσεν ὡς «θυγατέρας Ἱππων»². Στὸν Σιμωνίδην ἀποδίδονται πολλές ἱκανότητες. Ἡ Σοῦδα (s.v. Σιμωνίδης) μᾶς πληροφορεῖ τὰ ἑξῆς: «καὶ τὴν μνημονικὴν δὲ τέχνην εὗρεν οὕτως προσεξεῖρε δὲ καὶ τὰ μικρὰ τῶν στοιχείων καὶ διπλᾶ³ καὶ τῇ ἀργά τὸν τρίτον φθόγγον». Γιὰ τὴ «μνημοτεχνικὴ» τοῦ Σιμωνίδην φαίνεται πῶς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα γινόνταν εὐρὺς λόγος. Ὁ Καλλιμαχος (ὁ.π., στ. 10, θάζει στὸ στόμα τοῦ ποιητῆ τὰ λόγια: «καὶ μνήμην πρῶτος ὡς ἐφρασμένην»⁴. Βλ. καὶ ἀπ. [Σιμων.] 78 D.: «μνήμην δ' οὐ τινά φημι Σιμωνίδην ἰσοφράειν».

Ὁ Σιμωνίδης εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους «διανοοῦμένους» τῆς ἀρχαίας κοινωνίας καὶ ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ δείγμα πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ εὐαίσθητου ποιητῆ. Βρίσκεται ἀνέ-

1. Ὁ Ξενοφάνης (21 B 21 D.-K.) τὸν χαρακτηρίζει «κίμβικα» (= φιλαργυρο, μικρολόγο κ.τ.δ.), ὅπως μᾶς πληροφορεῖ τὸ Σχόλιο στὸν Ἀριστοφάνη, Εἰρ. 697: «ὁ Σιμωνίδης διαδίδηκε ἐπὶ φιλαργυρίᾳ... χαρμένως δὲ πάνυ τῷ αὐτῷ λόγῳ διεσπρε [τὸν λαμβανούσιν] καὶ μένεται ὅτι σμικρολόγος ἦν. Ὅθεν Ξενοφάνης κίμβικα αὐτὸν προσκαλεσάμενος». Βλ. B e l l, O U C C 78.

2. Βλ. Ἡρακλείδην Ποντικὸν, Περί πολιτ. 25. Ὅσο καὶ ἂν τὰ λεγόμενα γιὰ τὴ φιλαργυρία τοῦ Σιμωνίδην ἀνήκουν κατὰ μέγα μέρος στὰ γνωστὰ ἀνεκδοτολογικὰ στοιχεία τῆς παραδόσεως γιὰ τοὺς ποιητῆς, ἐντούτοις πρέπει νὰ ὑπάρχῃ σιμωπτικός χαρακτὴρ ἀνέθεσας. Βλ. καὶ Christ, Simoniadesstudien 41.

3. Δηλαδῆ: η, ω, ε, ψ.

4. Γιὰ τὴ διατύπωσιν: «πρῶτος κ.τ.λ.» πβ. Καλλιμ., ἀπ. 46 Pf., 110, 50 Pf., 191, 59/60 Pf. κ.ά. Βλ. ὅσα λέγονται στὸν Ἀλκιμάχου, ἀπ. 4, στ. 2.

μεσα στην αρχαϊκή και στην κλασσική εποχή και εκφράζει άριστα τόσο την αρχαϊκή αντίληψη για τον άνθρωπο και τη μοίρα του, όσο και την νέα θέση των ανθρώπων του 5ου αιώνα, που δοκιμάστηκαν από τους κρίσιμους άγνες για την έλευθερία και την αξιοπρέπεια του ατόμου. Το έργο του Σιμωνίδη παρουσιάζει εύρυτητα και ποικιλία στα θέματα και στα ποιητικά είδη, που χρησιμοποιεί. Περιλαμβάνει: επικούς (που στην αλεξανδρινή έκδοση χωρίζονται κατά τὰ εἶδη τῶν ἀγώνων)¹, διθυράμβους², παιάνες, θρήνους³, μονωδική λυρική ποίηση (πθ. τὸ «Σκότιο» στον Σκότι), ᾠσματα και ἐλεγείες με ἀφορμή τους περσιτικούς πολέμους, ἐγκώμια, τραγωδίες, ἐπυγράμματα κ.ά. Ἡ Σοῦδα συγκαταλέγει στὰ ἔργα τοῦ Σιμωνίδη ἐπίσης: τὴν «Ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ναυμαχίᾳ» και τὴν «Ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίᾳ» και παρατηρεῖ: «γέγραπται αὐτῷ διωρίδι διαλέκτῳ ἡ Καμβόσου και διαλείου θασιλεία και Ξερξοῦ ναυμαχία και ἡ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ναυμαχία δι' ἐλεγείας, ἡ δ' ἐν Σαλαμῖνι μελικώς»⁴. Ἐνας τίτλος «Κατευχαί», που μᾶς παραδίδει τὸ Σχόλιο στον Ὅμηρο, ζ 164 («... ἡ δὲ ἱστορία και παρὰ Σιμωνίδη ἐν ταῖς Κατευχαῖς»)⁵, ἀναφέρεται μᾶλλον σὲ μεμονωμένο ποίημα παρὰ σὲ τίτλο διδίου, ὅπως σωστά παρατηρεῖ ὁ Page. Σύμφωνα με τὸ Σχόλιο στον Ἀπολλώνιο Ρόδιο, 1, 763-4 (p. 66 Wendel), φαίνεται πὼς ὁ Σιμωνίδης ἔγραψε και «Σύμμικτα» (35 P.). Ἐνα ποίημα «Εὐρώπη» μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη τὸν Βυζάντιο (βλ. 57 P.). Ἰσως ὑπῆρχε και μιά συλλογή ἀποφθεγγμάτων τοῦ Σιμωνίδη (140 κ.έ. P.)⁶.

Ἀπὸ τὰ ποιήματά του σώζονται μόνο ἀποσπάσματα. Τὰ ἐκτενέστερα εἶναι τὸ 38 P. – ἕνα καταπληκτικὸ ποίημα γιὰ τὴ Δανάη

1. Εἶναι χαρακτηριστικὸ, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Σιμωνίδης θεωρεῖτο ἄλλοτε ὡς δασκάλος και ἄλλοτε ὡς ἀνταγωνιστὴς τοῦ Πινδάρου.

2. Σύμφωνα με τὸ ἐπιγρ. Α. P. 6, 213 (= Σμ. 79 D.), ὁ Σιμωνίδης νίκησε τοὺς ἀγίστους σὲ 56 ἄγνες διθυράμβων: «ἐξ ἐπὶ πενήκοντα Σιμωνίδη, ἥρωα τῶνους / καὶ τριπλοῦς...». Ἀπὸ τοὺς διθυράμβους δὲν σώθηκε σχεδὸν τίποτε. Βλ. μόνο ἀπ. 34 P.

3. Βλ. λ.χ. Στοβαῖο (Tesim, στὸ ἀπ. 16 και 18 P.): «Σιμωνίδου θρήνων», πθ. Σχόλιο Θεοκρ. 16, 36-37 (p. 327 κ.έ. Wendel): «καὶ Σιμωνίδης ἐν θρήνοισ» (= ἀπ. 24 P.) και αὐτ. 44: «ἐπινίκους ἔγραψε (sc. Σιμωνίδης) και θρήνους».

4. Βλ. ἀπ. 27-31 P. Πθ. τὴν πληροφορία τοῦ Πρisciανού, De metr. Terent. 24 (Gramm. Latini, III p. 428, 4 Keil = ἀπ. 28 P.).

5. ἀπ. 32 P. Βλ. και 33 P.

6. Ὁ τίτλος «Ἄστατοι ἄγνοι», που ἀποδίδεται στον Σιμωνίδη, εἶναι νόθος, βλ. ἀπ. 148 P.

(βλ. ἐρμηνεία στὸ ἀπ.) – και τὸ Σκότιο 37 P. γιὰ τὸν Σκότι, που μᾶς παρέδωσε ὁ Πλάτων στον «Πρωταγόρα» (βλ. στὸ ἀπ.)⁷. Ἀπὸ τοὺς «ἐπινίκους» μᾶς σώθηκαν ἐλάχιστα ἀποσπάσματα⁸, και μάλιστα σὲ φρικτὴ κατάστασι, ὥστε νὰ μὴ μπορούμε μεθευρίτητα νὰ διατυπώσουμε μιά ἀποψη σχετικὰ με τὴ μορφή και τὸ ὕφος τους. Πάντως εἶναι γνωστὸ, πὼς ὁ Σιμωνίδης ᾠκισεν ἐπίδραση στους ἐπινίκους τῶν μεγάλων χορικῶν ποιητῶν: Πινδάρου και Βακχυλίδη. Οἱ «θρήνοι» εἶναι τὰ πιὸ ἀνθρώπινα και πιὸ ἀντιπροσωπευτικὰ ποιήματα τοῦ Σιμωνίδη: ἐδῶ ὁ ποιητὴς διετυπώνει – με ἐντελὴς πρωτότυπο ὕφος και με καινούργια θέασι τῶν γεγονότων και τοῦ ἀνθρώπου βίου – σκέψεις και ἀποφάσεις γιὰ τὸν ἄνθρωπο με μιά νέα αντίληψη και με καθαρή εὐαισθησία. Οἱ στίχοι του δείχνουν σαφέστατα τὸν μεγάλο ποιητὴ, που δὲν παρατηρεῖ ἀπλῶς ἀντικειμενικὰ τὰ γεγονότα, ἀλλὰ συνάπτει συνειδητὰ και ἄμεσα τὴν προσωπικὴ του μοῖρα. Στὰ ἀριστουργήματα τοῦ ἀρχαϊκοῦ λυρισμοῦ ἀνήκουν λ.χ. τὰ ἀπ. 15 P. (γιὰ τὴν ἀνημπορία και τὸν πόνο τοῦ ἀνθρώπου και τὸν ἀναπόφευκτο θάνατο), 16 P. (γιὰ τὴν τραγικὴ μεταβλητότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων), 22 P. (γιὰ τὴν ξαφνικὴ μετατροπὴ και ἀνατροπὴ τῶν πάντων ἀπὸ τὴν παντοδυναμία τῶν θεῶν), 26 P. (γιὰ τοὺς πεσόντες στὴς Θερμοπύλες) κ.ά.

Ὁ Σιμωνίδης θεωρεῖται ὁ μεγαλύτερος ἐπυγραμματοποιὸς τῆς ἀρχαιότητος. Ποιὸ χωρίς ὅμως τὰ γνήσια ἐπυγράμμάτα του ἀναμετρήθηκαν με ἄλλα (νόθα) και ἀργότερα μάζευτηκαν σὲ συλλογὴ ἀπὸ τοὺς Ἀλεξανδρινούς. Ὅπως συμβαίνει συνήθως στὴν ἀρχαία λογοτεχνικὴ παράδοσι, ὅπου διάφορα λογοτεχνικά και ποιητικὰ δημιουργήματα προσγράφονται στον κατεξοχὴν ἐκπρόσωπο τοῦ κάθε εἶδους (π.χ. ἔπη στον Ὅμηρο, φιλοσοφικοὶ διάλογοι στον Πλάτωνα κ.τ.λ.), ἔτσι και στον Σιμωνίδη ἀποδίδεται ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἐπυγραμμάτων, που σίγουρα δὲν ἀνήκουν σ' αὐτόν⁹. Τὴν ἐπιστημονικὴ ἐρευνα ἔχει ἀρκετὰ ἀπασχο-

1. Ἐπινικοί, 1-14 P.: «Ἐπὶν. Δρομέων», «Πάλη», «Πεντάθλος», «Πόντας», «Κέλην», «Τέθριππος», «Ἀπὴν» – δείχνουν σαφῶς τὴν ποικιλία τῶν θεμάτων.

2. Βλ. λ.χ. στὴν Πλάττην Ἀνθολογία, ὅπου ἔνα πλῆθος ἀπὸ ἐπινύμια ἐπυγράμματα (Α. P. 7, 20, 24, 25, 77, 177, 248-251, 253-254 b, 258, 270, 296, 300-302, 344, 345, 348-349, 431, 442-443, 496, 507, 508-516, 647, 650 b, 677) και ἄλλα (βλ. βιβλία 5, 6, 9, 10, 13, 16) παραδίδονται με τὸ ὄνομά του.

λήσει τὸ πρόβλημα. Ὑπάρχουν σήμερα φιλόλογοι, οἱ ὅποιοι μόνο τὸ ἐπίγραμμα στὸν Μενιστιάδ' ἀποδίδουν ἀνεπιφύλακτα στὸν Σιμωνίδη. Ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν αὐθεντικότητα τῶν περιφημῶν ἐπιγράμμάτων, μὲ τὰ ὅποια ἔχει συνδεθῇ στενὰ ἡ μορφή τοῦ Σιμωνίδη — ὅπως εἶναι τὰ ἐπιγράμματα γιὰ τοὺς περσικοὺς πολεμικοὺς —, ὑπάρχουν ἐντροπες καὶ κατανοητὲς ἀμφιβολίες².

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἑκδόσεις

- Diehl, Anth. Lyr. Gr. (θλ. Γεν. βιβλιογρ.), II, σσ. 61-118.
Page, PMG (θλ. Γεν. βιβλιογρ.), σσ. 238-323.
Werner, O., Simonides, Bachelylides. Gedichte, München 1969.
(Βλ. καὶ «Γενικὴ βιβλιογραφία»).

Μελέτες:

- Albini, PP '63: Albini, V., Frammenti di un' ode di Simonide? (PP. 18, 1963, 456-462).
Austin, TAPhA '67: Austin, N., llyll 16: Theocritus and Simonides (TAPhA 98, 1967, 1-21).
Babut, REG '75: Babut, D., Simonide moraliste (REG 88, 1975, 20-62).
Balasch, BIEH '67: Balasch, M., Sôfocles y Simonides (BIEH 1, 1967, 45-63).
Barigazzi, Mus. Helv. '63: Barigazzi, A., Nuovi frammenti delle elegie di Simonide (Ox. Pap. 2327) (Mus. Helv. 20, 1963, 61-76).
Bell, QUCC '78: Bell, J. M., Κίριθις καὶ σοφός: Simonides in the Anecdotal Tradition (QUCC 28, 1978, 29-86).
Bernardini, QUCC '69: Bernardini, Paola, A., Simonide: rassegna critica della edizioni, traduzioni e

- studi dal 1949 al 1968 (1969) (QUCC 8, 1969, 140-168). [Βιβλιογραφικὴ ἐπισκόπηση].
Bertelli, QUCC '68: Bertelli, L., L' epigramma per i morti di Tanagra (IG I² 946 = Simon. 117 D.) (QUCC 6, 1968, 52-98).
Boas, Epigr. Simon. '05: Boas, M., De epigrammatis Simonideis commentatio critica, Groningen 1905.
Boegehold, GRBS '65: Boegehold, A., The Salamis Epigram (GRBS 6, 1965, 179-186).
Bowra, Hermes '63: Bowra, C. M., Simonides or Bachelylides? (Hermes 91, 1963, 257-267).
Burzacchini, QUCC '77: Burzacchini, G., Ἑσχατον δευται κατὰ γῆς (= Simon. 89 P.) (QUCC 25, 1977, 31-41).
Christ, Simonidesstudien '41: Christ, G., Simonidesstudien, Freiburg 1941.
Detienne, REG '64: Detienne, M., Simonide de Céos ou la sécularisation de la poésie (REG 77, 1964, 405-419).
Dickie, HSClPh '78: Dickie, M., The Argument and Form of Simonides 542 PMG (HSClPh 82, 1978, 21-33).
Donlan, TAPhA '69: Donlan, W., Simonides, Fr. 4 D and P. Oxy. 2432 (TAPhA 100, 1969, 71-95).
Easterling, P. E., Alcanan 58 and Simonides 37 (θλ. Ἀλκανάν).
Floratos, Φιλσοσοφία '71: Floratos, C. S., Die Anfänge der vergleichenden Kunswissenschaft bei Simonides von Keos (Φιλσοσοφία 1, 1971, 135-140).
Fontenrose, CSCA '68: Fontenrose, J., The Hero as Athlete (CSCA 1, 1968, 73-104).
Gentili, Simonide '59: Gentili, B., Simonide, Roma 1959.
—, Maia '64: —, Studi su Simonide II. Simonide e Platone (Maia 16, 1964, 278-306).
Giangrande, ACL '69: Giangrande, G., Simonides und Eros (ACL 38, 1969, 147-149).
—, Interpr. Gr. M.: —, Interpretationen Griechischer Meliker (θλ. Ἀλκανάν).
v. Groningen, Mnemos. '56: Van Groningen, B. A., Théopompe ou Chamaeleon? A propos de Simonide 137

1. A.P. 7, 677 (= Hpōd. 7, 228, 3).

2. Γιὰ τὸ θέμα ᾄδῃ: A. Hauvette, De l' authenticité des Epigrammes de Simonide. Paris 1896 καὶ Boas, Epigr. Simon. '05. Βλ. καὶ Kegel '62.

27 κ.έ. πάντας ... ὅστις: ὁ ἐνικός (= ὁποῖος ἄνθρωπος) μετὰ τὸν πληθυντικὸν (ὅλους τοὺς ἀνθρώπους) δὲν εἶναι σπάνια χρήση, βλ. Θουκ. 7,29, πθ. Τ 260, Ψ 285.

27. ἐπαίνημι: αἰολικός τύπος. Ὁ Σωκράτης (Πρωτ. 346 d-e) λέγει, πῶς ὁ Σιμωνίδης χρησιμοποιεῖ τὸν Λέσθιον τύπο ἔδω, διότι ἀπευθύνεται στὸν Πιττακὸν («καὶ τῇ φωνῇ ἐντραυθὰ κέχρηται τῇ τῶν Μυτιληναίων, ὡς πρὸς Πιττακὸν λέγων»). Ὅμως καὶ σὲ ἄλλους ποιητὲς θρίσκομε αἰολισμούς.

28. ἔκων: τὸ ἐννοιολογικὰ ἀντίθετο, στὴν ἀντιστοιχία ἔδω, εἶναι τὸ «ἀνέγκω». Πθ. Αἰσχ., Εὐμ. 550: «ἐκὼν δ' ἀνέγκας ἀπερ δίκαιος ὦν οὐκ ἀνολέθιος ἔσται». Ἡ προβολὴ τῆς «ἐκούσιας» πράξεως – πέρα ἀπὸ κάθε ἐπιβολὴ καὶ ἀνάγκη – δηλώνεται μὲ τὸ «ἐκὼν», πθ. Αἰσχ., Προμ. 266: «ἐκὼν, ἐκὼν ἤμαρτον, οὐκ ἀνήσομαι». Στὸ 36P. τοῦ Σιμωνίδου θρίσκομε τὸ ἀκριβὲς ἀντίθετό του: «ἡ γὰρ ἀέκοντὰ νιν θιάται | κέρδος ἀμάχτητον...» (στ. 8/9).

29/30. ἀνέγκω – μάχωνται: πθ. Αἰσχ., Προμ. 105 (πθ. 515): «τὸ τῆς ἀνέγκης ἔστ' ἀδήριτον σθένος», Εὐριπ., Ἀλκ. 965/6: «κρείσσον οὐδὲν ἀνέγκας | ἥρπον». Πλάτ., Νόμ. 7, 818b 1-3: «ἀλλ' εἴκεν ὁ τὸν θεὸν πρῶτον παροικισσάμενος εἰς ταῦτα ἀποδέλψας εἰπεῖν, ὡς οὐδὲ θεὸς ἀνέγκη μὴ ποτε φανῇ μαχόμενος».

31/32. Δὲν ἔχομε καμμιά ἐνδειξη γιὰ τὸ περιεχόμενον τῶν δυὸ αὐτῶν στίχων.

33/34. Ὁ P a g e προτείνει: «οὐκ εἴμ' ἐγὼ φιλόμομος, ἔξαρκεί δ' ἔμοιγ' | ὅς ἂν ἦ κακὸς μηδ' ἄγαν κ.τ.λ.» (ἔξαρκεί γ' ἔμοι' ὅς ἄλλοι φιλόλογοι).

34. ἀπάλαμνος: ποιητικὴ λ. (ἀντι: «ἀπάλαμος»), ἀπαξ στὸν Ὀμηρο (Ε 597): «ἀνὴρ ἀπάλαμνος», ὅπου τὸ Σχόλιο ἐξηγεῖ: «ἀπειρος». Βλ. Μ. Ἑτυμ., σ.ν. «ἀπάλαμνος· δείλως· ἀσθενῆς· ἄχειρος· ἄτεχνος· ὁ μὴ δυνάμενος παλάμῃσασθαι, ὁ ἔστι τεχνάσασθαι ἢ ἐργάσασθαι». Ἡ λ. κατ' ἀρχὴν σημαίνει: «ἀνίκανος, ἄχρηστος», ἔπειτα ὅμως (κυρίως στὴ λυρική ποίηση): ἀμήχανος, θραυτός, ἀνόστος, ἀσεθής, ὀδριστακός. Τὸ ἐπιθ. ἀκόμη: Ἀλκ. 360, 1 LP: «οὐκ ἀπάλαμον ... λόγον» καὶ στὸν πληθυντικὸ: Θεόγγυς 481: «μυθεῖται δ' ἀπάλαμνα», Σόλ. 27, 12 W.: «ἔργ' ἀπάλαμνα», Πίνδ. Ὀλ. 2, 57: «ἀπάλαμνοι φρένες».

34/35. εἰδώς ... δίκαν: κατὰ ὁμηρικὸ πρότυπο, πθ. υ 287: «ἀνὴρ ἀθειστά εἰδώς».

35. ὀνηστοῖαν δίκαν («γε ὀνήσει πόλιν» codd., corr. Her-

man n): τὸ ἐπιθ. «ὀνησιπόλις» (= ὠφέλιμος, χρήσιμος στὴν πόλιν) μόνον ἔδω στὴν ποίηση.

36. ὄνητς ἀνὴρ: ὁ Σιμωνίδης ἐννοεῖ καὶ τὰ δυο: τὴν ἠθική καὶ τὴ σωματική ὄνεια. Γιὰ τὴν πρώτη περίπτωση πθ. καὶ Αἰσχ., Εὐμ. 534/6: «ἐκ δ' ὄνειας | φρενῶν ὁ πᾶσαν φίλος | καὶ πολέεκτος ὁλόθος». – οὐ + μὴν + ἐγὼ: ἀσφαλῶς ὁ στίχος δὲν εἶναι πλήρης: τὸ κενὸ φαίνεται καὶ ἐννοιολογικὰ καὶ μετρικὰ (ἀντι: – υ – υ υ –, ἔχομε ἔδω: – υ – υ –). Πολλὰς προστύψεις συμπεληρώσεως ἔγνων: «οὐ μιν» (Schleiermacher), «οὐδὲ μὴ μιν ἐγὼ» (Bergk), «οὐ μιν ὃ φίλ' ἐγὼ» (Maas) κ.ά.

37. μομήσομαι: τὸ ρ. «μοιμάμαι», ἴων. -έομαι (= ψέγω, κατηγορῶ), ἥδη Γ 411/2 (ἀπαξ, μέλλ.): «Τρεφαί δέ μ' ὀπίσσω | πᾶσαι μοιμήσονται», ἀκόμη: Ἀλκμ. 1, 44 P. «μοιμήσθαι» δωρ. ἀπαρ.), Θεόγγυς 369 (-εῖνται), 169 (-εῖμενος), 875, 1079, Σημων. 7, 113 D. (= W., «μοιμήσεται»). Πθ. Ἡσύχιος, σ.ν. «μοιμάται ψέγει μέμψεται σκώπτει».

38. γενέθλια (sc. ἔστι) = γένος, γενιά, πθ. «γενεή» (-ά), Ζ 146 (συχνὸ στὴν ποίηση) καὶ τὸ ὁμηρ. «γενέθλιη» (δ 232, ν 130, Τ 111 κ.ά.). Τὸ ὄνο. «γενέθλια» ἀκόμη: Ἀλκ. 129, 7 LP: «γενέθλιαν», Κόρινθα 1, II, 33 P.: «γενέθλιαν» (πθ. 1, 10). Δηλαδή: διότι τῶν ἡλιθίων τὸ γένος εἶναι ἄπειρο, ἀτέλειστο.

40. Τέλος τοῦ ποιήματος, βλ. Πρωταγ. 343 c (πθ. 345 d).

13. (83 D.)

Μνήμα τόδε χλαινείο. Μεγιστία, ὃν ποτε Μῆδου
Σπείρειον ποταμὸν κτεῖναν ἀμειψάμενοι,
μάντιος, ὃς τότε Κῆρας ἐπερχομένης σάφα εἰδὼς
οὐκ ἔτλη Σπάρτης ἡγεμόνας προλιπεῖν.

¹ Ἡρόδοτος 7, 228, 3. – A.P. 7, 677.

Τὸ ἐπιγράμμα στὸν Μεγιστία ἀνήκει στὰ ἐλάχιστα ἐκεῖνα ἐπιγράμματα, γιὰ τὰ ὅποια ἡ πατρότητα τοῦ Σιμωνίδου εἶναι δεδομένη – ἴσως εἶναι τὸ μοναδικό. Τὸ πρόβλημα τῆς πατρότητας τῶν ἐπιγραμμάτων, ποὺ ἀποδίδονται στὸν Σιμωνίδη, εἶναι σημερινό

και έχει άντιμετωπισθῇ συχνά ἀπὸ τὴν ἔρευνα (βλ. εισαγωγικά στὸν Σιμωνίδη). Ὁ Ἡρόδοτος, ποὺ παραδίδει τὸ ἐπιγράμμα, παρατηρεῖ: «τὸ δὲ (sc. ἐπιγράμμα) τοῦ μάντιος *Μενιστίεω* Σιμωνίδης ὁ Λεωνέπειος ἐστὶ κατὰ ξεινήν ὁ ἐπιγράφας». Βλ. H. Volkmann, Die Inschriften im Geschichtswerk des Herodot (Convinum, K. Ziegler zum 70. Geburtstag, Stuttgart 1954, σ. 58). W. Kierdorf, Erlebnis u. Darstellung σ. 18. H. T. Wade-Gery, Classical Epigrams and Epitaphs. A Study of the Kimonian Age (JHS 53, 1933, 73 κ.έ.). Ἀ. Δ. Σκιαδᾶ, Ἐπὶ τύμβῳ, 62 κ.έ.

Μέτρο: ἑλεγειακὸ διόστιχο (= δακτυλικὸ ἐξάμετρο + δακτυλικὸ πεντάμετρο).

1. **μνήμα τόδε**: ἡ διατύπωση αὐτὴ (ἢ «σημα τόδε») εἶναι παλαιὸς και συχνὸς τύπος στὶς ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές. Βλ. Α. Δ. Σκιαδᾶ, Ἐπὶ τύμβῳ, 62, σημ. 3. — **κλεινοῖο** (= -νοῖο): ὁ χαρακτηρισμὸς συχνότατος τοῦς χορικοῦς ποιητῆς (Ἀλκμ., Πινδ., Βακχ.) και στὴν τραγωδία. Τὸ ἀντιστοιχοῦ δημοτικὸ εἶναι «κλειτός». — **Μενιστία** (δωρ. γνκ., ἀντι.-ου): Ὁ Ἡρόδοτος λέγει (7, 221), πὺς ὁ Μενιστίας, ἕνας μάντις ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανία, προειδοποίησε τοὺς Ἑλλήνες στὶς Θερμοπύλες, ὅτι ὁ θάνατος θὰ ἐλθῇ τὴν ἐπόμενη μέρα. — **ποτε**: σὲ συνδυασμὸ μετὰ τὸ «τότε» (3) δίνει τὸν χρόνο τοῦ γεγονότος. Τὸ «ποτε» δημουρεῖ ἀριστὰ χρονικὴ ἀπόσταση. Σωστά παρατηρεῖ ὁ Kierdorf, 18, ὅτι ἡ λέξη χαρκτηρίζει μᾶλλον τὴν ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸν μεταγενέστερο ἀναγνώστη τῆς ἐπιγραφῆς και στὸ γεγονός, παρά τὴν ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸν χρόνο τῆς κατασκευῆς τοῦ μνήματος και στὸν χρόνο τοῦ θανάτου. Τὸ «τότε» δηλώνει τὴ συγκεκριμένη στιγμή τοῦ θανάτου — τὸν συγκεκριμένο χρόνο.

2. **Σπερχεῖον ποταμὸν**: στὸ «ἄμειν ἄμενον» (δημικὸ) = ἀπὸ προσπέρρασαν, διαθήκαν.

3. **μάντις**: ἀναφ. στὸ «Μενιστία» (1). Ἡ λ. αὐτὴ, ποὺ δηλώνει τὴν ιδιότητα τοῦ νεκροῦ και εἰσάγει με ἔμφαση τὸν στίχο, ἔχει ἰδιαιτέρο θάρος ἔδω: ὡς μάντις ὁ ἴδιος γνώριζε καλά, πὺς οἱ Μῆδοι θὰ περάσουν και ὅτι ὁ ἴδιος θὰ σκοτωθῶνταν ὅμως ἔμεινε! Ἡ ἀναφορικὴ πρόταση, ποὺ ἀκολουθεῖ, ἐξηγεῖ ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν ιδιότητα και προβάλλει τὴ συνειδητὴ παραμονὴ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν Μῆδων — και τὴν συνειδητὴ ἀναμονὴ τοῦ θανάτου. Αὐτὸς εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἔπαινος τῆς ἀρετῆς τοῦ νεκροῦ. Π6.

τοὺς τελευταίους στίχους ἀπὸ τὸ γνωστὸ ποίημα τοῦ Κ. Κ. α-β φ η «Θερμοπύλες»: «Και περισσότερη τιμὴ τοὺς πρέπει ὅταν προβλέπουν (και πολλοὶ προβλέπουν) πὺς ὁ Ἐπιδάτης θὰ φανεῖ στὸ τέλος καὶ οἱ Μῆδοι ἐπείλους θὰ διαδοῦνεν». — **Κῆρος**: δημικὸ. Στὸ ἔπος ἡ διατύπωση σαφῆς: «Κῆρες... θανάτιον» (B 302, A 332 κ.έ.). Βλ. στὸν Μίνερμο, ἀπ. 2, σ. 5 (Ἀρχ. Ἀνρ. I, σ. 138) και στὸν Τυρταῖο, ἀπ. 3, σ. 5/6 (Ἀρχ. Ἀνρ. I, σ. 56). Γιὰ τὴ σημασία τοῦ πληθ. «Κῆρες» ἔδω βλ. C. M. Dawson, ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΛΕΟΙΟΝ: Random Thoughts on Occasional Poems (YCI 19, 1966, 37-76), ποὺ ὑποστηρίζει, ὅτι πρόκειται γιὰ δυὸ «Κῆρες» — δηλαδῆ: τὴ δυνατότητα ἢ νὰ ζήσῃ ὁ Μενιστίας ἢ νὰ πεθάνῃ. Θεωρῶ τὴν ἐργασία ἔξω ἀπὸ τὸ κείμενο και πέρα ἀπὸ τὴν παραδεδομένη ἐπικὴ διατύπωση. — **σάμα εἰδὼς** (δημικὸ): τονίζει τὴν ἰδιαιτέρεη δυνατότητα τοῦ μάντεως.

4. **οὐκ ἐτλη** = δὲν μπόρεσε, δὲν ἀντέχε ἡ καρδιά του — ὅχι: δὲν τόλμησε, ἀπὸ φόβο πρὸς τὶς ἐντολὰς τῶν ἀρχηγῶν! Π6. ἥδη Y 421 κ.ά.

14. (92 D.)

ἸΩ ξειν', ἀγγέλλειν Λαχεδαίμονιαις ὅτι τῇδε
κειμένα τοῖς κείνων ῥήμασι πεθόμενοι.

¹ Ἡρόδοτος 7, 228, 2. — Λυκούργος, Λεωκρ. 109. — Α. Ρ. 7, 249. — Διόδωρος Σικελ. 11, 33, 2. — Σπράδων 9, 4, 16. — Σούδα, s.v. Λεωνίδα.

Τὸ περίφημο αὐτὸ διόστιχο ἐπιγράμμα, ποὺ παραδίδεται ὡς ἐπιγραφή στὸν τάφο τοῦ Λεωνίδα και τῶν 300 Σπαρτιατῶν στὶς Θερμοπύλες, ἔχει συχνά ἔπαινεθῇ γιὰ τὴν λιτότητα, τὴν περικτικότητα και τὴν πληρότητα τοῦ. Ὁ Κικέρων, Tusculan Disp. 1, 101, τὸ ἀποδοῖει στὰ λατινικά: «dic, hospes, Spartae nos te hic vidisse incensum sanctis patinae legibus obsequimur». Βλ. H. Oppermann, Die Thermopylen-Inschrift und ihre Übersetzungen (Gymnasium 60, 1953, 121-127). Ὡς ἐπιγράμμα ὅμως τοῦ Σιμωνίδη ἀμφισβητεῖται σοβαρὰ σήμερα. Σὲ ὅλες τὶς πηγές τῆς χγφ. παραδύ-

σεως τὸ δίστιχο παραδίδεται ἀνώνυμα – ἔκτος ἀπὸ A.P. 7, 249 (ὅπου ἀπὸ τὸν C ἔχει προστεθῇ: «*Σιμωνίδου*») καὶ τὸν Κικέρωνα, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴν πρώτη μαρτυρία γιὰ τὴν πατρότητα τοῦ Σιμωνίδη (δ.π.): «*pari animo Lacedaemoni in Thermopylis occiderunt, in quos Simonides: dic k.τ.λ.*». Οἱ ἄλλες πηγές δὲν μνημονεύουν τὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆ.

Τὸ ἐπίγραμμα ἔχει παρανοηθῇ συχνά ἀπὸ ἀρχαίους καὶ νεώτερους ἐρμηνευτές. Ἦδη ὁ Λυκούργος ἀποδίδει τὴ θασιτικὴ φράση «*ῥήμασι παιθόμενοι*» (2) μὲ τὸ ἐντελὲς διαφορετικό: «*παιθόμενοι νόμοις*», πρῶγμα ποὺ συμβαίνει καὶ στὴν ἀπόδοση τοῦ Κικέρωνα: «*sanctis... legibus obsequimur*». Ἐπίσης ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Στράβων ἐρμηνεύουν: «*παιθόμενοι νόμοις*». Ἡ παρανόηση (ἢ παρερμηνεία) συνεχίζεται καὶ στοὺς νεώτερους χρόνους. Τὸ θάρος τῆς κριτικῆς, ὅπως συχνά, ποὺ ἐκφράζει ἐνὰ ἱερὸ χρέος, τὸ ὅποιο οἱ ἴδιοι οἱ νεκροὶ δὲν μπόρεσαν νὰ ἐκπληρώσουν, καὶ ὁ) στὴ φράση: «*τοῖς... παιθόμενοις*» (2), ὅπου ἡ ἐντροπὴ ἐκείνων – ὄχι νὰ πέσουν ὅπως ὀφείλουσαν, ἀλλὰ νὰ μείνουν ἐκεῖ – διατυπώνεται μὲ ὑπερηφάνεια καὶ μετριοφροσύνη συγχρόνως. Τὶ ἐννοεῖ ἀκριβῶς ἡ φράση φαίνεται ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Δημόδαρου πρὸς τὸν Ξέρξη, Ἡρόδ. 7, 104, 4-5: «*ἐπεστὶ γὰρ σοφὶ δεπότης νόμος, τὸν ὑποδεχόμενοι πολλοὶ τῶν αἰεὶ, οὐκ ἔων φεύγειν οὐδὲν πληθεὺς ἀνθρώπων ἐκ μάχης, ἀλλὰ μένοντες ἐν τῇ τάξει ἐπικρατέειν ἢ ἀπὸ λυθῆναι*». – Γιὰ τὴ διατύπωση: «*ῥήμασι παιθόμενοις*» (2) πθ. Θεόγνι 1152 καὶ 1262: «*ῥήμασι παιθόμενος*». – Γιὰ τὸ ἐπίγραμμα θλ. C. M. Bowra, Early Greek Elegists, 193. G. Pfohl, Monument und Epigramm (Festschr. Neues Gymn. Nürnberg), Nürnberg 1964, σσ. 49 κ.ε. Τὸ ἴδιον, Geschichte und Epigramm, Stuttgart 1962, σ. 15. Τὸ ἴδιον, Poetische Kleinkunst auf algerischen Denkmälern, München 1977, σσ. 14 κ.ε. Bl. 18, 1915, 5 = Das Epigramm, hrsg. von G. Pfohl, Wiss. Buchgesellschaft, Darmstadt 1969, 53). P. Friedländer, Geschichtswende im Gedicht (SIFC N.S. 15, 1938, 93). Σκιαδάς, ΕΕΦΣΠΑ 68/69, σσ. 319-320.

Μέτρο: ἐλεγειακὸ δίστιχο (θλ. στὸ 13).

15. (85 D.)

Ἀνδρὸς ἀριστεύσαντος ἐν Ἑλλάδι τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ
'Ιππίου Ἀρχεδίκην ἥδε χέκευθε χόνις.

ἢ πατρός τε καὶ ἀνδρὸς ἀδελφῶν τ' οὔσα τῶνάνων
παίδων τ' οὐκ ἦρθη νόον ἐς ἀτταθαλίην.

Θουκυδίδης 6, 59, 3. – 3: Ἀριστοτέλης, Πητροπ. 1, 9 p. 1367 b 19. – 3-4: Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης, ἐπ. 3, 224 (Migne Gr. 78).

Ὅπως μᾶς πληροφοροῦν ὁ Θουκυδίδης, ἡ ἐπύραφη αὐτῇ ἦταν χαρμημένη ἔπῳ στὸν τάφο τῆς Ἀρχεδίκης στὴν Λάμψακ: «*καὶ αὐτῆς* (sc. Ἀρχεδίκης) *σῆμα ἐν Λαμψάκῃ ἔστιν ἐπύραμμα ἔχον τὸδε* Ἀνδρὸς κ.τ.λ.». Ἡ Ἀρχεδικὴ ἦταν κόρη τοῦ Πεισιστρατίδου Ἰππία καὶ σύζυγος τοῦ τυράννου Αἰαντίδου ἀπὸ τῆς Λάμψακ. Ὁ Θουκυδίδης παραδίδει τὸ ἐπίγραμμα ἀνώνυμα. Στὸν Σιμωνίδην τὸ ἀποδίδει ὁ Ἀριστοτέλης (δ.π.). Ἀμφιβολίες ὅμως ὡς πρὸς τὴν πατρότητα τοῦ Σιμωνίδη παραμένουν ὡς σήμερα. Γιὰ τὴν παράδοση τοῦ ἐπιγράμματος γενικά θλ. W. Peek, GV 539. J. Geffcken, Griechische Epigramme, Heidelberg 1916 (N. 109) καὶ Th. Preger, Inscriptiones Graecae metricae ex scriptoribus praeter Anthologiam collectae, Leipzig 1891, σ. 31. Ἐρμηνεία τοῦ ἐπιγράμματος: Ἀ. Δ. Σκιαδάς, Ἐπὶ τύμβῳ σσ. 64 κ.ε. P. Friedländer, Epigrammata, 127 κ.ε.

Μέτρο: ἐλεγειακὸ δίστιχο (θλ. στὸ 13).

1. ἀνδρὸς ἀριστεύσαντος: ἦδη ἡ πρώτη αὐτῇ φράση δόηγει στὸ οἰκονευσιακὸ περιβάλλον τῆς Ἀρχεδίκης, τὸ ὅποιο προβάλλεται στὴν ἀρχὴ τοῦ ποιήματος. Τὸ ρ. «*ἀριστέειν*» δημηρικό καὶ συχνὸ στὴς ἐπιτύμβιες ἐπиграφές. Βλ. Ἀ. Δ. Σκιαδάς, Ἐπὶ τύμβῳ, 16. Τὸ ρ. ἐκφράζει ἔδω περισσότερο ἀπὸ ὅ, τι δηλώνει τὸ περιεχόμενον τῆς δημηρικῆς ἀριστείας: ἐπεκτείνεται σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς στρατιωτικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς – καὶ μάλιστα σὲ σύγκριση μὲ ὅλους τοὺς συγχρόνους Ἑλλήνες: «*τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ*» (ἢ γλαφί: «*ὅφ' ἑαυτοῦ*» δὲν ἐκφράζει τὸ ποίημα).

ἔδω ὁ ποιητής, πθ. Ἀπολ. Ρόδ. 1, 622: «*λάρναι δ' ἐν κοίλῃ μιν ὑπερθ' ἄλως ἦκε φέρεσθαι*».

3. Τὸ «*μῆν*» τῆς χλφ. παραδόσεως εἶναι ἀπαρῦδεκτο. Ἡ διόρθωση τοῦ Schneidewin σὲ «*μιν*» (= αὐτὴν, δηλ. τὴν Δανάη) δίνει βέβαια ἀνεκτὸ νόημα. Ἀναζητοῦμε πάντως ἀκόμη τὸ ρῆμα, ποῦ λείπει καὶ ποῦ – πιθανώτατα – θὰ μπορούσε νὰ ἐντοπισθῇ στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς φθορᾶς τοῦ κειμένου («*μέμνην*» conl. Page, πθ. Bowra, GLP, 338, σπμ. 1). Ἡ ὑπόδειξις ἐνὸς κενοῦ (lacuna) στὸ κείμενο εἶναι λύση ἀπελπισίας.

4. *λῆμνα* (= -η) = θάλασσα (ἔδω) – ὅπως ἦδη στὸν Ὀμηρο (Ω 79, γ 1) καὶ συχνὰ στὴν ἄλλη ποίηση (ἰδιαίτερα στὴν τραγῳδίᾳ, λ.χ. Αἰσχ., Ίκ. 529, Σοφ., Τραχ. 636, Εὐριπ., Εκ. 446). – *κινηθεῖσα*: «ἐκ τοῦ ἀνέμου πνέοντος» (βλ. στ. 3). – *δείματα*: τὸ οὐδ. «*δεῖμα*» (= φόβος, τρόμος), ἀντι: «*δόξος*» ἀπαξ Ε 682. Στὴν ἄλλη ποίηση ἀκόμη 3 φορές στὸν Πινδαρο καὶ 1 στὸν Θεόγλυ.

5. *ἐρεπεν*: τὸ ρ. «*ἐρεῖται*» ὁμηρικὸ, μεταβατικὸ καὶ ἀμετάβατο, μέ σημασίες: α) καταρπίτω, γκρεμίζω, καταβάλλω καὶ β) πέφτω, καταπίπτω. Πθ. Μ. Ἑτυμ. 372, 26 s.v. «*ἐρεῖται*»: ...*σημαίνει δὲ καὶ ἐνέργειαν καὶ πάθος, τὸ καταβάλλω καὶ τὸ πίπτω*». – Ὁ παρατακτικὸς ἔδω δείχνει σὲ μιὰ θαυμασία εἰκόνα τῇ συνεχῇ «*πτύωσι*» τῆς Δανάης στὸν φόβο – διότι τὸ ἀντικ. τοῦ ρ. εἶναι ἀσφαλῶς ἡ Δανάη (ἢ τὸ «*μιν*», στ. 3, ἀνδεχθόμε τῇ διόρθωσιν τοῦ Schneidewin) – σὲ μιὰ διαρκῇ κατὰστασι τρόμου, ποῦ προκαλεῖται ἀπὸ τὴ σύγκρουσι ἀνέμου καὶ θάλασσας, – *ἀδιάντοις*: νέα λέξις – ὅχι παλαιότερη ἀπὸ τὸν 5ο αἰ. π.Χ. Ἀπαντᾷ ἀκόμη μόνο στὸν Πινδαρο, Νεμ. 7, 73 («*σθένος ἀδιάντων*») καὶ Βακχ. 17, 122. Τὸ ἐπιθ. «*ἀδιάντος*» σημαίνει: ἀνυγρὸς, ἀμυσκευτός, ὁ «μὴ ὑγρυνθεῖς». Ἐπομένως: «*οὐκ ἀδ. παρειαῖς*» = μέ μουσκεμένα (ἀπὸ τὰ ἄκρα) μύγυδα.

6. *θάλα* (= ἔθλαλε): ὁ ἄορ. «*θάλε*» θὰ ταίριαζε ἴσως καλύτερα ἔδω καὶ δικαιολογεῖται τόσο ἀπὸ τὴν ἐνότητα τοῦ κειμένου, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ σύνδεσιν μέ τὸν ἄορ. «*εἴπεν*» (7) καὶ τὸ ὁμηρικὸ πρότυπο (φ 433): «*ἄμωι δὲ χεῖρα φίλῃν θάλεν ἔγχει*». – Ὑποκ. τοῦ «*θάλε*» καὶ τοῦ «*εἴπεν*»: ἡ Δανάη. – *φίλαν*: ὅχι «*ἀγαπητὴ*», ἀλλὰ μέ κτητικὴ σημασία, ὅπως συχνὰ στὸν Ὀμηρο.

7. *τέκος* (ποιητικὴ λέξις) = τέκνον.

7 κ.έ. Οἱ στίχοι μᾶς δὴγοῦν σὲ μιὰ σειρά τραγικῶν ἀντιθέσεων: παιδικὴ γαλήνη καὶ ἀμεριμνησία – τρικυμία στὴ θάλασσα καὶ συμφορὰ, φόβος στὴν καρδίᾳ τῆς Δανάης· γλυκεῖα εὐτυχία

ὑπνοῦ – θάνατος ἀπειλητικὸς γύρω· γνώση τῶν δεινῶν (Δανάη) – ἀγνοία ζήλευτῆ (Περσέως)· συνειδησι τοῦ θανάτου (Δανάη) – παιδικὸ χαμόγελο στὴν ἀνυπαρκτὴ χαρὰ (Περσέως).

8. *ἄσπετος*: ὥραια διόρθωσις τοῦ Casaubon (ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον), ἀντι: «*αἰσῆς*» (Διονύσιος) καὶ «*αὔρε εἰς*» (Ἀθήναιος). Τὸ ρ. ἔπικ (μόνο στὸν ἑνεστ.), μέ σημασία: κοιμοῦμαι. Στὴ λαυρικὴ ποίησιν μόνον ἔδω (ἢ μτχ. «*ἀσπεύοντα*» στὸν Βακχ. 9, 13 προῆλθε ἀπὸ διόρθωσιν τοῦ Neil, βλ. Snell-Maehler, app. critl).

8/9. *γαλήνη* (ἡδὴ ὁμηρικὸ): τὸ ἐπιθ. χαρακτηρίζει τὰ μικρὰ ζῶα, ποῦ θηλάζουν, ὅπως λ.χ. «*νεβροὶ γαλήνηοι*» (Δ 336) καὶ σημαίνει συνεκδοχικὰ: τρυφερός, παιδικός. Βλ. ὅσα λέγονται στὸν Ἀνακρέοντα, ἀπ. 14, στ. 1/2 καὶ 2. – *ἥτορι*: διατηρῶ τὴ γραφή, ποῦ παραδίδει ὁ Ἀθήναιος. Δὲν θρίσκω λόγῳ διορθώσεως σὲ «*ῥθεῖα*» (Berger, πθ. «*eithe*» Διονυσίου codd.). – *κνωώσεις*: ἀν ἡ γραφή αὐτῇ τῶν κωδ. Ρ καὶ V (Διονυσίου) εἶναι σωστή, τότε ἔχομε ἔδω ἓνα μοναδικὸν τύπο τοῦ – σπάνιου – ρήματος «*κνώσσω*» (ἀπαξ δ 809, ἢ μτχ. δύο φορές στὸν Πινδαρο). Τὸ ρ. εἶναι συνώνυμον τοῦ «*ἀσπεῖς*» (8) καὶ σημαίνει: κοιμοῦμαι θαθία.

10. *δοῦραι* (ἐπικὸ – ποιητικὸ, ἀντι: ὁρ-): τὸ οὐς. «*δόρου*» μέ τὴ σημασία «*ξύλον*» ἡδὴ ὁμηρικὸ – ἀπ' ἔδω ξεκινᾷ καὶ ἡ σημασία «*πλοῖον*». Ἡ «*λάρναξ*» ὀνομάζεται «*ἀετρεὺς δόρου*» (= ἄχαρο ξύλον), διότι δὲν δίνει καμμιὰ χαρὰ. Τὸ ἐπιθ. «*ἀετρεῖης*» ἡδὴ ὁμηρικόν.

10/11. *χαλκουργμοφ*: τὸ ἐπιθ. πρέπει νὰ συνδεθῇ μέ τὸ «*δοῦραι*...*τῶδε*» καὶ ὅχι μέ τὸ ἐπόμενον «*νυκτί*», Πθ. τὰ ἀνάλογα: «*γυμνοδέτω... δόρει*» (Αἰσχ., Ίκ. 846) καὶ «*νῆες πολυγύμοι*» (Ίβυκος 1 (a) 18 P. = 3 D.). Βλ. ὅσα παρατηροῦνται στὸν Ίβυκο, ἀπ. 1, στ. 18. Τὸ ἐπιθ. «*χαλκουργμοφ*» μοναδικὸ ἔδω καὶ σημαίνει: καρφωμένος μέ χάλκινους «*γύμφοις*» (= καρφιά), «*χαλκοκάρφωτος*». – Ἡ συμπεληρωσις «*<τῶ>δε*» (11) τοῦ Page, μέ ἀναφορὰ στὸ «*δοῦραι*», εἶναι εὐπρόδοδεκτη.

11. Ἡ παράδοσις: «*δενυκτι λαμπεῖ*» παρέχει, βέβαια, προβλήματα. Ἡ διόρθωσις τοῦ Ursinus «*νυκτιλαμπεῖ*» (ἀναφ. στὸ «*δοῦραι*») εἶναι ἀκατανόητη καὶ γιὰ τὴν εἰκόνα, ποῦ ἐκφράζει, καὶ ὡς διαπίστωσι τῆς Δανάης. Ἀπὸ τίς πολλὰς προστάσεις διορθώσεως ἡ πρότασις τοῦ Wilamowitz: «*νυκτι λάμπει <ς>*» (ἀναφ. στὸν Περσέα) δὲν μοῦ εἶναι κατανοητὴ στὴν ἐνότητα τῶν στίχων ἔδω. Νομίζω, ὅτι ἡ παλαιὰ διόρθωσις: «*νυκτι ἀλαμπεῖ*» (Ilgen, Berger) ἀποκαθιστᾷ τὸ νόημα τῶν στίχων καὶ ἐκφράζει πραγματικά καὶ μεταφορικά τὴ σκοτεινίᾳ, τὴ «*μαύρη*» νύχτα («*νυκτί*

<τ> >ἀλάμπεϊ» Gentili, Polimnia, 331). Ἐξάλλου ἡ γραφή αὐτῇ ἐνισχύεται – κατὰ τὴ γνώμη μου – καὶ ἀπὸ τὸ ἐπόμενο: «κτανέω δνόφω» (12), ποὺ χαρακτηρίζει τὸ ζοφερό σκοτάδι. Ὁ Marzullo δημιουργεῖ ἕνα ἐπιθετο «νυκτρίλανεϊ», ποὺ ταιριάζει θέαται στὸ σκάφος, ποὺ πλέει (πλανήται) μέσα στὴ νύχτα, ξεφεύγει ὁμως ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς παραδόσεως τοῦ κειμένου. Ἐπιθετο, ὅπως «νυκτρίλανεϊς» ἢ «νυκτρίλανεος» εἶναι μεταγενέστεροι (καὶ σπάνιοι) σχηματισμοί. Ὁ C. O. Pavese, Simon, 38, 11 P. (QUCC 4, 1967, 134-135) μεταθέτει τὸ «δὲ» μετὰ τὸ «νυκτρί», διαβάξαι «λάμπη» (20 ἐν.) καὶ προσθέτει τὸ «τε» μετὰ τὸ «κτανέω».

12. δνόφω: ἢ λ. ἀπαντᾷ στὴν ποίηση γιὰ πρώτη καὶ μοναδική φορὰ ἐδῶ (στὸν πλῆθ., Αἰσχ., Xo. 52) καὶ σημαίνει: ζόφος, σκοτάδι. Ἐχει ἄμεση σχέση μὲ τὸ δημρικό ἐπιθετο «δνοφερός», – ταθεῖς (τείνω): ἢ ὅλη διατύπωση κατὰ τὸ δημρικό πρότυπο, λ. 19: «ἐπὶ νύξ ὁλοή τέταται δειλοῖσι θροτοῖσι». Ὑπάρχει ὁμως μιὰ βασικὴ διαφορὰ στὸν Σιμωνίδη: ὁ ἄνθρωπος «τέταται» μέσα στὸ σκοτάδι καὶ ὄχι ἡ νύχτα ἐπάνω στοὺς ἀνθρώπους («Ὀμηρος»).

13. ἄγναν: διαόρθωσεν ὁ Page ἀπὸ τὸ «αὐλέαν» ἢ «αὐλίαν» (codd.). Ἦδη οἱ Bergk καὶ Wilamowitz εἶχαν προτείνει πιθανώτατες διορθώσεις, ποὺ ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὸ κύμα (βλ. στ. 15): «ἀλάμαν» καὶ «ἀγάν δ'» ἀντιστοίχα. – Πθ. τὸ δημρικό «ἀλὸς ἄγνην», (Δ 426) καὶ Λ 307-8: «πολὸν δὲ τρώει κύμα κυλινδεται, ὕψωσε δ' ἄγνη/σκέδωνται ἐξ ἀνέμοιο πολυπλάγκτοιο ἰσθῆς». Ἡ αὐτ. «ἄγναν» ἀντικ. στὸ «οὐκ ἀλέγεις» (15) = δὲν ὑπολογίζεις, δὲν σ' ἐνδιαφέρει (δημρικό τὸ ρῆμα).

13/14. τεῶν (= τεῶν = σῶν) κομᾶν/βαθεῖαν: ἀνήκουν μαζί οἱ λέξεις. Σωστά ἐπισημαίνει ὁ Marzullo, ὅτι τὸ ἐπιθετο πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς γενικὴ πλῆθ. (-εἰᾶν) καὶ ὄχι ὡς αὐτ. ἐν. (-εἰᾶν, codd.), διότι προσδιορίζει τὴν κόμη («κομᾶν», πθ. Σιμων. 7, 65/6 D.=W.: «χαίτην...|βαθεῖαν» καὶ τὸ ἐπιθετο «βαθυχαίτης» στὸν Ἡσίοδο, Θεογ. 977) καὶ ὄχι τὴν «ἄγναν».

14/15. παρύνοντος/κύματος: στὸ «ἄγναν» – ὄχι γεν. ἀπόλυτος (Colonna).

15/16. ἀνέμου|φθόγγον: στὸ ρ. «ἀλέγεις» (15), ὡς ἀντικείμενο. 17. χλάνει: πθ. Ἡσύχιος, s.v. «χλάνιδες λεπτὰ ἰμάτια». Ἡ λ. γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ, στὴν ἀλλή ποίηση ἄγνωστη. Πθ. ἐπεται: Ἡρόδ. 3, 139, 2 καὶ Ἀριστοφ., Ἐκκλ. 848. – Τὸ ἐπίθ. «ποροφρέω» γιὰ χαρακτηρισμὸ τοῦ χρώματος ὑφασμάτων ἦδη δημρικό. – καλὸν πρόσωπον: εἶναι φανερό, πῶς ἡ φράση «πρόσωπον καλὸν πρόσωπον» (cod. P) ἀφελᾶται σὲ διτυγραφία καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ. Ἡ ἀπάλειψη τοῦ δευτέρου «πρόσωπον» εἶναι ἀπαραίτητη. (Ὁ Wilamowitz ἀπαλείφει τὸ πρῶτο «πρόσωπον»). Ἡ ἀναζήτηση μιᾶς μετοχῆς στὴν δευτέρη λέξη, ποὺ νὰ ἀρχίξῃ ἀπὸ «προ-», ὡδήγησε στὴ διατύπωση: «πρόσωπον καλὸν προφάνων» (Ahrens, βλ. J. A. Davison, JHS 72, 1952, 120). Ἡ διατύπωση «καλὸν πρόσωπον» δὲν εἶναι αἰτιατ. τῆς ἀναφορᾶς μετὰ τῆς μετχ. «κείμενος» (Pettoitta, ὁ π. 88-90), ἀλλὰ κλητικὴ προσφώνηση (πθ. Page: «vocative in apposition») – παρὰ τὴς ἀντιρρήσεις ὠρισμένων φιλολόγων. Δηλαδή: ὁμορφό μου πρόσωπο, ἀντίστοιχο πρὸς τὸ «ὦ τέκος» (7): πθ. Εὐριπ., Μήδ. 1071/2: «ὦ φίλτατη χεῖρ, φίλατατον δέ μοι στόμα/καὶ σχῆμα καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκνον».

18. τοι = σοί. Δηλαδή: ἂν γιὰ σένα ἦταν φοβερό αὐτό, ποὺ πράγματι εἶναι φοβερό – μὲ ἄλλα λόγια: ἂν εἶχες συνείδηση τοῦ κινδύνου. Ἡ ἀπόδοσις: «καί κεν...|...οὐδας» (19/20).

19/20. ἐμὼν ῥημάτων: ἀντικ. στὸ «ὑπείχες οὐδας», ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ «ὑπηρετοῦς» (= θὰ πρόσχεζες, θὰ ἀκούεζες). Βλ. Σαπφὸ 31, 4 LP.: «ὑπακούου». Ἡ διατύπωση «ὑπείχες οὐδας» γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ, ὅπως καὶ ἡ ὀνομ. «οὐδας» (= οὐς), ποὺ τὴν προϋποθέτουν ὁμως οἱ γνωστὲς πλῆθεις πτώσεις: οὐάτος, οὐάτα κ.τ.λ. Ὡς πρὸς τὴ διατύπωση πθ. Πρόκλ., Ὑμν. 7, 52: «οὐ δὲ μέλινον οὐδας ὑπόσχεας». Ὁ χαρακτηρισμὸς «λεπτόν οὐδας» ἀναφέρεται στὴν προσοχή καὶ στὴ δυνατότητα (ἢ στὴ διάθεσι) κάποιου νὰ ἀκούσῃ – πιθανώτατα σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ «βαρὺς» (πθ. τίς λέξεις: «βαρυήκοος» καὶ «βαρυηκοῦσα» στὴν ἀρχαία ἱατρικὴ ὀρολογία).

21. κέλευμα (ἐπικό) = κέλνω = παρακαλῶ. – θρέφος (ἐπικό): ἢ λ. ἀπαξ στὸν Ὀμηρο (Ψ 266) καὶ ἀναφέρεται σὲ ζῶο: «θρέφος ἡμίονον». Γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ ἡ λ. δηλώνει ἀνθρώπινο θρέφος, πθ. Πίνδ. Ὀλ. 6, 55, Αἰσχ. Ἀγ. 1096.

21/22. εὐδε...|εὐδέτω...|εὐδέτω (τὸ ρ. δημρικό): ἢ ἐπανάληψη τοῦ ρ. σὲ προστακτικὴ δείχνει τὴν τρυφερότητα καὶ τὴν ἐντονη ἐπιθυμία τῆς μητέρας: ὁ παιδικὸς ὕπνος νὰ ἐναρμονισθῇ μὲ ἕνα ἥρεμο ὕπνο τοῦ παλᾶγου καὶ τῆς συμφορᾶς! Ἐνός παιδικὸς καὶ ἀδιατάκτος ὕπνος ἄς κυριαρχήσῃ παντοῦ – ἔξω (στὴ θάλασσα) καὶ μέσα τῆς (κίνδυνος, συμφορά, πόνος). Μὲ καταπληκτικὸ τρόπο ὁ θρῆνος τῆς μητέρας μετασυνάπτεται ἐδῶ σὲ ἕνα τραγικὸ νανοῦρισμα. Ἡ σύνδεση καὶ ἡ δέσνωση στὴν ὅλη διατύπωση ρυθμίζονται μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῶν ὑποκειμένων: «θρέφος» (σύ).

«πόντος», «ἀμετρον κακόν» πθ. Θεόκρ. 24, 7: «εἰδέτ', ἐμὰ βρέεα». Για τὴν ποιητικὴ μεταφορὰ θλ. Αἰσχ., Ἀγ. 565/6: «εὐτε πόντος [... ἀκόντων ... εὐδοι», Εὐριπ., Ἰκ. 1147: «οὕτω κακόν τὸδ' εὐδοι». Ἡ μεταφορικὴ σημασία τοῦ ρ. ἥδη δημοτικῇ (Ε 524/5): «ὄφρ' εὐδοίσι μένος Βορέας καὶ ἄλλων ἱαχρεῶν ἀνέμων». Πθ. τὸ γνωστὸ ἀπ. τοῦ Ἀλκμ. 58 D. (= 89 P.): «εὐδοῦσι δ' ὄρεων κορυφαί κ.τ.λ.» καὶ ὅσα λέγονται ἐκεῖ.

23. **μεταβολία:** ἡ διορθώσις τοῦ Bergk «μεταβολία» ἀπὸ τὸ «ματα< >βολία» τῶν κωδικῶν – παρὰ τὴς ἀντιρήσεις, ποὺ ἔχουν διατυπωθῇ – ἔγινε εὐρύτερα ἀποδεκτὴ (ἴσως πρέπει νὰ προστιμηθῇ: «μεταβολία»). Ἡ λ. σημαίνει: μεταβολή, ἀλλαγὴ, μεταστροφή τοῦ πεπωμένου.

24. **ἐκ σοῦ** (ὁμηρικὸ) = «ἐκ σοῦ», ἀπὸ σένα – δηλαδὴ: ποὺ θὰ προέρχεται ἀπὸ σένα. – **Ζεὺ πάτερ:** ἡ Δανάη ἀπευθύνεται στὸν Δία, ποὺ δὲν εἶναι μόνον «πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε», ἀλλὰ καὶ ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ τῆς. Στὴν προσφώνησι πρέπει νὰ ἀκούσῃ καὶ τὰ δύο. Ἡ θνητὴ μητέρα, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ γνωρίσῃ τὸν ἔρωτα τοῦ ἰσχυροῦ θεοῦ, τολμᾷ τώρα μὲ ταπεινότητα καὶ δισταγμὸ (πθ. τὴν εὐκτική: «φανεῖη» καὶ τὸ ἀόριστο: «τις») νὰ διεκδικήσῃ ἓνα μικρὸ μέρος ἀπὸ τὴν εὐνοια τοῦ μεγάλου θεοῦ.

25. **οἷτι δέ:** ἡ διατύπωσις, ποὺ ἀποκαταστάθηκε σωστὰ ἀπὸ τὸν Mehlhorn, ἀντί: «οἷτι δὴ» (codd.), εἶναι ἐπικτὴ καὶ δηλώνει ἔπανόρθωσι ἢ ἐπιφύλαξι. Ἡ «θνητὴ» Δανάη τρομάζει μὲ τὴ σκέπη, ὅτι ἡ ἀποστροφή στὸν Δία μορεῖ νὰ ἀποτελέσῃ «ὑβριν» καὶ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναιδὴς διεκδικήσι δικαιωμάτων, μὲ (θρασύ-τατη) ἀναφορὰ στὸν ἰδιαιτέρο ἐρωτικὸ δεσμό, ποὺ ὅμως δὲν ἀποτάλει δεσμευτικὴ ὑποχρέωσι γιὰ τὸν ἄρχοντα τῶν θεῶν, ἀλλὰ ἰδιαιτέρα τιμὴ γιὰ τὴ θνητὴ γυναικα – ἔστω καὶ ἂν ἡ τιμὴ αὐτὴ ἐνίοτε πληρώνεται μὲ θάνατο! – **θαρσαλέον** (ἐπικτὸ) = θρασύ, τολμηρό, μὲ ἀυθάδεια. – **ἔπος** (ὁμηρικὸ) = λόγος (καὶ λέξις). – Ἡ ὅλη φράσις: «**θαρσαλέον ἔπος εὐχομαι**» θυμίζει ἀναμφισβήτητα τὸ δημοικὸ «**θαρσαλέως ἀγορεύειν**» (α 382 κ.ἀ.). – **εὐχομαι:** ἐπικτὸ. Για τὸ ρ. θλ. L. C. Mueller, The Meaning of Homeric εὐχομαι through its formulas, Innsbruck 1976

26. **νόσφι** (ἐπικτὸ) **δικας:** sc. εὐχομαι. Αὐτὴ εἶναι ἡ δευτέρα δυνατότητα (ἢ πιθανότητα) ἀμαρτίας ἀπέναντι στὸν θεὸ (μετὰ τὸ «**θαρα, ἔπος**», 25): ἡ υπέρβασις τοῦ δικαιώματος.

27. **σύγνωθί μοι:** τὸ ρ. «**σύγγινώσκειν**», ποὺ ἐκφράζει μιὰ πολὺ προηγμένη μορφὴ κατανόησως στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις.

ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ καὶ εἶναι μοναδικὸ στὴν ἀρχαϊκὴ ποίησι, ὅπου ἐντελὲως ἄγνωστες εἶναι καὶ ἡ λ. «**σύγγινώμη**» καὶ ἡ διατύπωσις «**σύγγινώμην ἔχειν**». Αὐτὲς εἶναι ἐννοίες τοῦ ὅρμου πιά 500 αἰ. π.Χ., ἰδιαιτέρα τῆς τραγωδίας καὶ τῆς κωμωδίας. – Στὴν προστακτικὴ «**σύγγινώθι**» ἐκφράζεται κυρίως ἡ ἐξῆς ἀποψη: **κάτα-λαβε** μαζί μου, ἀναγνώρισέ μου τὸ δικαίον, συμπώνησε μαζί μου, ὅτι μπορῶ νὰ παρακαλῶ ἐτσι – ἔστω καὶ ἂν θεωρηθῶ ἀναιδὴς καὶ ἄσεβης – καὶ δέξε κατανόησι.

7. (37 D. = 74 P.)

Ἔστι τις λόγος

τὰν Ἀρετὰν ναίειν οὐραμέατοισ' ἐπὶ πέτραις

+ νῦν δέ μιν θοαν + χῶρον ἄγνόν ἀμάρπειν.

οὐδὲ πάντων ἐλπεάροισι θνατῶν

ἔσσητος, ᾧ μὴ δακέθμενος ἰδρῶς

ἐνδιδεν μόλῳ

ἔκη τ' ἐς ἄχρον ἀνδρείας.

Κλήμης Ἀλέξ., Στρομ. 4, 7, 48 (II p. 270 Stählin). – 2: Θεοδόρητος, Ἑλληνικῶν θεωρητικῇ περὶ 12, 46 («περὶ πρακτ. ἀρετῆς») (p. 311 Raeder).

Ὁ Σιμωνίδης προσωποποιεῖ τὴν «**Ἀρετὴν**» καὶ διατυπώνει τὴν ἀποψη, ὅτι ἡ πρόσβασις σ' αὐτὴν δὲν εἶναι εὐκόλη, ἀλλὰ ἀπαιτεῖ πολὺ μόχθο. Ἡ σχέση τῶν στίχων μὲ τὸν Ἡσίοδο, Ἔργα 289-292, εἶναι φανερὴ:

τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπάρουθεν ἔθηκαν
ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐς αὐτὴν
καὶ τραχὺς τὸ πρότον ἐπὶν δ' εἰς ἄκρον ἱκνῶται,
ρηϊστή δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπὴ περ ἰδοῦα.

Παδαρὴ μίμησι πολλὸ ἀργότερα, Κόιντος Σμυρν. 14, 195: «**κείνος δ' οὐποτ' ἀνὴρ Ἀρετῆς ἐπὶ τέρμαθ' ἵκανε**», ἵδμεν μὴ νόος ἔστιν ἐναίσχυμος· οὐνεκ ἄρ αὐτῆς ἱπρέμνον δόσθατόν ἐστι κ.τ.λ.», πθ. καὶ 5, 49.